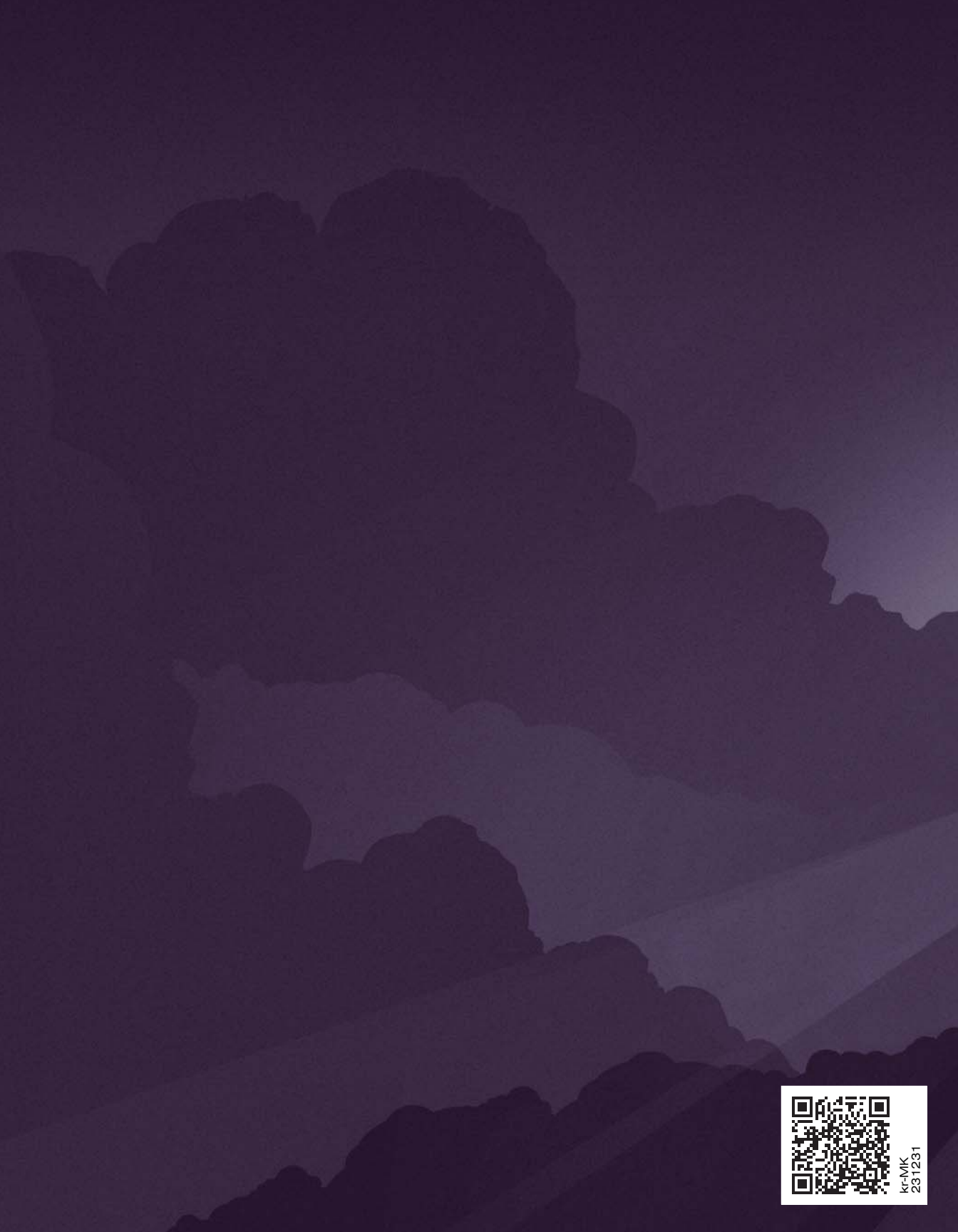

Kimfumu ya Nzambi
Ke Yala!

Kr-MIK
231231

Mukanda yai kele ve ya kuteka. Kubasika na yo kele mosi ya mitindu ya kisalu ya kulonga bantu Biblia na ntoto ya mvimba ya me simbama na makabu ya luzolo ya mbote.

Sambu na kupesa dikabu, kota na donate.jw.org.

Kana beto me zabisa yo ve, mikapu ya Biblia ya Masonuku ya Kiebreo me katuka na *Bible na Kituba* 1990. Mikapu ya Biblia ya Masonuku ya Kigreki ya Bukristu me katuka na *Biblia—Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa (Matayo-Kusonga)* na Kikongo. Kana beto yika *NW* na nima ya mikapu ya Biblia ya Masonuku ya Kiebreo, yo ke tendula nde mbalula na yo me katuka na *Les Saintes Écritures — Traduction du monde nouveau* ya Kingelesi ya bilumbu yai.

Kisika Bafoto Me Katuka: Lutiti 178: 1879 *Cantiques de l'Épouse*: Na nswa ya Bibliothèque théologique de Pitts, École de théologie Candler, université d'Emory

God's Kingdom Rules!

Kuniemama ya Juillet 2023

Kongo (kr-MK)

© 2015

WATCH TOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA

Printed by Watch Tower Bible and Tract Society of South Africa NPC
1 Robert Broom Drive East, Rangeview,
Krugersdorp, 1739, R.S.A.

Made in the Republic of South Africa
Yo Me Niemama na Repiblika ya Afrika
ya Sudi

Kimfumu ya Nzambi Ke Yala!

Mukanda yai kele ya

MUKANDA YA NTO-KIMVUKA

Bampangi ya Luzolo mpi Bansamuni ya Kimfumu:

KUDIMONA nde nge kele na dibuta ya Betele ya Brooklyn, na États-Unis, na Oktobri 2, 1914, na Kitanu na suka. Nge me vanda kisika beto ke diaka na suka, mpi beno ke vingila Mpangi Russell. Na mballa mosi, porte me kanguka mpi Mpangi Russell me kota. Yandi me vanda mwa pima, bonso yo ke vandaka kikalulu na yandi, mpi yandi me pesa dibuta ya Betele mbote na zola yonso: “Mbote na beno yonso.” Kansi na nima, na kisika ya kuvanda mbala mosi na kiti, yandi me bula maboko mpi me pesa luzayisu yai ya kitoko: “Bantangu ya Mimpani me mana; luyalu ya bantotila na bo me suka!” Nge ke kuka ve kubumba kiesa na nge, sambu nge vandaka kuingila kilumbu yai banda ntama! Kumosi ti bampangi ya nkaka ya dibuta ya Betele, beno me bula maboko na kiesa yonso.

Bamvula mingi me luta banda Mpangi Russell pesaka luzayisu yina ya kiese kibeni. Kimfumu ya Nzambi me salaka nki banda ntangu yina? Mambu mingi! Na nzila ya Kimfumu yina, Yehowa ke tomi-saka bantu na yandi mpi ke longaka bo malembe-malembe; bo vandaka mwa mafunda ya bantu na 1914, kansi bubu yai, bo me kuma bantu kuluta bamilio 7 ti ndambu. Inki mambote nge me bakaka na malongi yai?

Mbala mingi, beto ke waka bampangi ke tuba nde: “Pusu-pusu ya zulu ya Yehowa ke kwenda na ntwala!” Bo ke taka masonga. Kansi na kutuba ya mbote, yantika 1914, pusupusu ya zulu, yina ke monisa kitini ya zulu ya organizasio ya Yehowa, ke tambulaka ntinu kibeni, mutindu nge ta mona yo kana nge me tanga mukanda yai na dikebi yonso. Sambu na kusamuna nsangu ya mbote na nsi-ntoto ya mvimba, bansamuni ya Kimfumu me sadilaka mayele ya mutindu na mutindu; mu mbandu, bazulunalu ya nsi-ntoto, kulwata mikanda na nitu mpi kutambula ti yo na babala-bala, bifwanisu, bakarti ya kimbangi, bafonografe, baradio, ata nkutu Internet.

Sambu Yehowa ke sakumuna kisalu na beto, beto ke basisa bubu yai mikanda ya kitoko ya ke tendulaka Biblia na bandinga kuluta 670 mpi beto ke pesaka yo bantu ya ofele. Bampangi mingi me kudipesaka na luzolo na bo mosi sambu na kupesa maboko na kisalu ya kutunga Banzo ya Kimfumu, Banzo ya Balukutakanu ya Nene, mpi babiro ya filiale, yo vanda na bansi yina kele ti mbongo mingi to ve. Diaka, ntangu bisumbula ke salamaka, bampangi ya babakala ti ya bankento ya luzolo ya mbote ke kwendaka nswalu kusadisa bampangi yina kele na bisika ya bisumbula; bo ke monisaka nde bo kele mpenza ‘bampangi yina ke sadisaka na ntangu ya mpasi.’ —Bing. 17:17.

Bantangu ya nkaka, bamfumu ya mabundu ti bambeni ya nkaka ke sosaka kubasisa mavwanga na zina ya nsiku; kansi yo ke pesaka kikesa na kumona nde mbala mingi mambu ya mbi yina bo ke kanaka ke simbaka ve; nkutu yo me salaka nde “nsangu ya mbote ku kwenda na ntwala.”—Nk. 94:20; Bafi. 1:12.

Beto kele na kiese mingi mutindu beto yonso ti beno ke sala kumosi bonso “bansadi.” Bampangi, beno vila ve nde beto ke zolaka beno yonso mingi kibeni. Beto ke samba mpi nde mukanda yai kusadisa beno na kusepela mingi diaka ti difwa na beno ya kimpeve. —Mat. 24:45.

Beto me pesa beno yonso mbote; beto kele

Bampangi na beno

Nto-Kimvuka ya Bampangi ya Yehowa

M A M B U K E N A K A T I

KITINI	KAPU	LUTITI
	1. “Bika nde Kimfumu na Nge Kukwisa”	6
	2. Kimfumu Me Butuka na Zulu	13

1

Kieleka ya Kimfumu

—Kupesa Madia ya Kimpeve

3. Yehowa Ke Monisa Lukanu na Yandi	32
4. Yehowa Me Pesa Zina na Yandi Lukumu	39
5. Ntotila Me Tendula Mambu ya Kimfumu	49

2

Kisalu ya Kusamuna Kimfumu

—Kumwanga Nsangu ya Mbote na Ntoto ya Mvimba

6. Bantu Yina Ke Samunaka—Bansamuni Ke Kudipesa na Luzolo na Bo Mosi	60
7. Mitindu ya Kusamuna—Kusadila Mitindu Yonso Sambu na Kusolula ti Bantu	68
8. Bisadilu Sambu na Kusamuna—Kubasisa Mikanda Sambu na Kisalu ya Kusamuna na Ntoto ya Mvimba	78
9. Mbuma Yina Kisalu ya Kusamuna Ke Butaka —“Bilanga . . . Me Tela Sambu na Kukatula Bambuma”	87

3

Minsiku ya Kimfumu

—Sosa Lunungu ya Nzambi

10.	Ntotila Ke Tomisa Bantu na Yandi na Kimpeve	100
11.	Kutomisa Bikalulu ya Mbote Yina Ke Wakana ti Busantu ya Nzambi	108
12.	Beto Me Vukana Sambu na Kusadila “Nzambi ya Ngemba”	118
-

4

Kimfumu Me Nunga

—Leta Me Pesa Nswa ya Kusamuna Nsangu ya Mbote

13.	Bansamuni ya Kimfumu Ke Nata Mambu na Batribinale	134
14.	Bo Kele ya Kwikama na Luyalu ya Nzambi Kansi na Luyalu ya Nkaka Ve	148
15.	Kunwanina Kimpwanza ya Lusambu	157
-

5

Malongi ya Kimfumu

—Kulonga Bansadi ya Ntotila

16.	Kuvukana Sambu na Lusambu	170
17.	Bo Ke Longa Bansamuni ya Kimfumu Mutindu ya Kusala Kisalu	182
-

6

Kupesa Maboko na Kimfumu

—Kutunga Bisika ya Lusambu mpi Kusadisa Bampangi

18.	Mbongo ya Bisalu ya Kimfumu Ke Katukaka na Wapi?	194
19.	Kisalu ya Kutunga Yina Ke Pesaka Yehowa Lukumu	202
20.	Kisalu ya Kusadisa Bantu	209
-

7

Balusilu ya Kimfumu

—Kusala Bima Yonso ya Mpa

21.	Kimfumu ya Nzambi Ke Fwa Bambeni na Yo Yonso	222
22.	Kimfumu Ke Lungisa Luzolo ya Nzambi na Ntoto	231

1

“Bika nde Kimfumu na Nge Kukwisa”

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Tadila mambu yina
Yezu longaka na yina
me tala Kimfumu
ya Nzambi

1, 2. Inki mambu ya
Yehowa yandi mosi tubaka
yina bantumwa tatu ya
Yezu waka, ebuna bo
salaka inki?

3. Sambu na nki Yehowa
ke zola nde beto widikila
mwana na yandi, mpi nki
beto ta tubila na kapu yai?

4. Inki mutindu Yezu mo-
nisaka nde yandi vandaka
kudibanza sambu na
Kimfumu ya Nzambi?

KANA Yehowa Nzambi kulomba nge na kusala kima mosi buna, nge ta sala inki? Keti nge ta vanda ve ti mpusa ya ngolo ya kusalala konso kima yina yandi ta lomba nge? Ee, nge ta sala yo!

² Ntangu fioti na nima ya paki ya mvu 32 ya ntangu na beto, Piere, Yakobo, ti Yoane kutanaka ti diambu ya mutindu mosi. (**Ta-nga Matayo 17:1-5.**) Ntangu bo vandaka ti mfumu na bo Yezu, na zulu ya “ngumba mosi ya nda,” bo monaka na mbona-meso Yezu ke yala na nkembo na zulu bonso Ntotila. Piere monaka yo bonso mambu ya kieleka yo yina yandi zolaka kuvukana na mambu yina vandaka kusalama na mbikudulu. Ntangu Piere vandaka kutuba, dituti mosi fikaka bo. Yo yina, Piere ti banduku na yandi waka ndinga ya Yehowa, dibaku yina bantu fioti mpamba me zwaka. Na nima ya kundima nde Yezu vandaka mwana na yandi, Yehowa tubaka na pwelele nde: “Beno wila yandi.” Bantumwa landaka na dikebi yonso ntuma yina ya Nzambi. Bo landaka mambu yina Yezu tubaka mpi bo longisilaka bantu ya nkaka na kusala mutindu mosi.—Bis. 3:19-23; 4:18-20.

³ Bo sonikaka bangogo “beno wila yandi” na Biblia sambu na mambote na beto. (Bar. 15:4) Sambu na nki? Sambu Yezu kele kinati-ndinga ya Yehowa mpi ntangu yonso yina Yezu vandaka kukangula munoko na yandi sambu na kulonga, yandi vandaka kusadisa bantu na kuzaba mambu yina tata na yandi zolaka nde beto zaba. (Yoa. 1:1, 14) Sambu Yezu tubilaka mingi Kimfumu ya Nzambi (disongidila luyalu ya zulu ya Mesia yina me salama na Kristu Yezu mpi na bantu 144 000 yina ta yala ti yandi) kuluta mambu ya nkaka, yo ta vanda mbote nde beto tadila diambu yai ya mfunu na dikebi yonso. (Kus. 5:9, 10; 14:1-3; 20:6) Kansi, beto tadila ntete sambu na nki Yezu tubilaka mingi Kimfumu ya Nzambi.

“Mambu Yina Me Fuluka na Ntima . . .”

⁴ Yezu ke kudibanzaka mingi sambu na Kimfumu. Sambu na nki beto lenda tuba mpidina? Sambu bangogo ke monisaka mambu yina ke vandaka na ntima na beto, disongidila, mambu yina kele kibeni mfunu sambu na beto. Nkutu Yezu tubaka nde:

Yezu vandaka kutubila mingi Kimfumu
ya Nzambi kuluta mambu ya nkaka

5-7. (a) Inki mutindu beto me zaba nde Yehowa ke kudibanzaka sambu na Kimfumu? Pesa mbandu. (b) Inki mutindu beto lenda monisa nde beto ke kudibanzaka sambu na Kimfumu?

8. Inki mutindu Yezu monisaka na bunkufi mfunu ya Kimfumu ya Nzambi?

Konso muntu lenda kudyula nde, ‘Keti mono ke kudibanzaka sambu na Kimfumu ya Nzambi?’

“Munoko ke tubaka mambu yina me fuluka na ntima.” (Mat. 12: 34) Na mabaku yonso, Yezu vandaka kulonga mambu ya me tala Kimfumu. Baevanzile ke tubilaka Kimfumu ya Nzambi mbala kuluta 100. Na bisika yina, bo vutukilaka mbala mingi bangogo ya Yezu. Kimfumu ya Nzambi vandaka ntu-diambu ya malongi na yandi, mpi yandi tubaka nde: “Na bambanza ya nkaka mpi mono fwete zabisa nsangu ya mbote ya Kimfumu ya Nzambi, sambu mono tindamaka sambu na kikuma yai.” (Luka 4:43) Ata na nima ya lufutumuku na yandi, Yezu landaka kutubila mambu ya me tala Kimfumu na balongoki na yandi. (Bis. 1:3) Ya kieleka, ntima ya Yezu fulukaka ti ntonda sambu na Kimfumu, mpi yo pusaka yandi na kutuba mambu ya me tala yo.

5 Yehowa ke kudibanzaka mpi mingi sambu na Kimfumu. Inki mutindu beto me zaba yo? Kuvila ve nde, Yehowa tindaka mwana na yandi mosi kaka ya kubutuka na nsi-ntoto; Yehowa kele na kisina ya mambu yonso yina Yezu tubaka mpi longaka. (Yoa. 7:16; 12:49, 50) Yehowa kele mpi na kisina ya mambu yonso yina bo me sonikaka na Baevanzile iya ya ke tubilaka luzingu mpi kisalu ya kusamuna ya Yezu. Beto tadila fioti kana mambu yina ke tendula inki.

6 Yindula nde nge ke tula bafoto ya dibuta kisika mosi. Nge kele ti bafoto mingi kansi kisika kele fioti. Inki nge ta sala? Nge ta pona bafoto yina nge ta tula. Mutindu mosi mpi, Baevanzile kele bonso bafoto yina ke sadisaka beto na kuzaba Yezu mbote. Yehowa pesaka ve bansoniki ya Baevanzile mpeve santu sambu na kusonika mambu yonso yina Yezu tubaka mpi salaka ntangu yandi vandaka na ntoto. (Yoa. 20:30; 21:25) Kansi, mpeve santu ya Yehowa twadisaka bo na kusonika bangogo mpi mambu yina ke sadisaka beto na kubakisa lukanu ya kisalu ya kusamuna ya Yezu mpi mambu yina kele mfunu mingi sambu na Yehowa. (2 Tim. 3:16, 17; 2 Pie. 1:21) Sambu Baevanzile kele ti malongi mingi ya Yezu ya me tala Kimfumu ya Nzambi, beto lenda tuba kukonda mpasi nde Yehowa ke kudibanzaka mingi sambu na Kimfumu. Yehowa ke zolaka kibeni nde beto zaba kana Kimfumu na yandi ke tendula inki!

7 Konso muntu lenda kudyula nde, ‘Keti mono ke kudibanzaka sambu na Kimfumu ya Nzambi?’ Kana mvutu kele ee, beto ta vanda ti mpusa ya ngolo ya kuwa mambu yina Yezu tubaka mpi longaka na yina me tala Kimfumu, disongidila, mfunu na yo, mutindu yo ta kwisa mpi ntangu yina yo ta kwisa.

“Bika nde Kimfumu na Nge Kukwisa”—Inki Mutindu?

8 Beto tadila kisambu ya mbandu. Na bangogo ya pete kibeni, Yezu tubilaka na bunkufi mfunu ya Kimfumu ya Nzambi mpi monisaka mambu yina yo ta sala. Kisambu yango kele ti mambu nsambwadi ya beto lenda lomba. Mambu tatu ya ntete ke tadila balukanu ya Yehowa—kusantisa zina na yandi, kukwisa ya Kimfumu na yandi mpi kulungana ya luzolo na yandi na ntoto bonso

na zulu. **(Tanga Matayo 6:9, 10.)** Kuwakana kele na kati ya mambu tatu yina beto fwete lomba. Yehowa ta sadila Kimfumu ya Mesia sambu na kusantisa zina na yandi mpi kulungisa luzolo na yandi.

9 Inki mutindu Kimfumu ya Nzambi ta kwisa? Ntangu ya beto ke sambaka nde, “Bika nde Kimfumu na nge kukwisa,” beto ke lombaka nde Kimfumu kusala kisalu na yo. Ntangu Kimfumu ta kwisa, yo ta sadila ngolo na yo yonso sambu na ntoto. Yo ta fwa ngidika ya bima yai ya mbi, ti baluyalu ya bana ya bantu, mpi ta tula nsi-ntoto ya mpa ya lunungu. (Dan. 2:44; 2 Pie. 3:13) Yo yina, na nsi ya luyalu ya Kimfumu ya Nzambi, ntoto ya mvimba ta kuma paladis. (Luka 23:43) Bantu yina kele na mabanza ya Nzambi ta futumuka mpi ta kutana diaka ti bampangi na bo ya bo vandaka kuzola. (Yoa. 5:28, 29) Bantu ya bulemfu ta kuma bantu ya kukuka mpi ta baka luzingu ya mvula na mvula. (Kus. 21:3-5) Nsuka-nsuka, ntoto ta vanda na kuwakana ti zulu na mambu yonso, mutindu Yehowa Nzambi zolaka nde yo vanda na luyantiku! Keti nge kele na mpusa ya ngolo ya kumona kulungana ya balusilu yina ya Biblia? Zaba nde, ntangu yonso ya nge ke sambaka nde Kimfumu ya Nzambi kukwisa, nge ke sambaka sambu balusilu yina ya kitoko kulungana.

10 Yo kele pwelele nde Kimfumu ya Nzambi me ‘kwisa’ ntete ve sambu na kulungisa kisambu ya mbandu. Diaka, baluyalu ya bana bantu ke na kuyala kaka, mpi nsi-ntoto ya mpa ya lunungu me kwisa ntete ve. Kansi, nsangu ya mbote kele. Mutindu beto ta mona yo na kapu ya ke landa, Kimfumu ya Nzambi me yantikaka kuyala. Sesepi yai, beto tadila mambu yina Yezu tubaka na yina me tala ntangu yina Kimfumu ya Nzambi fwete yantika kuyala mpi ntangu yo fwete kwisa.

Inki Ntangu Kimfumu ya Nzambi Zolaka Kuyantika Kuyala?

11 Yezu monisaka pwelele nde Kimfumu zolaka kuyantika ve kuyala na mvu-nkama ya ntete ya ntangu na beto, ata balongoki na yandi ya nkaka vandaka kukwikila mutindu yina. (Bis. 1:6) Beto tadila mambu yina Yezu tubaka na bingana zole ya kuswaswana ziku, mosi na mvu 31 T.B., mpi ya nkaka na mvu 33 T.B.

12 **Kingana ya ble ti ya matiti ya mbi. (Tanga Matayo 13:24-30.)** Na nima ya kutubila kingana yai, ziku na nsungi ya *printemps* ya mvu 31 T.B., Yezu tendudilaka yo balongoki na yandi. (Mat. 13: 36-43) Kingana yai ti ntendula na yo ke tuba mutindu yai na bunkufi: Na nima ya lufwa ya bantumwa, Diabulu zolaka kukuna matiti ya mbi (Bakristu ya luvunu) na kati ya ble (“bana ya Kimfumu” to Bakristu yina bo me tulaka mafuta). Bo zolaka kubikisa ble ti matiti ya mbi yo yela kumosi tii na nsungi ya kukatula bambuma, disongidila “nsukilu ya ngidika mosi ya bima.” Na luyantiku ya nsungi ya kukatula bambuma, bo zolaka kukatula matiti ya mbi. Na nima, bo zolaka kuvukisa ble. Kingana yai ke monisa nde Kimfumu zolaka kuyantika ve kuyala na mvu-nkama

---

9, 10. (a) Inki mambu Kimfumu ya Nzambi ta sala ntangu yo ta kwisa? (b) Inki balusilu ya Biblia nge ke vingila nde yo lungana?

11. Yezu monisaka inki sambu na ntangu yina Kimfumu ya Nzambi ta yantika kuyala?

12. Inki mutindu kingana ya ble ti matiti ya mbi ke monisa nde Kimfumu yantikaka ve kuyala na mvu-nkama ya ntete ya ntangu na beto?

BLE MPI MATITI YA MBI

(Mat. 13:24-30)

Yezu monisaka nde Kimfumu zolaka kuyantika ve kuyala na mvu-nkama ya ntete ya ntangu na beto, ata balongoki na yandi ya nkaka vandaka kukwikila mutindu yina

33 T.B.

Kisalu ya Kukuna Me Yantika

‘Muntu mosi kunaka mbuma ya mbote na kilanga na yandi’ (Mat. 13:24)

‘Ntangu bantu vandaka kulala, mbeni kunaka matiti ya mbi na kati ya ble’ (Mat. 13:25)

‘Yonso zole yelaka kumosi tii na nsungi ya kukatula bambuma’ (Mat. 13:30)

1914

Nsungi ya Kukatula Bambuma Me Yantika

Bo me katula matiti ya mbi mpi bo me kangisa yo na bita (Mat. 13:30)

13. Inki kingana Yezu pesaka sambu na kumonisa nde yandi zolaka kuyantika ve kuyala bonso Ntotila yina kele Mesia mbala mosi na nima ya kuvutuka na zulu?

14. (a) Inki mvutu Yezu pesaka na ngiufula ya bantumwa na yandi iya?
(b) Kulungana ya mbikudulu ya Yezu ya me tala kukala na yandi mpi Kimfumu ya Nzambi ke longa beto nki?

ya ntete ya ntangu na beto, kansi kaka kana nsungi ya kuyela ya bambuma me kuma na nsuka. Mambu yina salamaka ke monisa nde nsungi ya kuyela ya bambuma sukaka mpi nsungi ya kukatula bambuma yantikaka na 1914.

13 Kingana ya bamine. (Tanga Luka 19:11-13.) Yezu pesaka kingana yai na mvu 33 ya ntangu na beto, ntangu yandi vandaka kukwenda na Yeruzalemi sambu na mbala ya nsuka. Bawi na yandi ya nkaka yindulaka nde Kimfumu na yandi zolaka kuyantika kuyala ntangu fioti na nima ya kukuma na Yeruzalemi. Sambu na kukatula bo dibanza yina mpi kumonisa bo nde Nzambi ta tula Kimfumu na makwisa, Yezu kudifwanisaka ti “Muntu mosi yina butukaka na dibuta ya kintotila” yina salaka nzietelo na “insi mosi ya ntama sambu na kubaka kiyeka ya kintotila.”^[1] Sambu na Yezu, “insi mosi ya ntama” vandaka zulu, kisika yina yandi zolaka kubaka kiyeka na Tata na yandi bonso Ntotila. Kansi Yezu zabaka nde yandi zolaka ve kukuma Ntotila ya luyalu ya Mesia mbala mosi na nima ya kuvutuka na zulu. Kansi, yandi zolaka kuvanda na diboko ya kitata ya Nzambi mpi kuvingila tii kuna ntangu ta lunga. Nsuka-nsuka, kuvingila yina bakaka bamvun-kama mingi.—Nk. 110:1, 2; Mat. 22:43, 44; Baeb. 10:12, 13.

Inki Ntangu Kimfumu ya Nzambi Ta Kwisa?

14 Bilumbu fioti na ntwala nde bo fwa Yezu, balongoki na yandi iya yulaka yandi nde: “Inki ta vanda kidimbu ya kukala na nge mpi ya nsukilu ya ngidika ya bima?” (Mat. 24:3; Mar. 13:4) Sambu na kupesa mvutu, Yezu pesaka bo mbikudulu mosi ya nda

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Kingana ya Yezu yibusaka bawi na yandi disolo ya Arkelausi, mwana-bakala ya Erode ya Nene. Na ntwala nde Erode kufwa, yandi ponaka Arkelausi bonso kilandi na yandi sambu na kuyala na Yudea mpi na bambanza ya nkaka. Kansi, na ntwala nde yandi yantika kuyala, Arkelausi salaka nzietelo mosi ya nda tii na Roma sambu Kaisala Augusti kundima yandi.

yina kele na Matayo kapu 24 ti 25. Yezu tangaka mambu yina zolaka kusalama na ntoto ya mvimba yina zolaka kuvanda kidimbu sambu na kuzaba nsungi yina bo ke binga “kukala” na yandi. *Luyantiku* ya kukala na yandi zolaka kubwa ntangu mosi ti ntangu yina Kimfumu zolaka *kuyantika kuyala*; mpi *nsuka* ya kukala na yandi, ti *kukwisa* ya Kimfumu. Beto kele ti banzikisa mingi ya ke ndimisa nde mbikudulu ya Yezu yantikaka kulungana na 1914.^[2] Yo yina, mvula yina monisaka luyantiku ya kukala na yandi mpi kutulama ya Kimfumu.

15 Inki ntangu mpenza Kimfumu ya Nzambi ta kwisa? Yezu tubaka ve ntangu yina yo ta kwisa. (Mat. 24:36) Kansi yandi tubaka diambu mosi yina lenda ndimisa beto nde yo kele pene-pene kibeni. Yezu tubaka nde Kimfumu yina ta kwisa kana “mbandu yai” me mona kulungana ya kidimbu ya mbikudulu. (**Tanga Matayo 24:32-34.**) Bangogo “mbandu yai” ke tubila banani? Beto tadila mbote-mbote bangogo yai ya Yezu.

16 “**Mbandu yai.**” Keti Yezu vandaka kutubila bantu yina kele ve Bakristu? Ve. Beto tadila bawi na yandi. Yezu tubilaka mbikudulu yai na bantumwa na yandi fioti yina “kwisaka pene-pene na yandi na kingenga.” (Mat. 24:3) Ntangu fioti na nima, bo zolaka kutula bantumwa mafuta ti mpeve santu. Beto tadila mpi bangogo yina kele na ntwala mpi na nima. Na ntwala ya kutubila “mbandu yai,” Yezu tubaka nde: “Ntangu yai, beno baka dilongi na mbandu ya nti ya bafige: Kaka ntangu lutangu na yo ya mpa ke kumaka pete-pete mpi ke basisaka matiti, beno ke zabaka nde nsungi ya mvula me finama. Mutindu mosi, ntangu beno ta mona mambu yai yonso, beno zaba nde yandi kele pene-pene na bakielo.” Kele balongoki ya Yezu yina bo me tulaka mafuta, kansi mimpani ve, zolaka kumona mambu yina yandi tubaka na ntwala mpi kubakisa ntendula ya bangogo: Yezu “kele pene-pene na bakielo.” Yo yina, ntangu Yezu tubilaka “mbandu yai,” yandi vandaka kutubila *balongoki* na yandi *yina bo me tulaka mafuta*.

17 “**Ta luta ve ata fioti na ntwala nde mambu yai yonso kubwa.**” Inki mutindu bangogo yai ta lungana? Sambu na kupesa mvutu beto fwete zaba mambu zole: Ntendula ya “mbandu” mpi ya “mambu yai yonso.” Ngogo “mbandu” ke tadila mingi-mingi bantu ya mvula ya kuswaswana, bayina zingaka kumosi na nsungi mosi buna. Mbandu mosi ke vandaka ve nda mingi kibeni. (Kub. 1:6) Bangogo “mambu yai yonso” ke tadila mambu yonso yina bo tubaka na ntwala ya ke salama na nsungi ya kukala ya Yezu, banda na luyantiku na yo na 1914 tii na nsuka na yo na “mpasi ya nene.”—Mat. 24:21.

18 Inki mutindu beto lenda bakisa bangogo ya Yezu ya me tala “mbandu yai”? Mbandu ke tadila bimvuka zole ya Bakristu yina bo me tulaka mafuta yina zingaka na nsungi mosi; kimvuka ya ntete me salama na Bakristu yina bo me tulaka mafuta yina monaka luyantiku ya kulungana ya kidimbu na 1914, mpi kimvuka

---

15, 16. Bangogo “mbandu yai” ke tadila banani?

17. Inki kele ntendula ya bangogo “mbandu” mpi “mambu yai yonso”?

18, 19. Inki mutindu beto lenda bakisa bangogo ya Yezu ya me tala “mbandu yai,” mpi inki beto lenda tuba na bunkufi?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Sambu na kuzaba mambu mingi, tala kapu 9 ya mukanda *Inki Biblia Kelongaka Mpenza?*

20. Inki disolo ya mfunu beto ta tadila na mukanda yai, mpi nki beto ta longuka na kapu ya ke landa?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Mukristu yonso yina bo tulaka mafuta na nima ya lufwa ya Mukristu ya nsuka yina bo me tulaka mafuta ya kibuka ya ntete, disongidila, na nima ya bayina monaka “luyantiku ya bampasi” na 1914, zolaka kuvanda ve na kati ya “mbandu yai.”—Mat. 24:8.

ya zole me salama na bayina zingaka nsungi mosi ti kimvuka ya ntete. Bakristu fioti na kati ya kibuka ya zole ta mona luyantiku ya mpasi ya nene. Bimvuka yai yonso zole ya Bakristu ya bo me tulaka mafuta ke sala mbandu mosi sambu bo zingaka kumosi na nsungi mosi buna.^[3]

19 Inki beto lenda tuba na bunkufi? Ya kieleka, beto me zaba nde kidimbu ya kukala ya Yezu na kiyeka ya Kimfumu ke mona na pwelele na ntoto ya mvimba. Beto mpi ke mona nde Bakristu yina bo me tulaka mafuta yina kele kaka na luzingu mpi kele na kati ya “mbandu yai” ke na kununa. Kansi, bo yonso ta fwa ve na ntwala nde mpasi ya nene kuyantika. Yo yina, beto lenda tuba nde, kubika fioti kibeni Kimfumu ya Nzambi ta kwisa mpi ta yala ntoto ya mvimba! Yo ta vanda kiesa kibeni na kumona kulungana ya kisambu yina Yezu longaka beto nde: “Bika nde Kimfumu na nge kukwisa!”

20 Beto vila ve nde bangogo yina Yehowa tubaka yandi mosi tuka na zulu na yina me tala Mwana na yandi: “Beni wila yandi.” Sambu beto kele Bakristu ya kieleka, beto kele na mpusa ya ngolo ya kulanda lutwadisu ya Nzambi. Beto kele na mpusa ya ngolo ya kumona kulungana ya mambu yina Yezu tubaka na yina me tala Kimfumu ya Nzambi. Na mukanda yai, beto ta tadila disolo ya mfunu ya me tala mambu yina Kimfumu ya Nzambi me salaka dezia mpi yina yo ta sala na makwisa. Kapu ya ke landa ta tubila mambu ya kiesa yina salamaka na zulu na nsungi ya kutulama ya Kimfumu ya Nzambi.

MBANDU

(Mat. 24:32-34)

Yezu tubaka nde Kimfumu ta kwisa kana “mbandu yai” me mona kulungana ya kidimbu ya mbikudulu (Tala baparagrafe 17, 18)

1914

“Mbandu Yai”

Lufwa ya Babilone ya Nene

KIMVUKA 1:

Bakristu yina bo me tulaka mafuta yina monaka luyantiku ya kulungana ya kidimbu na 1914

KIMVUKA 2:

Bakristu yina bo me tulaka mafuta yina zingaka nsungi mosi ti kimvuka ya ntete; Bakristu yai ya nkaka ta mona mpasi ya nene

Kimfumu Me Butuka na Zulu

2

KETI nge ke kudiyulaka kana mambu zolaka kuvanda inki mutindu kana nge zingaka na ntangu yina bansoba ya nene ke salamaka? Bantu mingi ke salaka yo. Kansi, kana nge zingaka na ntangu yina, keti nge zolaka kumona mambu ya mfunu yina vandaka na kisina ya bansoba? Ziku ve. Mbala mingi, mambu yina ke tubilaka kubwa ya baluyalu mpi ya bo me sonikaka na mikanda ke salamaka na kinsweki. Na kutuba ya kieleka, mambu mingi ya me lutaka ke salamaka na kinsweki, disongidila, na banzo ya bamfumu mpi babiro ya baministre. Ntembe kele ve nde bansoba yina vandaka ti bupusi na luzingu ya bamilio ya bantu.

² Inki beto lenda tuba sambu na diambu mosi ya kuluta nene yina me salamaka na nsi-ntoto? Diambu yina vandaka ti bupusi na luzingu ya bantu mingi. Kansi, yo salamaka ve na meso ya bantu yonso. Beto ke tubila kubutuka ya Kimfumu ya Nzambi na zulu, disongidila luyalu ya Mesia yina bo silaka mpi yina ta fwa ntama mingi ve ngidika ya ntoto yai ya mvimba. (**Tanga Daniele 2:34, 35, 44, 45.**) Sambu bantu monaka ve lubutuku yina, keti yo ke tendula nde Yehowa zolaka ve nde bo zaba yo? To, keti yandi sadisaka bansadi na yandi ya kwikama na kuyilama na ntwalambu sambu na diambu yina? Bika beto tala.

‘Muntu na Mono Ta Yidikila Mono Nzila’

³ Banda na ntangu ya ntama, Yehowa vandaka ti lukanu ya kuyidika bansadi na yandi sambu na lubutuku ya Kimfumu ya Mesia. Mu mbandu, beto tadila mbikudulu yina kele na Malashi 3:1: ‘Mono ta tinda muntu na mono sambu na kuyidikila mono nzila. Ebuna Mfumu ya kieleka yina ya beno ke sosa ta kwisa kukota na mbala mosi na Tempelo na yandi; Muntu ya mono me tinda yina ya beno ke zola kumona ta kwisa kuzabisa beno kuwakana na mono.’

⁴ Na bilumbu na beto, nki ntangu Yehowa, ‘Mfumu ya kieleka,’ kwisaka kutala bantu yina vandaka kusala na kitini ya ntoto ya tempelo na yandi ya kimpewe? Mbikudulu yai ke tendula nde Yehowa zolaka kukwisa ti ‘muntu ya yandi tindaka sambu na kuwakana.’ Yo vandaka nani? Yo vandaka kaka Yezu, Ntotila ya

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Mutindu Nzambi yidikaka bansadi na yandi sambu na kubutuka ya Kimfumu

1, 2. Inki diambu ya kuluta nene salamaka na luzingu ya bantu na nsi-ntoto, mpi sambu na nki yo ke yitukisa ve mutindu bantu monaka yo ve ntangu yo salamaka?

3-5. (a) Nani vandaka ‘muntu yina Nzambi tindaka sambu na kuzabisa kuwakana na yandi’ yina Malashi 3:1 ke tubila?

(b) Inki zolaka kusalama na ntuala nde ‘muntu yina Nzambi tindaka sambu na kuzabisa kuwakana na yandi’ kukwisa kutala tempelo?

---

6. Nani vandaka ‘muntu yina Nzambi tindaka’ yina kwisaka ntete sambu na kuyidika bansadi ya Nzambi sambu na mambu yina fwete kwisa?

7, 8. (a) Na nsungi ya bamvula 1800, banani yantikaka kumonisa nde dilongi ya ke tubaka nde moyo ke fwaka ve kele ya luvunu? (b) Inki malongi ya nkaka Mpangi C. T. Russell ti banduku na yandi ya kusalu monisaka nde yo kele ya luvunu?

9. Inki mutindu *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni* monisaka nde dilongi ya Butatu kele ya luvunu?

Kimfumu ya Mesia! (Luka 1:68-73) Bonso Mfumu ya mpa, yandi zolaka kutala bansadi ya Nzambi yina kele na ntoto mpi kukatula bo mvindu.—1 Pie. 4:7.

5 Kansi, nani vandaka ‘muntu ya nkaka yina yandi tindaka,’ yina Malashi 3:1 ke tubila? Muntu yai zolaka kukwisa ntangu mingi na ntuala ya kukala ya Ntotila yina kele Mesia. Bamvula mingi na ntuala ya 1914, keti kele ti muntu yina “yidikaka” nzila sambu na Ntotila yina kele Mesia?

6 Na mukanda yai, beto ta baka bamvutu na bangiufula yina na disolo ya kitoko ya bansadi ya Yehowa ya bilumbu na beto. Disolo yai ke monisa nde na kitini ya nsuka ya mvu-nkama ya 19, kimvuka mosi ya fioti ya bantu ya kwikama zabanaka bonso Bakristu ya kieleka na kati ya Bakristu mingi ya luvunu. Bo kumaka kubinga kimvuka yina Balongoki ya Biblia. Bantu yina vandaka kutwadisa bo, disongidila Charles T. Russell ti banduku na yandi ya kusalu, vandaka kibeni ‘muntu ya yandi tindaka’ ya bo tubilaka na ntuala, sambu bo pesaka bansadi ya Nzambi lutwadisu ya kimpeve mpi yidikaka bo sambu na mambu yina fwete kwisa. Beto tadila mitindu iya yina ‘muntu ya yandi tindaka’ salaka mambu.

Kusambila na Kieleka

7 **Balongoki ya Biblia yina vandaka kulonguka mpi kusamba; bo vandaka kuwakana sambu na bakieleka yina bo vandaka kulonguka, bo vandaka kuvukisa yo, mpi kubasisa yo.** Na nsungi ya bamvula mingi, mabundu ya Kikristu vandaka na mudidi ya kimpeve; malongi na bo mingi katukaka na malongi ya mimpani. Mbandu ya ntete kele dilongi ya ke tubaka nde moyo ke fwaka ve. Kansi, yantika na 1800, ndambu ya balongoki ya Biblia ya masonga longukaka mbote-mbote dilongi yina mpi monaka nde yo me katuka ve na Ndinga ya Nzambi. Henry Grew, George Stetson, mpi George Storrs sonikaka mikanda mpi salaka badiskure ya kikesa sambu na kumonisa luvunu yina ya Satana.^[1] Kusalu na bo, vandaka na bupusi ya ngolo na Mpangi C. T. Russell mpi banduku na yandi ya kusalu.

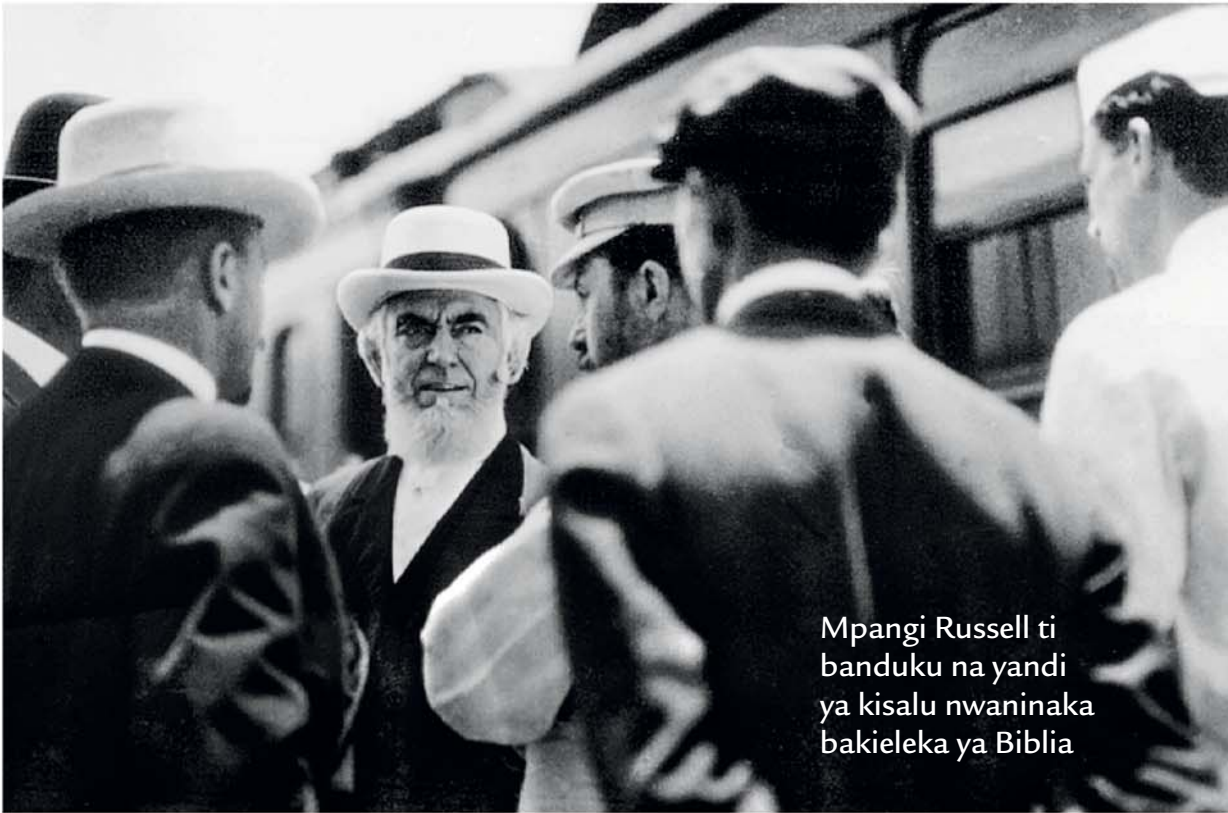
8 Kimvuka yai ya fioti ya balongoki ya Biblia monaka nde malongi ya nkaka yina vandaka ti kuwakana ti dilongi ya ke tubaka nde moyo ke fwaka ve vandaka mpasi na kubakisa mpi ya luvunu, mu mbandu, dilongi ya ke tubaka nde bantu ya mbote yonso ta kwenda na zulu to nde Nzambi ke niokulaka bantu mvula na mvula na bilungi ya tiya. Russell ti banduku na yandi ya kusalu tungululaka na kikesa yonso baluvunu yina na bazulunalu, mikanda, tumikanda, batrakiti mpi badiskure mingi.

9 Balongoki ya Biblia monisaka mpi nde dilongi ya Butatu kele ya luvunu, ata bantu mingi ke zitisaka yo. Na 1887, zulunalu *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni* (Kingelesi) tubaka nde: “Masonuku ke monisaka pwelele bangwisana yina kele na kati ya Yehowa ti Mfumu

---

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Sambu na kuzaba mambu mingi ya me tala Grew, Stetson mpi Storrs, tala mukanda *Les Témoins de Jéhovah : Prédicateurs du Royaume de Dieu*, balutiti 45-46.

Mpangi Russell ti banduku na yandi ya kisalu nwaninaka bakieleka ya Biblia

na beto Yezu, mpi yo ke tubaka nde bo kele bantu zole ya kuswaswana.” Ebuna disolo yai yikaka nde yo ke yitukisa kibeni mutindu “dilongi ya Nzambi mosi yina kele na bapersona tatu (disongidila banzambi tatu na Nzambi mosi mpi Nzambi mosi na banzambi tatu) me zabanaka mingi mpi mutindu bantu mingi ke ndimaka yo. Diambu yai ke monisa nde Dibundu vandaka kula mpongi ya ngolo mpi mbeni kangaka yo ti miniololo ya kifu.”

¹⁰ Mutindu ntu-diambu ke monisa yo, zulunalu *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni mpi Kinati-Nsangu ya Kukala ya Kristu* (Kingelesi) vandaka kutula dikebi mingi na bambikudulu ya ke tadila kukala ya Kristu. Bakristu yina bo me tulaka mafuta yina sonikaka zulunalu yai monaka nde mbikudulu ya Daniele ya ke tadila “bantangu nsambwadi” vandaka na kuwakana ti ntangu yina lukanu ya Nzambi ya me tala Kimfumu ya Mesia ta lungana. Na luyantiku ya 1870, bo tubaka nde bantangu nsambwadi yina ta suka na 1914. (Dan. 4:25; Luka 21:24) Ata bampangi na beto ya ntangu yina bakisaka ntete ve ntendula yonso ya mvula yina ya mfunu, bo samunaka mambu yina bo zabaka na bantu mingi mpi bisika yonso, mpi yo butaka mbuma yina zingaka mingi.

---

10. Inki mutindu *Nzozulu ya Nkengi* monisaka nde 1914 ta vanda mvula mosi ya mfunu?

11, 12. (a) Na nani Mpangi Russell pesaka lukumu sambu na mambu yina yandi longaka? (b) Inki vandaka mfunu ya kosalu yina Mpangi Russell ti banduku na yandi ya kosalu salaka na ntuala ya 1914?

13, 14. (a) Inki mutindu ‘muntu yina Nzambi tindaka’ yidikaka nzila sambu na Ntotila yina kele Mesia? (b) Inki dilongi beto lenda baka na bampangi na beto yina zingaka bamvula kuluta nkama mosi na ntuala?

15. Inki Balongoki ya Biblia bakisaka malembe-malembe? (Tala mpi noti na nsi ya lutiti.)

11 Yo vanda mpangi Russel to banduku na yandi ya kosalu, muntu mosi ve kudikumisaka sambu na bakieleka ya mfunu yina bo zwaka mpi bakisaka. Mpangi Russell monisaka ntonda ya mingi na bantu yina sadisaka yandi. Kuluta yonso, yandi pesaka lukumu na Yehowa Nzambi, muntu yina ke longaka bansadi na Yandi mambu yina bo fwete zaba na ntangu yina bo fwete zaba yo. Ya kieleka, Yehowa sakumunaka bikesa ya Mpangi Russell ti ya banduku na yandi ya kosalu mutindu bo salaka luswaswanu na kati ya kieleka ti malongi ya luvunu. Na nima ya bamvula, luswaswanu yina monanaka diaka mingi na kati na bo ti Kikristu.

12 Kosalu ya bantu yina ya kwikama salaka sambu na kunwanina malongi ya kieleka na ntuala ya 1914 yitukisaka kibeni! *Nzozulu ya Nkengi mpi Kinati-Nsangu ya Kukala ya Kristu* (Kingelesi) ya Novembri 1, 1917, ke tuba nde: “Bantu mingi bubu yai me katukaka na boma ya dilongi ya bilungi ya tiya mpi ya malongi ya nkaka ya luvunu . . . Masa ya kieleka, yina yantikaka bamvula 40 me luta, ke landa na kutombuka mpi yo ta landa kaka na kutombuka tii kuna yo ta fulusa ntoto ya mvimba; mpi bambeni na yo ta kuka ve kuvutula kitembo ya nzadi-mungwa ya ngolo ti kikombo sambu Kieleka kupanzana ve na ntoto ya mvimba.”

13 Beto tadila diambu yai: Keti bantu zolaka kuvanda ya kuyilama kana bo vandaka kuzaba ve kusala luswaswanu na kati ya Yezu ti Tata na yandi, Yehowa? Ata fioti ve! Bo zolaka kuvanda mpi ve ya kuyilama kana bo vandaka kuyindula nde bantu yonso ta baka dikabu ya kukonda kufwa kansi yo kele ve dikabu yina Nzambi ta pesa kaka na balongoki fioti mpamba ya Kristu; to kana bo vandaka kuyindula nde Nzambi ke niokulaka bantu na bilungi ya tiya mvula na mvula kukonda kivuvu nde yandi ta lembika mpasi yina! Ntembe kele ve nde, ‘muntu yina yandi tindaka’ yidikaka nzila sambu na Ntotila yina kele Mesia!

14 Ebuna beto bubu yai? Inki dilongi beto lenda baka na bampangi na beto yina zingaka bamvula kuluta nkama? Beto mpi fwete vanda ti nzala ya ngolo ya kutanga mpi kulunguka Ndinga ya Nzambi. (Yoa. 17:3) Sambu nsi-ntoto yai kele ya kukonda mingi kibeni na kimpeve, beto landa na kukuma ti nzala mingi ya madia ya kimpeve!—**Tanga 1 Timoteo 4:15.**

“Beno Bantu na Mono, Beno Basika na Kati na Yandi”

15 Balongoki ya Biblia longaka nde yo vandaka mfunu na kubasika na mabundu ya nsi-ntoto. Na 1879, *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka “dibundu ya Babilone.” Keti yo vandaka kutubila bapape? Dibundu ya Katolika ya Roma? Yantika bamvu-nkama mingi, mabundu ya Misioni vandaka kutendula mbikudulu yai mutindu yina. Kansi, balongoki ya Biblia bakisaka malembe-malembe nde mabundu yonso ya Kikristu ya bilumbu na beto kele na kati ya “Babilone.” Sambu na nki? Bo yonso ke longaka malongi ya luvunu bonso yina beto tubilaka na luyantiku.^[2] Na nima ya ntangu,

---

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Ata Balongoki ya Biblia zabaka nde bo fwete basika na mabundu yina vandaka kusala kinduku ti nsi-ntoto, na nsungi ya bamvula, bo vandaka kubaka bantu yina vandaka kukwikila na nkudulu mpi yina vandaka kutuba nde bo me kudipesaka na Nzambi bonso bampangi na bo Bakristu ata bo vandaka ve Balongoki ya Biblia.

mikanda na beto kumaka kutubila na pwelele yonso mambu yina bantu ya masonga ya mabundu ya Babilone fwete sala.

16 Mu mbandu, na 1891, Buku III ya *L'Aurore du Millénium* tubilaka mutindu Nzambi buyaka Babilone ya ntangu na beto na bangogo yai: “Bo me buya mabundu yonso ya Kikristu.” Yo yika-ka nde bantu yonso yina “ke zolaka diaka ve malongi mpi bisalu na yo ya luvunu fwete basika na kati na yo.”

17 Na Januari 1900, *Nzozulu ya Nkengi* (Kingelesi) pesaka bandongisila na bantu yina bikaka bazina na bo na babuku ya mabundu ya Kikristu mpi yina vandaka kutuba nde, “Mono ke kudipesaka na lusambu ya kieleka mpi ke kwendaka ve mbala na mbala na balukutakanu ya nkaka.” Nimeru yango vandaka ti ngiufula yai: “Keti yo ke mbote na kuvanda dikulu mosi na kati ya dibundu ya Bukristu mpi dikulu ya nkaka ya kati ya Babilone? Keti bulemfu ya kieleka ke lombaka mpidina . . . mpi keti yo ke sepedisaka Nzambi to yandi ke ndimaka yo? Ata fioti ve. Muntu [yina kele na dibundu] ke salaka *kuwakana* ti dibundu na meso ya bantu ntangu yandi ke kotaka na dibundu yina, mpi yandi fwete zitisa na kwikama yonso minsiku ya kuwakana yina tii kuna yandi . . . ta tuba *na meso ya bantu* nde yandi me katuka na dibundu yina.” Na nsungi ya bamvula, dibanza yai kumaka ngolo kibeni.^[3] Bansadi ya Yehowa fwete zenga bangwisana yonso ti dibundu ya luvunu.

18 Kana bo pesaka ve mbala na mbala balukebisu yina ya kubasika na “Babilone ya Nene,” keti Kristu, Ntotila ya mpa, zolaka kuvanda ti kimvuka ya bansadi ya kuyilama yina bo me tulaka mafuta awa na ntoto? Ata fioti ve. Sambu, kaka Bakristu yina me basikaka na Babilone lenda sambila Yehowa “na mpeve mpi na kieleka.” (Yoa. 4:24) Keti bubu yai beto mpi kele ti lukanu ya kuzenga bangwisana yonso ti dibundu ya luvunu? Beto landa na ku-lemfuka na ntuma yai: “Beno bantu na mono, beno basika na kati na yandi!”—**Tanga Kusonga 18:4.**

Kuvukana Sambu na Lusambu

19 **Balongoki ya Biblia vandaka kulonga nde Bakristu fwete vukana sambu na kusambila, na ntangu yina yo me lombanda bo vukana.** Sambu na Bakristu ya kieleka, yo ke lombaka kaka ve kubasika na dibundu ya luvunu. Kansi, yo kele mfunu mpi na kuvukana na lusambu ya kieleka. Na banimero na yo ya luyantiku, *Nzozulu ya Nkengi* vandaka kusiamisa batangi na kuvukana sambu na lusambu. Mu mbandu, na Yuli 1880, Mpangi Russell pesaka rapore ya nzietelo yina yandi salaka. Yandi tubilaka mutindu balukutakanu mingi vandaka kupesa kikesa. Yandi siamisaka mpi batangi na kutinda bakarti sambu na kuzaba mutindu bo ke yela —bo sonikaka bakarti ya nkaka na bazulunalu. Sambu na nki? “Beto yonso fwete zaba . . . mutindu Mfumu me sadisaka beto na kuyela; kana beno ke landa na kuvukana ti bayina kele lukwikilu mosi ti beno.”

16, 17. (a) Inki mutindu Buku III ya *L'Aurore du Millénium* mpi *Nzozulu ya Nkengi* siamisaka bantu na kubasika na dibundu ya luvunu? (b) Inki diambu salaka nde balukebisu yina kuvanda diaka ve ngolo? (Tala noti na nsi ya lutiti.)

18. Sambu na nki yo vandaka mfunu nde bantu kubasika na Babilone ya Nene?

19, 20. Inki mutindu *Nzozulu ya Nkengi* siamisaka bansadi ya Nzambi na kuvukana sambu na lusambu?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Kana balukebisu yai vandaka diaka ve ngolo, yo kele sambu yo vandaka kutadila kaka kibuka ya fioti ya Kristu, disongidila bantu 144.000. Na Kapu 5, beto ta mona nde na ntwala ya mvu 1935, bo vandaka kuyindula nde bantu mingi ya mabundu ya Kikristu ta vanda na kati ya “kibuka ya bantu mingi” yina Kusonga 7:9, 10 ke tubilaka mpi nde bo ta vanda kimvuka ya zole yina ta baka matabisi na zulu sambu bo pesaka Kristu maboko na nsuka.

Charles Russell ti kimvuka mosi ya Balongoki ya Biblia ya ntete na Copenhagen, na nsi Danemark, na 1909

21. Inki mbandu dibundu ya Allegheny, na Pennsylvanie pesaka na yina me tala balukutakanu mpi kisalu ya kugungula?

20 Na 1882, *Nzozulu ya Nkengi* vandaka ti disolo mosi yina vandaka ti ntu-diambu “Kuvukana Kumosi.” Disolo yina siamisaka Bakristu na kusala balukutakanu “sambu na kutunga bankaka, kupesa bo kikesa mpi ngolo.” Yo tubaka nde: “Diambu ya mfunu kele ve kusosa kuzaba kana nani kele mayele na kati na beno. Kansi, bika nde konso muntu kunata Biblia, papie, ti biki na yandi, mpi yandi sadila *Concordance*, . . . kana mpila kele. Pona disolo mosi; lomba lutwadisu ya mpeve santu sambu nge bakisa yo; na nima tanga, *yindula*, fwanisa verse mosi ti ya nkaka mpi nge ta zwa kibeni kieleka.”

21 Babiro ya Balongoki ya Biblia vandaka na Allegheny, na Pennsylvanie, na États-Unis. Bo pesaka mbandu ya mbote na yina me tala kuvukana kumosi sambu na kulemfuka na ndongisila ya kupemama yina kele na **Baebreo 10:24, 25. (Tanga.)** Bamvula mingi na nima, mpangi-bakala mosi ya mbuta na zina ya Charles Capen ke yibuka nde yandi vandaka kukwenda na balukutakanu yina ntangu yandi vandaka leke. Yandi sonikaka nde: “Mu ke yibuka tii bubu yai verse mosi ya bo sonikaka na kibaka ya nzo ya balukutakanu ya nene ya *la Société*. ‘Muntu mosi mpamba kele

Longi na beno, Kristu, ebuna beno yonso kele bampangi.’ Verse yai me bikalaka na mabanza na mono; luswaswanu yina kele na kati ya bamfumu ya mabundu mpi bantu ya mabundu na bo ke vandaka ve na kati ya bansadi ya Yehowa.” (Mat. 23:8) Mpangi Capen ke yibuka diaka balukutakanu ya mbote mpi kikesa yina Mpangi Russell vandaka kusala sambu na kutala konso mpangi na kati ya dibundu.

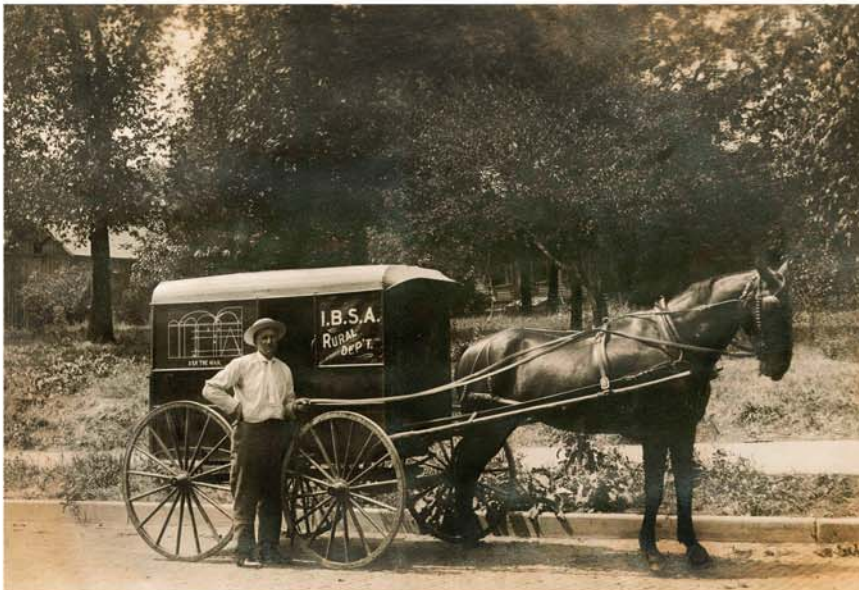
22 Bantu ya kwikama vandaka kulanda mbandu na yandi mpi kuzitisa bantuma yina yandi vandaka kupesa. Bo salaka mabundu na baprovence ya nkaka, mu mbandu na Ohio mpi na Michigan, mpi na nima na Amerika ya Nordi ya mvimba mpi na bansi ya nkaka. Yindula fioti: Keti bantu ya kwikama zolaka kuvanda ya kuyilama sambu na kukala ya Kristu kana bo bakaka ve formasio sambu na kulemfuka na ndongisila ya kupemama yina ke tubila kuvukana sambu na lusambu? Ata fioti ve! Ebuna beto bubu yai? Bubu yai, beto mpi fwete baka lukanu ya kukwenda mbala na mbala na balukutakanu ya Bukristu mpi kusosa mabaku yonso ya kusambila kumosi mpi ya kupesana kikesa na kimpeve.

Kusamuna na Kikesa Yonso

23 **Balongoki ya Biblia vandaka kulonga nde Bakristu yonso ya bo me tulaka mafuta fwete vanda bansamuni ya kieleka.** *Nzozulu ya Nkengi* ya 1885, tubaka nde: “Beto fwete vila ve nde konso muntu yina bo me tulaka mafuta, bo ke tulaka yandi mafuta sambu na kusamuna (Yez. 61:1), kusola sambu na kusamuna.” Nimeru mosi ya 1888 siamisaka nde: “Mukumba na beto kele pwelele . . . Kana beto me vila yo mpi ke pesa bikuma, beto kele kibeni

22. Inki mambu bampangi yina vandaka ya kwikama salaka ntangu bo pesaka bo kikesa ya kukwenda na balukutakanu ya Bukristu, mpi nki dilongi yo ke pesa beto?

23. Inki mutindu *Nzozulu ya Nkengi* monisaka pwelele nde Bakristu yonso ya bo me tulaka mafuta fwete vanda bansamuni ya kieleka?

Kolportere mosi. Bo me sonika “*Carte des Âges*” na lweka ya wwatire

Na 1914, Balongoki
ya Biblia yantikaka
kubakisa kidimbu
ya kukala ya Kristu
ya ke monana ve

bansadi ya bamolo, mpi beto ke monisaka nde beto me fwana ve na kuvanda Bakristu yina bo me tulaka mafuta.”

24 Mpangi Russell ti banduku na yandi siamisaka kaka ve bantuu na kusamuna. Kansi bo yantikaka mpi kubasisa batrakiti yina bo vandaka kubinga nde, Batrakiti ya Balongoki ya Biblia (*Bible Students' Tracts*) na nima bo kumaka kubinga yo, Mukanda ya malongi ya ntama ya dibundu ya ke basikaka mbala iya na mvula (*Old Theology Quarterly*). Batangi ya *Nzozulu ya Nkengi* bakaka batrakiti yai sambu na kukabila yo bantu ya ofele.

25 Bo vandaka kubinga bantu yina kudipesaka na kosalu ya ntangu yonso bakolportere. Mpangi Charles Capen, yina beto me tubila awa na zulu, vandaka mpi kolportere. Yandi ke yibuka nde: “Mu vandaka kusadila bakarti ya kimvuka mosi ya États-Unis ya ke longukaka ntoto sambu na kusala teritware na mono na Pennsylvanie. Bakarti yina vandaka kumonisa banzila yonso mpi yo vandaka kusadisa mono na kukwenda na bitini yonso ya teritware na makulu. Bantangu ya nkaka na nima ya kutambula bilumbu tatu na teritware sambu na kubaka bakomande ya mikanda *Kulonguka ya Masonuku*, munu vandaka kudefa mpunda ti shario sambu na kwenda kubikisila bantu mikanda. Mbala mingi mu vandaka kulala ti bantu ya ferme. Na bilumbu yina bakamio vandaka ntete ve.”

26 Kusamuna mutindu yina vandaka kulomba ngolo mpi kikesa. Keti Bakristu ya kieleka zolaka kuvanda ya kuyilama sambu na luyalu ya Kristu kana bo longaka bo ve mfunu ya kosalu ya kusamuna? Ata fioti ve! Na kutuba mbote, kosalu yina me kumaka bonso kidimbu ya mfunu ya kukala ya Kristu. (Mat. 24:14) Yo lombaka nde bansadi ya Nzambi kuyilama sambu na kutula kosalu yina ke gulusaka bantu na kisika ya ntete na luzingu na bo. Bubu yai, yo ke lomba nde beto kudi yula: ‘Keti mono ke tulaka kosalu ya kusamuna na kisika ya ntete na luzingu na mono? Keti mono ke salaka bibansa sambu na kulungisa kosalu yina mbote-mbote?’

Kimfumu ya Nzambi Me Butuka!

27 Nsuka-nsuka, 1914 mvula ya kuluta mfunu, lungaka. Mutindu beto tubilaka yo na luyantiku ya kapu yai, ata muntu mosi ve monaka mambu ya mfunu yina salamaka na zulu. Kansi, bo pesaka ntumwa Yoane mbona-meso yina tendulaka mambu yina na bangogo ya kifwani. Yindula fioti diambu yai: Yoane ke mona “kidimbu mosi ya nene” na zulu. “Nkento” ya Nzambi, disongidila organizasio na yandi ya bigangwa ya kimpeve na zulu, kele na divumu mpi me buta mwana ya bakala. Kubika fioti mwana yai ya kifwani ‘kugungula makanda yonso ti nti ya kibende.’ Kansi, ntangu mwana butukaka, bo nataka yandi “na Nzambi mpi na kiti na yandi ya kimfumu.” Ndinga mosi ya ngolo na zulu ke tuba nde: “Ntangu yai luguluku, ngolo, mpi kimfumu ya Nzambi na beto mpi kiyeka ya Kristu na yandi me kwisa.”—Kus. 12:1, 5, 10.

24, 25. (a) Sambu na nki beto ke tuba nde Mpangi Russell ti banduku na yandi ya kosalu siamisaka kaka ve bantu na kusamuna?

(b) Inki kolportere mosi tubaka sambu na kosalu na yandi na “nsungi yina bakamio vandaka ntete ve”?

26. (a) Sambu na nki yo vandaka mfunu nde bansadi ya Nzambi kusamuna sambu na kuyilama na luyalu ya Kristu? (b) Inki bangiufula beto lenda kudi yula?

27, 28. Inki mambu ntumwa Yoane monaka na mbona-meso, mpi nki Satana ti bademo na yandi salaka ntangu Kimfumu butukaka?

Yo ke lomba nde beto kudi yula nde, ‘Keti mono ke tulaka kosalu ya kusamuna na kisika ya ntete na luzingu na mono?’

29, 30. Ntangu Kimfumu ya Mesia butukaka, nki mutindu mambu sobaka (a) na ntoto? (b) na zulu?

31. Inki Malashi tubaka na ntuala na yina me tala nsungi ya kukatula mvindu, mpi nki mutindu mbikudulu yina yantikaka kulungana? (Tala mpi noti na nsi ya lutiti.)

32. Inki mavwanga basikaka na kati ya organizasio, yina yangisaka bansadi ya Nzambi na nima ya 1916?

28 Ntembe kele ve nde, Yoane monaka na mbona-meso lubutuku ya Kimfumu ya Mesia. Ya kieleka, ata diambu yina vandaka ya kiese, yo sepedisaka bantu yonso ve. Satana ti bademo na yandi nwanisaka bawanzio ya kwikama yina vandaka na nsi ya luyalu ya Mishele to Kristu. Inki salamaka na nima? Beto ke tanga nde: “Bo losaka dragoni ya nene na nsi, nioka ya ntama, yina bo ke bingaka Diabulu mpi Satana, yina ke kusaka ntoto ya mvimba; bo losaka yandi na ntoto, mpi bo losaka yandi na nsi ti bawanzio na yandi.”—Kus. 12:7, 9.

29 Bamvula mingi na ntuala ya 1914, Balongoki ya Biblia tubaka nde ntangu ya mpasi zolaka kuyantika na mvula yina ya mfunu. Kansi bo zabaka ve na siki-siki yonso mutindu mbikudulu yina zolaka kulungana. Mutindu mbona-meso ya Yoane monisaka yo, Satana zolaka kukuma ti bupusi mingi kibeni na luzingu ya bantu: “Mawa na ntoto mpi na nzadi-mungwa, sambu Diabulu me kulumuka kuna na beno, yandi kele ti makasi mingi, sambu yandi me zaba nde yandi kele ti ntangu fioti.” (Kus. 12:12) Na 1914, Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba salamaka mpi kidimbu ya kukala ya Kristu na ngolo ya kimfumu yantikaka kulungana na ntoto ya mvimba. “Bilumbu ya nsuka” ya ngidika yai ya bima yantikaka.—2 Tim. 3:1.

30 Kansi, kiese vandaka na zulu. Bo kulaka satana ti bademo na yandi kimakulu. Yoane ke yika nde: “Yo yina, zulu mpi beno bantu yina ke zingaka kuna, beno vanda na kiese!” (Kus. 12:12) Na nima ya kutula bunkete na zulu, Yezu kumaka Ntotila ya Kimfumu ya Mesia, sesepi yai, yandi vandaka ya kuyilama sambu na kusala mambu sambu na mambote ya bansadi ya Nzambi na ntoto. Inki yandi ta sala? Mpila beto monaka yo na luyantiku ya kapu yai, Kristu, yina kele ‘muntu ya Nzambi tindaka sambu na kuzabisa bo kuwakana na yandi,’ ta tula ntete bunkete na kati ya bansadi ya Nzambi awa na ntoto. Yo ke tendula nki?

Nsungi Mosi ya Kumekama

31 Malashi tubaka na ntuala nde kisalu ya kutula bunkete ta vanda ve pete. Yandi sonikaka nde: “Na kilumbu ya yandi ta kwisa nani ta kuka kukanga ntima? Nani ta kuka kuzinga diaka kana yandi kwisa kumonika? Yandi ta vanda bonso tiya yina ke katulaka mvindu ya bibende to bonso savo ya bo ke katulaka mvindu ya bilele.” (Mal. 3:2) Bangogo yina vandaka kibeni ya kieleka! Yantika na 1914, bansadi ya Nzambi na ntoto kutanaka ti mimekamu mpi bampasi ya ngolo yina landanaka. Ntangu Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba kumaka ngolo, bo bangikaka ngolo kibeni Balongoki ya Biblia mingi mpi bo tulaka bo na boloko.^[4]

32 Mavwanga basikaka na kati ya organizasio. Na mvu 1916, Mpangi Russell fwaka ti bamvula 64 mpamba, yandi bikisaka bansadi ya Nzambi mingi na mpasi. Lufwa na yandi monisaka nde bantu ya nkaka vandaka kutula dikebi ya mingi na muntu mosi mpamba yina vandaka kupesa mbandu ya mbote. Ata Mpa-

---

NOTI NA NSI YA LUTITI

[4] Na Septembri 1920, *L'Âge d'Or* (bubu yai *Réveillez-vous !*) basisaka nimeru mosi ya spesiali yina tubilaka bambandu mingi ya bambangika (ya nkaka vandaka nku mingi) yina salamaka na ntangu ya mvita na Allemagne, na Angleterre, na Canada mpi na États-Unis. Kansi, bamvula mingi na ntuala ya Mvita ya ntete ya Ntoto ya Mvimba, mbangika ya mutindu yai vandaka mingi ve.

ngi Russell zolaka ve nde bo pesa yandi lukumu ya mutindu yina, bampangi ya nkaka kumaka kusambila yandi. Bampangi mingi yindulaka nde mutindu yandi fwaka, kieleka ta landa diaka ve na kubasika; mpi bantu ya nkaka telaminaka ngolo kibeni bikesa yina bo vandaka kusala sambu na kukwenda na ntwala. Kikalulu yai basisaka apostazi mpi apostazi yina kabulaka organizasio.

33 Kumekama ya nkaka katukaka na kukonda kulungana ya mambu yina bo vandaka kuingila. Ata *Nzozulu ya Nkengi* monisaka nde 1914 vandaka mvula yina Ntangu ya Makanda zolaka kumana, bampangi bakisaka ntete ve mambu yina zolaka kusalama na mvula yina. (Luka 21:24) Bo yindulaka nde na 1914, Kristu zolaka kunata nkento na yandi, disongidila Bakristu yina bo me tulaka mafuta, na zulu sambu na kuyala ti yandi. Bivuvu yina lunganaka ve. Na nsuka ya mvu 1917, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nde nsungi mosi ya kukatula bambuma ya bamvula 40 zolaka kusuka na nsungi ya *printemps* ya 1918. Kansi, kusalu ya kusamuna sukaka ve. Yo landaka na kukwenda na ntwala na nima ya dati yina. *Nzozulu ya Nkengi* yina tubaka nde nsungi ya kukatula bambuma sukaka, kansi nsungi ya kulokuta bambuma yina bikalaka sukaka ve. Ata mpidina, bampangi mingi lembaka nitu mpi yambulaka kusambila Yehowa.

34 Kumekama ya ngolo kibeni basikaka na 1918. Na nima ya lufwa ya Mpangi C. T. Russell, Mpangi J. F. Rutherford yingaka yandi mpi kumaka kutwadisa bansadi ya Nzambi. Bo kangaka yandi kumosi ti bampangi nsambwadi ya nkaka yina vandaka kusala ti yandi. Ata bo salaka ve mbi, bo zengilaka bo ndola ya bamvula mingi na boloko na Atlanta (Géorgie), na États-Unis. Na ntangu mosi buna, yo monanaka bonso nde kusalu ya bansadi ya Nzambi sukaka. Bamfumu mingi ya mabundu ya Kikristu sepelaka. Bo yindulaka nde mutindu bo tulaka “bantwadisi” na boloko, kangaka babiro ya ke twadisaka kusalu na Brooklyn, mpi vandaka kunnanisa kusalu ya kusamuna na Amerika mpi na Eropa, Balongoki ya Biblia “fwaka,” bo lendaka kusala diaka ve kima ya mbi. (Kus. 11:3, 7-10) Bo kudikusaka kibeni!

Ntangu ya Kubaka Kikesa!

35 Bambeni ya kieleka zabaka ve nde Yezu muntu pesaka nzila nde bansadi na yandi kumona mpasi yai sambu na ntangu yina Yehowa vandaka “bonso muntu yina ke katulaka mvindu ya arza.” (Mal. 3:3) Yehowa ti Mwana na yandi zabaka mbote nde bansadi ya kwikama zolaka kukuma bunkete ntangu bo zolaka kubasika na kumekama yina ya tiya mpi bo zolaka kuvanda ya kuyilama mbote na ntwala sambu na kusala kusalu ya Ntotila. Na luyantiku ya 1919, yo monanaka pwelele nde mpeve ya Nzambi salaka diambu yina bambeni ya bansadi na yandi yindulaka nde yo lenda salama ve. Bansadi ya kwikama bakaka kikesa! (Kus. 11:11) Yantika ntangu yina, Kristu salaka mpenza diambu ya mfunu ya me tala kidimbu ya bilumbu ya nsuka. Yandi solaka “mpika ya

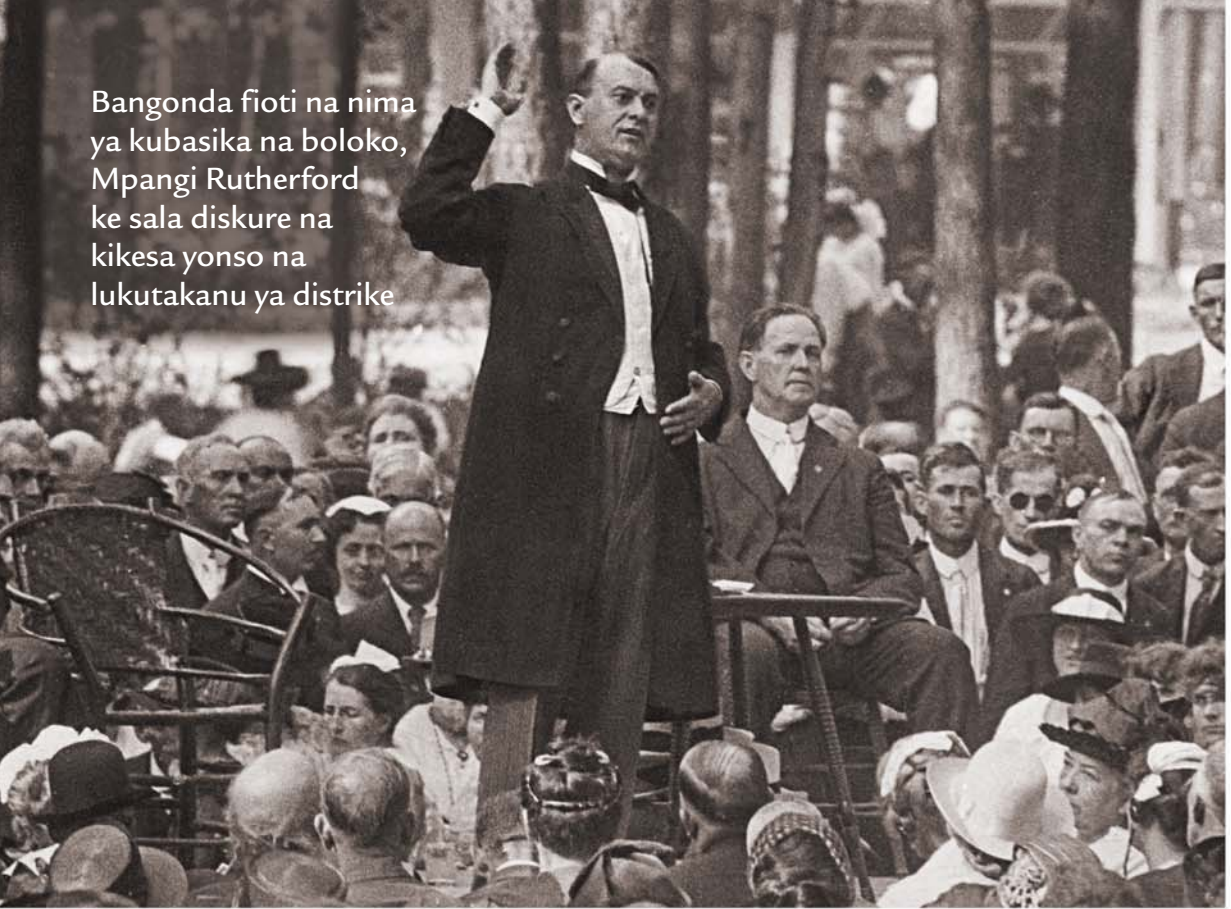
33. Sambu mambu yina bansadi ya Nzambi vandaka kuingila lunganaka ve, inki mutindu yo mekaka bo?

34. Inki kumekama ya ngolo basikaka na 1918, mpi sambu na nki mabundu ya Kikristu yindulaka nde bansadi ya Nzambi “fwaka”?

35. Sambu na nki Yezu pesaka nzila nde balongoki na yandi kumona mpasi, mpi nki yandi salaka sambu na kusadisa bo?

Bangonda fioti na nima
ya kubasika na boloko,
Mpangi Rutherford
ke sala diskure na
kikesa yonso na
lukutakanu ya distrike

36. Inki diambu monisaka
nde bansadi ya Nzambi
bakaka kikesa na kimpeve?

37. Na nima ya 1919, inki
mutindu bampangi ya
nkaka monisaka kukonda
kwikama?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[5] Na nsungi ya bamvula mingi, bo vandaka kubasika *Nzozulu ya Nkengi* ntete-ntete sambu na kupesa bampangi ya kibuka ya fioti kikesa.

kwikama mpi ya mayele,” disongidila kimvuka mosi ya fioti ya Bakristu ya babakala yina bo me tulaka mafuta sambu na kutwadi-sa bansadi na yandi mpi kupesa bo madia ya kimpeve na ntangu ya me fwana.—Mat. 24:45-47.

36 Mpangi Rutherford mpi banduku na yandi ya kisalu basi-kaka na boloko na Marsi 26, 1919. Ntangu fioti na nima, bo yilamaka sambu na kusala lukutakanu mosi na Septembri. Bo bakaka bangidika sambu na kubasika zulunalu ya zole, yina bo bingaka *L'Âge d'Or*. Bo vandaka kukabisa yo kumosi ti *Nzozulu ya Nkengi*, bo basisaka yo sambu beto sadila yo na kisalu ya kusamuna.^[5] Kaka na mvula yina, bo basisaka mpi nimeru ya ntete ya *Bulletin*, yina beto ke bingaka bubu yai *mukanda ya lukutakanu Luzingu mpi Kisalu*. Banda na luyantiku, yo ke pesaka kikesa na kisalu ya kusamuna. Ntembe kele ve nde, yantika 1919 tii bubu yai, kusolula ti konso muntu mpi kusamuna nzo na nzo ke bakaka kisika ya ntete.

37 Kisalu ya kusamuna landaka kukatula bansadi ya Kristu mvindu, sambu bansadi na yandi yina vandaka lulendo mpi ntungolo, vandaka kuzola ve kusala kisalu yai. Bayina zolaka ve ku-

sala kosalu yina, kabwanaka ti Bakristu ya kwikama. Na nima ya 1919, bampangi ya nkaka ya kukonda kwikama waka makasi mpi kumaka kukusila bansadi ya kwikama ya Yehowa makambu, bo sonikaka mambu ya luvunu sambu na bo, mpi vukanaka nkutu ti bambeni na bo.

38 Ata bo kutanaka ti bampasi yina, balongoki ya Kristu na ntoto landaka kuyela mbote na kimpeve. Kununga na bo yantika ntangu yina ke pesa nzikisa ya ke ndimisa beto nde Kimfumu ya Nzambi ke yala! Kaka na nsadisa ya lusadisu ya ngolo mpi lusakumunu ya Nzambi, yina yandi ke pesaka na nzila ya Mwana na yandi mpi ya Kimfumu ya Mesia, kimvuka ya bantu ya kukonda kukuka lendaka kununga mbala na mbala Satana ti ngidika na yandi ya mbi ya bima!—**Tanga Yezaya 54:17.**

39 Na bakapu ya ke landa, beto ta tadila mambu yina Kimfumu ya Nzambi me salaka na ntoto mvu-nkama mosi ya mvimba na nima yantika yo butukaka na zulu. Konso kitini ya mukanda yai ta tubila diambu mosi yina Kimfumu me salaka awa na ntoto. Konso kapu kele ti lupangu mosi ya mvutukilu yina ta sadisa konso muntu na kuzaba nde Kimfumu kele kima ya kieleka sambu na beto. Na bakapu ya nsuka, beto ta tubila mambu yina Kimfumu ta sala ntama mingi ve ntangu yo ta kwisa kufwa bantu ya mbi mpi kutula paladisu awa na ntoto. Inki mambote nge ta baka na kulonguka ya mukanda yai?

40 Satana ke zolaka kubebisa lukwikilu na nge na Kimfumu ya Nzambi. Kansi, Yehowa ke zolaka kukumisa lukwikilu na nge ngolo sambu yo tanina nge na mpila nde nge landa na kuvanda ngolo. (Baef. 6:16) Yo yina, beto ke siamisa nge na kusamba konso ntangu ya nge ke longuka mukanda yai. Landa kudyula nde, ‘Keti Kimfumu ya Nzambi kele kima ya *kieleka* sambu na mono?’ Kana yo kele kima ya kieleka sambu na nge sesepi yai, ntembe kele ve nde nge ta pesa maboko na kikesa mpi kwikama yonso na Kimfumu, ntangu bantu yonso yina ta vanda na luzingu ta mona nde Kimfumu ya Nzambi kele kima mosi ya kieleka mpi nde yo ke yala!

38. Kuyela mpi kununga ya balongoki ya Kristu na ntoto ke ndimisa beto nki?

39, 40. (a) Tanga ndambu ya mambu ya mfunu yina mukanda yai ke tadila.

(b) Kulonguka mukanda yai ta natila nge nki mambote?

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Nani sadisaka balongoki ya kieleka ya Yezu na kuyilama sambu na kubutuka ya Kimfumu?
- Na nki mitindu Bakristu ya kieleka vandaka ya kuyilama sambu na luyalu ya Kimfumu?
- Inki mambu ke monisa nde Kimfumu ya Nzambi kele luyalu mosi ya kieleka? (Tala lupangu “Kimfumu ya Nzambi—Kele Luyalu Mosi ya Kieleka.”)
- Inki mutindu nge lenda landa mbandu ya balongoki ya kwikama ya Kristu ya mvu-nkama me luta ntangu nge ke pesa maboko na Kimfumu bubu yai?

KIMFUMU YA NZAMBI

KELE LUYALU MOSI YA KIELEKA

Keti Kimfumu ya Nzambi kele luyalu mosi ya kieleka? Beto tadila mwa mambu ya Kimfumu ya Nzambi. Na nima ya kutadila diambu mosi, kudiya nde: ‘Keti yo ke monisa ve nde Kimfumu kele kima mosi ya kieleka mpi ya me luta mpenza baluyalu yonso ya bantu na ntoto?’

MFUMU

Yezu Kristu kumaka Ntotila na 1914. Yandi kele Ntotila mosi ya ngolo, ya masonga, ya mayele, mpi ya mawa, ya kudikulumusa na ntwala ya Yehowa Nzambi. (Yez. 9:5, 6; 11:1-3) Yezu kele ve bonso bamfumu ya nsi-ntoto yai ya kukonda kukuka, yina bo lenda bebisa, yina ke landaka bangindu ya bantu ya parlema, ata bo kele ya kukabwana, to yina bantu ya nkaka ya ngolo lenda pusa bo na kusala luzolo na bo mosi.

KIYEKA YA KUSAMBISA MPI YA KUBASISA BANSIKU

Luzingu ya Yezu awa na ntoto mpi mbandu na yandi me sadisaka na kubasisa nsiku mosi ya kukuka, “nsiku ya Kristu.”—Bag. 6:2; 1 Pie. 2:21.

Yehowa me pesaka Mwana na yandi kiyeka yonso ya kusambisa; Yezu ke lungisaka mukumba yai na mutindu ya kukuka, ya kuluta bamfumu yonso ya nsi-ntoto.—Yoa. 5:22.

BANTWADISI

Yezu ta yala ti bantu 144 000, yina ta twadisa ntoto ya mvimba na luyalu na yandi ya kukuka. Lukanu ya nene ya luyalu yai kele ya kuwakanisa bantu ti Nzambi; yo yina bantu yina ta yala ti yandi ta kuma mpi banganga-nzambi sambu na kulungisa lukanu yai. —Kus. 14:1; 20:6.

BASODA

Sambu Yezu kele mfumu ya kimvuka ya nene ya basoda ya Yehowa, disongidila bawanzio, yandi me luta bamfumu yonso ya basoda na ngolo. Ntama mingi ve, yandi ta manisa mambi yonso.—Nk. 45:2, 4-6; Kus. 19:11, 14-16.

NTO-MBANZA YA KIMFUMU

Kiti ya Kimfumu ya Yezu kele na zulu, na lweka ya Tata na yandi. Zulu kele kisika ya kuzanguka ya santu mpi ya nkembo ya Yehowa (Yez. 63:15) Keti yo kele kisika mosi ya kieleka? Ee. Nkutu yo kele ya kieleka kuluta konso nto-mbanza yina bantu me tungaka to banzo ya baluyalu yina beto ke monaka, sambu bima yina kele na zulu ke bebaka ve ata fioti.—Mat. 6:20.

KISIKA BANTU NA YO TA VANDA

Bubu yai, bantu yina Yezu ta yala kele bonso banzenza yina ke zitisaka bansiku na konso bwala to insi yina bo ke zingaka. Kansi Yehowa me pesaka bo insi mosi ya kimpeve, disongidila kisika bo ke salaka luzolo ya Ntotila. (Yez. 60:2; 66:8) Ntama mingi ve, Kimfumu ya Yezu ta kukumisa ntoto ya mvimba kisika yina yo ta yala.—Nk. 72:8.

MAVIMPI

BANZO

MADIA

MALONGI

BISALU

MAMBU YINA LUYALU TA SALA

Ntama mingi ve, Kimfumu ya Nzambi ta lungisa balusilu yai yonso, mpi balusilu ya nkaka yina Nzambi me silaka.—Nk. 72:16; Yez. 2:3; 33:24; 35:6; 65:21.

BANTU YA KWIKAMA YINA KIMFUMU TA YALA

Biblia ke tuba nde, “Lukumu ya ntotila ke katukaka na bantu mingi; kana bantu kele ve, yandi ke na lukumu ve.” (Bing. 14:28) Bubu yai, Kimfumu kele ti bantu ya kwikama kiteso ya bamilio 7 na ndambu. —Nk. 72:8; Yez. 60:22.

NZAMBI ME YIDIKA BO SAMBU NA KUBUTUKA YA KIMFUMU

Beto tadila mwa mambu yina salamaka na ntwala ya 1914. Keti nge me zaba mutindu yo sadisaka bansadi ya Nzambi na kuyilama sambu na kubutuka ya Kimfumu ya Mesia?

Pene-Pene ya 1850

Henry Grew, George Stetson, mpi George Storrs longukaka mbote-mbote dilongi ya ke tubaka nde moyo ke fwaka ve mpi bo monisaka nde yo kele ya luvunu

1868 to 1869

Charles T. Russell me yantika kulonguka na dikebi yonso malongi ya mabundu ya Kikristu mpi me mona nde yo ke wakana ve ti Biblia; lukwikilu ya Russell, yina vandaka “kutenga-tenga,” kumaka diaka ngolo ntangu yandi waka diskure ya Jonas Wendell, longi mosi ya ba Advantiste

1870

Mpangi Russell salaka kimvuka mosi ya kulonguka Biblia; bo yantikaka kulonguka Biblia mbote-mbote

1870-1875

Bo bakisaka mbote-mbote bakieleka ya me tala moyo, nkudulu, mpi mutindu Kristu ta vutuka

1876

C. T. Russell basisaka disolo mosi na Mufimpi ya Biblia (*Bible Examiner*) yina tubaka nde Bantangu ya Mimpani ta suka na 1914

1877

Bo basisaka kamukanda, *Lukanu mpi Mutindu Mfumu na Beto Ta Kwisa Kuvutuka* (Kingelesi) sambu na kutendula bakieleka ya me tala kukala ya Kristu

1879

Bo basisaka nimeru ya ntete ya *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni mpi Kinati-Nsangu ya Kukala ya Kristu* (Kingelesi)

Bo bakisaka nde Babilone ya Nene kele kimvuka ya mabundu ya luvunu ya Kikristu

1880

Mpangi Russell salaka nzietelo na ndambu ya nordi-esti ya États-Unis sambu na kutala mpi kupesa kikesa na bimvuka ya kulonguka Biblia

1881

Bo basisaka batrakiti ya balutiti mingi (ya nkaka balutiti kuluta 100) mpi bo pesaka yo na batangi ya *Nzozulu ya Nkengi* sambu bo pesa yo bantu ya ofele

Nzozulu ya Nkengi bingisaka bantu yonso yina vandaka kutanga yo na kukwisa na Lusungiminu na Allegheny, na Pennsylvanie

Bo yantikaka kisalu ya bakolportere (bateki)

Bo basisaka masolo ya ke siamisa bantu na kusamuna, mu mbandu, “Beto ke sosa bansamuni 1000” mpi “Bo Me Tulaka Bo Mafuta Sambu na Kusamuna”

Bo siamisaka Bakristu yina me yantika ntete ve kusala balukutakanu mbala na kusala yo

1882

Bo basisaka disolo mosi yina vandaka kumonisa nde dilongi ya Butatu kele ya luvunu

1885

Bantu ya nsi-ntoto ya mvimba yantikaka kutanga mikanda ya Bambangi

1886

Bo basisaka mukanda, *Le Divin Plan des Ages*; bo bingaka buku ya ntete ya mukanda yina nde, *Étude des Écritures*

Nzozulu ya Nkengi bingisaka batangi na “lukutakanu ya nene” ya bilumbu tatu sambu na kulanda Lusungiminu ya lufwa ya Kristu; yantika ntangu yina, bo kumaka kusala balukutakanu ya nene konso mvula

1889

Bo tungaka Nzo ya Biblia na Allegheny, na Pennsylvanie

1891

C. T. Russell salaka nzietelo ya nda na bansi ya nkaka sambu na “kupanza kieleka nswalu”

1894

Mimonisi ya *la Société* kumaka bankengi-ntambudi; bo tindaka bo na kwenda kutala mabundu sambu na kupesa yo kikesa

1895

Nzozulu ya Nkengi tubaka nde bantu ya nkaka ya kwikama ke sala bimvuka ya kulonguka Biblia (*Cercles de l'aurore*), mpi me siamisa bantu na “kusala bimvuka yina na bisika yonso”

1896

C. T. Russell basisaka kamukanda *Masonuku Ke Tuba Inki Sambu na Bilungji?* (Kingelesi)

La Société Watch Tower basisaka *Kuwakana ya mpa* ya Rotherham; bo sadilaka kompani mosi ya nsi-ntoto sambu na kuniema yo

1900

Bo kangulaka filiale ya ntete na Londres, na Angleterre

Bo kumaka kusamuna na bansi 28

1903

Bo yambulaka kukabula batrakiti ya ofele na Lumingu na babala-bala pene-pene ya banzo-nzambi, mpi bo kumaka kukabula yo nzo na nzo

Masolo ya Russell yantikaka kubasika mbala na mbala na bazulunulu

1909

Babiro ya *la Société* kumaka na Brooklyn, na New York

1910

Balongozi ya Biblia yantikaka kusadila zina, *Association internationale des Étudiants de la Bible*

1911-1912

C. T. Russell ti bampangi ya nkaka sambanu ya babakala salaka bakilometre 56 000 na nsi-ntoto ya mvimba sambu na kutala “kisika malongi ya Bukristu kumaka mpi kuyela yina lenda monana na bilumbu ke kwisa” na bansi mingi; bo kwendaka mpi na Chine, Inde, Japon, ti na Philippines

1914

Na Januari 11, bo songaka filme “*Photo-Drame de la Création*” sambu na mbala ya ntete na New York; mpi na ngonda yina landaka, bo songaka yo na bambanza tanu ya nkaka. Tii na nsuka ya mvula, bantu kiteso ya 9 000 000 talaka yo na Nordi ya Amerika, na Australie, na Europa mpi na Nouvelle-Zélande

Na Oktobri, C. T. Russell zabisaka dibuta ya Betele nde: “Bantangu ya Mimpani me mana; luyalu ya bantotila na bo me suka.” Mpangi-nkento mosi ya vandaka pana ke tuba nde, Russell tubaka diaka nde: “Ntangu yai, beto me zaba ve inki ke vingila beto”

Na Diboko
ya Kimama:
Na 1938 to 1939,
Mpangi-nkento
mosi na Alabama,
na Étas-Unis, ke
bula kaseti ya
diskure ya
Mpangi Rutherford

Na Diboko
ya Kitata:
Suisse

KITINI 1

KIELEKA YA KIMFUMU

Kupesa Madia
ya Kimpeve

YINDULA nde nge ke longuka Biblia ti muntu mpi nge me mona nde yandi kele na kiese sambu yandi me bakisa verse ya beno me katuka kutanga. Yandi ke tuba malembe nde, “Keti nge ke zo tuba nde Biblia ke longaka nde beto lenda zinga mvula na mvula na Paladis, kaka awa na ntoto?” Mpangi yina nge basikaka ti yandi na kusalu ya kusamuna me mweta mpi ke yula yandi nde, “Nge me tanga inki na Biblia?” Longoki yina me nikisa ntu na kiese yonso, mpi me tuba nde, “Mu ke bakisa ve sambu na nki bo me longaka mono ntete ve mambu yai!” Nge me yibuka nde yandi tubaka mpi mutindu yai bamposo fioti me luta ntangu yandi longukaka na mbala ya ntete nde zina ya Nzambi kele Yehowa.

Keti nge me kutanaka dezia ti diambu ya mutindu yai? Bansadi ya Nzambi mingi me kutanaka ti yo. Mambu fioti mpamba lenda yibusa beto ngolo kibeni dikabu ya kitoko yina bo me pesaka beto: nzayilu ya *kieleka!* Yindula fioti: Inki mutindu nge bakaka dikabu yina? Na kitini yai, beto ta tadila ngiufula yai. Mutindu Yehowa me sadisaka bansadi na yandi na kubakisa malembe-malembe malongi ya kimpeve kele nzikisa ya ngolo ya ke monisa nde Kimfumu ya Nzambi kele kima ya kieleka. Na nsungi ya bamvula 100, Yezu Kristu, ntotila ya Kimfumu yina, salaka yonso sambu bo longa bansadi ya Nzambi kieleka.

3

Yehowa Ke Monisa Lukanu na Yandi

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Yehowa ke monisaka ntendula ya lukanu na yandi malembe-malembe kaka na bantu yina ke waka yandi boma

---

1, 2. Inki mutindu Yehowa monisaka lukanu na yandi sambu na bantu?

3, 4. Keti Yehowa yidikaka na ntuala mambu yina bantu ta sala na luzingu? Tendula.

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Zina ya Nzambi kele mutindu mosi ya kisongi-diambu ya Kiebreo yina ke tendula “kukuma.” Zina ya Yehowa ke monisa nde yandi kele muntu yina ke lungisaka balusilu na yandi. Tala lupangu “Zina ya Nzambi Ke Tendula Inki?” na lutiti 43.

BIBUTI yina ke tudilaka bana na bo dikebi, ke solulaka ti bo mambu ya me tala dibuta. Kansi, bo ke talaka kiteso ya mambu yina bo ke songaka bo. Bo ke songaka bo kaka mambu yina bo lenda bakisa.

² Mutindu mosi mpi, Yehowa ke monisaka malembe-malembe lukanu na yandi sambu na bantu. Kansi, yandi ke salaka yo kaka na ntangu ya me fwana. Beto tadila na bunkufi mutindu Yehowa monisaka bakieleka ya Kimfumu na nsungi ya bamvula.

Sambu na Nki Kimfumu Kele Mfunu?

³ Na luyantiku, Kimfumu ya Mesia vandaka ve na lukanu ya Yehowa. Sambu na nki? Sambu Yehowa yidikaka ve na ntuala mambu yina bantu ta sala na luzingu. Nkutu, yandi gangaka bantu ti kimpwanza ya kusola. Yo yina, yandi songaka Adami ti Eva lukanu na yandi sambu na bantu, yandi tubaka nde: “Beno buta bana mingi, mpidina bana na beno ta zingaka na bisika yonso na nsi-ntoto ti kuyala yo.” (Kuy. 1:28) Yehowa lombaka mpi nde bo zitisa minsiku na yandi. (Kuy. 2:16, 17) Adami ti Eva lendaka kusola na kubikala ya kwikama. Kana bo ti bana bo salaka mpidina, beto zolaka kuvanda ve ti mfunu ya Kimfumu ya Nzambi yina Kristu ta yala sambu na kulungisa lukanu ya Nzambi. Bubu yai, nsi-ntoto zolaka kuvanda ya kufuluka ti bantu ya kukuka yina ke sambila kaka Yehowa.

⁴ Yehowa yambulaka ve lukanu na yandi ya kufulusa ntoto ti bantu ya kukuka sambu Satana, Adami mpi Eva kolamaka. Kansi, Yehowa sobaka mutindu yina yandi ta lungisa yo. Lukanu na yandi kele ve bonso train yina ke landaka kaka nzila mosi sambu na kukuma na kisika yo ke kwenda, mpi yina bifu ya bantu lenda katula na nzila. Kana Yehowa me monisa lukanu na yandi, ata ngolo mosi ve na luyalanganu lenda kanga yo nzila. **(Tanga Yezaya 55:11.)** Kana diambu mosi ke zola kukanga nzila mosi, Yehowa ke sadilaka nzila ya nkaka.^[1] (Kub. 3:14, 15) Kana yandi mona yo mbote, yandi ke songaka bansadi na yandi

ya kwikama metode ya mpa yina yandi ta sadila sambu na kulungisa lukanu na yandi.

5 Sambu na kupesa mvutu na kukolama yina salamaka na Edeni, Yehowa bakaka lukanu ya kutula Kimfumu. (Mat. 25: 34) Ntangu bantu vandaka diaka ve ti kivuvu, Yehowa yantika kumonisa kima yina yandi zolaka kusadila sambu na kuvutudila bantu luzingu ya kukuka mpi kukatula bampasi yina Satana nataka sambu yandi vandaka kusosa kuyala. (Kuy. 3:14-19) Ata mpidina, Yehowa monisaka ve na mbala mosi mambu yonso ya me tala Kimfumu.

Yehowa Me Yantika Kumonisa Bakieleka ya Kimfumu

6 Na mbikudulu ya ntete, Yehowa silaka nde “nkuna, *NW*” mosi ta niata nioka. (**Tanga Kuyantika 3:15.**) Kansi na ntangu yina, yandi tubaka ve nani ta vanda nkuna yina mpi nani ta vanda nkuna ya nioka. Nkutu, Yehowa monisaka pwelele mambu yina kaka na nima ya bamvula 2000.^[2]

7 Nsuka-nsuka, Yehowa solaka Abrahami, mpi na nzila na yandi nkuna ya lusilu zolaka kukwisa. Nzambi solaka Abrahami sambu yandi “lemfukilaka [Yehowa].” (Kuy. 22:18) Diambu yai ke pesa beto dilongi ya mfunu: Yehowa ke monisaka lukanu na yandi kaka na bantu yina ke waka yandi boma.—**Tanga Nkunga 25:14.**

8 Ntangu yandi solulaka ti nduku na yandi Abrahami na nzila ya wanzio, Yehowa monisaka na mbala ya ntete diambu mosi ya mfunu: Nkuna ya lusilu ta vanda muntu. (Kuy. 22:15-17; Yak. 2:23) Kansi, inki mutindu muntu yai zolaka kuniata nioka? Nioka yina vandaka nani? Mambu yina Nzambi tubaka na nima pesaka mvutu na bangiufula yina.

9 Yehowa monisaka nde nkuna ya lusilu zolaka kubasika na nzila ya Yakobi, ntekolo ya Abrahami yina monisilaka Nzambi lukwikilu ya ngolo. (Kuy. 28:13-22) Na nzila ya Yakobi, Yehowa monisaka nde Nkuna ya Lusilu zolaka kuvanda muntu ya dikanda ya Yuda, mwana ya Yakobi. Yakobi bikulaka nde ntekolo ya Yuda zolaka kubaka “nti ya kimfumu” yina ke monisa kiyeka ya Kimfumu, mpi nde “yandi muntu ta yalaka bantu yonso.” (Kuy. 49:1, 10) Na bangogo yina, Yehowa monisaka nde Nkuna ya Lusilu ta kuma mfumu, ntotila.

10 Bamvula kiteso ya 650 na nima ya bilumbu ya Yuda, Yehowa monisaka mambu mingi ya lukanu na yandi sambu na Ntotila Davidi, ntekolo ya Yuda. Yehowa tubaka nde Davidi kele ‘muntu yina ta pesa ntima na yandi kiese.’ (1 Sam. 13:14; 17:12; Bis. 13:22) Sambu Davidi vandaka kuzitisa Nzambi mpi kuwa yandi boma, Yehowa salaka kuwakana ti yandi mpi silaka yandi nde mutekolo na yandi mosi ta yala kimakulu.—2 Sam. 7: 8, 12-16.

---

5. Inki mutindu Yehowa pesaka mvutu na kukolama yina salamaka na Edeni?

6. Inki Yehowa silaka, kansi inki yandi tubaka ve?

7. Sambu na nki Yehowa solaka Abrahami, mpi inki dilongi ya mfunu beto ke baka?

8, 9. Inki mambu ya me tala nkuna ya lusilu Yehowa monisaka na Abrahami ti na Yakobi?

10, 11. Sambu na nki Yehowa monisaka lukanu na yandi na Davidi mpi na Daniele?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Ata ntangu yai ke monana mingi, beto fwete vila ve nde na ntangu yina bantu vandaka kuzinga bamvula mingi; banda na Adami tii na Abrahami, bantu iya kaka zingaka na nsungi mosi. Adami zingaka nsungi mosi ti Lameki (tata ya Noa). Lameki zingaka nsungi mosi ti Semi (mwana ya Noa). Semi zingaka nsungi mosi ti Abrahami.—Kuy. 5:5, 31; 9:29; 11:10, 11; 25:7.

Yehowa sadilaka bantu ya
kwikama bonso Daniele sambu
na kusonika mambu ya me tala
Kimfumu ya Mesia

11 Kiteso ya bamvula 500 na nima, Yehowa sadilaka profete Daniele sambu na kumonisa mvula ya siki-siki yina muntu yina bo me tulaka mafuta to Mesia zolaka kumonana na ntoto. (Dan. 9:25) Yehowa vandaka kubaka Daniele bonso muntu yina “yandi ke zolaka” mingi. Sambu na nki? Sambu Daniele vandaka kulemfukila kibeni Yehowa mpi sadilaka yandi luzingu na yandi ya mvimba.—Dan. 6:16; 9:22, 23.

12 Ata Yehowa sadilaka baprofete ya kwikama bonso Daniele na kusonika mambu mingi ya me tala nkuna ya lusilu, Mesia, ntangu lungaka ntete ve sambu bansadi na yandi kubakisa ntendula ya mambu yina yandi zabisaka bo na kusonika na nsadisa ya mpeve santu. Mu mbandu, na nima ya kumona mbona-meso ya me tala kutulama ya Kimfumu ya Nzambi, bo zabisaka Daniele na kubumba mbote-mbote mbikudulu yina tii na ntangu yina Yehowa tulaka. Na ntangu yina, nzayilu ya kieleka ‘ta kuma mingi.’—Dan. 12:4.

Yezu Ke Tendula Lukanu ya Nzambi

13 Yehowa monisaka pwelele Yezu bonso nkuna ya lusilu, ntekolo ya Davidi yina ta yala bonso Ntotila. (Luka 1:30-33; 3:21, 22) Ntangu Yezu yantikaka kosalu na yandi ya kusamuna, nzayilu ya bantu sambu na lukanu ya Nzambi kumaka pwelele. (Mat. 4:13-17) Mu mbandu, ntangu yandi bingaka Diabulu nde “muntu ya ke fwaka bantu” mpi “tata ya luvunu,” Yezu monisaka pwelele nani ke “nioka” yina Kuyantika 3:14, 15 ke tubila. (Yoa. 8:44) Na mbona-meso yina yandi pesaka Yoane, Yezu tubaka nde “nioka ya ntama” ke muntu “yina bo ke bingaka Diabulu mpi Satana.”^[3] (**Tanga Kusonga 1:1; 12:9.**) Kaka na mbona-meso yina, Yezu tubaka mutindu yandi (nkuna ya lusilu) ta lungisa nsuka-nsuka mbikudulu yina Nzambi pesaka na Edeni mpi ta fwa Satana kimakulu.—Kus. 20:7-10.

14 Mutindu beto monaka yo na Kapu 1 ya mukanda yai, Yezu tubilaka mingi Kimfumu. Kansi, yandi zabisaka ve balongoki na yandi mambu yonso yina bo zolaka kuzaba. Ata ntangu Kristu tubaka mambu pwelele kibeni, ntangu mingi vandaka kuluta na ntwala nde balongoki na yandi kubakisa bakieleka yina Mfumu na bo vandaka kulonga, mbala ya nkaka bamvu-nkama mingi na nima. Beto tadila mwa bambandu.

15 Na mvu 33 ya ntangu na beto, Yezu tubaka pwelele nde bantu yina ta yala ti Ntotila ya Kimfumu ya Nzambi, ta katuka na ntoto mpi bo ta futumuka sambu na kwenda kuzinga na zulu bonso bigangwa ya kimpeve. Kansi, balongoki na yandi bakisaka ve na mbala mosi mbikudulu yai. (Dan. 7:18; Yoa. 14:2-5) Kaka na mvula yina, Yezu monisaka na nzila ya bambandu nde Kimfumu ta tulama ve tii ntangu yandi ta mata na zulu. (Mat. 25:14, 19; Luka 19:11, 12) Balongoki bakisaka ve diambu yai ya

---

12. Bo songaka Daniele na kusala inki, mpi sambu na nki?

13. (a) Nani vandaka nkuna ya lusilu? (b) Inki mutindu Yezu sadisaka bantu na kubakisa mbikudulu yina keke na Kuyantika 3:15?

14-16. Keti balongoki ya mvu-nkama ya ntete vandaka kubakisa ntangu yonso bakieleka yina Yezu lungaka? Tendula.

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Na Masonuku ya Kiebreo, bo me sadilaka ngogo “Satana” mbala 18 sambu na kutubila muntu. Kansi, na Masonuku ya Kigreki ya Bukristu ngogo “Satana” keke mbala kuluta 30. Yo yina, Masonuku ya Kiebreo tulaka ve dikebi mingi na Satana kansi yo tulaka dikebi na kusosa kuzaba Mesia. Ntangu Mesia kwisaka, yandi basisaka Satana na mpenza, mutindu Masonuku ya Kigreki ya Bukristu ke monisaka yo.

17. Inki beto fwete sala sambu na kubakisa bakieleka ya Kimfumu, mpi yo ke lomba kusala diaka nki?

18. Inki mutindu bantu yina ke waka Yehowa boma monisaka lukwikilu mpi kudikulumusa?

mfunu mpi bo yulaka Yezu na nima ya lufutumuku yandi nde: “Mfumu, keti nge ke vutula kimfumu na Izraele na ntangu yai?” Kansi, Yezu sepelaka ve kupesa bantendula na ntangu yina. (Bis. 1:6, 7) Yezu longaka mpi nde kele ti “mameme ya nka-ka” yina ta vanda ve na kati ya “kibuka ya fioti” ya bantu yina ta yala ti yandi. (Yoa. 10:16; Luka 12:32) Balongoki ya Yezu bakisaka bimvuka yina yonso zole kaka bamvula mingi na nima ya kutulama ya Kimfumu na 1914.

16 Yezu lendaka kulonga balongoki na yandi mambu mingi ntangu yandi vandaka ti bo na ntoto, kansi yandi zabaka nde bo lendaka kubakisa yo ve. (Yoa. 16:12) Ya kieleka, yandi songaka bo mambu mingi ya Kimfumu na mvu-nkama ya ntete. Kansi, ntangu lungaka ntete ve sambu nzayilu yina kukuma mingi.

Nzayilu ya Kieleka Ta Kuma Mingi na “Ntangu ya Nsuka”

17 Yehowa silaka Daniele nde na ‘ntangu ya nsuka, bantu mingi ta sosa ndambu na ndambu, mpi nzayilu ya kieleka’ ya lukanu ya Nzambi ta kuma mingi. (Dan. 12:4) Bantu yina kele na mfunu ya nzayilu, fwete sala ngolo sambu na kubaka yo. Mukanda mosi ke tuba nde kisongi-diambu ya Kiebreo ya bo me balula “kusosa ndambu na ndambu” ke pesa ngindu ya kulunguka mukanda mosi mbote-mbote mpi na dikebi yonso. Ata beto longuka Biblia inki mutindu, beto lenda bakisa ve mbote-mbote bakieleka ya Kimfumu kana Yehowa me sadisa beto ve. —**Tanga Matayo 13:11.**

18 Kaka mutindu Yehowa monisaka melembe-malembe bakieleka ya Kimfumu na ntwala ya 1914, yandi ke landa na kusala yo na ntangu ya nsuka. Mutindu beto ta mona yo na Kapu ya 4 ti ya 5 ya mukanda yai, na bamvula kuluta 100 me luta, yo

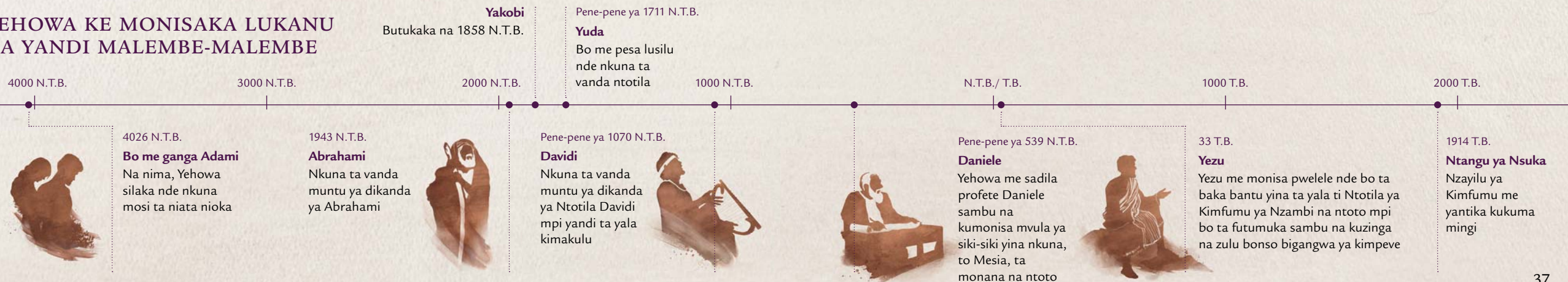
lombaka nde bansadi ya Nzambi kusoba mbala mingi mutindu na bo ya kubakisa mambu. Ketu yo ke tendula nde Yehowa ke sadisaka bo ve? Mpidina ve! Yandi ke sadisaka bo. Sambu na nki? Sambu bantu yina ke waka Nzambi boma me monisaka bikalulu zole ya yandi ke zolaka: lukwikilu ti kudikulumusa. (Baeb. 11:6; Yak. 4:6) Bansadi ya Yehowa ke kwikilaka nde balusilu yonso yina kele na Ndinga ya Nzambi ta lungana. Bo ke monisaka kudikulumusa ntangu bo ke ndimaka nde bo bakisaka ve mbote-mbote mutindu bambikudulu yina zolaka kulungana. Kikalulu yina ya kudikulumusa ke monana mbote na disolo ya *Nzozulu ya Nkengi* ya Marsi 1, 1925 (Kingelesi), yina ke tuba nde: “Beto me zaba nde Mfumu ke tendulaka yandi mosi mambu na yandi, mpi yandi ta tendudila bantu na yandi Ndinga na yandi na mutindu mpi na ntangu yina yandi me zola.”

19 Ntangu Kimfumu tulamaka na 1914, bansadi ya Nzambi vandaka kaka na nzayilu ndambu na yina me tala mutindu bambikudulu ya Kimfumu zolaka kulungana. (1 Bak. 13:9, 10, 12) Bantangu ya nkaka, mpusa na beto ya ngolo ya kumona kulungana ya balusilu ya Nzambi me salaka nde beto kudikusa. Na nsungi ya bamvula mingi, diambu ya nkaka yina *Nzozulu ya Nkengi* tubaka (ya beto me vutukila na paragrafe yina me luta) monanaka pwelele. Disolo yina tubaka nde: “Yo ke dibanza ya mbote nde beto bakisa mbikudulu kaka kana yo me lungana to kana yo ke na kulungana.” Sambu bubu yai beto me kuma pene-pene kibeni ti nsuka, bambikudulu mingi ya me tala Kimfumu me lunganaka mpi ke na kulungana. Sambu bansadi ya Nzambi kele ya kudikulumusa mpi ke ndima na luzolo yonso bansoba, Yehowa me sadisaka beto na kubakisa mbote-mbote lukanu na yandi. Nzayilu ya kieleka me kumaka mingi!

19. Inki mambu Yehowa me sadisaka beto na kubakisa bubu yai, mpi sambu na nki?

“Mfumu . . . ta tendudila bantu na yandi Ndinga na yandi na mutindu mpi na ntangu yina yandi me zola”

YEHOWA KE MONISAKA LUKANU NA YANDI MALEMBE-MALEMBE

20, 21. Inki bupusi bansoba na mutindu ya kubakisa mambu vandaka na yo Bakristu ya mvu-nkama ya ntete?

22. Inki nge ke waka kana bo tomisa mutindu na beto ya kubakisa lukanu ya Nzambi?

Bansoba na Mutindu ya Kubakisa Mambu Me Tula Bansadi ya Nzambi na Kumekama

20 Ntangu Yehowa ke sobaka mutindu na beto ya kubakisa kieleka, yo ke mekaka ntima na beto. Keti lukwikilu mpi kudikulumusana ta pusa beto na kundima bansoba yina? Bakristu yina zingaka na kati-kati ya mvu-nkama ya ntete kutanaka ti mumekamu yina. Kuditula na kisika ya Bakristu ya Bayuda ya ntangu yina. Nge ke zitisaka mingi Nsiku ya Moize mpi nge ke na kiese ya kuvanda muntu ya dikanda ya Izraele. Nge me baka mikanda ya ntumwa Polo yina ke tuba nde nge fwete zitisa diaka ve Nsiku yina mpi nde Yehowa ke sadila diaka ve Izraele ya kinsuni, kansi yandi ke sadila Izraele ya kimpeve, yina me salama na Bayuda mpi na Bantu ya Makanda. (Bar. 10:12; 11:17-24; Bag. 6:15, 16; Bakol. 2:13, 14) Nge zolaka kusala inki?

21 Bakristu ya kudikulumusana ndimaka ntendula ya kupemama yina Polo natilaka bo mpi Yehowa sakumunaka bo. (Bis. 13:48) Kansi, Bakristu ya nkaka buyaka bansoba yina mpi kangamaka na mutindu na bo ya kubakisa mambu. (Bag. 5:7-12) Kana Bakristu yina sobaka ve mutindu na bo ya kutadila mambu, bo zolaka kuvidisa dibaku ya kuyala ti Kristu.—2 Pie. 2:1.

22 Na bamvula me katuka kuluta, Yehowa tomisaka mutindu na beto ya kubakisa Kimfumu. Mu mbandu, yandi me sadisaka beto na kubakisa mbote-mbote ntangu yina bo ta kabisa bantu yina Kimfumu ta yala ti bantu yina ke ndimaka ve nsangu ya mbote, mutindu bo ke kabisaka mameme ti bankombo. Yandi me longaka beto mpi ntangu ntalu ya bantu 144000 ta lunga, ntendula ya bingana yina Yezu pesaka, mpi ntangu muntu ya nsuka yina bo me tulaka mafuta ta kwenda na zulu.^[4] Inki mutindu nge ke tadilaka bansoba yai? Keti yo ke kumisaka lukwikilu na nge ngolo? Keti nge ke monaka yo bonso nzikisa ya ke songa nde Yehowa ke landa na kulonga bansadi na yandi ya kudikulumusana? Bakapu ya ke landa ta ndimisa nge kibeni nde Yehowa ke monisaka malembe-malembe lukanu na yandi na bantu yina ke waka yandi boma.

NOTI NA NSI YA LUTITI

[4] Sambu na kuzaba malongi ya nka-ka yina bo tomisaka, tala masolo yai ya *Nzozulu ya Nkengi*: Novembri 1, 1995, balutiti 15-20; Yauari 1, 2008, balutiti 24-28; Yuli 1, 2008, balutiti 25-29; Yuli 15, 2013, balutiti 9-14.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Keti na luyantiku Kimfumu ya Mesia vandaka na lukanu ya Nzambi? Tendula.
- Inki mutindu Yezu sadisaka beto na kubakisa Kimfumu?
- Inki bikalulu beto fwete kuna sambu Kimfumu ya Nzambi kulanda na kuvanda kima mosi ya kieleka sambu na beto?

Yehowa Me Pesa Zina na Yandi Lukumu

NA KIZOLE na suka, na Desembri 2, 1947, kimvuka mosi ya fio-ti ya bampangi yina bo me tulaka mafuta ya Betele ya Brooklyn, yantikaka kisalu mosi ya nene. Ata kisalu yina vandaka mpasi, bo landaka kusala yo bamvula 12 ya mvimba. Nsuka-nsuka, na Lumingu, Marsi 13, 1960, bo manisaka kubalula mbalula ya Biblia ya mpa. Bangonda tatu na nima, na Yuni 18, 1960, na lukutakanu ya distrike yina bo salaka na Manchester, na Angleterre, na ntuala ya bawi yina vandaka na kiese, Mpangi Nathan Knorr basi-saka kitini ya nsuka ya *Bibila — Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* ya mvimba. Mutubi monisaka mbote mawi ya bantu yonso yina vandaka na lukutakanu yina ntangu yandi tubaka nde: ‘Yai kele kilumbu ya kiese sambu na Bambangi ya Yehowa ya ntoto ya mvimba!’ Mbalula yina vandaka ti kima mosi yina vandaka kupesa kiese: yo sadilaka zina ya Nzambi mbala mingi.

² Bo me katulaka zina ya Nzambi na bambalula mingi ya Biblia. Kansi, bansadi ya Yehowa yina bo me tulaka mafuta nwanisaka mayele ya mbi ya Satana ya kusosa kukatula zina ya Nzambi na mabanza ya bantu. Bangogo ya luyantiku ya *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* yina bo basisaka kilumbu yina ke tuba nde: “Kima mosi ya kuluta mfunu ya mbalula yai kele kuvutula zina ya Nzambi na bisika na yo.” Ya kieleka, *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* ke sadila zina ya Nzambi, Yehowa, mbala kuluta 7000. Mbalula yai me pesaka zina ya Tata na beto ya zulu, Yehowa, lukumu mingi kibeni!

³ Na bamvula me luta, Balongoki ya Biblia vandaka kuyindula nde zina ya Nzambi ke ntendula “Mono kele muntu yina ya mono kele.” (Kub. 3:14) Kansi, *Nzozulu ya Nkengi* ya Januari 1, 1926, tubaka nde: “Zina ya Yehowa ke tendula . . . Muntu yina vandaka ve ti luyantiku mpi nsuka.” Kansi, ntangu bambaludi ya *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* yantikaka kisalu na bo, Yehowa sadisaka bo na kubakisa nde zina na yandi ke tendula kaka ve nde yandi kele muntu yina kele ve ti luyantiku mpi nsuka, kansi yandi kele Nzambi yina kele ti lukanu ya nene mpi ke salaka yonso sambu na kulungisa yo. Bo bakisaka nde zina Yehowa ke tendula

---

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

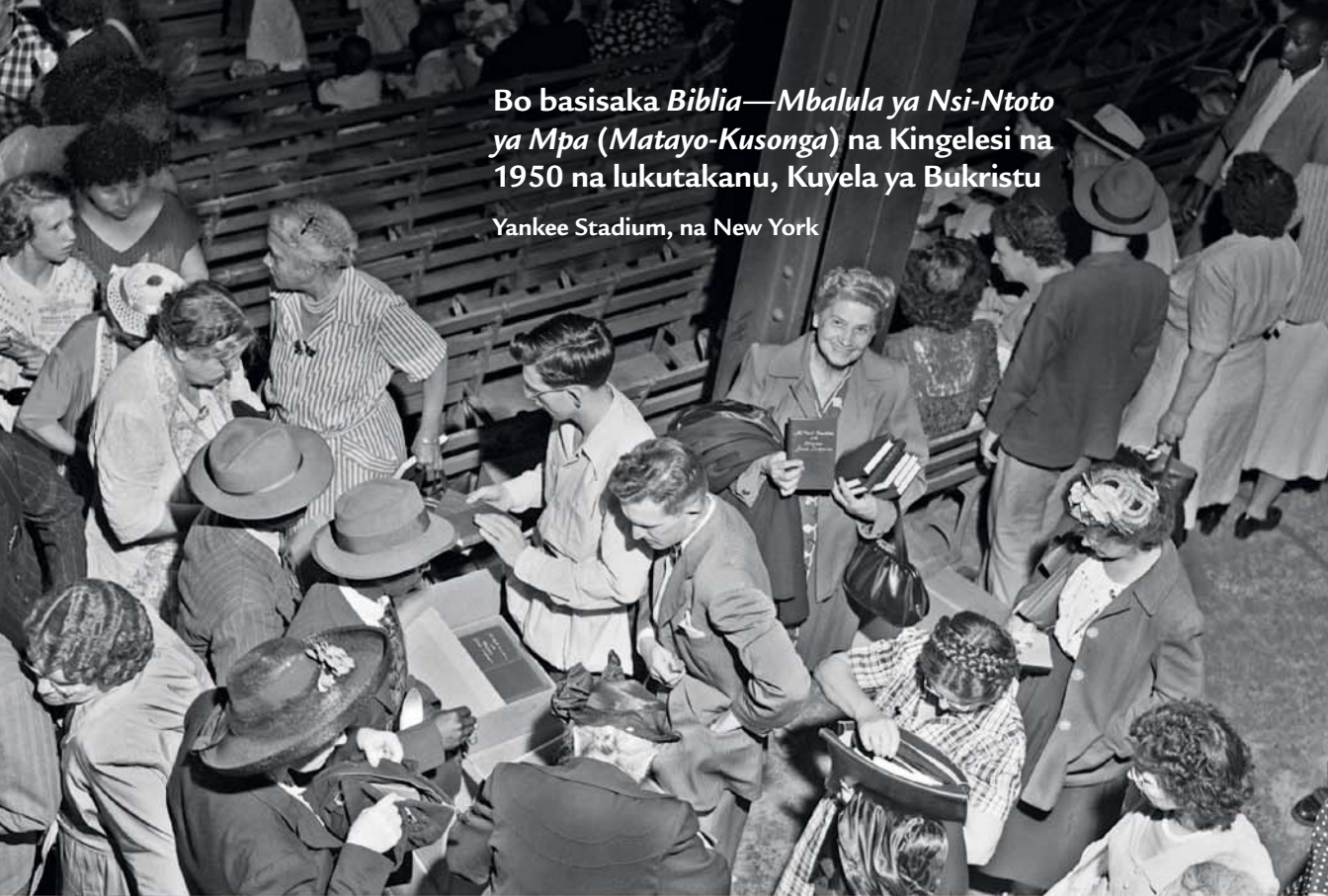
Bansadi ya Nzambi ke pesaka lukumu ya me fwana na zina ya Nzambi

---

1, 2. Inki mutindu *Biblia—Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* ke pesaka zina ya Nzambi lukumu?

3. (a) Inki mambu bampangi na beto bakisaka na yina me tala ntendula ya zina ya Nzambi? (b) Inki mutindu beto fwete bakisa Kubasika 3:13, 14? (Tala lupangu “Zina ya Nzambi Ke Tendula Inki?”)

Bo basisaka Biblia—Mbalula ya Nsi-Ntoto
ya Mpa (Matayo-Kusonga) na Kingelesi na
1950 na lukutakanu, Kuyela ya Bukristu
Yankee Stadium, na New York

Ghana

kibeni nde “Yandi Ke Kumisaka.” Ya kieleka, yandi salaka nde luyalanganu mpi bigangwa ya mayele kuvanda, mpi yandi ke landa na kusala nde luzolo mpi lukanu na yandi kulungana. Sambu na nki yo kele mfunu mingi nde beto kumisa zina ya Nzambi, mpi inki mutindu beto lenda sala yo?

Kusantisa Zina ya Nzambi

4 Yehowa ke zolaka nde beto santisa zina na yandi. Nkutu, kusantisa zina na yandi kele lukanu na yandi ya ntete, mpi yo ke monana na diambu ya ntete yina Yezu lombaka na kisambu ya mbandu: “Bika nde zina na nge kusantisama.” (Mat. 6:9) Inki beto ke lombaka ntangu beto ke salaka kisambu yina?

5 Mutindu beto longukaka yo na Kapu 1 ya mukanda yai, bangogo “Bika nde zina na nge kusantisama” kele mosi na kati ya mambu tatu yina Yezu lombaka na kisambu ya mbandu, yina ke wakana ti lukanu ya Yehowa. Mambu zole ya nkaka yo yai: “Bika nde Kimfumu na nge kukwisa. Bika nde luzolo na nge kusalama.” (Mat. 6:10) Yo yina, kaka mutindu beto ke lombaka nde Yehowa kusala na mpila nde Kimfumu na yandi kukwisa mpi nde luzolo na yandi kusalama, beto ke lombaka mpi nde yandi santisa zina na yandi. Na kikongo ya nkaka, beto ke lombaka nde Yehowa kukatula nsoni yonso yina bo me pesaka zina na yandi yantika ntangu muntu kolamaka na Edeni. Inki mvutu Yehowa ta pesa na kisambu yai? Yandi ke tuba nde: “Mono ta songa bantu lukumu ya zina na mono ya nene, lukumu yina ya beno bebisaka.” (Ezek. 36:23; 38:23) Ntangu Yehowa ta katula mambi na Armagedoni, yandi ta santisa zina na yandi na meso ya bigangwa na yandi yonso.

6 Na luzingu ya bantu, Yehowa me pesaka mpi bansadi na yandi nzila ya kusantisa zina na yandi. Ya kieleka, beto lenda kumisa ve zina ya Nzambi santu kuluta, sambu yo kele dezia ya santu na mutindu ya kukuka. Ebuna, inki mutindu beto lenda santisa yo? Yezaya ke tuba nde: “Yehowa ya makesa—yandi kele Muntu yina beno fwete *mona* nde yandi kele santu.” Mpi Yehowa yandi mosi tubaka sambu na bansadi na yandi nde: ‘Bo ta santisa zina na mono . . . , mpi bo ta telama sambu na *boma* ya Nzambi ya Izraele.’ (Yez. 8:13, *NW*; 29:23, *NW*) Yo yina, beto ke santisaka zina ya Nzambi ntangu beto ke monaka nde yo kele na kingenga ya bazina ya nkaka mpi na zulu ya bazina yina, ntangu beto ke zitisaka kima yina yo ke monisa, mpi ke sadisaka bantu ya nkaka na kumona nde zina yina kele ya santu. Beto ke monisaka boma mpi luzitu sambu na zina ya Nzambi ntangu beto ke ndimaka nde Yehowa kele Mfumu na beto mpi ntangu beto ke lemfukilaka yandi na ntima ya mvimba.—Bing. 3:1; Kus. 4:11.

Ya Kuyilama na Kubaka mpi Kukumisa Zina ya Nzambi

7 Bansadi ya Nzambi ya ntangu na beto ke sadilaka zina ya Nzambi na mikanda na bo yantika 1870. Mu mbandu, zina ya

---

4, 5. (a) Beto ke lombaka inki ntangu beto ke sambaka nde: “Bika nde zina na nge kusantisama”? (b) Inki mutindu mpi inki ntangu Nzambi ta santisa zina na yandi?

6. Inki nge lenda sala sambu na kusantisa zina ya Nzambi?

7, 8. (a) Sambu na nki yo bakaka ntangu mingi na ntuala nde bansadi ya Nzambi kubaka zina na yandi? (b) Beto ta tadila inki ntangu yai?

9, 10. (a) Sambu na nki na luyantiku masolo ya *Nzozulu ya Nkengi* vandaka kutubila Yezu mingi? (b) Inki bo sobaka yantika 1919, mpi inki mbuma yo butaka? (Tala mpi lupangu “Mutindu *Nzozulu ya Nkengi* Pesaka Zina ya Nzambi Lukumu.”)

11, 12. (a) Inki mutindu mikanda na beto sobaka ntangu fioti na nima ya 1919? (b) Yehowa bendaka dikebi ya bansadi na yandi na nki, mpi sambu na nki?

Yehowa kele na *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni* (Kingelesi) ya Augusti 1879 mpi na mukanda ya bankunga ya kele na ntu-diambu *Bankunga ya Nkento ya Makwela* (Kingelesi) yina bo basikaka mvula yina. Kansi, na ntwala Yehowa kupesa nzila nde bansadi na yandi kuyantika kudibinga na zina na yandi ya santu na meso ya bantutu, yandi salaka yonso nde bo lungisa ntete mambu yina mukumba yina ya nene vandaka kulomba. Inki mutindu Yehowa yidikaka balongoki yina ya ntete ya Biblia na kubaka zina na yandi?

⁸ Na nsuka ya 1800 mpi na luyantiku ya 1900, Yehowa sadisaka bansadi na yandi na kubakisa mbote bakieleka ya mfunu ya zina na yandi. Beto tadila bakieleka tatu.

⁹ Ya ntete, bansadi ya Yehowa kumaka ti **dibanza ya mbote sambu na mfunu ya zina ya Nzambi**. Sambu na Balongoki ya Biblia ya ntete, ngidika ya nkudulu vandaka dilongi mosi ya mfunu ya Biblia. Yo yina, *Nzozulu ya Nkengi* vandaka kutubila Yezu mingi. Mu mbandu, na mvula ya ntete yina bo basisaka zulunalu yai, yo sadilaka zina ya Yezu mbala kumi kuluta zina ya Yehowa. *Nzozulu ya Nkengi* ya Marsi 15, 1976, tubilaka Balongoki ya Biblia ya ntete, mpi yo tubaka nde sambu na bo Yezu “vandaka mfunu mingi kibeni.” Kansi, na nima, Yehowa sadisaka bo na kubakisa nde Biblia ke pesaka mfunu mingi na zina ya Nzambi. Inki bupusi diambu yina vandaka ti yo na Balongoki ya Biblia? Disolo yina ke tuba diaka nde, yantika na 1919, “bo kumaka kumonisa ntonda mingi sambu na Yehowa, Tata ya Mesia yina kele na zulu.” Nkutu, yantika 1920 tii na 1929, *Nzozulu ya Nkengi* sadilaka zina ya Nzambi mbala kuluta 6 500!

¹⁰ Bampangi na beto monisaka zola na bo sambu na zina ya Yehowa ntangu bo tudilaka zina yina dikebi ya me fwana. Na mbandu ya Moize, bo yantikaka ‘kupesa zina ya Yehowa lukumu.’ (Kul. 32:3; Nk. 34:4) Ebuna, mutindu yandi silaka yo na Masonuku, Yehowa monaka zola na bo sambu na zina na yandi mpi yandi ndimaka bo.—Nk. 119:132; Baeb. 6:10.

¹¹ Ya zole, Bakristu ya kieleka **bakisaka mbote kisalu yina Nzambi pesaka bo**. Ntangu fioti na nima ya 1919, bampangi ya bo me tulaka mafuta yina vandaka kutwadisa bansadi ya Nzambi tadilaka mbikudulu ya Yezaya. Na nima, lukanu ya mikanda na beto sobaka. Sambu na nki nsoba yina vandaka ‘madia na ntangu ya me fwana?’—Mat. 24:45.

¹² Na ntwala ya 1919, *Nzozulu ya Nkengi* tadilaka ve ata mballa mosi bangogo yai ya Yezaya na bunda: “Nge kele temwe na mono, mono solaka nge na kuvanda muntu na mono.” (**Tanga Yezaya 43:10-12.**) Kansi ntangu fioti na nima ya 1919, mikanda na beto yantikaka kutula dikebi na verse yai ya Biblia mpi siamisaka Bakristu yonso yina bo me tulaka mafuta na kusala kisalu yina Yehowa pesaka bo: *kuta kimbangwi* sambu na yandi. Nkutu,

יְהוָה

ZINA YA NZAMBI KE TENDULA INKI?

ZINA ya Yehowa me katuka na kisongi-diambu mosi ya Kiebreo yina ke tendula “Kumisaka.” Yo yina, bantu mingi ke yindulaka nde zina ya Nzambi ke tendula “Yandi Ke Kumisaka.” Ntendula yai ke wakana ti kisalu ya Yehowa bonso Ngangi. Yandi salaka luyalanganu ya mvimba mpi bigangwa ya mayele mpi yandi ke landa na kusala nde luzolo mpi lukanu na yandi kulungana.

Ebuna, inki mutindu beto fwete bakisa mvutu ya Yehowa pesaka Moize, yina kele na Kubasika 3:13, 14? (NW) Moize yulaka nde: “Yindula nde mono kwenda na bantu ya Izraele mpi mono tubila bo nde, ‘Nzambi ya ba-nkaka na beno me tinda mono na beno,’ mpi bo tubila mono nde, ‘Zina na yandi nani?’ Inki mono fwete tubila bo?” Yehowa vutulaka nde: “Mono Ta Kuma Yina Mono Ke Sola Kukuma.”

Moize yulaka ve Yehowa zina na yandi. Moize ti bantu ya Izraele zabaka dezia zina ya Nzambi mbote. Kansi, yandi zolaka nde Yehowa kusonga yandi kana yandi kele Nzambi na nki mutindu.

Diambu yai zolaka kukumisa lukwikilu na yandi ngolo mpi ziku yo zolaka kuwakana ti ntendula ya zina na yandi. Yo yina, ntangu yandi tubaka nde “Mono Ta Kuma Yina Mono Ke Sola Kukuma,” Yehowa vandaka kumonisa kitini mosi ya kitoko ya kimuntu na yandi: Na konso diambu, yandi ke kumaka kima yonso yina kele mfunu sambu na kulungisa lukanu na yandi. Mu mbandu, sambu na Moize mpi bantu ya Izraele, Yehowa kumaka mambu mingi: yandi kumaka Ngulusi, Muntu ya ke pesaka bansiku, mpi Muntu ya ke lungisaka bampusa. Yo yina, Yehowa yandi mosi *ke solaka na kukuma* kima yonso yina kele mfunu sambu na kulungisa mambu yina yandi silaka bantu na yandi. Kansi, ata zina ya Yehowa kele ti dibanza yai, yo ke sukaka ve na mambu yina yandi ke solaka na kukuma. Yo ke tadila mpi mambu yina yandi ke salaka nde lugangu na yandi kukuma sambu na kulungisa lukanu na yandi.^[1]

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Tala bangindu ya ngika A4 na Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa.

MUTINDU NZOZULU YA NKENGI PESAKA ZINA YA NZAMBI LUKUMU

Na nsungi ya bamvula, lutiti ya zulu ya Nzozulu ya Nkengi kumaka kusadila zina ya Yehowa mingi. Tala mwa bambandu ya bansoba yina bo salaka na lutiti ya zulu ya zulunalu yai na Kinglesi.

◀ Nzozulu ya Nkengi ya Sioni, Yuli 1879

Banda nimeru ya ntete, zulunalu yai sadilaka zina ya Nzambi. Nimeru ya zole tubaka nde: “Beto ke kwikilaka nde YEHOWA muntu kele munkwa ya ‘Nzozulu ya Nkengi ya Sioni.’”

◀ Nzozulu ya Nkengi, Oktobri 15, 1931

Zina ya Yehowa mpi Yezaya 43:12 vandaka na lutiti ya zulu.

◀ Nzozulu ya Nkengi, Januari 1, 1939

Zina ya Yehowa vandaka bisika zole na lutiti ya zulu, kisika mosi ti Yezaya 43:12 mpi Ezekiele 35:15.

◀ Nzozulu ya Nkengi, Marsi 1, 1939

Zina ya Yehowa vandaka bisika tatu na lutiti ya zulu; mpi yantika nimeru yai, ntu-diambu ya mvimba ya zulunalu kumaka Nzozulu ya Nkengi Kesamunaka Kimfumu ya Yehowa.

Diaka, bamvula kuluta 20 na nima, yantika na 1928 to 1929, paragrafe ya ntete ya disolo ya ntete ya konso nimeru ya Nzozulu ya Nkengi vandaka ti zina Yehowa. Diambu yai ke yibusa mbote kibeni bansadi ya Nzambi mfunu ya kupesa zina ya Nzambi lukumu!

Lord Jesus occupies an important position of the apostles and of Jesus himself, scarcely fail to have every Bible student, serious causes, very who profess to love we have reason to be much interested in it, for to figure it away to the descent of the Pentecost; others to of Jerusalem, &c.; forgetting the fact, that in the last book of the Bible, written more than sixty years after Pentecost, and twenty six years after Jerusalem's destruction; He that was dead and is alive speaks of the event as yet future, saying: "Behold, I come quickly, and my reward is with me." And the inspired John replies:

They shall know that I am Jehovah's
-GOD'S KINGDOM-

THE U.S. REGISTERED No. 1
MARCH 1, 1939

CONTENTS

Diaka ya Yehowa (Part II)	17
Diaka ya Yehowa (Part I)	18
Diaka ya Yehowa (Part III)	19
Diaka ya Yehowa (Part IV)	20
Diaka ya Yehowa (Part V)	21
Diaka ya Yehowa (Part VI)	22
Diaka ya Yehowa (Part VII)	23
Diaka ya Yehowa (Part VIII)	24
Diaka ya Yehowa (Part IX)	25
Diaka ya Yehowa (Part X)	26
Diaka ya Yehowa (Part XI)	27
Diaka ya Yehowa (Part XII)	28
Diaka ya Yehowa (Part XIII)	29
Diaka ya Yehowa (Part XIV)	30
Diaka ya Yehowa (Part XV)	31
Diaka ya Yehowa (Part XVI)	32
Diaka ya Yehowa (Part XVII)	33
Diaka ya Yehowa (Part XVIII)	34
Diaka ya Yehowa (Part XIX)	35
Diaka ya Yehowa (Part XX)	36
Diaka ya Yehowa (Part XXI)	37
Diaka ya Yehowa (Part XXII)	38
Diaka ya Yehowa (Part XXIII)	39
Diaka ya Yehowa (Part XXIV)	40
Diaka ya Yehowa (Part XXV)	41
Diaka ya Yehowa (Part XXVI)	42
Diaka ya Yehowa (Part XXVII)	43
Diaka ya Yehowa (Part XXVIII)	44
Diaka ya Yehowa (Part XXIX)	45
Diaka ya Yehowa (Part XXX)	46
Diaka ya Yehowa (Part XXXI)	47
Diaka ya Yehowa (Part XXXII)	48
Diaka ya Yehowa (Part XXXIII)	49
Diaka ya Yehowa (Part XXXIV)	50
Diaka ya Yehowa (Part XXXV)	51
Diaka ya Yehowa (Part XXXVI)	52
Diaka ya Yehowa (Part XXXVII)	53
Diaka ya Yehowa (Part XXXVIII)	54
Diaka ya Yehowa (Part XXXIX)	55
Diaka ya Yehowa (Part XL)	56
Diaka ya Yehowa (Part XLI)	57
Diaka ya Yehowa (Part XLII)	58
Diaka ya Yehowa (Part XLIII)	59
Diaka ya Yehowa (Part XLIV)	60
Diaka ya Yehowa (Part XLV)	61
Diaka ya Yehowa (Part XLVI)	62
Diaka ya Yehowa (Part XLVII)	63
Diaka ya Yehowa (Part XLVIII)	64
Diaka ya Yehowa (Part XLIX)	65
Diaka ya Yehowa (Part L)	66
Diaka ya Yehowa (Part LI)	67
Diaka ya Yehowa (Part LII)	68
Diaka ya Yehowa (Part LIII)	69
Diaka ya Yehowa (Part LIV)	70
Diaka ya Yehowa (Part LV)	71
Diaka ya Yehowa (Part LVI)	72
Diaka ya Yehowa (Part LVII)	73
Diaka ya Yehowa (Part LVIII)	74
Diaka ya Yehowa (Part LIX)	75
Diaka ya Yehowa (Part LX)	76
Diaka ya Yehowa (Part LXI)	77
Diaka ya Yehowa (Part LXII)	78
Diaka ya Yehowa (Part LXIII)	79
Diaka ya Yehowa (Part LXIV)	80
Diaka ya Yehowa (Part LXV)	81
Diaka ya Yehowa (Part LXVI)	82
Diaka ya Yehowa (Part LXVII)	83
Diaka ya Yehowa (Part LXVIII)	84
Diaka ya Yehowa (Part LXIX)	85
Diaka ya Yehowa (Part LXX)	86
Diaka ya Yehowa (Part LXXI)	87
Diaka ya Yehowa (Part LXXII)	88
Diaka ya Yehowa (Part LXXIII)	89
Diaka ya Yehowa (Part LXXIV)	90
Diaka ya Yehowa (Part LXXV)	91
Diaka ya Yehowa (Part LXXVI)	92
Diaka ya Yehowa (Part LXXVII)	93
Diaka ya Yehowa (Part LXXVIII)	94
Diaka ya Yehowa (Part LXXIX)	95
Diaka ya Yehowa (Part LXXX)	96
Diaka ya Yehowa (Part LXXXI)	97
Diaka ya Yehowa (Part LXXXII)	98
Diaka ya Yehowa (Part LXXXIII)	99
Diaka ya Yehowa (Part LXXXIV)	100

yantika 1925 tii na 1931, bo tadilaka Yezaya kapu 43 mbala 57 na banimero ya *Nzozulu ya Nkengi*, mpi yo vandaka kumonisa nde bangogo yina ya Yezaya ke tubilaka Bakristu ya kieleka. Ntembe kele ve nde, na nsungi yina, Yehowa bendaka dikebi ya bansadi na yandi na *kisalu* yina bo fwete sala. Sambu na nki? Sambu bo “meka ntete bantu yai sambu na kuzaba kana bo me fwana.” (1 Tim. 3:10) Na ntwala nde bo baka zina ya Nzambi, yo lombaka nde Balongoki ya Biblia kumonisa na bisalu na bo nde bo kele kibeni bambangi na yandi.—Luka 24:47, 48.

13 Ya tatu, bansadi ya Yehowa bakisaka **mfunu ya kusantisa zina ya Nzambi**. Na nsungi ya bamvula 1920, bo bakisaka nde kusantisa zina ya Nzambi kele diambu mosi ya kuluta mfunu. Inki mutindu Ndinga ya Nzambi ke monisa kieleka yai ya mfunu? Beto tadila bambandu zole. Inki vandaka kikuma ya ntete yina pusaka Nzambi na kubasisa bantu ya Izraele na Ezipite? Yehowa tubaka nde: “Mpidina [zina] na mono ta mwanganana na nsi-ntoto ya mvimba.” (Kub. 9:16) Mpi sambu na nki Yehowa wilaka bantu ya Izraele mawa ntangu bo lemfukilaka yandi ve? Yehowa tubaka diaka nde: ‘Mono wilaka bo ve makasi ya ngolo sambu na zina na mono, sambu lukumu na mono kubeba ve na meso ya bantu.’ (Ezek. 20:8-10) Inki mambu Balongoki ya Biblia longukaka na masolo yai ya Biblia mpi ya nkaka?

14 Na 1928 to 1929, bansadi ya Nzambi bakisaka mambu yina Yezaya tubaka kiteso ya bamvula 2700 me luta. Yandi tubaka sambu na Yehowa nde: “Mutindu yo yai nge Mfumu Nzambi vandaka kunata bantu na nge, na mpila nde *zina na nge kubaka lukumu*.” (Yez. 63:14) Balongoki ya Biblia bakisaka nde diambu ya kuluta mfunu vandaka ve luguluku na bo, kansi kusantisa zina ya Nzambi. (Yez. 37:20; Ezek. 38:23) Na 1929, mukanda *Mbikudulu* (Kingelesi) monisaka na bunkufi kieleka yina na bangogo yai: “Zina ya Yehowa kele diambu ya kuluta mfunu sambu na bigangwa yonso.” Mutindu yai ya mpa ya kubakisa mambu pusaka diaka bansadi ya Nzambi na kuta kimbangi sambu na Yehowa mpi kukatula nsoni yina bo pesaka zina na yandi.

15 Na 1938 to na 1939, bampangi na beto bakisaka mbote mbote mfunu ya zina ya Nzambi, kisalu yina Nzambi pesaka bo, mpi diambu ya mfunu yina bo zolaka kuyidika. Ntangu lungaka sambu Yehowa kupesa bansadi na yandi lukumu ya kubaka zina na yandi na meso ya bantu. Beto tala mwa mambu yina salamaka na bilumbu yina me luta sambu na kubakisa mutindu yo salamaka.

Yehowa Me Baka “Bantu Sambu na Kunata Zina na Yandi”

16 Mutindu mosi ya nene yina Yehowa ke pesaka lukumu na zina na yandi kele kuvanda ti bantu na ntoto yina kele ti zina na yandi. Yantika 1513 na ntwala ya ntangu na beto, dikanda ya

13. Inki mutindu Ndinga ya Nzambi ke monisaka diambu ya kuluta mfunu?

14. (a) Bansadi ya Nzambi bakisaka inki na 1928 to 1929? (b) Inki mbuma mambu yina Balongoki ya Biblia bakisaka butaka na kisalu na bo ya kusamuna? (Tala mpi lupangu “Kikuma ya Mbote ya Ke Pusaka Beto na Kusamuna.”)

15. (a) Bampangi na beto bakisaka inki na 1938 to 1939? (b) Mpi inki ntangu lungaka?

16. (a) Inki kele mutindu mosi ya nene yina Yehowa ke pesaka lukumu na zina na yandi? (b) Na ntangu ya ntama, banani vandaka ntete bantu sambu na zina ya Nzambi?

Manaka ya lukutakanu ya distrike, 1931

17. Inki mayele ya mbi Sata-na sadilaka na mvu-nkama ya ntete?

Izraele vandaka bantu ya Yehowa awa na ntoto. (Yez. 43:12) Kansi, bo zitisaka ve kuwakana yina bo salaka ti Nzambi, ebuna na mvu 33 ya ntangu na beto, bo vidisaka bangwisana na bo ti yandi. Ntangu fioti na nima, Yehowa “tulaka dikebi na yandi na mbala ya ntete na makanda sambu na kupona bantu na kati na bo sambu na kunata zina na yandi.” (Bis. 15:14) Bo yantikaka kubi-nga bantu yai ya mpa ya yandi solaka nde “Izraele ya Nzambi,” disongidila kimvuka ya balongoki ya Kristu yina bo me tulaka mafuta ya me katuka na makanda ya kuswaswana.—Bag. 6:16.

¹⁷ Pene-pene ya mvu 44 ya ntangu na beto, “bo bingaka balongoki [ya Kristu] nde Bakristu na lutwadisu ya Nzambi.” (Bis. 11:26) Na luyantiku, zina yina vandaka kidimbu, sambu bo va-

KIKUMA YA MBOTE YA KE PUSAKA BETO NA KUSAMUNA

KUBAKISA pwelele diambu ya me tala kusantisa zina ya Nzambi vandaka ti nki bupusi na mutindu Balongoki ya Biblia vandaka kutadila kusalu ya kusamuna? Na 1930, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nde: “Kana kieleka yai [ya me tala kusantisa zina ya Nzambi] kukota ngolo kibeni na mabanza ya Mukristu, yandi ke yantikaka kubakisa nde yandi kele ti dibaku ya mbote ya kuvanda mbangi ya ndinga mpi ya zina ya Yehowa.” Ya kieleka, sambu bampangi na beto ya babakala mpi ya bankento bakisaka nde kusantisa zina ya Nzambi vandaka diambu mosi ya mfunu kibeni, yo pesaka bo kikuma ya mbote ya kusamuna. (Nk. 8:2) Beto baka mbandu ya Mpangi-Nkento Helen Borchert. Yandi kumaka mupasudi-nzila na Aprili 1, 1930, mpi bikalaka Mbangi ya kwikama tii na ntangu yandi fwaka na Yuli 2003 ti bamvula 96. Inki sadisaka yandi na kulanda na kusamuna bamvula mingi? Bamvula mingi na nima, yandi tubaka nde: “Yantika kilumbu yina tii bubu yai, mpusa na mono ya ngolo ke vandaka . . . ya kukatula mambu ya luvunu yina bo tubaka sambu na zina mpi Ndinga ya Yehowa Nzambi.” Sambu na beto mpi bubu yai, kusantisa zina ya Nzambi kele kikuma ya mbote ya ke pusaka beto na kusamuna.

Helen Borchert

ndaka kusadila yo kaka sambu na kutubila Bakristu ya kieleka. (1 Pie. 4:16) Kansi, mutindu kingana ya Yezu ya ble ti matiti ya mbi ke monisa yo, Satana salaka na mpila nde bo kuma kusadila zina yina sambu na kubinga Bakristu yonso ya luvunu. Yo yina, na nsungi ya bamvula mingi, yo vandaka mpasi na kuza-ba banani kele Bakristu ya kieleka mpi banani kele Bakristu ya luvunu. Kansi, mambu yantikaka kusoba na “nsungi ya kukatula bambuma,” yina yantikaka na 1914. Sambu na nki? Sambu bawanzio yantikaka kukabula Bakristu ya luvunu ti ya kieleka. —Mat. 13:30, 39-41.

18 Na nima ya kusola mpika ya kwikama mpi ya maye na 1919, Yehowa sadisaka bansadi na yandi na kubakisa kisalu yina yandi pesaka bo. Kukonda kusukinina, bo monaka nde kisalu ya kusamuna nzo na nzo swaswanisaka bo ti Bakristu ya luvunu. Bo bakisaka nswalu nde zina “Balongoki ya Biblia” vandaka kuswaswanisa bo ve kibeni. Lukanu na bo ya ntete na luzingu vandaka kaka ve ya kulunguka Biblia, kansi ya kuta kimbangi sambu na Nzambi mpi ya kupesa zina na yandi lukumu. Ebuna, inki zina vandaka mbote sambu na kisalu yina bo vandaka kusala? Bo bakaka mvutu na 1931.

19 Na Yuli 1931, Balongoki ya Biblia kiteso ya 15 000 kwisaka na lukutakanu ya distrike na Columbus, na Ohio, na États-Unis. Ntangu bo tangaka manaka ya lukutakanu yina, bisono zole ya nene (*J mpi W*) yina bo sonikaka na zulu ya manaka bendaka dikebi na bo. Bo vandaka kudiyula nde: ‘Bisono yina ke tendula nki?’ Ebuna na lumingu Yuli 26, Mpangi Joseph Rutherford tangaka lukanu mosi yina vandaka ti bangogo yai: “Beto ke zola nde bo zaba beto mpi bo bingaka beto na zina ya *Bambangji ya Yehowa*.” Na ntangu yina, bantu yonso yina vandaka na lukutakanu yina bakisaka nde bisono yina vandaka kutendula *Bambangji ya Yehowa* (Jehovah’s Witnesses na Kingelesi), zina ya me katuka na Yezaya 43:10.

20 Na nsuka ya lukanu yina, bawi tulaka milolo mpi bulaka maboko ngolo kibeni. Na nzila ya radio, bantu waka makelele ya milolo ti ya maboko yina na bitini ya nkaka ya ntoto! Mpangi Ernest ti Naomi Barber ya ke zingaka na Australie ke yibuka nde: “Ntangu bo bulaka maboko na Amerika, bampangi ya Melbourne telamaka mpi landaka na kubula maboko. Beto ta vila yo ve ata fioti!”^[1]

Bo Ke Kumisa Zina ya Nzambi na Ntoto ya Mvimba

21 Zina ya Bambangji ya Yehowa ya me katuka na Masonuku pesaka diaka bansadi ya Nzambi kikesa ya kusamuna. Mpangi Grimes Edward ti nkento na yandi Jessie kele bapasudi-nzila na États-Unis; bo vandaka na lukutakanu ya distrike ya 1931 na Columbus, mpi bo ke tuba nde: “Ntangu beto katukaka na nzo, bo vandaka kubinga beto Balongoki ya Biblia, kansi ntangu

---

18. Inki sadisaka bampangi na beto na kubakisa nde yo vandaka mfunu nde bo baka zina ya mpa?

19, 20. (a) Inki lukanu ya kiese bo bakaka na lukutakanu ya distrike ya 1931? (b) Inki bampangi na beto salaka ntangu bo bakaka zina yina ya mpa?

21. Inki mutindu zina ya mpa pesaka kikesa na kisalu ya kusamuna?

“Ntangu beto katukaka na nzo, bo vandaka kubinga beto Balongoki ya Biblia, kansi ntangu beto kwisaka kuvutuka, bo kumaka kubinga beto Bambangji ya Yehowa”

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Tala Kapu 7, balutiti 72-74, sambu na kuzaba mutindu bo sadilaka radio.

22. Inki ke monisa nde bansadi ya Yehowa ke ti zina ya kuswaswana?

23. Na kutadila Nkunga 121:5, inki kieleka ya mfunu sambu na Yehowa ke pesa beto kikesa mingi?

beto kwisaka kuvutuka, bo kumaka kubinga beto Bambangi ya Yehowa. Beto vandaka na kiese sambu beto bakaka zina yina sadisaka beto na kupesa zina ya Nzambi na beto lukumu.” Na nima ya lukutakanu yina, Bambangi ya nkaka sadilaka metode ya mpa sambu na kupesa zina ya Nzambi lukumu. Na luyantiku ya disolo, bo vandaka kupesa bantu yina bo vandaka kusolula ti bo karti yina vandaka ti nsangu yai: “Mbangi mosi ya YEHOWA ke samuna Kimfumu ya YEHOWA Nzambi na beto.” Ya kieleka, bansadi ya Nzambi vandaka na kiese mutindu bo bakaka zina ya Yehowa, mpi bo vandaka ya kuyilama na kukwenda bisika yonso sambu na kusamuna yo.—Yez. 12:4.

²² Bamvula mingi me luta yantika Yehowa nataka bampangi yina bo me tulaka mafuta na kubaka zina yina vandaka kuswaswanisa bo. Na bamvula yina landaka, keti Satana nungaka na kubumba zina ya bansadi ya Nzambi? Keti yandi nungaka na kusala nde beto vanda ve ya kuswaswana ti bantu ya mabundu ya nkaka? Ata fioti ve! Yo ke monanaka pwelele kibeni bubu yai nde beto keke bambangi ya Nzambi. (**Tanga Mishe 4:5; Malashi 3:18.**) Nkutu, kuwakana ya ngolo keke na kati na beto ti zina ya Nzambi, na mpila nde kana muntu ke sadila yo bubu yai bo ke tubaka mbala mosi nde yandi keke Mbangi ya Yehowa. Na kisika nde mabundu ya luvunu, yina keke bonso tubangumba, kubumba lusambu ya kieleka ya Yehowa, yo keke ya kutelama “ngolo na *zulu* ya nsongi ya bangumba ya nene.” (Yez. 2:2, NW) Ya kieleka bubu yai, lusambu ya Yehowa mpi zina na yandi ya santu ke baka lukumu mingi kibeni.

²³ Yo ke pesa beto kikesa kibeni na kuzaba nde Yehowa ke tainaka beto ntangu Satana ke nwanisaka beto bubu yai mpi nde yandi ta sala yo na bilumbu ke kwisa! (Nk. 121:5) Yo yina, beto ke vutukila bangogo ya muyimbi-bankunga yina sonikaka nde: “Kiese na bantu yina ya [Yehowa] keke Nzambi na bo, kiese na bantu yina ya yandi me solaka sambu na yandi mosi!” —Nk. 33:12.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Kimfumu me salaka inki sambu na zina ya Nzambi?
- Inki nge ke salaka sambu na kusantisa zina ya Nzambi?
- Sambu na nki nge keke na kiese ya kubaka zina ya Nzambi mpi na mpusa ya ngolo ya kuzabisa bantu ya nkaka kana yo ke tendula inki?

Ntotila Me Tendula Mambu ya Kimfumu

5

YINDULA nde muntu mosi ya ke sadisaka viziti ke tambusa beno sambu na kusonga beno mbanza mosi ya kitoko. Beno (nge ti bantu ya nkaka yina yandi ke tambusa) kele bantu ya mpa na mbanza yina, mpi beno ke kwikila mambu yonso ya muntu yina ke tuba. Bantangu ya nkaka, beno ke mona mambu yina beno me monaka ntete ve mpi yo ke yitukisa beno. Kansi, kana beno yula muntu yina bangiufula sambu na mambu yai, yandi ke vingila ntangu ya mbote na ntuala ya kupesa beno mvutu, mbala mingi ntangu beno ke mona kima mosi buna. Mutindu ntangu ke luta, mayele na yandi ke yitukisa beno mingi kibeni, sambu yandi ke songa beno mambu ya beno fwete zaba kaka na ntangu yina beno fwete zaba yo.

² Bakristu ya kieleka kele mpi kiteso mosi ti bantu yina ke mbula sambu na kutala mbanza. Beto kele ti mpusa ya ngolo ya kuzaba mbanza mosi ya kitoko, “mbanza yina kele ti bafondasio ya kieleka,” Kimfumu ya Nzambi. (Baeb. 11:10) Ntangu Yezu vandaka awa na ntoto, yandi tambusaka balongoki na yandi, mpi yandi sadisaka bo na kuzaba mbote Kimfumu yina. Keti yandi pesaka mvutu na bangiufula na bo yonso, mpi keti yandi songaka bo mambu yonso ya Kimfumu na mbala mosi? Ve. Yandi tubaka nde: “Mono kele diaka ti mambu mingi ya kutubila beno, kansi beno lenda bakisa yo ve sesepi yai.” (Yoa. 16:12) Sambu Yezu kele ntwadisi ya kuluta mayele, yandi longaka ve balongoki na yandi mambu yina bo lendaka ve kubakisa.

³ Yezu tubaka bangogo yina kele na Yoane 16:12 na mpimpa ya nsuka ya luzingu na yandi awa na ntoto. Na nima ya lufwa na yandi, inki mutindu yandi zolaka kulanda na kulonga bantu ya kwikama mambu ya Kimfumu ya Nzambi? Yandi ndimisaka bantumwa na yandi nde: “Mpeve ya kieleka . . . ta twadisa beno na kati ya kieleka yonso.”^[1] (Yoa. 16:13) Beto lenda tuba nde mpeve santu kele bonso ntwadisi mosi ya ntima-nda. Yezu ke longaka balongoki na yandi mambu yonso yina bo fwete zaba sambu na Kimfumu ya Nzambi na nzila ya mpeve, mpi yandi ke longaka bo yo na ntangu yina bo fwete zaba yo.

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Bansadi ya Nzambi me bakisa bakieleka ya mfunu ya Kimfumu, bantu yina ta yala, bantu yina Kimfumu ta yala, mpi mfunu ya kuvanda ya kwikama

---

1, 2. Inki mutindu Yezu monisaka nde yandi kele ntwadisi mosi ya mayele?

3, 4. (a) Inki mutindu Yezu ke landaka kulonga bantu ya kwikama mambu ya Kimfumu ya Nzambi? (b) Inki beto ta tadila na kapu yai?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Na kutadila mukanda mosi, ngogo ya Kigreki ya bo me balula “kutwadisa” na verse yai ke tendula “kusonga nzila.”

5, 6. (a) Inki bangindu ya kifu Balongoki ya Biblia vandaka na yo sambu na ntangu yina Kimfumu zolaka kuyantika kuyala mpi nsungi ya kukatula bambuma? (b) Sambu na nki bangindu yai ya kifu ke tendula ve nde Yezu vandaka ve kutwadisa balongoki na yandi?

7. Inki bansemo mingi ya kimpeve bansadi ya Nzambi bakaka?

8, 9. (a) Inki mutindu bo monisaka nde Kimfumu ya Nzambi vandaka mfunu mingi? (b) Inki bangiufula beto ta tadila?

4 Beto tala mutindu mpeve santu ya Yehowa me twadisaka Bakristu ya masonga na kuzaba mbote mambu ya Kimfumu. Nte, beto ta tadila mutindu beto bakisaka ntangu yina Kimfumu ya Nzambi yantikaka kuyala. Na nima, beto ta tala banani ta yala, bo ta yala banani, mpi inki kele kivuvu na bo. Na nsuka, beto ta mona mutindu balongoki ya Kristu bakisaka mbote-mbote mfunu ya kuvanda ya kwikama na Kimfumu.

Kuzaba Mvula Mosi ya Mfunu

5 Mutindu beto monaka yo na Kapu 2 ya mukanda yai, Balongoki ya Biblia tubaka bamvula mingi na ntuala nde 1914 ta vanda mvula mosi ya mfunu na kulungana ya bambikudulu ya Biblia. Kansi, na ntangu yina bo vandaka kuyindula nde kukala ya Kristu yantikaka na 1874, nde yandi yantikaka kuyala na zulu na 1878, mpi nde Kimfumu zolaka ve kutulama na Oktobri 1914. Nsungi ya kukatula bambuma zolaka kuyantika na 1874 mpi kulanda tii na 1914, mpi na nsuka na yo Bakristu yina bo me tula-ka mafuta zolaka kukwenda na zulu. Keti bangindu ya kifu bonso yai ke tendula nde Yezu vandaka kutwadisa ve bampangi yina ya kwikama na nzila ya mpeve santu?

6 Ata fioti ve! Yindula diaka mbandu na beto ya luyantiku. Keti bangindu yina bantu ya ke sala viziti vandaka na yo mpi bangiufula na bo ke tendula nde bo vandaka kutudila ve muntu yina vandaka kutambusa bo ntima? Ve! Mutindu mosi mpi, ata bantangu ya nkaka bansadi ya Nzambi ke sosaka kubakisa bantendula ya lukanu ya Yehowa na ntuala nde mpeve santu kutwadisa bo na bakieleka yina, yo ke pwelele nde Yezu ke twadisaka bo. Yo yina, Bakristu ya kwikama ke ndimaka na luzolo yonso nde Nzambi kusungika bo mpi bo ke sobaka mutindu na bo ya kuyindula na kudikulumusa yonso.—Yak. 4:6.

7 Na nima ya 1919, Nzambi pesaka bansadi na yandi bansemo mingi ya kimpeve. (**Tanga Nkunga 97:11.**) Na 1925, *Nzozulu ya Nkengi* basisaka disolo mosi ya mfunu yina vandaka ti ntu-diambu “Kubutuka ya Dikanda.” Yo pesaka banzikisa ya Masonuku ya ke monisa nde Kimfumu ya Mesia butukaka na 1914 sambu na kulungisa mbikudulu ya Kusonga kapu 12 yina ke monisa nkento ya Nzambi na zulu ke buta.^[2] Disolo yina yikaka nde mbangika mpi bampasi yina kuminaka bansadi ya Nzambi na bamvula yina mvita salamaka, vandaka kidimbu ya pwelele yina monisaka nde bo kulaka Satana na zulu, mpi nde “yandi kele ti makasi mingi, sambu yandi me zaba nde yandi kele ti ntangu fioti.”—Kus. 12:12.

8 Inki kele mfunu ya Kimfumu? Na 1928, *Nzozulu ya Nkengi* kumaka kumonisa nde Kimfumu vandaka mfunu mingi kuluta luguluku na nzila ya nkudulu. Ya kieleka, na nzila ya Kimfumu ya Mesia, Yehowa ta santisa zina na yandi, ta nwanina luyalu na yandi, mpi ta lungisa balukanu na yandi yonso sambu na bantu.

9 Banani ta yala ti Kristu na Kimfumu yina? Banani ta vanda

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Na ntuala ya ntangu yina, bo vandaka kuyindula nde mbona-meso yina vandaka kutubila mvita na kati ya Roma ya mimpani ti Roma ya dibundu ya Katolika.

bantu yina Kimfumu ta yala na ntoto? Mpi, inki ksalu balongoki ya Kristu fwete sala?

Kisalu ya Kukatula Bambuma Me Tula Dikebi na Kuvukisa Bakristu Yina Bo Me Tulaka Mafuta

10 Bamvula mingi na ntwala ya 1914, Bakristu ya kieleka bakisaka dezia nde balongoki ya kwikama ya Kristu 144 000 ta yala ti yandi na zulu.^[3] Balongoki ya Biblia yina bakisaka nde ntalu yina vandaka ya kieleka mpi nde bo yantikaka kuvukisa bo na mvu-nkama ya ntete.

11 Kansi, inki kisalu bo pesaka bantu yina ta kuma nkento ya Kristu ntangu bo kele na ntoto? Bo bakisaka nde Yezu tulaka dikebi ya mingi na kisalu ya kusamuna mpi wakanisaka yo ti nsungi ya kukatula bambuma. (Mat. 9:37; Yoa. 4:35) Mutindu beto monaka yo na Kapu 2, na nsungi mosi buna, bo yindulaka nde nsungi ya kukatula bambuma zolaka kusala bamvula 40, mpi na nsuka na yo bo zolaka kuvukisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta na zulu. Kansi, sambu bo landaka kusala kisalu na nima ya bamvula 40, yo lombaka nde bo tendula diaka diambu yai. Ntangu yai, beto me bakisaka nde nsungi ya kukatula bambuma yantikaka na 1914. Yo vandaka nsungi ya kukabula ble (disongidila Bakristu ya kwikama yina bo me tulaka mafuta) ti matiti ya mbi (disongidila Bakristu ya luvunu). Ntangu lungaka sambu bo tula dikebi na kuvukisa ntalu yina bikalaka ya Bakristu yina ta kwenda na zulu!

12 Yantika na 1919, Kristu landaka kutwadisa mpika ya kwikama mpi ya mayele na kutula dikebi na kisalu ya kusamuna. Yandi pesaka bo kisalu yina na mvu-nkama ya ntete. (Mat. 28:19, 20) Yandi monisaka mpi bikalulu yina balongoki na yandi yina bo me tulaka mafuta fwete vanda na yo sambu na kusala kisalu yina ya kusamuna. Inki mutindu? Na kingana na yandi ya bamwense kumi, Yezu monisaka nde Bakristu yina bo me tulaka mafuta fwete bikala meso ya kukangula na kimpeve sambu na kulungisa lukanu na bo ya nsuka ya kuvanda na feti ya nene ya makwela na zulu, ntangu Kristu ta vukana ti “nkento” na yandi, disongidila kimvuka ya Bakristu 144 000. (Kus. 21:2) Na nima, na kingana ya

10. Bansadi ya Nzambi ke bakisaka inki banda ntama sambu na bantu 144 000?

11. Inki mutindu bantu yina ta kuma nkento ya Kristu kumisaka mingi nza-yilu ya ke tala kisalu na bo na ntoto?

12, 13. Inki mutindu bingana ya Yezu ya bamwense kumi mpi ya batalanta ke lungana na bilumbu ya nsuka?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Na Yuni 1880, *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni* (Kingelesi) tubaka nde Bakristu 144 000 ta vanda Bayuda ya kinsuni yina ta balula ntima na ntwala ya 1914. Kansi na nsuka ya 1880, bo basisaka ntendula mosi yina ke wakana mingi kibeni ti mutindu yina beto ke tendulaka yo yantika na ntangu yina.

Nsungi ya kukatula bambula yantikaka na 1914
(Tala paragafe 11)

14, 15. Inki kele bibuka iya yina mukanda *Le mystère accompli* tubilaka?

16. Inki bansemo ya kimpeve bo basisaka na 1923 mpi na 1932?

17. (a) Inki nsemo ya ngolo ya kimpeve bo basisaka na 1935? (b) Mutindu ya mpa ya kubakisa kibuka ya bantu mingi vandaka ti nki bupusi na Bakristu ya kwikama? (Tala lupangu “Ndembikilu ya Mingi.”)

batalanta, Yezu longaka nde bansadi na yandi yina bo me tulaka mafuta ta sala kisalu ya kusamuna yina yandi pesaka bo na kikesa yonso.—Mat. 25:1-30.

13 Na mvu-nkama ya me luta, Bakristu yina bo me tulaka mafuta monisaka nde bo vandaka meso ya kukangula mpi salaka ti kikesa. Ntembe kele ve nde Yehowa ta sakumuna kikalulu na bo ya kuvanda meso ya kukangula! Kansi, keti kisalu ya nene ya kukatula bambuma zolaka kusuka kaka na kuvukisa Bakristu yina me bikalaka na kati ya Bakristu 144 000 yina ta yala ti Kristu?

Kimfumu Ke Vukisa Bantu Yina Ta Baka Mambote Awa na Ntoto!

14 Tuka ntama, babakala mpi bankento ya kwikama ke sosa-kuzaba kana banani ke sala ‘kibuka ya nene ya bantu’ yina Kusonga 7:9-14 ke tubila. Yo yina, bo tubaka mambu mingi na ntwalanda nde Kristu kumonisa bantu yina ke sala kimvuka yai ya nene; kansi mambu yina yonso vandaka ntama ti kieleka ya pete mpi ya pwelele yina beto me zaba mpi ke zolaka bubu yai.

15 Na 1917, mukanda *Le mystère accompli*, tubaka nde kele ti “mitindu zole ya luguluku ya zulu, mpi mitindu zole ya luguluku ya ntoto.” Banani ke sala bibuka yai yonso iya ya bantu yina kele ti bivuvu ya luguluku ya kuswaswana? Kibuka ya ntete kele ya bantu 144 000 yina ta yala ti Kristu. Ya zole kele kibuka ya nene ya bantu. Na ntangu yina, bo vandaka kuyindula nde kibuka yai ya nene ya bantu kele Bakristu ya luvunu yina bikalaka na mabundu ya Kikristu. Bo vandaka ti ndambu ya lukwikilu, kansi yo vandaka ve ya kufwana sambu na kubikala ya kwikama. Yo yina, bo zolaka kupesa bo kiyeka ya nsi na zulu. Na ntoto, bo vandaka kuyindula nde kibuka ya tatu yina bo bingaka “bamfumu ya ntama,” mu mbandu Abrahami, Moize mpi bantu ya nkaka ya kwikama, zolaka kuvanda ti kiyeka na zulu ya kibuka ya iya, disongidila nsi-ntoto ya bantu.

16 Inki mutindu mpeve santu twadisaka balongoki ya Kristu na kubakisa mambu mutindu beto ke bakisaka yo bubu yai? Yo salamaka malembe-malembe, na nzila ya bansemo ya kimpeve yina landanaka. Na 1923, *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka kibuka mosi yina vandaka ve ti kivuvu ya kukwenda na zulu, kansi ya kuzinga na ntoto na nsi ya luyalu ya Kristu. Na 1932, *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka Yonadabi, yina kangamaka na Yehu, Ntotila ya Izraele yina Nzambi tulaka mafuta, mpi sadisaka yandi na kunwanisa lusambu ya luvunu. (2 Bant. 10:15-17) Disolo yina tubaka nde, na ntangu na beto, kele ti kimvuka mosi ya bantu yina me fwanana ti Yonadabi, mpi yo yikaka nde Yehowa ta gulusa kimvuka yai “na mvita ya Armagedoni” sambu na kuzinga awa na ntoto.

17 Na 1935, nsemo ya mingi ya kimpeve monanaka. Na lukutakanu ya distrike yina bo salaka na Washington, D.C., kibuka ya bantu mingi zabanaka bonso kimvuka ya bantu yina ta zinga na ntoto mpi kimvuka yai kele kiteso mosi ti mameme yina Yezu

Lukutakanu ya distrike na Washington, D.C., 1935; bantu lutanaka mingi, bankaka ke landa na nganda

“NDEMBIKILU YA MINGI”

DISKURE yina tubilaka kibuka ya bantu mingi yina bo salaka na lukutakanu ya distrike na Mayi 31, 1935, na Washington, na États-Unis, vandaka ti bupusi ya ngolo na bansadi ya Nzambi. Beto tadila mambu ya bampangi ya nkaka yina vandaka pana tubaka.

■ Mpangi Henry A. Cantwell ke tuba nde: “Na ntwala ya 1935, bampangi vandaka kusolula mbala mingi sambu na kuzaba kana muntu kele muntu ya bo me tulaka mafuta to ve. Mu ke yibuka mbote kilumbu yina Mpangi Rutherford salaka disolo yina vandaka ti ntu-diambu ‘Kibuka ya Bantu Mingi.’ Mono vandaka kuyobisa malonga na kisika yina bo vandaka kukabula madia, mpi ntangu diskure yantikaka, mono kwendaka kuvanda na etaze. Na nima ya kute ndula mbote diambu yina, Mpangi Rutherford lombaka bantu yonso yina vandaka kukwikila nde bo kele na kati ya kibuka ya bantu mingi na kutelama. Mu telamaka mbala mosi mpi losaka disu na lweka na mono, ebuna mono monaka nde bantu mingi telamaka mpi. Yantika

kilumbu yina, mono vandaka kudiyangisa diaka ve. . . . Mono kele na kiesa ya kuvanda na kati ya mameme ya nkaka.”

■ Mpangi Herman L. Philbrick ke tuba nde: “Diambu yina pesaka bantu mingi kikesa, sambu mono vandaka kuwa mbala mingi bampangi ke tuba nde bo vandaka kuzaba kibeni ve kana bo kele bantu yina bo me tulaka mafuta. Kansi, bo vandaka kundima ve nde bo kele na kati ya ‘kimvuka ya bantu yina kele ti kwikama fioti,’ mutindu bo vandaka kutadila kibuka ya bantu mingi. Bampangi mingi tubaka nde diambu yina lembikaka bo mingi, mpi ntangu bo yantikaka kubakisa mbote kisika na bo na ntwala ya Yehowa, bo bakaka diaka kikesa.”

■ Mpangi John C. Booth tubaka nde: “Lukutakanu yai pesaka beto kiesa mingi kibeni. Beto lendaka kupesa bantu kivuvu ya luzingu ya mvula na mvula na ntoto. Bantu mingi yina vandaka kudia [dimpa mpi kunwa vinu] na Lusungiminu bakisaka kivuvu na bo mpi yambulaka kudia dimpa ti kunwa vinu.”

---

18. Na nki kosalu balongoki ya Kristu kudipesaka, mpi yo butaka inki mbuma?

19. Inki mutindu beto lenda pesa maboko na kukumisa mingi ntalu ya mameme ya nkaka?

20. Inki bimbuka ke sala organizasio ya Satana, mpi inki mutindu yo ke tadila kwikama ya Mukristu?

21. (a) Inki mutindu mpika ya kwikama ke kebisa bansadi ya Nzambi na yina me tala mumbongo ya nene? (b) Na 1963, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka inki sambu na “Babilone ya Nene”?

tubilaka na kingana ya mameme ti bankombo. (Mat. 25:33-40) Kibuka ya bantu mingi ta vanda na kati ya “mameme ya nkaka,” yina Yezu tubilaka nde: “Yo mpi, mono fwete nata yo.” (Yoa. 10:16) Ntangu Mpangi J. F. Rutherford tubaka nde: “Bantu yonso yina kele ti kivuvu ya kuzinga kimakulu awa na ntoto lenda telama.” Ntalu ya bantu yina telamaka lutaka kati-kati ya bantu yina vanda pana! Yandi tubaka nde: “Beno tala! Kibuka ya bantu mingi!” Nsuka-nsuka, bantu mingi bakisaka kibeni kivuvu na bo sambu na bilumbu ke kwisa.

18 Yantika ntangu yina, Kristu me twadisaka balongoki na yandi na kudipesa na kosalu ya kuvukisa bantu ya kibuka yai ya nene, yina ta luta ya moyo na mpasi ya nene. Na luyantiku, ntalu ya bantu yina bo vukisaka vandaka fioti. Nkutu, Mpangi Rutherford tubaka kilumbu mosi nde: “Yo ke monana bonso nde ‘kibuka ya nene ya bantu’ ta vanda ve nene mingi.” Ya kieleka, beto me zaba ntangu yai nde, yantika ntangu yina tii bubu yai, Yehowa me sakumunaka kosalu ya kukatula bambuma! Na lutwadisu ya Yezu mpi ya mpeve santu, bantu yina bo me tulaka mafuta mpi “mameme yankaka,” yina ke salaka kumosi ti bo, me kumaka “kibuka mosi” mutindu Yezu tubaka, mpi ke salaka kumosi na nsi ya kiyeka ya “ngungudi mosi.”

19 Bantu mingi ya kwikama ta zinga mvula na mvula na ntoto yina ta kuma paladisu, yina Kristu ta yala ti bantu 144 000. Keti yo ke pesa ve kiese na kumona mutindu Kristu me twadisaka bansadi ya Nzambi na kubakisa pwelele kivuvu yai ya Masonuku ya ke tadila bilumbu ke kwisa? Beto kele ti dibaku ya mbote kibeni ya kuzabisa kivuvu yai na bantu yina beto ke kutana ti bo na kosalu ya kusamuna! Beto landa na kusala kosalu ya kusamuna ti kikesa na mpila nde ntalu ya bantu ya kibuka ya nene kulanda na kukuma mingi sambu zina ya Yehowa kubaka lukumu mingi kibeni!—**Tanga Luka 10:2.**

Kuvanda ya Kwikama na Kimfumu Ke Lombaka Inki?

20 Sambu bansadi ya Nzambi landaka na kulonguka mambu ya Kimfumu, yo lombaka mpi nde bo bakisa mbote kana kuvanda ya kwikama na luyalu yina ya zulu ke tendula inki. Yo yina na 1922, *Nzozulu ya Nkengi* monisaka nde ba organizasio kele zole: organizasio ya Yehowa mpi ya Satana. Organizasio ya Satana me salama na bimbuka tatu: kimvuka ya mumbongo, ya mabundu, mpi ya politiki. Bantu yina kele ya kwikama na Kimfumu ya Nzambi yina Kristu ke yala fwete vukana ve ata ti kitini mosi ya organizasio ya Satana kana ve bo ta bebisa kwikama na bo. (2 Bak. 6:17) Yo ke tendula nki?

21 Madia ya kimpeve yina mpika ya kwikama ke pesaka ke monisaka ntangu yonso nde mumbongo ya nene kele ya kubeba mpi ke kebisa bansadi ya Nzambi na kudipesa ve na nzala ya me panzanaka mingi ya kusosa kuvanda ti bima mingi ya kinsuni. (Mat. 6:24) Mikanda na beto ke tulaka dikebi mingi na kitini mosi ya

Mpangi Rutherford
zabaka ve nde bantu
ya kele kibuka ya nene
ta kuma mingi

Yantika na diboko ya kimama:
Nathan H. Knorr,
Joseph F. Rutherford,
mpi Hayden C. Covington

Kibuka ya nene ke landa na kukuma mingi

Kusamuna
kivuvu ya Biblia
ya luzingu
ya mvula na
mvula kele
dibaku ya nene
kibeni!

22. Na nsungi ya Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba, inki mutindu bansadi ya Nzambi mingi vandaka kubakisa ntuma yina kele na Baroma 13:1?

23, 24. Inki mutindu beto vandaka kubakisa Baroma 13:1 na nsungi ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba, mpi na nki mutindu ya siki-siki ya kubakisa mambu Kristu twadisaka balongoki na yandi?

organizasio ya Satana: kimvuka ya mabundu. Na 1963, *Nzozulu ya Nkengi* monisaka pwelele nde “Babilone ya nene” ke tendula kaka ve mabundu ya Kikristu, kansi yo ke tendula kimvuka ya mabundu ya luvunu yonso ya nsi-ntoto. Mutindu beto ta mona yo na Kapu 10 ya mukanda yai, bo me sadisaka bansadi ya Nzambi ya bansi yonso na ‘kubasika na kati na yandi’ mpi na kuyambula bisalu yonso ya mabundu ya luvunu.—Kus. 18:2, 4.

22 Inki beto lenda tuba sambu na kimvuka ya politiki, kitini mosi ya organizasio ya Satana? Keti Bakristu ya kieleka lenda kota na bamvita mpi na mavwanga ya bantu ya makanda? Na Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba, Balongoki ya Biblia bakisaka nde balongoki ya Kristu fwete fwa ve bantu ya nkaka. (Mat. 26:52) Kansi, bantu mingi yindulaka nde ntuma yina kele na Baroma 13:1, ya ke lomba beto na kulemfuka na “bamfumu ya nene,” vandaka kutendula nde bo fwete kuma basoda, kulwata bilele ya basoda, mpi kubaka minduki. Kansi, kana bo lomba bo na kufwa bambeni, bo fwete bula masasi na zulu.

23 Kaka ntangu Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba yantikaka na 1939, *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka mingi mfunu ya kubuya kukota na mambu ya politiki. Disolo yina monisaka pwelele nde Bakristu lenda kota ve ata fioti na bamvita mpi mavwanga ya makanda ya nsi-ntoto ya Satana. Yo vandaka kibeni lutwadisu na ntangu ya mbote! Na mutindu yina, balongoki ya Kristu tiamunaka ve menga na mvita mutindu makanda salaka yo. Kansi, yantika na 1929, mikanda na beto vandaka kutuba mpi nde bamfu-

mu ya nene, yina Baroma 13:1 ke tubila, kele ve bamfumu ya leta, kansi Yehowa ti Yezu. Yo vandaka mfunu nde bo bakisa mbote diambu yai.

24 Mpeve santu sadisaka balongoki ya Kristu na kubakisa diaмбу yai na 1962, ntangu bo basisaka masolo yina vandaka kute ndula Baroma 13:1-7 na *Nzozulu ya Nkengi* ya Novembri 15 mpi ya Desembri 1. Nsuka-nsuka, bansadi ya Nzambi bakisaka munsiku ya ke lomba Bakristu na kulemfukila bamfumu ya leta na mambu ya nkaka yina Yezu tubilaka na bangogo yai: “Benó pesa bima ya Kaisali na Kaisali kansi bima ya Nzambi na Nzambi.” (Luka 20:25) Bubu yai, Bakristu ya kieleka me bakisaka nde bamfumu ya nene kele bamfumu ya leta ya nsi-ntoto yai mpi Bakristu fwete lemfukila bo. Kansi, bo ke lemfukilaka bo ve na mambu yonso. Kana bamfumu ya leta me lomba beto na kufwa nsiku ya Yehowa Nzambi, beto ke pesaka mvutu bonso bantumwa nde: “Beto fwete lemfukila Nzambi bonso mfumu na kisika ya kulemfukila bantu.” (Bis. 5:29) Na Kapu 13 ti 14 ya mukanda yai, beto ta longuka mutindu bansadi ya Nzambi me sadilaka munsiku ya ke tubaka nde Bakristu fwete kota ve na mambu ya politiki.

25 Yindula fioti mambu ya Kimfumu yina bo me longaka balongoki ya Kristu na mvu-nkama ya me luta. Beto me zaba ntangu yina bo tulaka Kimfumu na zulu mpi sambu na nki yo kele mfunu. Beto ke bakisa mpi mbote bivuvu zole ya bantu ya kwikama, kivuvu ya kuzinga na zulu mpi kivuvu ya kuzinga na ntoto. Mpi beto me zaba mutindu ya kumonisa kwikama na beto na Kimfumu ya Nzambi mpi kulemfukila bamfumu ya nsi-ntoto na mambu ya nkaka. Kudiyula nde, ‘Keti mu zolaka kuzaba bakieleka yai ya mfunu kana Yezu Kristu twadisaka ve mpika na yandi ya kwikama na ntoto na kubakisa mpi kulonga yo?’ Yo kele lusakumunu kibeni mutindu Kristu mpi mpeve santu ke twadisaka beto!

---

25. Sambu na nki nge fwete monisa ntonda na lutwadi-su ya mpeve santu na yina me tala kubakisa Kimfumu ya Nzambi?

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki mutindu Bakristu ya kieleka bakisaka kieleka ya mvu 1914 mpi mfunu ya Kimfumu ya Nzambi?
- Inki ke pusaka nge na kusadisa bantu ya nkaka na kukuma bantu ya ntoto yina Kimfumu ta yala?
- Inki dibanza ya bukati-kati beto me kumaka ti yo na yina me tala kuvanda ya kwikama na Kimfumu mpi kulemfukila bamfumu ya nene?
- Inki ke ndimisa nge nde Kristu ke sadilaka mpeve santu sambu na kutwadisa balongoki na yandi na kubakisa Kimfumu ya Nzambi?

Na Diboko
ya Kimama:
Kolportere mosi ya
nkento ke samuna
na Corée, 1931

Na Diboko
ya Kitata:
Kisalu ya kusamuna
na ndinga ya
bidimbu na Corée

KITINI 2

KISALU YA KUSAMUNA KIMFUMU

Kumwanga Nsangu ya Mbote
na Ntoto ya Mvimba

YO KELE kilumbu na nge ya konzie, nge ke yilama sambu na ksalu ya kusamuna. Nge ke zo basika kansi nitu ke zola ve. Nzala nde nge pema ka nge, mwa mpongi ya suka ta sala nge mbote na nitu! Kansi, na nima ya kusala kisambu, nge me baka lukanu ya kubasika na ksalu ya kusamuna. Nge ke samuna ti mpangi-nkento mosi ya mununu mpi ya kwikama. Kukanga-ntima mpi ntima na yandi ya mbote me simba ntima na nge. Ntangu beno ke samuna nsangu ya kieleka nzo na nzo, nge me yibuka nde bampangi na nge ya babakala mpi ya bankento na ntoto ya mvimba ke samuna nsangu yina mosi ya kieleka, bo ke sadila mikanda ya beno ke sadila, mpi ke baka malongi ya mutindu mosi.

Ntangu nge me vutuka na nzo, nge ke wa nitu kikesa. Nge me sepela mingi kibeni mutindu nge bikalaka ve na nzo!

Bubu yai, ksalu ya kusamuna yina Bakristu ke salaka kele ksalu ya ntete ya Kimfumu ya Nzambi. Yezu tubaka na ntwala nde, na bilumbu ya nsuka, bo ta sala ksalu ya kusamuna na ntoto ya mvimba. (Mat. 24:14) Inki mutindu mbikudulu yai me lunganaka? Na kitini yai beto ta tadila bantu, mitindu, mpi bisadilu yina vandaka mfunu na ksalu ya kusamuna, mpi yina ke sadisa bamilio ya bantu na ntoto ya mvimba na kumona nde Kimfumu ya Nzambi kele kima mosi ya kieleka.

6

Bantu Yina Ke Samunaka Bansamuni Ke Kudipesa na Luzolo na Bo Mosi

---

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Ntotila me basisa
bansamuni yina kele
basoda

1, 2. Inki kisalu ya nene
Yezu zabisaka na ntwala,
mpi yo ke basisa inki
ngiufula ya mfunu?

3. Inki kivuvu Yezu moni-
saka, mpi na wapi yandi
bakaka kivuvu yina?

4. Yehowa lombaka bantu
ya Izraele na kupesa mabo-
ko na nki kisalu, mpi bo
salaka inki?

MBALA mingi bamfumu ya politiki, ke salaka balusilu yina bo ke lungisaka ve. Ata bayina kele ti luzolo ya mbote lenda kuka ve kulungisa balusilu na bo. Kansi, Yezu Kristu, Ntotila yina kele Mesia, ke lungisaka ntangu yonso balusilu na yandi.

² Na nima ya kukuma Ntotila na 1914, Yezu vandaka ya kuyilama na kulungisa mbikudulu mosi yina yandi bikulaka bamvula 1900 na ntwala. Ntangu fioti na ntwala ya lufwa na yandi, Yezu tubaka nde: “Bo ta samuna nsangu yai ya mbote ya Kimfumu na ntoto ya mvimba.” (Mat. 24:14) Kulungana ya bangogo yina zolaka kuvanda na kati ya kidimbu ya kukala na yandi na kiyeka ya Kimfumu. Kansi, yo ke basisa ngiufula yai ya mfunu: Inki mutindu Ntotila zolaka kubasisa bansamuni yina kele basoda mpi ya ke kudipesaka na luzolo na bo mosi na bilumbu ya nsuka, ntangu yina bantu zolaka kukuma bwimi, kukonda zola, mpi ta zolaka ve Nzambi? (Mat. 24:12; 2 Tim. 3:1-5) Beto fwete zaba mvutu ya ngiufula yai, sambu yo ke tadila Bakristu yonso ya kieleka.

³ Tala diaka bangogo ya mbikudulu ya Yezu. Keti bangogo “*bo ta samuna*” ke pesa kivuvu? Ee! Yezu zabaka nde na bilumbu ya nsuka yandi ta vanda ti bantu yina ta pesa maboko na luzolo na bo mosi. Na wapi Yezu bakaka kivuvu yai? Na Tata na yandi. (Yoa. 12:45; 14:9) Ntangu yandi vandaka na zulu, Yezu monaka yandi mosi nde Yehowa ke tulaka ntima na mpeve ya kudipesa na luzolo yonso ya bansadi na yandi. Beto tala mutindu Yehowa monisaka kivuvu yina.

‘Bantu na Nge Ta Kudipesa na Luzolo na Bo Mosi’

⁴ Yibuka diambu yina salamaka ntangu Yehowa zabisaka Moize na kutunga nzo-tenta yina zolaka kukuma kisika ya lusambu ya dikanda ya Izraele. Na nzila ya Moize, Yehowa lombaka bantu yonso na kupesa maboko na kisalu yina. Moize zabisaka bo nde: “Konso muntu yina me ndima na kupesa yandi mosi na luzolo na yandi, yandi ta nata makabu.” Bo salaka inki? “Konso kilumbu na suka bantu ya Israele vandaka kwisa kunata kaka makabu na bo na Moize.” Bo nataka makabu mingi “yo yina bantu kwisaka ku-

nata diaka ve makabu.” (Kub. 35:5; 36:3, 6) Bantu ya Izraele monisaka nde Yehowa kudikusaka ve mutindu yandi tudilaka bo ntima.

⁵ Keti Yehowa vandaka kuvingila nde bansadi na yandi kuvanda ti mpeve ya kudipesa na luzolo na bo mosi na bilumbu ya nsuka? Ee! Bamvula kuluta 1000 na ntwala nde Yezu kubutuka na ntoto, na nzila ya mpeve santu, Yehowa zabisaka Davidi na kusionika ntangu yina Mesia zolaka kuyantika kuyala. **(Tanga Nkunga 110:1-3.)** Yezu, Ntotila yina bo me katuka kutula na kimfumu, zolaka kuvanda ti bambeni yina ta nwanisa yandi. Kansi, yandi zolaka kuvanda mpi ti bantu yina kele basoda yina zolaka kupesa yandi maboko. Bo zolaka kupusa bo ve na kingolongolo na kusadila Ntotila. Ata baleke na kati na bo zolaka kudipesa na luzolo na bo mosi, bo zolaka kukuma mingi na mpila nde bo lenda fwanisa bo mbote-mbote ti malulu, yina bo lenda tanga ve, ya ke fikaka ntoto na suka.^[1]

⁶ Yezu zabaka nde mbikudulu yina kele na Nkunga 110 vandaka kutadila yandi. (Mat. 22:42-45) Yo yina, yandi vandaka ti bikuma yonso ya kutula ntima nde yandi ta vanda ti bantu ya kwikama yina ta pesa yandi maboko mpi ta kudipesa na luzolo na bo mosi sambu na kusamuna nsangu ya mbote na ntoto ya mvimba. Mambu yina me lutaka ke monisa inki? Keti na bilumbu yai ya nsuka ntotila me basisaka kibuka ya bansamuni yina kele basoda mpi ya me kudipesaka na luzolo na bo mosi?

“Mukumba ti Dibaku na Mono Kele ya Kusamuna Nsangu Yina”

⁷ Ntangu fioti na nima ya kukuma ntotila, Yezu yidikaka balongoki na yandi sambu na kisalu mosi ya nene. Mutindu beto monaka yo na Kapu 2, yandi salaka kisalu ya kutala mpi ya kutula bunkete yantika na 1914 tii na luyantiku ya 1919. (Mal. 3:1-4)

5, 6. Na kuwakana ti Nkunga 110:1-3, Yehowa ti Yezu vandaka kuvingila nde bansambidi ya kieleka kumonisa inki mpeve na ntangu ya nsuka?

7. Na nima ya kukuma Ntotila, inki mambu Yezu salaka sambu na kuyidika bantu yina ke pesaka yandi maboko na kisalu yina vandaka na ntwala?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Na Biblia bo ke sadilaka ngogo malulu sambu na kutubila kima yina kele mingi.—Kuy. 27:28; Mis. 5:7.

Bantu yina ke pesaka maboko na Kimfumu na luzolo na bo mosi kele mingi bonso malulu (Tala paragafe 5)

8-10. Inki mutindu balukutakanu ya distrike pesaka kikesa na kusalu ya kusamuna? Pesa mbandu. (Tala mpi lupangu “Balukutakanu ya Ntete Yina Pesaka Ngolo na Kusalu ya Kusamuna.”)

11, 12. *Nzozulu ya Nkengi* tubaka inki na 1920 sambu na ntangu yina bo ta sala kusalu yina Yezu zabisaka na ntuala?

Na nima, na 1919, yandi tulaka mpika ya kwikama sambu na kutwadisa balongoki na yandi. (Mat. 24:45) Yantika ntangu yina, mpika yina yantikaka kupesa madia ya kimpeve, na nzila ya badiskure na balukutakanu ya distrike mpi ya mikanda, yina monisaka mbala na mbala nde *konso* Mukristu kele ti mukumba ya kusamuna.

8 **Badiskure na balukutakanu ya distrike.** Sambu bo vandaka ti mpusa ya ngolo ya lutwadisu, balongoki ya Biblia vukanaka na Cedar Point, na Ohio, na États-Unis, yantika na Septembri 1 tii na 8, 1919, sambu na lukutakanu na bo ya ntete ya nene ya distrike na nima ya Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba. Na diskure mosi yina yandi salaka na kilumbu ya zole, Mpangi Rutherford tubilaka bawi nde: “Kusalu ya Mukristu na ntoto . . . kele ya kusamuna nsangu ya kimfumu ya Mfumu.”

9 Ntangu ya kuluta kiese ya lukutakanu ya distrike yina vandaka na kilumbu ya tatu ntangu Mpangi Rutherford salaka diskure mosi yina vandaka ti ntu-diambu: “Diskure na Banduku ya Kusalu,” yina bo basisaka na *Nzozulu ya Nkengi* ti ntu-diambu “Ke Samunaka Kimfumu.” Yandi tubaka nde: “Na bantangu ya pima, Mukristu fwete kudyula nde, Sambu na nki mono kele na ntoto? Mpi mvutu fwete vanda nde, Mfumu me tulaka mono kinatinsangu na yandi sambu na kunata nsangu ya ke wakanisa Nzambi ti nsi-ntoto, mpi mukumba ti dibaku na mono kele ya kusamuna nsangu yina.”

10 Na diskure yina ya mfunu, Mpangi Rutherford tubilaka bawi nde zulunalu ya mpa, *L'Âge d'Or* (bubu yai *Réveillez-vous !*), ta basika; beto ta sadilaka yo sambu na kumonisa bantu nde Kimfumu kele kivuvu mosi mpamba sambu na bantu. Na nima, yandi yulaka nde, bantu ikwa ya kele na lukutakanu ta zola kukabula zulunalu yai? Rapore mosi ya bo salaka sambu na lukutakanu ya distrike yina ke tuba nde: “Ntalu ya bantu yina ndimaka yitukisaka kibeni. Bantu mafunda sambanu telamaka na mbala mosi.”^[2] Yo monanaka pwelele nde Ntotila vandaka ti bantu yina pesaka yandi maboko na luzolo na bo mosi mpi yina vandaka ti mpusa ya ngolo ya kusamuna Kimfumu!

11 **Mikanda.** *Nzozulu ya Nkengi* tendulaka pwelele kibeni kusalu yina Yezu tubilaka na ntuala, disongidila kusamuna nsangu ya mbote ya Kimfumu. Beto tadila mwa bambandu yina salamaka na luyantiku ya 1920.

12 Inki nsangu bo zolaka kusamuna sambu na kulungisa Matayo 24:14? Inki ntangu bo zolaka kusala kusalu yina? *Nzozulu ya Nkengi* ya Yuli 1, 1920, tendulaka nsangu yina na disolo yina vandaka ti ntu-diambu, “Evanzile ya Kimfumu,” yo tubaka nde: “Nsangu ya mbote ya bo ke tubila awa ke tadila nsuka ya ngidika ya ntama ya bima mpi kutulama ya kimfumu ya Mesia.” Disolo yina monisaka pwelele ntangu yina bo zolaka kusamuna nsangu yai, yo tubaka nde: “Bo fwete samuna nsangu yai yantika na

---

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Kamukanda *Bo Me Pesaka Kusalu na Banani* (Kinglelesi) tendulaka nde: “Kukabula zulunalu *L'Âge d'Or* kele kusalu ya kusamuna nsangu ya Kimfumu nzo na nzo. . . . Na nima ya kukabula nsangu, beno fwete bika kopi mosi ya zulunalu *L'Âge d'Or* na konso nzo, ata bo ndima to bo buya na kubaka yo konso ngonda.” Bamvula mingi na nima, bo siamisaka bampangi na kusosa bantu yina ta zola kubaka *L'Âge d'Or* mpi *Nzozulu ya Nkengi* konso ngonda. Na luyantiku ya Februari 1, 1940, bo siamisaka bansadi ya Yehowa na kusonika ntalu ya bazulunalu yina bo vandaka kukabula na rapore.

Lukutakanu ya distrike na 1922, na Cedar Point, na Ohio. Bo me tula na zulu ya estrade kitenda ya lele ya kusonika, “Beno Samuna Ntotila mpi Kimfumu”

BALUKUTAKANU YA NTETE YINA PESAKA NGOLO NA KISALU YA KUSAMUNA

■ **Na 1919, na Cedar Point, na Ohio, na États-Unis.** Manaka monisaka nde kusalu ya Mukristu kele ya “kuzabisa kukwisa ya kimfumu ya nkembo ya Mesia.” Bo pesaka luzayisu nde bo ta basisa zulunalu ya mpa na zina ya *L’Âge d’Or* yina bo ta sadilaka sambu na kubenda dikebi ya bantu na Kimfumu. Sambu na kuyidika mpi kupesa ngolo na kusalu, bo ta sola direktere ya kusalu na konso nzo-nkanda, to dibundu, ya Balongoki ya Biblia.

■ **Na 1922, na Cedar Point, na Ohio.** Na diskure yina vandaka ti ntu-diambu nde “Kimfumu,” mutubi tubaka nde: “Beno samuna, beno samuna, beno samuna, Ntotila ti Kimfumu na yandi.” Mpangi-Nkento Anna E. Zimmerman vandaka pana mpi yandi ke yibuka nde: “Ntangu yai kusalu na beto vandaka kusema mpi yo kumaka pwelele, yo kele

kusamuna Ntotila mpi Kimfumu; ntangu beto basikaka na lukutakanu yina, beto salaka kaka mutindu yina.”

■ **Na 1931, na Columbus, na Ohio.** Balongoki ya Biblia bakaka zina ya mpa: Bambangi ya Yehowa. Zina yina vandaka kumonisa pwelele kusalu ya bantu yina ke sambilaka Yehowa, disongidila kusamuna zina mpi Kimfumu na yandi.

■ **Na 1935, na Washington, D.C.** Bo zabaka “kibuka ya bantu mingi,” to “kimvuka ya nene.” Yo kele kimvuka ya bantu yina kele ti kivuvu ya kuzinga mvula na mvula na ntoto. (Kus. 7:9-17; *King James Version*) Sambu bo kumaka kubakisa mambu mbote kibeni, bansadi ya Yehowa bakisaka nde kusalu ya kusamuna yina vandaka na ntwala na bo vandaka nene kibeni.

13. Inki mutindu na 1921 *Nzozulu ya Nkengi* lombaka Bakristu yina bo me tulaka mafuta na kudipesa na luzolo na bo mosi?

14, 15. Na 1922, *Nzozulu ya Nkengi* siamisaka Bakristu yina bo me tulaka mafuta na kuzabisa bankaka nsangu inki mutindu?

16. Bankuluntu ya nkaka yina bo solaka na voti sala-ka inki ntangu bo tubaka nde bantu yonso fwete sala kosalu ya kusamuna?

17, 18. Mabundu mingi salaka inki ntangu bo bakaka lutwadiisu yina katukaka na nto-kimvuka, mpi bamilio ya bantu me salaka inki na bamvula kuluta 100 ya me luta?

ntangu ya mvita ya nene ya ntoto ya mvimba [Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba] tii na ‘mpasi ya nene.’” Disolo yina yikaka nde: “Yai ntangu . . . ya kusamuna nsangu ya mbote na ntoto ya mvimba na Kikristu.”

13 Keti bo zolaka kupusa bansadi ya Nzambi na ngolo na kusala kosalu yina Yezu tubilaka na ntuala? Ve. Disolo mosi yina kele na *Nzozulu ya Nkengi* ya Marsi 15, 1921, ya kele na ntu-diambu “Vanda Kikesa,” lombaka Bakristu yina bo me tulaka mafuta na kumonisa mpeve ya kudipesa na luzolo na bo mosi. Bo siamisaka konso muntu na kudiyula nde: “Keti kusala kosalu yai kele ve mukumba mpi dibaku na mono ya nene?” Disolo yina yikaka nde: “Beto kele ti kivuvu nde kana nge mona yo [kusala kosalu yai bonso dibaku] nge ta kuma bonso Yerima, sambu ndinga ya Mfumu vandaka na ntima na yandi ‘bonso tiya ke pela, yo kotaka yandi tii na mikwa,’ mpi yo vandaka kupusa yandi na mpila nde yandi lendaka ve kukanga munoko.” (Yer. 20:9) Kikesa yina monisaka nde Yehowa ti Yezu ke tudilaka bantu ya kwikama yina ke pesa maboko na Kimfumu ntima.

14 Inki mutindu Bakristu ya kieleka fwete zabisa bantu ya nkaka nsangu ya Kimfumu? Disolo mosi ya nkufi kansi ya ke pesa kikesa ya *Nzozulu ya Nkengi* ya Augusti 15, 1922, yina vandaka ti ntu-diambu “Kosalu Kele Mfunu,” siamisaka Bakristu yina bo me tulaka mafuta “na kuzabisa bantu na kikesa yonso nsangu, na kusolula ti bo na banzo na bo, mpi na kuzabisa bo nde kimfumu ya zulu me kuma pene-pene.”

15 Ya kieleka, yantika 1919, Kristu ke sadilaka mpika na yandi ya kwikama mpi ya mayele na kumonisa mbala na mbala nde dibaku mpi mukumba ya Mukristu na ntoto kele ya kusamuna nsangu ya Kimfumu. Kansi, inki mambu balongoki ya Biblia ya nte-te salaka ntangu bo pesaka bo kikesa ya kusamuna nsangu ya Kimfumu?

“Bantu ya Kwikama Ta Kudipesa na Luzolo na Bo Mosi”

16 Na bamvu 1920 ti 1930, Bakristu ya nkaka ndimaka ve dibanza ya ke tuba nde Bakristu yonso ya bo me tulaka mafuta fwete samuna. *Nzozulu ya Nkengi* ya Novembri 1, 1927, tendulaka mambu yina vandaka kusalama: “Bubu yai, Bakristu ya nkaka yina kele bankuluntu na nzo-nzambi [dibundu] . . . ke buya kusiamisa bampangi na bo na kusamuna mpi bo mosi ke buyaka kusala kosalu ya kusamuna. . . . Bo ke vweza dibanza ya kukwenda kusamuna kielo na kielo sambu na kuzabisa bantu nsangu ya Nzambi, ntotila, mpi Kimfumu na yandi.” Disolo yina tubaka pwelele nde: “Ntangu me lunga sambu bantu ya kwikama kutula bantu yai kidimbu mpi kuyambula kuvukana ti bo, mpi kuzabisa bo nde beto ta pesa bo diaka ve mukumba ya kinkuluntu.”^[3]

17 Kansi, bantu mingi na mabundu ndimaka na kiese yonso lutwadiisu yina katukaka na nto-kimvuka. Bo monaka yo bonso

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Na ntangu yina, dibundu vandaka kupona bankuluntu na voti. Kansi, dibundu lendaka kubuya kuvote bampangi yina vandaka kubuya kusamuna. Beto ta tubila nsoba yina me salamaka na mutindu ya kupona bankuluntu na Kapu 12.

dibaku ya kusamuna nsangu ya Kimfumu. *Nzozulu ya Nkengi* ya Marsi 15, 1926, tubaka nde: “Bantu ya kwikama ta kudipesa na luzolo na bo mosi, . . . sambu na kuzabisa bantu nsangu yai.” Bantu yai ya kwikama lungisaka mbikudulu yina kele na Nkunga 110:3 mpi bo monisaka nde bo kele bantu yina me kudipesaka na luzolo na bo mosi sambu na kupesa maboko na Ntotila yina kele Mesia.

18 Na bamvula kuluta 100 ya me luta, bamilio ya bantu kudipesaka na luzolo na bo mosi na kusala kosalu ya kusamuna Kimfumu. Na bakapu ya ke landa, beto ta tubila *mutindu* yina bo samunaka (disongidila bametode mpi bisadilu ya bo sadilaka), mpi *inki* yo butaka. Kansi, beto tadila ntete *sambu na nki* bamilio ya bantu me salaka kosalu ya kusamuna Kimfumu na luzolo na bo mosi ata bo zingaka na nsi-ntoto ya bwimi. Ntangu beto ke tadila kikuma, yo ta vanda mbote nde beto kudiyula, ‘Sambu na nki mono ke zabisaka bantu nsangu ya mbote?’

“Beno Landa na Kusosa Ntete Kimfumu”

19 Yezu longisilaka balongoki na yandi nde: “Beno landa na kusosa ntete Kimfumu.” (Mat. 6:33) Sambu na nki beto fwete landa ndongisila yina? Ntete-ntete, sambu beto me zaba nde Kimfumu kele diambu ya kuluta mfunu ya lukanu ya Nzambi. Mutindu beto monaka yo na kapu ya me luta, mpeve santu ke monisaka malembe-malembe bakieleka ya kitoko ya Kimfumu. Ntangu kieleka ya mfunu ya me tala Kimfumu ke simbaka ntima na beto, yo ke pusaka beto na kusosa ntete Kimfumu.

20 Yezu zabaka mambu yina balongoki na yandi zolaka kusala sambu na kuzitisa ndongisila ya kulanda na kusosa ntete Kimfumu. Beto tadila kingana na yandi ya kima ya ntalu yina bo me bumbaka. (**Tanga Matayo 13:44.**) Ntangu yandi ke sala kosalu na yandi ya konso kilumbu, musadi-bilanga ya kingana yai me mona kima ya ntalu yina bo me bumbaka mpi na mbala mosi yandi me bakisa ntalu na yo. Yandi me sala inki? “Sambu na kiese yina yandi kele na yo, yandi me kwenda mpi me teka bima yina yandi kele na yo mpi me sumba kilanga yina.” Inki dilongi beto ke baka? Kana beto me zwa kieleka ya Kimfumu mpi me bakisa ntalu na yo, beto ta vanda na kiese ya kusala bibanza yina kele mfunu sambu na kutula mambote ya Kimfumu na kisika yina yo fwete vanda, disongidila na kisika ya ntete na luzingu na beto.^[4]

21 Bantu ya kwikama ya ke pesaka maboko na Kimfumu ke monisaka na bisalu, kansi na bangogo mpamba ve, nde bo ke sosaka ntete Kimfumu. Bo ke pesaka luzingu, ngolo, mpi bima na bo ya kinsuni na kosalu ya kusamuna Kimfumu. Mingi na kati na bo me salaka bibansa ya ngolo sambu na kusala kosalu ya ntangu yonso. Bansamuni yai yonso ya me kudipesaka na luzolo na bo mosi ke monaka bo mosi nde Yehowa ke sakumunaka bantu yina ke tulaka Kimfumu na kisika ya ntete. Beto tadila mbandu mosi.

---

19. Sambu na nki beto ke zitisaka ndongisila ya Yezu ya ‘kulanda na kusosa ntete Kimfumu?’

20. Inki mutindu kingana ya Yezu ya kima ya ntalu yina bo me bumbaka ke monisa mambu yina balongoki na yandi zolaka kusala sambu na kuzitisa ndongisila ya kulanda na kusosa ntete Kimfumu?

21, 22. Inki mutindu bantu ya kwikama yina ke pesaka maboko na Kimfumu ke monisaka nde bo ke sosaka ntete Kimfumu? Pesa mbandu.

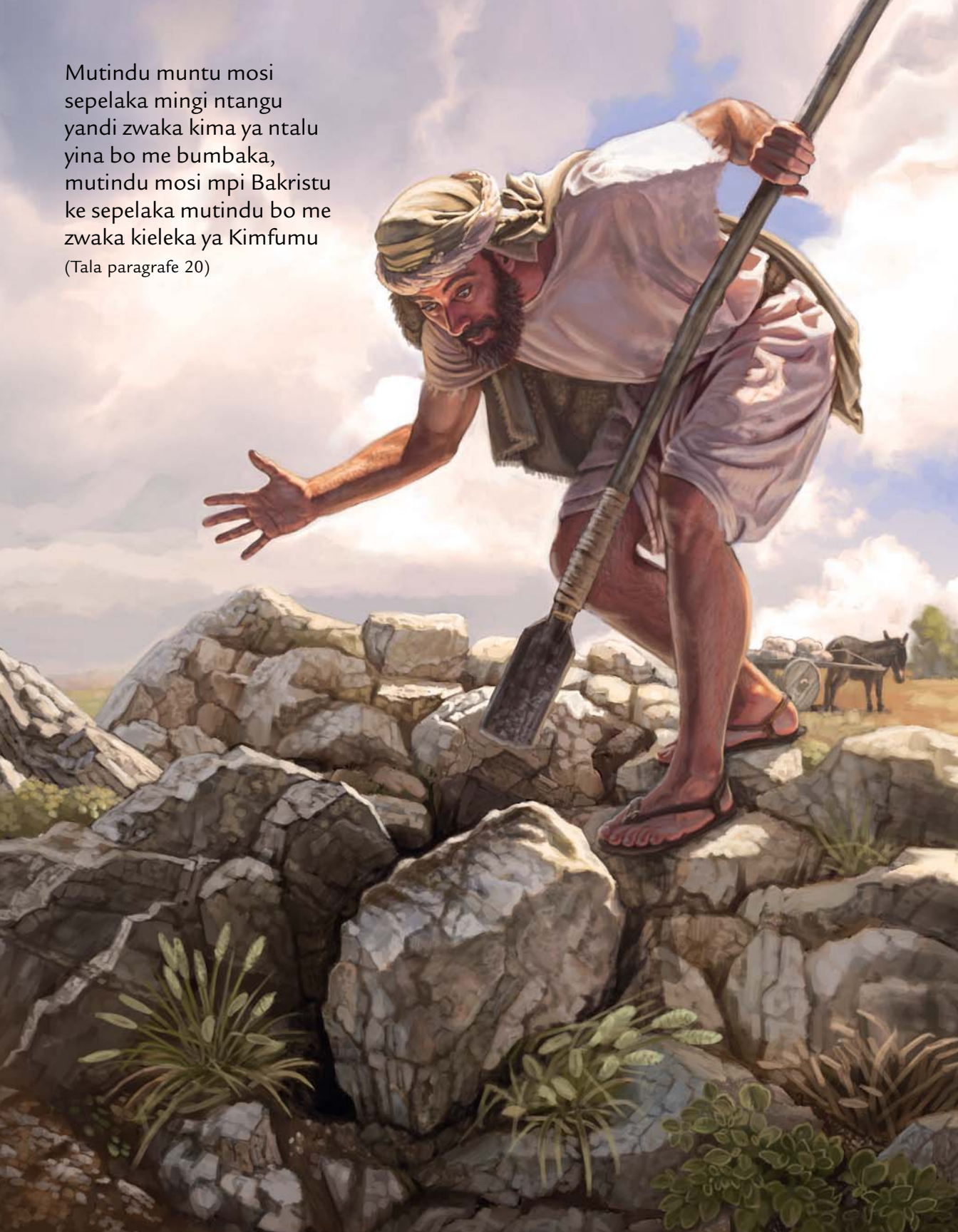

NOTI NA NSI YA LUTITI

[4] Yezu tubilaka diambu ya mutindu mosi na kingana na yandi ya muntu ya mumbongo yina kwendaka kusosa mayaka ya ntalu mingi. Ntangu yandi zwaka yo, yandi tekaka bima na yandi yonso mpi sumbaka yo. (Mat. 13:45, 46) Bingana yai yonso zole ke longa beto mpi nde, beto lenda longuka kieleka ya Kimfumu na mintindu ya kuswaswana. Bantu ya nkaka ke zwaka yo na kintulumukina; kansi bankaka ke sosaka yo. Ata beto me zwa yo nki mitindu, beto ke salaka bibansa na luzolo yonso sambu na kutula Kimfumu na kisika ya ntete na luzingu na beto.

Mutindu muntu mosi
sepelaka mingi ntangu
yandi zwaka kima ya ntalu
yina bo me bumbaka,
mutindu mosi mpi Bakristu
ke sepelaka mutindu bo me
zwaka kieleka ya Kimfumu
(Tala paragafe 20)

22 Mpangi Avery Bristow ti nkento na yandi Lovenia vandaka bapasudi-nzila ya ntangu yonso (bakolportere) na sudi ya États-Unis na 1928 to 1929. Bamvula mingi na nima, Mpangi-Nkento Lovenia tubaka nde: “Beto lutisaka bamvula mingi ya kiese kumosi na kisalu ya kimupasudi-nzila. Mbala mingi beto vandaka kuzaba ve na wapi beto ta zwa mbongo ya kusumbila esanse to madia. Kansi, ntangu yonso, Yehowa vandaka kupesa beto yo na mutindu mosi buna. Beto landaka kaka na kusala kisalu na beto. Ntangu yonso, beto vandaka ti bima yina beto vandaka na yo mfunu.” Mpangi-Nkento Lovenia ke yibuka ntangu yina bo vandaka bapasudi-nzila na Pensacola, na Floride, ebuna mbongo ti madia manaka bo. Ntangu bo vutukaka na nzo, bo kutaka na pusu-pusu na bo bakarto zole ya nene ya madia, mpi mukanda yina vandaka na zulu na yo vandaka kutuba nde: “Dikabu ya zola ya me katuka na bampangi ya kompani ya Pensacola.”^[5] Ntangu yandi yindulaka bamvula yina yandi salaka na kisalu ya ntangu yonso, Mpangi-Nkento Lovenia tubaka nde: “Yehowa me yambulaka beto ve ata fioti. Yandi ke vilaka ve ata fioti kivuvu yina beto ke tudilaka yandi.”

23 Beto yonso lenda samuna ve kiteso mosi. Luzingu na beto kele ve mutindu mosi. Kansi beto yonso kele ti dibaku ya kusamuna nsangu ya mbote na moyo na beto ya mvimba. (Bakol. 3: 23) Sambu beto ke bakisaka ntalu ya kieleka ya Kimfumu yina beto me zwaka, beto ke vandaka ti mpusa ya ngolo ya kusala bibansa sambu na kusala mingi. Ketu yo kele mpi lukanu na nge?

24 Na ba mvu-nkama ya me katuka kuluta, Ntotila vandaka kulungisa mbikudulu na yandi yina kele na Matayo 24:14. Mpi yandi me pusaka ve bantu na kingolo-ngolo sambu na kulungisa yo. Na nima ya kubasika na nsi-ntoto yai ya bwimi, balongoki na yandi me kudipesaka na luzolo na bo mosi sambu na kusamuna. Kisalu na bo ya kusamuna nsangu ya mbote na ntoto ya mvimba kele na kati ya kidimbu ya kukala ya Yezu na kiyeka ya Kimfumu mpi yo kele diambu mosi ya kuluta nene na kati ya mambu yina Kimfumu ke sala na bilumbu ya nsuka.

---

23. Nge ke kudiwaka inki mutindu sambu na kieleka ya Kimfumu yina me zwaka, mpi nge kele ti lukanu ya kusala inki?

24. Inki kele diambu mosi ya kuluta nene yina Kimfumu me salaka na bilumbu ya nsuka?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[5] Na ntangu yina bo vandaka kubinga mabundu bakompani.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Sambu na nki Yezu vandaka ti kivuvu nde na bilumbu ya nsuka yandi ta vanda ti bantu yina ta pesa maboko na luzolo na bo mosi?
- Inki mutindu mpika ya kwikama mpi ya mayele me monisaka nde Bakristu yonso kele ti mukumba ya kusamuna?
- Inki mutindu nge ke kudiwaka sambu na kieleka yina nge me zwaka, mpi nki mutindu nge lenda monisa nde nge ke sosaka ntete Kimfumu?

7

Mitindu ya Kusamuna Kusadila Mitindu Yonso Sambu na Kusolula ti Bantu

---

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Bansadi ya Nzambi ke sadilaka mitindu mingi ya kusamuna sambu na kusolula ti bantu mingi

---

1, 2. (a) Inki mayele ya kulongila Yezu sadilaka sambu na kusolula ti bantu mingi? (b) Inki mutindu balongoki ya Kristu ya kwikama landaka mbandu na yandi, mpi sambu na nki?

3. Sambu na nki bambeni ya kieleka waka makasi mutindu beto vandaka kusadila bazulunalu?

KIBUKA ya nene me vukana na lweka ya Yezu pene-pene ya dizanga ya masa, kansi yandi me mata na bwatu mpi me kwenda mwa ntama. Sambu na nki? Yandi me zaba nde masa ta kumisa ndinga na yandi ngolo mpi nde bantu mingi ta kuka kuwa nsangu na yandi pwelele kibeni.—**Tanga Marko 4:1, 2.**

² Bamvula mingi na ntwala nde Kimfumu kubutuka, balongoki ya kwikama ya Kristu landaka mbandu na yandi mpi sadilaka mayele ya mpa sambu na kumwanga nsangu ya mbote ya Kimfumu na bantu mingi. Na nsi ya lutwadisu ya Ntotila, bansadi ya Nzambi ke landa na kusoba mpi kusadila mayele ya mpa mutindu luzingu ya bantu ke soba mpi bisadilu ya mpa ke basika. Beto ke zolaka kusolula ti bantu mingi kana mpila kele na ntwala nde nsuka kukwisa. (Mat. 24:14) Beto tadila ndambu ya mitindu yina beto me sadilaka sambu na kusolula ti bantu, na konso kisika yina bo ke zingaka. Yindula mpi mutindu yina nge lenda landa mbandu ya lukwikilu ya bayina mwangaka nsangu ya mbote na bilumbu yina.

Kusolula ti Bantu Mingi

³ **Bazulunalu.** Mpangi Russell ti banduku na yandi ya kosalu vandaka kubasisa *Nzozulu ya Nkengi* yantika 1879 sambu na kuzabisa bantu mingi nsangu ya Kimfumu. Kansi, bamvula mingi na ntwala ya 1914, yo ke monana bonso nde Kristu twadisaka mambu na mpila nde bantu kuluta mingi kuwa nsangu ya mbote. Mambu yina yantikaka na 1903. Na mvula yina, Dr. E. L. Eaton, kinati-ndinga ya kimvuka ya baministre ya Misioni na Pennsylvania, tulaka ntembe mbala mingi ti Charles Taze Russell na malongi ya Biblia. Na mukanda mosi yina yandi sonikilaka Russell, Eaton tubaka nde: “Mu ke yindula nde ntembe na meso ya bantu na mambu ya nkaka yina nge ti mono kele ti bangindu ya kuswaswana . . . ta vanda mfumu mingi sambu na bantu.” Russell ti banduku na yandi ya kosalu yindulaka mpi mutindu yina, yo yina bo bakaka bangidika sambu na kubasisa bantembe yina na zulunalu mosi ya nene yina vandaka na ntu-diambu *The Pittsburgh*

Gazette. Sambu bantu vandaka kuzola mingi kibeni masolo yina mpi Russell vandaka kutendula bakieleka ya Biblia na mutindu ya pwelele mpi ya ke simba kibeni ntima, zulunalu yina lombaka nde bo yantika kubasisa badiskure ya Russell konso mposo. Yo fwete vanda nde mambu yai pesaka kibeni bambeni ya kieleka makasi!

⁴ Ntama mingi ve, bazulunalu mingi yantikaka kulomba na kubasisa badiskure ya Russell. Na 1908, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nde bo vandaka kubasisa masolo “mbala na mbala na bazulunalu kumi na mosi.” Kansi, bampangi yina me yikanaka ti kisa-lu ya bazulunalu longisilaka Russel nde kana yandi katula babiro ya *la Société* na Pittsburgh mpi yandi nata yo na mbanza yina me zabanaka mbote, bazulunalu mingi zolaka kuyantika kubasisa masolo ya me simbama na Biblia. Na nima ya kutadila mbote ndongisila yina mpi mambu ya nkaka, Mpangi Russell nataka babiro na Brooklyn, na New York, na 1909. Inki mbuma yo butaka? Bangonda fioti mpamba na nima, kiteso ya bazulunalu 400 vandaka kubasisa badiskure yina, mpi bo vandaka kuyika bazulunalu mingi ya nkaka mbala na mbala. Ntangu Kimfumu yantikaka kuyala na 1914, bazulunalu kuluta 2 000 na bandinga iya vandaka kubasisa masolo ya Russell!

⁵ Inki dilongi ya mfunu mambu yina ke longa beto? Yo ke mfunu nde bampangi yina kele ti kiyeka na organizasio ya Nzambi bubu yai kulanda mbandu ya kudikulumusa ya Mpangi Russell. Inki mutindu? Ntangu bo ke baka balukanu ya mfunu, yo ta vanda mbote nde bo tadila bangindu ya bantu ya nkaka. —**Tanga Bingana 15:22.**

⁶ Bakieleka ya Kimfumu yina bo vandaka kubasisa na bazulunalu yina sobaka luzingu ya bantu. (Baeb. 4:12) Mu mbandu, Mpangi Ora Hetzel, yina bakaka mbotika na 1917, vandaka na kati ya bantu mingi yina longukaka ntete kieleka na nzila ya masolo ya bazulunalu yina. Yandi tubaka nde: “Na nima ya kukwela, mono kwendaka kutala mama na mono na Rochester, na Minnesota. Ntangu mono kumaka, mono kutaka yandi ke zenga masolo na zulunalu mosi. Yo vandaka masolo ya Mpangi Russell. Mama tendudilaka mono mambu yina yandi longukaka na masolo yina.” Mpangi Ora ndimaka bakieleka yina yandi longukaka mpi kiteso ya bamvula makumi sambanu yandi vandaka nsamuni ya kwikama ya Kimfumu ya Nzambi.

⁷ Na 1916, mambu zole ya mfunu pusaka bampangi yina vandaka kutwadisa na kutadila diaka mfunu ya kusadila bazulunalu sambu na kupanza nsangu ya mbote. Ntete, yo kumaka mpasi na kuzwa bima ya kuniemina mikanda sambu na Mvita ya Nene yina vandaka kusalama na ntangu yina. Na 1916, departema na beto yina vandaka kutala bazulunalu na Grande-Bretagne salaka rapore yina monisaka mpasi yina, bo tubaka nde: “Bazulunalu kuluta 30 mpamba ke na kubasisa Masolo bubu yai. Ziku

---

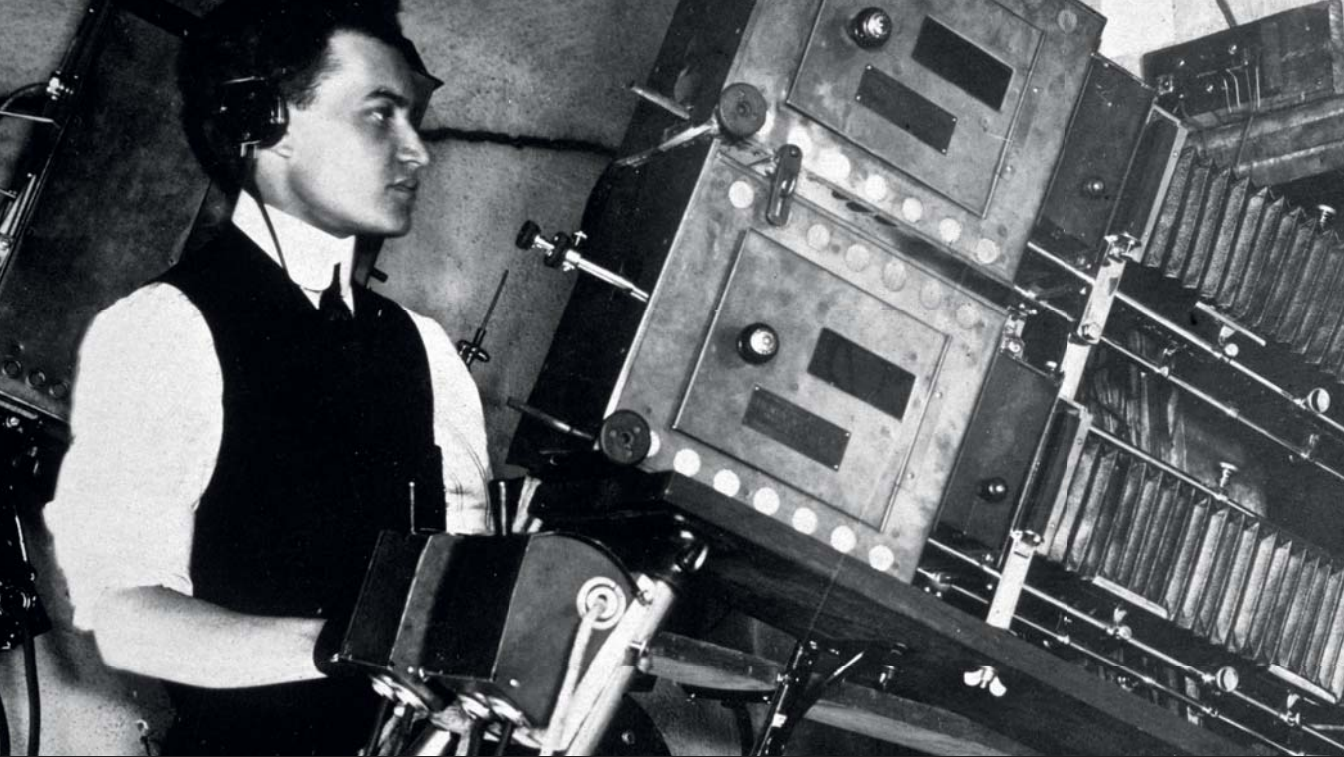
4, 5. Inki kikalulu Mpangi Russell monisaka, mpi inki mutindu bampangi yina kele ti kiyeka lenda landa mbandu na yandi?

6. Inki bupusi bakieleka yina beto vandaka kubasisa na zulunalu vandaka na yo na luzingu ya muntu mosi?

7. Sambu na nki bampangi yina vandaka kutwadisa tadilaka diaka mfunu ya kusadila bazulunalu?

Na 1914,
bazulunalu kuluta
2 000 vandaka
kubasisa masolo
ya Russell

Kisika yina bo vandaka kusonga “Photo-Drame”

Ditensi ya “Photo-Drame”

8. Yo lombaka inki sambu na kubasisa “Photo-Drame de la Création”?

ntama mingi ve, ntau yai ta kulumuka mingi kibeni sambu ntau ya bapapie ke landa na kutombuka.” Diambu ya zole vandaka lufwa ya Mpangi Russell na Oktobri 31, 1916. Yo yina, *Nzozulu ya Nkengi* ya Desembri 15, 1916, tubaka nde: “Mutindu Mpangi Russell me fwa, beto ta yambula kimakulu kubasisa masolo [na bazulunalu].” Ata mutindu yai ya kusamuna kumaka na nsuka, mitindu ya nkaka, mu mbandu “*Photo-Drame de la Création*,” landaka na kubuta mbuma mingi.

8 Bansonga ya bifwanisu. Mpangi Russell ti banduku na yandi ya kisalu salaka bamvula kiteso ya tatu sambu na kusala “*Photo-Drame de la Création*,” yina bo basisaka na 1914. (Bing. 21:5) Drame yina, mutindu bo vandaka kubinga yo, vukisaka na mbala ya ntete filme, ndinga, mpi bifwanisu ya kulere ya bo salaka na zulu ya ditensi. Bantu mingi kwisaka kumeka bansonga ya Biblia

yina bo vandaka kutula na filme, bo kwisaka kunata mpi bambisi. Rapore mosi ya bo basisaka na 1913 ke tuba nde: “Bo sadilaka bambisi mingi ya masamba mosi ya kuluta nene sambu na kusala bafilme ya kitini ya Noa.” Sambu na bifwanisu yina vandaka na zulu ya ditensi, bo sadilaka bantu ya ke salaka bifwanisu na Londres, New York, Paris, mpi Philadelphie sambu na kusala yo, mpi bo tulaka kulere na konso kifwanisu na maboko.

9 Sambu na nki bo lutisaka ntangu mingi mpi sadilaka mbongo mingi na kusala “*Photo-Drame*”? Lukanu mosi ya bo bakaka na balukutakanu ya distrike yina bo salaka na 1913 ke tuba nde: “Sambu bifwanisu yina kele na bafilme yai ta soba kibeni mabanza ya bantu na mutindu yina bazulunalu ya Amerika me salaka yo ntete ve, mpi mutindu bantu ke zolaka bafilme mingi mpi ke sadilaka yo kukonda mpasi ke monisa mfunu mpi ngolo ya bifwanisu. Yo yina, beto bansamuni ya ke kwenda na ntwala mpi balongi ya Biblia, ke ndima na ntima ya mvimba nde bafilme mpi badiapozitive kele mutindu ya mbote mpi ya kitoko ya kulongila.”

10 Na 1914, bo vandaka kusonga “*Photo-Drame*” konso kilumbu na bambanza 80. Kiteso ya bantu bamilio nana na États-Unis mpi na Canada talaka nsonga yina. Kaka na mvula yina, bo songaka “*Photo-Drame*” na Allemagne, Australie, Danemark, Finlande, Grande-Bretagne, Norvège, Nouvelle-Zélande, Suède, mpi na Suisse. Bo salaka “*Photo-Drame*” mosi ya nkufi, yina vandaka ve ti bafilme na kati, sambu bo sadila yo na bambanza ya fioti. Yo vandaka kulomba mbongo mingi ve sambu na kusala mpi yo vandaka mpasi ve na kunata. Na 1916, bo balulaka “*Photo-Drame*” to “*Eurêka Drame*” na Arménien, Dano-Norvégien, Kifalansa, Kialema, Kiespaniole, Kigreki, Italien, Polonais, mpi na Suédois.

11 Mbalula ya Kifalansa ya “*Photo-Drame*” vandaka ti bupusi ya ngolo na Charles Rohner, yina vandaka ti bamvula 18. Charles ke tuba nde: “Bo songaka yo na mbanza na mono, mbanza Colmar, yina kele na Alsace, na France. Yantika na luyantiku, mono yitukaka ngolo kibeni mutindu yo monisaka kieleka ya Biblia na mutindu ya pwelele.”

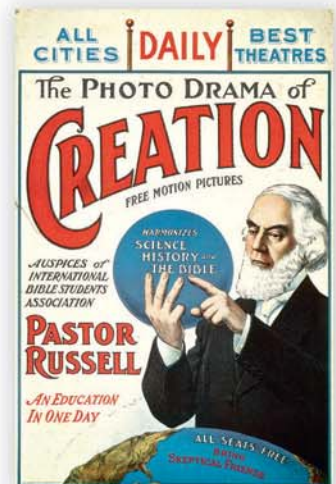
12 Yo pusaka Charles na kubaka mbotika mpi na 1922 yandi yantikaka kisalu ya ntangu yonso. Kisalu na yandi ya ntete vandaka ya kusadisa na kusonga bantu “*Photo-Drame*” na France. Charles ke tendula kisalu na yandi mutindu yai: “Bo pesaka mono bisalu mingi: kubula kidare (*violon*), kusala na konti, mpi kuvanda nsadi ya mikanda. Bo lombaka mono mpi na kusonga bantu na kuvanda pima na ntwala ya kuyantika manaka. Na ntangu ya kupema, beto vandaka kukabula mikanda. Beto pesaka konso mpangi ya bakala to ya nkento kitini mosi ya nzo. Konso muntu vandaka kunata ndambu ya mikanda na maboko mpi vandaka kusolula ti bantu na kitini yina bo pesaka yandi. Diaka,

9. Sambu na nki bo lutisaka ntangu mingi mpi sadilaka mbongo mingi na kusala “*Photo-Drame*”?

10. Na wapi bo songaka “*Photo-Drame*”?

11, 12. Inki bupusi “*Photo-Drame*” vandaka ti yo na luzingu ya toko mosi ya bakala, mpi nki mbandu yandi pesaka?

Na 1914, banzo vandaka kifuluka ti bantu kana bo ke songa “*Photo-Drame*”

13, 14. Inki mutindu bo sadilaka radio sambu na kumwanga nsangu ya mbote? (Tala mpi balupangu “Ba Emisio ya Radio WBBR” mpi “Lukutakanu Mosi ya Distrike ya Mfunu.”)

15, 16. (a) Bamfumu ya mabundu ya Canada salaka inki na ba emisio na beto ya baradio? (b) Inki mutindu badiskure yina bo vandaka kutula na radio mpi kusalu ya nzo na nzo sadisanaka?

Na 1922, bantu kiteso ya 50 000 landaka na radio diskure “Mafunda ya Bantu ya Ke Zinga Bubu Yai Ta Fwa Diaka Ve”

na kielo ya nzo, beto tulaka bamesa ya kifuluka ti mikanda.” Na 1925, bo bingaka Charles na kwenda kusala na Betele ya Brooklyn, na New York. Kuna, bo pesaka yandi kusalu ya kutwadisa orkestre ya radio ya mpa ya bo katukaka kukangula na zina ya WBBR. Na nima ya kutadila mbandu ya Mpangi Rohner, beto lenda kudyula nde, ‘Keti mu ke ndimaka na luzolo yonso konso kusalu yina bo ke pesaka mono sambu na kumwanga nsangu ya Kimfumu?’—**Tanga Yezaya 6:8.**

13 Radio. Na 1920, “*Photo-Drame*” yantikaka kukwenda malembe-malembe na nsuka, kansi radio kumaka mutindu ya mfunu ya kupanza nsangu ya mbote ya Kimfumu. Na Aprili 16, 1922, Mpangi Rutherford salaka emisio yina bantu ta vilaka ve na radio na Metropolitan Opera House na Philadelphie, na Pennsylvanie. Bantu kiteso ya 50 000 landaka diskure “Mafunda ya Bantu ya Ke Zinga Bubu Yai Ta Fwa Diaka Ve.” Ebuna na 1923, bo lutisaka lukutakanu ya distrike sambu na mbala ya ntete na radio. Bampangi yina vandaka kutwadisa kusalu bakaka lukanu nde katula baradio ya bantu ya mumbongo, yo ta vanda mbote nde beto vanda ti radio na beto mosi. Bo tungaka radio yina na Staten Island, na New York, mpi bo sonikisaka yo na zina ya WBBR. Bo salaka emisio ya ntete na Februari 24, 1924.

14 *Nzozulu ya Nkengi* ya Desembri 1, 1924 tendulaka lukanu ya WBBR, yo tubaka nde: “Na mitindu yonso ya beto me sadilaka, beto ke yindula nde radio kele mutindu ya kuluta mbote mpi ya ke lomba ve mbongo mingi ya kupanza nsangu ya kieleka.” Ebuna yo yikaka nde: “Kana Mfumu me mona nde yo ke mbote na kutunga banzo ya nkaka ya radio sambu na kupanza kieleka, yandi ta pesa mbongo na mutindu yina yandi ta zola.” (Nk. 127:1) Na 1926, bansadi ya Yehowa kumaka ti baradio sambanu. Zole vandaka na États-Unis: WBBR vandaka na New York mpi WORD vandaka pene-pene ya Chicago. Iya ya nkaka vandaka na Canada, na mbanza Alberta, Colombie britannique, Ontario, mpi na Saskatchewan.

15 Bamfumu ya Kikristu monaka mutindu bo mwangaka kieleka ya Biblia na nsadisa ya radio. Mpangi Albert Hoffman, yina yikanaka ti kusalu yina bo vandaka kusala na radio ya Saskatchewan, na Canada, ke tuba nde: “Bantu mingi yantikaka kuzaba Balongoki ya Biblia [zina ya Bambangi ya Yehowa na ntangu yina]. Bo taka kimbangi ya mbote kibeni tii na 1928, ntangu bamfumu ya mabundu pusaka bamfumu ya leta na kubotula nswa yonso ya baradio yina Balongoki ya Biblia vandaka kusadila na Canada.”

16 Ata bo kangaka baradio na beto na Canada, beto landaka kutula badiskure ya Biblia na baradio ya bantu ya mumbongo. (Mat. 10:23) Sambu na kutomisa manaka yina, *Nzozulu ya Nkengi* ti *L'Âge d'Or* (bubu yai *Réveillez-vous* !) vandaka kubasisa listi ya baradio ya bantu ya mumbongo yina vandaka kutula kieleka

BA EMISIO YA RADIO WBBR

RADIO WBBR vandaka kutula badiskure mpi miziki. Bo vandaka kusala mpi ba emisio na radio yai, mu mbandu “Mambu ya Ke Luta na Nsi-Ntoto.” Sambu na kusala yo, bampangi yina vandaka kusala na biro yina ke sonikaka bansangu vandaka kubaka barapore yina vandaka kukatuka na bimvuka ya ke pesaka bansangu na bansi mingi. Emisio ya nkaka vandaka ti ntu-diambu “Nsamuni Mosi ya Leke Ke Tuba.” Yankaka diaka vandaka ti ntu-diambu “Ntangu ya Kulonguka

Biblia na Nzo.” Na emisio yai, Bambangi vandaka kumonisa mutindu dibuta lenda sala kulonguka ya Biblia. Radio WBBR vandaka kutula mpi badrame ti mambu yina bansadi ya Yehowa sambaka ntama mingi ve. Mambu yai vandaka kumonisa nde kimbeni yina vandaka kukatuka na bamfumu ya mabundu mpi yo vandaka kubenda dikebi ya bantu na bazuzi yina vandaka ti bangindu ya mbi.

LUKUTAKANU MOSI YA DISTRIKE YA MFUNU

Na 1931, bo salaka shene ya radio mosi ya kuluta nene na ntangu yina. Bo tulaka kitini ya lukutakanu ya distrike yina bo salaka na Yuli 24-30 na Columbus, na Ohio, na États-Unis, na bashene

ya radio kuluta 450 na Australie, Canada, Eropa mpi na États-Unis. Na lukutakanu yina, beto bakaka zina ya Bambangi ya Yehowa.

17, 18. Ata mambu sobaka, nki mutindu radio landaka kusala ksalu ya nene?

19, 20. Sambu na nki bansadi ya Yehowa salaka site jw.org, mpi nki mbuma yo me butaka? (Tala mpi lupangu “JW.ORG.”)

ya Biblia na mpila nde bansamuni yina vandaka kusamuna kielo na kielo kupesa bantu kikesa ya kuwidikila badiskure na baradio ya bwala na bo. Inki mbuma yo butaka? *Bulletin* ya Yanauri 1931 ke tuba nde: “Kisalu ya radio sadisaka bampangi na kusolula ti bantu kielo na kielo. Barapore ya beto vandaka kubaka na biro vandaka kutuba nde, bantu landaka badiskure ya Mpangi Rutherford, mpi sambu na yo, bo vandaka ya kuyilama na kubaka mikanda yina beto vandaka kukabula.” *Bulletin* bingaka ba emisio ya radio mpi ksalu ya nzo na nzo nde “mitindu zole ya nene ya kusamuna yina organizasio ya Mfumu ke sadilaka.”

17 Na nsungi ya bamvula 1930, kimbeni kumaka mingi sambu beto vandaka kusadila baradio ya bantu ya mumbongo. Yo yina, na nsuka ya 1937, bansadi ya Yehowa salaka bansoba ya ke wakana ti mutindu mambu vandaka kukwenda. Bo yambulaka kusadila baradio ya bantu ya mumbongo mpi tulaka dikebi na ksalu ya kusamuna ya nzo na nzo.^[1] Ata mpidina, radio landaka kusala ksalu ya nene na kumwanga nsangu ya Kimfumu na babwala to na bisika yina vandaka ntama ti baluyalu ya politiki. Mu mbandu, yantika 1951 tii na 1991, radio mosi na Berlin-Ouest, na Allemagne, vandaka kutula mbala na mbala badiskure ya Biblia na mpila nde bantu yina vandaka kuzinga na ndambu yina vandaka ntete Allemagne ya esti kuwa nsangu ya Kimfumu. Yantika na 1961, mpi kiteso ya bamvula kuluta 30 na nima, radio mosi ya leta na Suriname, na Amerika ya Sudi, vandaka ti programe mosi ya minuta 15 konso mposo, yina vandaka kumwanga bakieleka ya Biblia. Yantika 1969 tii na 1977, organizasio basisaka baprograme ya radio kuluta 350 yina vandaka na ntu-diambu: “Masonuku Yonso Kele Mfunu.” Na États-Unis, na baprovence 48, baradio 291 vandaka kutula baprograme yina. Na 1996, radio mosi na Apia, ntu-mbanza ya Samoa, na Pacifique Sud, vandaka kutula programe mosi konso mposo yina vandaka na ntu-diambu “Bamvutu na Bangiufula na Beno ya Biblia.”

18 Ntangu mvu-nkama ya 20 kumaka na nsuka, radio vandaka diaka ve na kisika ya ntete na yina me tala kupanza nsangu ya mbote. Kansi, teknoloji ya mpa basikaka yina salaka nde beto yantika kusolula ti bantu kuluta mingi.

19 Internet. Na 2013, bantu kuluta 2,7 miliare, kiteso ya 40 % ya bantu yina ke zingaka na nsi-ntoto, vandaka kusadila Internet. Bantu ya nkaka ke tubaka nde, bantu kiteso ya bamiliare zole ke sadilaka yo na ba apereyi ya maboko, mu mbandu telefone to tablete. Ntalu yina ke landa na kutombuka na ntoto ya mvimba, kansi yo ke yela nswalu kibeni na Afrika, kisika bantu kuluta 90 milio ke sadilaka Internet na ba apereyi ya maboko. Mambu yai me sobaka ngolo kibeni mutindu bantu mingi ke bakaka nsangu.

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Na 1957, bampangi yina vandaka kutwadisa bakaka lukanu ya kukanga WBBR na New York, radio na beto ya nsuka yina bikalaka.

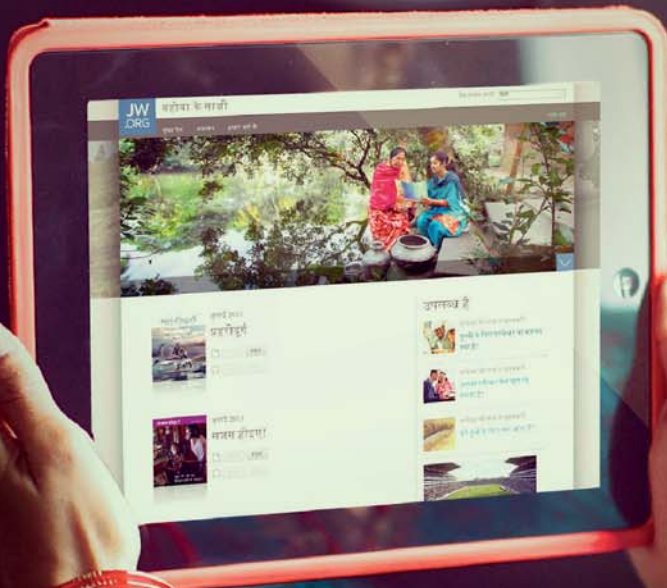
**BIMA YINA BANTU
KE BAKAKA KONSO
NGONDA:**

Bavideo ya nkufi
kiteso ya 3 milio,
mikanda kuluta
3 milio, bazulunalu
kuluta 4 milio, mpi
bima ya kuwidikila
kuluta 22 milio

Bantalu yonso
ya 2013

**BANTU YINA KE
KOTAKA NA SITE:**

Konso kilumbu,
bantu kuluta 750 000
ke kotaka na site
jw.org

BANDINGA:

Nge lenda sosa bansangu
na bandinga kuluta 300

MIKANDA:

Nge lenda baka yo na
bandinga kuluta 520

MWA MITINDU YINA BO SADILAKA SAMBU NA KUSOLULA TI BANTU MINGI

1914
“Photo-Drame de la Création”^[2]

1933
Bakaminio yina vandaka ti ba oparlere

1954
Bafilme

1997
Internet

1900

1910

1920

1930

1940

1950

1960

1970

1980

1990

2000

2010

(Mvula ke monisa ntangu yina bo yantikaka kusadila yo)

1903
Masolo na bazulunalu

1922
Radio

1936
Bapankarte

1990
Bavideo

2011
Kimbangi na bambanza ya nene

21. Nge me longuka inki na mbandu ya Sina?

22, 23. (a) Keti mitindu ya kusolula ti bantu mingi me yingaka kosalu ya kusamuna nzo na nzo? (b) Inki mutindu Ntotila me sakumunaka bikesa na beto?

20 Yantika na 1997, bansadi ya Yehowa ke sadilaka mutindu yai ya bantu mingi ke solulaka. Na 2013, kiteso ya bandinga 300 kumaka kusadila site Internet jw.org, mpi bo tulaka malongi ya Biblia yina bantu lenda baka na bandinga kuluta 520. Konso kilumbu, bantu kuluta 750 000 ke kotaka na site. Konso ngonda, bantu ke talaka bavideo, ke bakaka mikanda kuluta 3 milio, bazulunalu kuluta 4 milio, mpi bima ya kuwidikila kuluta 22 milio.

21 Site Internet me kuma mutindu ya ngolo ya kumwanga nsangu ya mbote ya Kimfumu ya Nzambi, ata na bansi yina bo me buyisaka kosalu na beto ya kusamuna. Mu mbandu, na luyantiku ya 2013, bakala mosi na zina ya Sina monaka site jw.org mpi bingaka biro ya ketwadisaka kosalu na ntoto ya mvimba (na États-Unis), sambu na kuzaba mambu mingi ya Biblia. Sambu na nki yo ke yitukisa? Sina me katuka na kisika yina bantu kele Bamizilma mpi ke zingaka na kabwala mosi ya ntama yina kele na insi mosi ya me buyisaka kosalu ya Bambangi ya Yehowa. Na nima ya kusolula ti yandi, bo bakaka bangidika sambu Sina kulonguka Biblia mbala zole konso mposo ti Mbangi ya Yehowa mosi na États-Unis. Bo vandaka kusadila video na Internet sambu na kulonguka ti yandi.

Kulonga Bantu

22 Ata mutindu mosi ve ya beto me sadilaka sambu na kusolula ti bantu mingi, yo vanda bazulunalu, “Photo-Drame,” baradio, mpi Internet, vandaka ti lukana ya kuyinga kusamuna nzo na nzo. Sambu na inki ve? Sambu bansadi ya Yehowa bakaka dilongi na mbandu yina Yezu bikaka. Yandi samunaka kaka ve na

bibuka ya nene, kansi yandi tulaka mpi dikebi na kusadisa bantu. (Luka 19:1-5) Yezu longaka mpi balongoki na yandi na kusala mutindu mosi, mpi yandi pesaka bo nsangu ya kuzabisa bantu. **(Tanga Luka 10:1, 8-11.)** Mutindu beto tubilaka yo na Kapu 6, ntangu yonso, bampangi yina ke twadisaka ke siamisaka konso nsadi ya Yehowa na kukutana ti bantu sambu na kusolula ti bo.—Bis. 5:42; 20:20.

23 Bamvula nkama mosi na nima ya kubutuka ya Kimfumu, bansamuni kuluta 7,9 milio ke longaka bantu ya nkaka ti kikesa yonso mambu ya me tala balukanu ya Nzambi. Ntembe kele ve nde, Ntotila me sakumunaka mitindu yina beto me sadilaka sambu na kusamuna Kimfumu. Mutindu beto ta mona yo na kapu ya ke landa, yandi me pesaka beto mpi bisadilu yina beto kele na yo mfunu sambu na kumwanga nsangu ya mbote na mabanda, mabuta, mpi bandinga yonso.—Kus. 14:6.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki mambu ya me tala mutindu beto sadilaka bazulunalu, bifwanisu, radio mpi Internet ke ndimisa nge nde Kimfumu kele kima ya kieleka?
- Sambu na nki beto ke pesaka mfunu mingi na kosalu ya kusamuna nzo na nzo?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] “Photo-Drame” vandaka ti bafilme.

8

Bisadilu Sambu na Kusamuna

Kubasisa Mikanda Sambu na Kisalu ya Kusamuna na Ntoto ya Mvimba

---

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Yehowa ke landa na kupesa beto bisadilu yina beto ke na yo mfunu sambu na kulonga bantu ya makanda, ya mabuta, mpi ya bandinga yonso

---

1, 2. (a) Na mvu-nkama ya ntete, inki salaka nde nsangu ya mbote kumwangana na Kintinu ya Roma ya mvimba? (b) Inki ke ndimisa beto nde Yehowa ke sadisaka beto bubu yai? (Tala mpi lupangu “Nsangu ya Mbote na Badinga Kuluta 670.”)

3. Sambu na nki beto ke sadilaka bisadilu mingi na kisalu na beto ya kusamuna?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Na bamvula kumi ya me luta, bansadi ya Yehowa me basisaka mikanda ya ke tendulaka Biblia bamiliare kuluta 20. Bubu yai, bantu kuluta bamiliare 2,7 ya ke sadilaka Internet na ntoto ya mvimba ke kotaka na site Internet na beto, jw.org.

YO VANDAKA mpasi sambu banzenza yina kwisaka na Yeruzalemi kukwikila mambu yina bo vandaka kuwa. Bantu ya Galilea ke tuba mbote kibeni bandinga ya banzenza, mpi bantu yina ke widikila bo ke sepela kibeni ti mambu yina bo ke longa. Mambu yai ke salama na Pantekoti 33 ya ntangu na beto; na mutindu ya kuyituka, balongoki me baka dikabu ya kutuba na bandinga mingi: nzikisa ya ke monisa nde Nzambi kele ti bo. **(Tanga Bisalu 2:1-8, 12, 15-17.)** Bantu ya bansi mingi waka nsangu ya mbote yina bo longaka kilumbu yina, mpi na nima bo mwangaka yo na Kintinu ya mvimba ya Roma.—Bakol. 1:23.

2 Bubu yai, bansadi ya Nzambi ke tubaka ve bandinga ya nka-ka na mutindu ya kuyituka. Ata mpidina, bo ke balulaka nsangu ya Kimfumu na bandinga kuluta 670, bandinga mingi kuluta na mvu-nkama ya ntete. (Bis. 2:9-11) Bansadi ya Nzambi me basisaka mikanda mingi mpi na bandinga mingi. Yo me salaka nde nsangu ya Kimfumu kukuma bisika yonso na ntoto ya mvimba.^[1] Diambu yai kele mpi nzikisa ya ngolo ya ke monisa nde Yehowa ke sadilaka Ntotila Yezu Kristu sambu na kutwadisa kisalu na beto ya kusamuna. (Mat. 28:19, 20) Beto ta tadila kaka ndambu ya bisadilu yina beto me sadilaka sambu na kusala kisalu yai bamvula 100 me luta. Ntangu beto ke tadila yo, nge ta mona mutindu Ntotila me longaka beto malembe-malembe na kutudila bantu diki-bi mpi mutindu yandi me siamisaka beto na kuvanda balongi ya Ndinga ya Nzambi.—2 Tim. 2:2.

Ntotila Ke Pesa Bansadi na Yandi Bisadilu Sambu na Kukuna Bankeni ya Kieleka

3 Yezu fwanisaka “ndinga ya Kimfumu” ti bankeni mpi ntima ya muntu ti ntoto. (Mat. 13:18, 19) Kaka mutindu musadi-bilanga ke sadilaka bisadilu mingi sambu na kukumisa ntoto pete mpi ke yidikaka yo na ntuala ya kukuna bankeni, bansadi ya Yehowa me sadilaka bisadilu mingi yina me sadisaka bo na kuyidika bantima ya bamilio ya bantu sambu na kundima nsangu ya Kimfumu. Bisadilu yina ya nkaka vandaka mfumu sambu na ntangu fioti. Kansu ya nkaka, mu mbandu mikanda mpi bazulunalu, ke landa na

NSANGU YA MBOTE NA BANDINGA KULUTA 670

NA 2000, sambu na mbala ya ntete, Nto-Kimvuka pesaka nswa nde bo longa bimvuka yonso ya ke balulaka mikanda na ntoto ya mvimba. Na kitini ya ntete, bo salaka nzo-nkanda ya bangonda tatu yina longaka mutindu ya kubakisa Kingelesi; balongi 25 longaka bambaludi 1944 ya bandinga 182. Malongi yai sadisaka bambaludi na kubakisa mbote-mbote mambu yina bo me sonika na Kingelesi na ntuala ya kuyantika kubalula yo. Katula mutindu ya kubakisa Kingelesi, bo longaka mpi bambaludi mutindu ya kulonguka mambu ya bo me sonika na Kingelesi mpi kutula dikebi na mambu yai: mutindu bo me yidika bansa, mawi yina bangogo ke basisa, mutindu ya kusonika, lukanu, mpi bantu yina bo me sonikila.

Kimvuka mosi ya bambaludi yina me sala bamvula mingi yidikaka malongi ya kitini ya zole ya nzo-nkanda yai na 2001. Malongi yai tubilaka mitindu ya mbote ya kubalula. Bubu yai, bambaludi ya nsi-ntoto ya mvimba ke bakaka malongi yai.

Nto-Kimvuka yidikaka kaka ve malongi yina bo pesaka, kansi yandi salaka mpi Biro ya Ke Sadisaka Bambaludi (*Translator Help Desk*). Kana bambaludi ya ndinga mosi kele ti mfunu ya lusadisambu na kubakisa Kingelesi to kana bo ke zaba ve mutindu ya kusadila nsiku mosi ya ke sadisaka bo na kubalula mbote, bo lenda sadila ordinatere sambu na kutinda ngiufula na bo na biro yai. Kana

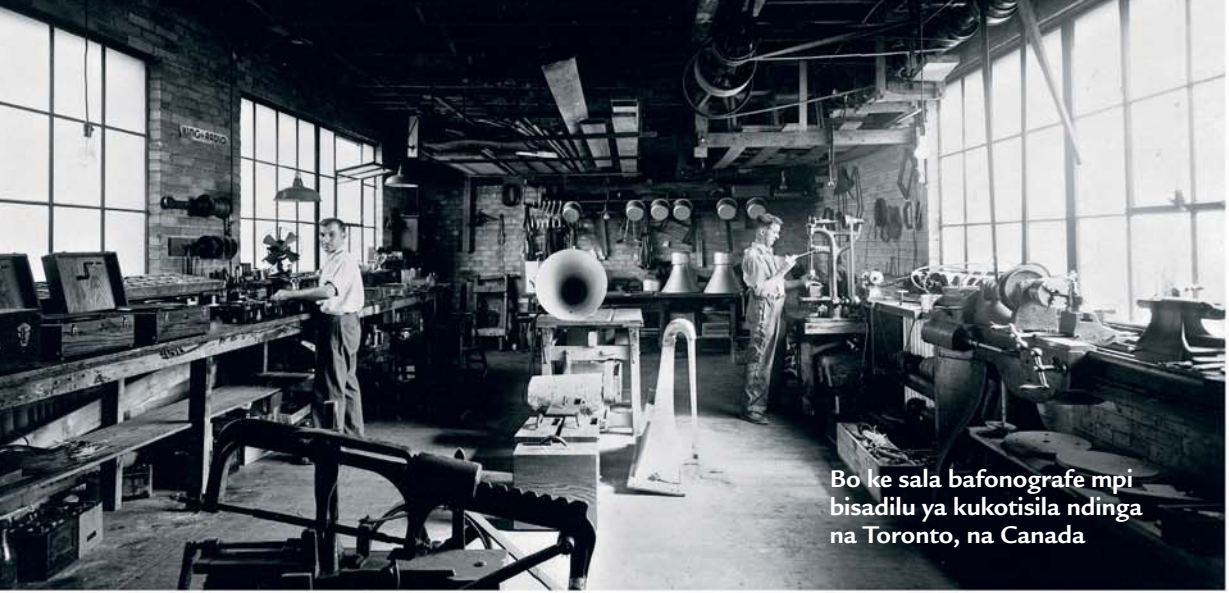
ngiufula na bo ke tadila kifu yina kele na mukanda, Biro ya Ke Sadisaka Bambaludi ke solulaka ti mpangi yina ke vukisaka mambu, to mpangi yina sonikaka mukanda. Kana bo pesa mvutu na ngiufula, bo ke tindaka yo ve kaka na kimvuka yina yulaka ngiufula, kansi bo ke tindaka yo mbala mosi na bimvuka yonso yina ke balula mukanda yina. Bo ke tulaka mvutu yina na kisika yina konso mbaludi lenda zwa yo kukonda mpasi. Na mutindu yina, bambaludi ya konso ndinga yina ta kutana ti diambu ya mpasi ya mutindu mosi lenda sadila mvutu yina.

Inki mutindu malongi yai me sadisaka bambaludi? Mbaludi mosi tubaka nde: “Malongi ya beto bakaka pesaka beto kimpwanza ya kuzaba mutindu ya kubalula Kingelesi. Kansi, yo ke tudilaka beto mpi bandilu yina ke sadisaka beto na kubaka ve kisika ya nsoniki. Beto kele bonso bantu ya ke sala nzietelo ya kele ti bisadilu yonso mpi ya kuyilama na kununga bampasi yonso yina bo ta kutana ti yo. Beto me zaba nzila, mutindu ya kununga bampasi, mpi bisika yina beto fwete luta ve.”

Na 2013, bambaludi kuluta 2700 vandaka kusala na bisika kuluta 190 sambu na kupesa maboko na kumwanga nsangu ya mbote na bandinga kuluta 670. Kana kisalu yai ya mfunu ke salama, yo kele kaka sambu na lusadisambu yina Ntotila Yezu Kristu ke pesa.—Mat. 28:19, 20; Kus. 14:6.

Kimvuka mosi
ya bambaludi na
Timor oriental

Bo ke sala bafonografe mpi bisadilu ya kukotisila ndinga na Toronto, na Canada

4, 5. Inki mutindu bo sadilaka bafonografe, kansi nki yo lungisaka ve?

Na 1940, bo tulaka badiskure kuluta 90 na badiske mpi bo salaka badiske kuluta milio mosi

kusala kisalu ya mfunu. Katula mitindu ya kusolula ti bantu mingi yina beto tubilaka na kapu ya me luta, bisadilu yonso ya beto ke tubila na kapu yai me sadisaka bansamuni ya Kimfumu na kutana ti bantu sambu na kusolula ti bo.—Bis. 5:42; 17:2, 3.

4 Badiskure yina bo vandaka kubula na fonografe. Na bamu 1930 mpi 1940, bansamuni vandaka kusadila badiskure ya Biblia yina bo vandaka kubula ti bafonografe. Konso diskure vandaka kuluta ve minuta tanu. Bantangu ya nkaka yo vandaka ti bantu-diambu ya nkufi, mu mbandu, “Butatu Busantu,” “Kombelo,” mpi “Kimfumu.” Inki mutindu bo vandaka kusadila badiskure yina? Mpangi Clayton Woodworth, Jr., yina bakaka mbotika na 1930, na États-Unis, tubaka nde: “Mu vandaka kunata fonografe yina bo lenda tula na saki mosi ya fioti, fonografe yina vandaka kubula na nsadisa ya resore, yo vandaka ti diboko yina mono vandaka kutula na nsongi ya diske sambu yo bula mbote. Kana mu kuma na kielo, na ntwala ya kubula kielo, mu vandaka kukan-gula saki mpi kuyidika diboko ya fonografe. Kana muwi kukan-gula kielo, mu vandaka kusonga yandi nde: ‘Mono kele ti nsangu ya mfunu ya kuzabisa nge.’” Bantu vandaka kusala inki? Mpangi Woodworth ke tuba nde: “Mbala mingi, bo vandaka kundima. Bantangu ya nkaka, bo vandaka kukanga kielo. Kansi bantu ya nkaka vandaka kuyindula nde mono vandaka kuteka bafonografe.”

5 Na 1940, bo tulaka badiskure kuluta 90 na badiske mpi bo salaka badiske kuluta milio mosi. Mpangi John E. Barr (vandaka mupasudi-nzila na Grande-Bretagne na ntangu yina mpi na nima yandi salaka na Nto-Kimvuka) tubaka nde: “Yantika 1936 tii na 1945, fonografe vandaka nduku na munu ya ngolo. Kana yo kele ve, mu va kuka ve kusamuna. Kuwidikila ndinga ya Mpangi

Rutherford na ntwala ya kielo vandaka kupesa kikesa kibeni; yo vandaka bonso nde yandi vandaka pana na ntwala na mono. Kansi, kulonga ti fonografe vandaka kulungisa ve lukanu mosi ya mfunu ya kusalu ya kusamuna: kusimba bantima ya bantu.”

6 Bakarti ya kimbangi. Yantika 1933, bo siamisaka bansamuni na kusadila bakarte ya kimbangi na kusalu ya nzo na nzo. Karti ya kimbangi vandaka nene kiteso ya 8 cm mpi nda kiteso ya 13 cm. Yo vandaka ti nsangu mosi ya nkufi ya Biblia mpi yo vandaka kumonisa mikanda yina muntu lenda baka. Nsamuni vandaka kupeesa muwi karti mpi vandaka kulomba yandi na kutanga yo. Mpangi-Nkento Lilian Kammerud, yina vandaka misionere na Porto Rico mpi na Argentina, tubaka nde: “Mono sepelaka mingi ti kusalu ya bakarti ya kimbangi.” Sambu na nki? Yandi tubaka nde: “Beto yonso ve vandaka ti makuki ya kutuba mbote. Yo yina, yo sadisaka mono na kukuma ti kikalulu ya kusolula ti bantu.”

7 Mpangi David Reusch, yina bakaka mbotika na 1918, tubaka nde: “Bakarti ya kimbangi sadisaka bampangi, sambu bampangi fioti mpamba vandaka kuyindula nde bo lenda tuba diambu ya mbote.” Kansi kidadilu yai vandaka ti bandilu. Mpangi Reusch tubaka diaka nde: “Bantangu ya nkaka, beto vandaka kukutana ti bantu yina vandaka kuyindula nde beto ke tubaka ve. Ya kieleka, bampangi mingi vandaka kukuka ve kutuba. Kansi, Yehowa vandaka kuyidika beto na kusolula ti bantu bonso bansadi na yandi. Yandi vandaka kutula bangogo na munoko na beto ntangu yandi vandaka kulonga beto na kusadila Masonuku na ntwala ya kielo. Yandi vandaka kusala yo na nzila ya Nzo-Nkanda ya Kusalu ya Teokrasi yina yantikaka na bamvu 1940.”—**Tanga Yeremia 1:6-9.**

8 Mikanda. Yantika 1914, bansadi ya Yehowa me basisaka mikanda kuluta 100 ya ke tubilaka Biblia. Bo sonikaka mikanda yina ya nkaka sambu na kupesa bansamuni malongi yina ta sadisa bo na kuvanda bansamuni ya mbote. Mpangi-Nkento Anna Larsen, ya insi Danemark, yina vandaka nsamuni bamvula 70 ya mvimba, ke tuba nde: “Yehowa sadisaka beto na kuvanda bansamuni ya mbote kibeni na nzila ya Nzo-Nkanda ya Kusalu ya Teokrasi mpi ya mikanda yina beto bakaka. Mono ke yibuka, mukanda ya nte vandaka *Lusadisu ya Nzambi Sambu na Bansamuni ya Kimfumu* (Kingelesi), yina basikaka na 1945. Na 1946 bo basisaka mukanda “*Ya Kufwana Sambu na Bisalu Yonso ya Mbote*” (Kingelesi). Bubu yai beto ke sadilaka mukanda *Baka Mambote na Malongi ya Nzo-Nkanda ya Kusalu ya Teokrasi*, yina basikaka na 2001.” Ya kieleka, Yehowa me sadilaka Nzo-Nkanda ya Kusalu ya Teokrasi mpi mikanda na yo sambu beto “fwana kibeni na kuvanda bansadi.” (2 Bak. 3:5, 6) Keti nge me sonikisaka zina na Nzo-Nkanda ya Kusalu ya Teokrasi? Keti nge ke nataka mukanda *Nzo-Nkanda ya Kusalu* na lukutakanu konso mposo mpi ke landaka na mukanda na nge ntangu nkengi na nzo-nkanda ke tanga yo? Kana nge ke sala mpidina, nge ta pesa Kristu nzila ya kulonga nge sambu nge kuma longi mosi ya mbote.—2 Bak. 9:6; 2 Tim. 2:15.

6, 7. (a) Inki vandaka mambote mpi bandilu ya bakarte ya kimbangi?

(b) Na nki mutindu Yehowa ‘tulaka bangogo na munoko na beto’?

8. Inki mutindu nge lenda pesa Kristu nzila ya kulonga nge?

VOI SIETE UNA

fra i miliardi di persone oggi la cui preziosa vita è influenzata dalle invenzioni della scienza che si muovono più rapidamente di quanto lo possono gli ordinamenti sociali dell'uomo. In questa era della scienza atomica, volete voi essere del numero di coloro il cui destino è plasmato e fissato da uomini egoisti di questo mondo i quali non sanno dove conducono l'umanità?

Voi potete prendere una decisione per un futuro eterno di pace, sicurezza e felicità che il disastro finale di questo mondo non potrà disturbare. Come? Mediante la conoscenza della Parola di Dio, la Bibbia, che fu specialmente scritta profeticamente in vista dei tempi attuali.

La persona che vi consegna questa carta ha letteratura contenente spiegazioni delle Sacre Scritture relative agli adempimenti moderni delle profezie bibliche. Questa letteratura non è settaria, vale per tutti, a qualsiasi vincolo religioso si abbia rapporto. La persona che vi presenta questa carta è pronta e lieta di dimostrarvela e spiegarvela senza alcun impegno da parte vostra. Una benedizione vi attende.

Karti ya kimbangi
(na italian)

9, 10. Inki kisalu mikanda me salaka na yina me tala kukuna mpi kulosila banke-ni ya kieleka masa?

11, 12. Na kuwakana ti baverse yina kele na bapara-grafe yai, bo ke sonikaka bazulunalu na beto sambu na banani?

9 Yehowa ke sadisaka beto mpi ntangu dibundu na yandi ke basisaka mikanda yina ke sadisaka bansamuni na kutendula malongi ya mfunu ya Biblia. *La vérité qui conduit à la vie éternelle* vandaka mukanda mosi ya mbote kibeni. Bo basisaka yo na mbala ya ntete na 1968 mpi yo vandaka ti bupusi ya ngolo. *Kisalu ya Kimfumu* ya Novembri 1968 tubaka nde: “Bo lombaka mikanda *La vérité* mingi kibeni na mpila nde na ngonda ya Septembri, nzo ya kuniemina mikanda na Brooklyn kumaka kusala tii na mpimpa.” Disolo yai tubaka diaka nde: “Na nsungi mosi buna na Augusti, ntalu ya mikanda *La vérité* yina bo lombaka lutaka yina vandaka na stoki; yo lombaka nde beto yika mikanda kuluta milio mosi ti ndambu na zulu ya mikanda yina vandaka na stoki!” Na 1982, bo basisaka bakopi ya mukanda yai kuluta 100 milio na bandinga 116. Bamvula 14 na nima, disongidila yantika 1968 tii na 1982, mukanda *La vérité* sadisaka bantu kuluta milio mosi na kukuma bansamuni ya Kimfumu.^[2]

10 Na 2005, bo basisaka mukanda mosi ya kitoko kibeni sambu na kusadisa bantu na kulunguka Biblia: *Inki Biblia Kelongaka Mpenza?* Bo me basisaka dezia bakopi kiteso ya 200 milio na bandinga 256! Inki mbuma yo butaka? Bamvula nsambwadi na nima, disongidila yantika 2005 tii na 2012, bantu kiteso ya 1,2 milio kumaka bansamuni ya nsangu ya mbote. Kaka na nsungi yina, ntalu ya bantu yina ke longuka Biblia ti beto tombukaka, yo vandaka ntete kiteso ya bamilio 6 kansi yo kumaka bamilio kuluta 8,7. Ntembe kele ve nde Yehowa ke sakumunaka bikesa ya beto ke salaka sambu na kukuna mpi kulosila bankeni ya kieleka ya Kimfumu masa.—**Tanga 1 Bakorinto 3:6, 7.**

11 **Bazulunalu.** Na luyantiku, bo vandaka kusonika masolo ya *Nzozulu ya Nkengi* ntete-ntete sambu na “kibuka ya fioti,” disongidila Bakristu yina “bo me bingaka na kukwenda na zulu.” (Luka 12:32; Baeb. 3:1) Na Oktobri 1, 1919, dibundu ya Yehowa basisaka zulunalu ya nkaka sambu na bantu yina vandaka ve Balongoki ya Biblia. Kansi, zulunalu yai sepedisaka mingi kibeni Balongoki ya Biblia mpi bantu ya nkaka na mpila nde, na nsungi ya bamvula mingi, bo vandaka kuniema yo mingi kuluta *Nzozulu ya Nkengi*. Bo vandaka kubinga yo ntete *L'Âge d'Or*. Na 1937, bo kumaka kubinga yo *Consolation*. Na nima, na 1946, yo kumaka *Réveillez-vous !*

12 Na nsungi ya bamvula, bo me sobaka mbala mingi nene mpi mutindu *Nzozulu ya Nkengi* mpi *Réveillez-vous !* ke monanaka na meso, kansi lukanu na yo me sobaka ve: kusamuna Kimfumu ya Nzambi mpi kutunga lukwikilu na Biblia. Bubu yai, bo ke basisaka banimero zole ya *Nzozulu ya Nkengi*: nimeru ya kulunguka ti nimeru ya bantu yonso. Bo ke sonikaka nimeru ya kulunguka ntete-ntete sambu na “bansadi,” disongidila “kibuka ya fioti” ti “mameme ya nkaka.”^[3] (Mat. 24:45; Yoa. 10:16) Bo ke sonikaka nimeru ya bantu yonso sambu na bantu yina me zaba ntete ve kieleka kansi ya ke zitisaka Biblia ti Nzambi. (Bis. 13:16) Bo ke basisaka

---

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Ndambu ya mikanda ya me sadisaka bansamuni na kulonga bantu kieleka ya Biblia: *La Harpe de Dieu* (1921), “*Que Dieu soit reconnu pour vrai!*” (1946), *Nge Lenda Zinga Mvula na Mvula na Ntoto Yina Takituka Paladis* (1982) mpi *Nzayilu ya Kenataka na Luzingu ya Mvula na Mvula* (1995).

[3] Tala *Nzozulu ya Nkengi* ya Yuli 15, 2013, lutiti 23, paragafe 13; yo ke tubila mutindu na beto ya mpa ya kubakisa bantu yina ke sala “bansadi.”

MIKANDA YINA BETO ME BASISAKA

NTALU YA MIKANDA YINA BETO ME BASISAKA

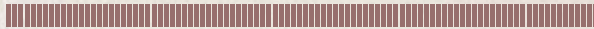
Biblia

Bamiliare kuluta 5

Bambalula yonso ya Biblia
(ya mvimba to kitini)^[1]

King James Version^[2]

Miliare 1

New International Version^[3]

Bamilio kuluta 400

Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa^[4]

Bamilio kuluta 201

Mikanda ya nkaka

Petit Livre rouge (Mao Tsé-toung)^[1]

Kiteso ya miliare
kuluta 1

Inki Biblia Kelongaka Mpenza?^[4]

Bamilio kuluta 201

NTALU YA BANDINGA YINA BO ME BALULAKA MUKANDA ATA MOSI

Widikila Nzambi mpi Zinga Mvula na Mvula^[4]

477

Déclaration universelle des droits de l'homme^[5]

413

Zinga Mvula na Mvula na Kiese na Ntoto^[4]

359

Keti Nge Tazola Kuzaba Kyeleka?^[4] (trakiti)

364

BAZULUNALU YINA BO ME BASISAKA MPI ME BALULAKA MINGI KULUTA

Nzozulu ya Nkengi^[4]

Na ngonda mosi, bamilio 45,9 na bandinga 212

Réveillez-vous !^[4]

Na ngonda mosi, bamilio 44,7 na bandinga 99

AARP The Magazine^[6]

Mbala zole na ngonda mosi, na Kingelesi mpamba, bamilio 22

Le Liahona^[7]

Kiteso ya 500 000; bantangu ya nkaka, kiteso ya bandinga 50

[1] Kisina: Guinness World Records

[2] Kisina: King James Bible Trust

[3] Kisina: Biblica Fact Sheet

[4] Yina Bambangi ya Yehowa me basisaka; bantalu ya Yauari 2014

[5] Kisina: *Site Internet du Haut-Commissariat aux droits de l'homme* des Nations-Unies; bantalu ya Oktobri 2013

[6] Kisina: AARP (*Association américaine des retraités*)

[7] Yina ba Mormons me basisaka

13. Inki ke yitukisaka nge na yina me tala bazulunalu na beto? (Tadila mpi lupangu “Mikanda Yina Beto Me Basisaka.”)

14. Inki beto me salaka ti kikesa yonso, mpi sambu nki?

15, 16. (a) Inki nge ke zolaka na *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa*? (Tadila lupangu “Kubalula Biblia na Bandinga Mingi.”) (b) Inki mutindu nge lenda pesa Yehowa nzila ya kusimba ntima na nge?

Réveillez-vous ! sambu na bantu yina me zaba ve mambu mingi ya ke tadila Biblia mpi Nzambi ya kieleka, Yehowa.—Bis. 17:22, 23.

13 Na luyantiku ya 2014, bo vandaka kubasisa konso ngonda bakopi ya *Réveillez-vous !* kuluta 44 milio mpi ya *Nzozulu ya Nkengi* kiteso ya 46 milio. Bo balulaka *Réveillez-vous !* na bandinga kiteso ya 100, mpi *Nzozulu ya Nkengi* na bandinga kuluta 200; yo salaka nde bazulunalu yai kuvanda bazulunalu yina bo me balulaka mpi me kabulaka mingi na ntoto ya mvimba! Mambu yai fwete yitukisa beto ve ata fioti. Sambu bazulunalu yai kele ti nsangu yina Yezu tubaka nde beto fwete samuna yo na ntoto ya mvimba.—Mat. 24:14.

14 **Biblia.** Na 1896, Mpangi Russell ti banduku na yandi ya ksalu sobaka zina ya kimvuka yina bo vandaka kusadila sambu na kubasisa mikanda na mpila nde yo vanda ti ngogo Biblia; bo kumaka kubinga yo Watch Tower Bible and Tract Society. Yo vandaka mfunu nde bo sala nsoba yina sambu Biblia ke vandaka ntangu yonso kisadilu ya ntete sambu na kumwanga nsangu ya mbote ya Kimfumu. (Luka 24:27) Na kuwakana ti zina ya kimvuka yina beto ke sadilaka ya me zabana na nsiku, bansadi ya Nzambi ke kabulaka Biblia na kikesa yonso mpi ke siamisaka bantu na kutanga yo. Mu mbandu, na 1926, beto niemaka beto mosi *The Emphatic Diaglott*, mbalula ya Masonuku ya Kigreki ya Bukristu yina Benjamin Wilson balulaka. Na luyantiku ya 1942, beto niemaka mpi kabulaka bakopi kiteso ya 700 000 ya Biblia *King James Version* ya mvimba. Bamvula zole mpamba na nima, beto yantikaka kuniema *American Standard Version*, yina kele ti zina ya Yehowa na bisika 6 823. Na 1950, beto kabulaka bakopi kuluta 250 000.

15 Na 1950, beto basisaka *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* ya *Masonuku ya Kigreki ya Bukristu*. Na 1961, beto basisaka *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* ya mvimba. Mbalula yai ke pesaka Yehowa lukumu sambu yo vutulaka zina na yandi na bisika yonso yina yo vandaka na masonama ya Kiebreo ya kisina. Zina ya Nzambi kele mpi mbala 237 na masonama ya Kigreki ya Bukristu. Sambu na kuzikisa nde yo kele ya sikisiki mpi mpasi ve na kutanga, bo me tomisaka *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* mbala mingi, bo tomisaka yo na mbala ya nsuka na 2013. Na 2013, bo basisaka bakopi kuluta 201 milio ya *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* ya mvimba to kitini na bandinga 121.

16 Bantu ke tubaka inki ntangu bo ke tangaka *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* na bandinga na bo? Bakala mosi ya insi Népal tubaka nde: “Sambu na bantu mingi, mbalula ya ntama ya ndinga népalais vandaka mpasi na kubakisa sambu yo vandaka kusadila bangogo ya ntama. Kansi ntangu yai beto ke bakisaka Biblia mbo te kibeni, sambu yo ke sadilaka bangogo yina bantu ke sadilaka konso kilumbu.” Ntangu nkento mosi ya République centrafricaine yantikaka kutanga mbalula ya Sango, yandi tubaka nde: “Yai kele ndinga ya ntima na mono.” Bonso nkento yina, beto lenda

KUBALULA BIBLIA NA BANDINGA MINGI

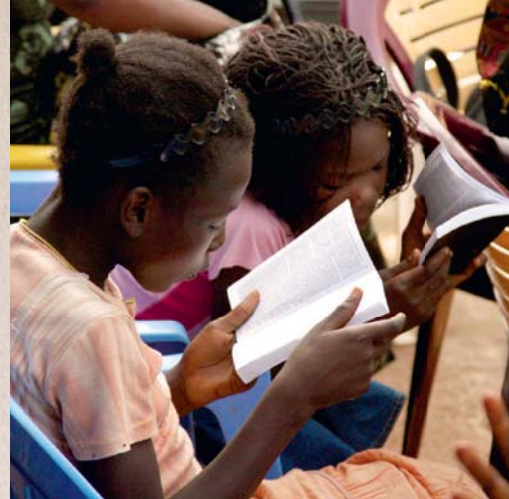
NA 1989, bo basisaka *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* ya mvimba to kitini na bandinga 11. Sambu mpusa ya *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* kumaka mingi, Komite ya Nto-Kimvuka Sambu na Kusonika bakaka bangidika sambu na kulonga bambaludi mutindu ya kusala kosalu yai mbote kibeni. Departema ya MEPS salaka programe mosi ya ordinatere sambu na kubalula Biblia (*Bible Translation System*).^[4] Programe yai ke balulaka ve, kansi yo ke sadisaka bambaludi na kuyidika kosalu na bo mpi kuzwa kukonda mpasi mikanda yina ke tendulaka bangogo. Sambu na kubasisa ba-Biblia na bandinga mingi, bambaludi, bampangi yina ke longaka bo, mpi bampangi ya nkaka yina ke pesaka bo maboko ke salaka kosalu ya ngolo kibeni.

Bikesa yina salaka nde na 2004, *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* kuvanda na bandinga kuluta 50! Bamvula uwua mpamba na nima, disongidila na 2013, *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa* kumaka na bandinga 121, mpi ntalu yina ke landa kaka na kutombuka.

NOTI NA NSI YA LUTITI

[4] Bubu yai, bo me tulaka programe yai na kati ya programe ya nkaka ya bo ke bingaka *Watchtower Translation System*, yina mafunda ya bambaludi ke sadilaka na ntoto ya mvimba.

BANTALU

17. Inki mutindu nge lenda monisa ntonda sambu na bisadilu mpi malongi yina nge ke bakaka, mpi nki mbuma yo ta buta kana nge sala mpidina?

18. Inki dibaku beto kele na yo?

pesa Yehowa nzila ya kusimba ntima na beto kana beto ke tanga ndinga na yandi konso kilumbu.—Nk. 1:2; Mat. 22:36, 37.

Beto Monisa Ntonda Sambu na Bisadilu mpi Malongi ya Beto Ke Bakaka

17 Keti nge ke monisaka ntonda sambu na bisadilu mpi malongi yina Ntotila, Yezu Kristu, ke pesaka beto mbala na mbala? Keti nge ke bakaka ntangu ya kutanga mikanda yina organizasio ya Nzambi ke basisaka, mpi keti nge ke sadilaka yo sambu na kusadisa bantu ya nkaka? Kana mpidina, nge ta ndima bangogo ya Mpangi-Nkento Opal Betler, yina bakaka mbotika na Oktobri 4, 1914. Yandi tubaka nde: “Na nsungi ya bamvula mingi, mono ti bakala na mono Edward, sadilaka fonografe ti bakarti ya kimbangi. Beto vandaka kusadila mikanda, tumikanda mpi bazulunalu sambu na kuta kimbangi nzo na nzo. Beto vandaka kusala bakampanie, kutambula, mpi kukabula mikanda. Na nima, bo longaka beto mutindu ya kusala bamvutukila ya mpa mpi ya kulunguka Biblia ti bantu yina vandaka kumonisa mpusa na banzo. Kisalu vandaka mingi kansi beto vandaka na kiese.” Yezu silaka nde balongoki na yandi ta kuna, ta katula bambuma, mpi ta mona kiese kumosi. Na mbandu ya Mpangi-Nkento Opal, bamilio ya bantu lenda tuba nde lusilu yai me lunganaka.—**Tanga Yoane 4:35, 36.**

18 Bantu mingi yina me kuma ntete ve bansadi ya Ntotila lenda mona bansadi ya Nzambi bonso “bantu ya me longukaka ve mpi ya mpamba-mpamba.” (Bisalu 4:13) Kansi yindula fioti! Ntotila me salaka nde bantu na yandi kukuma kimvuka mosi ya ngolo ya ke basisaka mikanda yina bo me balulaka mpi me kabulaka mingi kibeni! Nkutu, yandi me longaka mpi me pusaka beto na kusadila bisadilu yai sambu na kumwanga nsangu ya mbote na bantu ya makanda yonso. Beto kele ti dibaku ya mbote kibeni ya kusala ti Kristu kisalu ya kukuna bankeni ya kieleka mpi ya kukatula bambuma, disongidila kukumisa bantu balongoki!

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki mutindu kisalu na beto ya kubalula mikanda ke monisaka nde Ntotila ke sadisaka beto?
- Inki mambu ya me tala mikanda na beto ke ndimisa nge nde Kimfumu kele kima mosi ya kieleka?
- Inki mutindu nge lenda monisa ntonda sambu na bisadilu yina Ntotila ke pesaka?

Mbuma Yina Kisalu ya Kusamuna Ke Butaka

“Bilanga . . . Me Tela Sambu na Kukatula Bambuma”

9

BALONGOKI ke yituka. Yezu me zabisa bo nde: ‘Beno tombula meso na beno mpi beno tala bilanga, yo me tela sambu na kukatula bambuma.’ Bo ke tala na ndambu yina Yezu ke songa bo, kansi bo ke mona kaka bilanga mpi matiti na yo kele ya kutela ve; tubambuma ya orze kele ntete ya mubisu. Ziku bo ke kuditubila nde, ‘ntangu ya kukatula bambuma me lunga ntete ve, yo me bikala bangonda mingi.’—Yoa. 4:35.

² Kansi Yezu ke tubila ve kisalu ya kukatula bambuma ya orze. Yandi ke tubila kisalu ya kukatula bambuma ya kimpeve, disongidila bantu. Yandi ke sadila dibaku yai sambu na kupesa balongoki na yandi malongi zole ya mfunu; inki malongi yango? Sambu na kuzaba yo, beto tadila diaka disolo yina.

Yo Ke Pusa na Kusala Kisalu mpi Ke Pesa Lusilu ya Kiese

³ Disolo yai ya Yezu ti balongoki na yandi ke luta na nsuka ya mvu 30 ya ntangu na beto, pene-pene ya mbanza Sikare, na Samaria. Ntangu balongoki na yandi kwendaka na mbanza, Yezu vandaka kulonga nkento mosi bakieleka ya kimpeve, na lweka ya dibulu mosi ya masa; nkento yina bakisaka nswalu nde malongi ya Yezu vandaka mfunu mingi. Ntangu balongoki vutukaka kisika Yezu vandaka, nkento yina kwendaka nswalu na mbanza sambu na kuzabisa bampangi na yandi mambu ya kitoko yina yandi waka. Mambu yina bendaka dikebi ya bampangi na yandi mingi; yo yina bo kwendaka ntinu na dibulu ya masa sambu na kukutana ti Yezu. Ziku ntangu Yezu talaka na ntama, yandi monaka bantu mingi ya Samaria ke kwisa; yo yina yandi tubaka nde: ‘Beno tala bilanga, yo me tela sambu na kukatula bambuma.’ Sambu na kusadisa bo na kubakisa nde yandi ke tubila kukatula bambuma ya kimpeve, Yezu yikaka nde: ‘Muntu yina ke katulaka bambuma ke vukisa bambuma sambu na luzingu ya mvula na mvula.’—Yoa. 4:5-30, 36.

⁴ Inki malongi zole ya mfunu, ya kukatula bambuma ya kimpeve, Yezu pesaka? Ya ntete, **kusala kisalu kukonda kusukini-na**. Ntangu Yezu tubaka nde, “bilanga . . . *me tela* sambu na kukatula bambuma,” yandi vandaka kupusa balongoki na yandi na kusala kisalu. Sambu na kusiamisa balongoki na yandi na kusala

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Yehowa me yedisaka nkeni ya kieleka ya Kimfumu

1, 2. (a) Sambu na nki balongoki ke yituka? (b) Inki kisalu ya kukatula bambuma Yezu ke tubila?

3. (a) Sambu na nki Yezu tubaka nde: “Bilanga . . . me tela sambu na kukatula bambuma”? (b) Inki mutindu Yezu sadisaka balongoki na kubakisa mambu yai?

4. (a) Inki malongi zole ya kisalu ya kukatula bambuma Yezu longaka? (b) Inki bangiufula beto ta tadila?

5. Nani ke twadisa kusalu ya kukatula bambuma, mpi nki mutindu mbona-meso ya Yoane ke monisa nde kusalu yai fwete salama kukonda kusukinina?

6. (a) Inki ntangu “nsungi ya kukatula bambuma” yantikaka? (b) Inki ntangu “kusalu ya kukatula bambuma na ntoto” yantikaka kibeni? Tendula.

mambu kukonda kusukinina, yandi yikaka nde: “Dezia muntu yina ke katulaka bambuma ke baka lufutu.” Ee, kusalu ya kukatula bambuma yantikaka *dezia*—yo lombaka diaka ve kusukinina! Ya zole, **bansadi kele na kiese**. Yezu tubaka nde, bantu yina ke kuna-ka mpi bayina ke katulaka bambuma ‘ke monaka kiese kumosi.’ (Yoa. 4:35b, 36) Kaka mutindu Yezu waka kiese ntangu yandi monaka nde “bantu mingi ya Samaria . . . tulaka lukwikilu na yandi,” balongoki mpi zolaka kuwa kiese ya mingi kana bo ke sala kusalu ya kukatula bambuma na ntima ya mvimba. (Yoa. 4:39-42) Disolo yai ya mvu-nkama ya ntete kele mfunu mingi sambu na beto bubu yai; yo ke monisa mambu ya ke salama bubu yai, na nsungi yai ya kuluta bansungi ya nkaka ya kusalu ya kukatula bambuma ya kimpeve. Inki ntangu kusalu yai ya kukatula bambuma yantikaka? Banani ke salaka yo? Inki mbuma yo me butaka?

Ntotila na Beto Ke Twadisa Kusalu ya Kuluta Nene ya Kukatula Bambuma

⁵ Yehowa pesaka ntumwa Yoane mbona-meso mosi ya ke monisa nde yandi me ponaka Yezu sambu na kutwadisa kusalu ya kukatula bambuma, disongidila bantu, na ntoto ya mvimba. (**Tanga Kusonga 14:14-16.**) Mbona-meso yai ke monisa Yezu me lwata mpu ya kimfumu mpi me simba mbele. “Mpu ya kimfumu ya wolo na ntu” ya Yezu ke ndimisa nde yandi kele Ntotila ya ke yala. “Mbele ya makasi na diboko na yandi” ke ndimisa nde yandi kele Muntu ya Ke Katula Bambuma. Ntangu Yehowa ke tuba na nzila ya wanzio nde, “bambuma ya ntoto me yela kibeni,” yandi ke monisa nde **kusalu yai fwete salama kukonda kusukinina**. Ya kieleka, “*ngunga* ya kukatula bambuma me lunga”—yo ke lomba ve kusukinina! Kana Yehowa kutuba nde “lutisa mbele na nge,” Yezu ke lutisa mbele, mpi yo ke katula bambuma ya ntoto, disongidila bantu. Mbona-meso yai ya kitoko ke yibusa beto diaka nde “bilanga . . . me tela sambu na kukatula bambuma.” Keti mbona-meso yai ke sadisa beto na kuzaba ntangu kusalu ya kukatula bambuma na nsi-ntoto ya mvimba yantikaka? Ee!

⁶ Sambu mbona-meso ya Yoane na Kusonga kapu 14 ke monisa nde Yezu, Muntu ya Ke Katula Bambuma, me lwata mpu ya kimfumu (verse 14), yo ke tendula nde, na ntangu yina, Yehowa vandaka me tula yandi dezia Ntotila na 1914. (Dan. 7:13, 14) Ntangu fioti na nima, Yezu bakaka ntuma ya kuyantika kukatula bambuma (verse 15). Kingana ya Yezu ya ke tubila kukatula bambuma ya ble ke monisa mpi nde mambu fwete landana mutindu yai; yo ke tuba nde: “Kusalu ya kukatula bambuma kele nsukilu ya ngidika mosi ya bima.” Yo ke tendula nde, nsungi ya kukatula bambuma mpi nsukilu ya ngidika yai ya bima yantikaka na ntangu mosi—na 1914. Na nima, ‘*na nsungi* ya kukatula bambuma,’ kusalu ya kukatula bambuma yantikaka kibeni. (Mat. 13:30, 39) Kana beto tadi- la mambu yina salamaka, beto ke bakisa nde kusalu yai yantikaka mwa bamvula na nima, ntangu Yehowa tulaka Yezu Ntotila. Ntete-ntete, banda 1914 tii na luyantiku ya 1919, Yezu salaka kusalu ya

kutula bunkete na kati ya balongoki na yandi yina bo me tulaka mafuta. (Mal. 3:1-3; 1 Pie. 4:17) Na nima, na 1919, kusalu ya kukatula “bambuma ya ntoto” yantikaka. Kukonda kusukinina, Yezu sadilaka mpika ya kwikama yina yandi katukaka kupona sambu na kusadisa bampangi na beto na kubakisa nde bo fwete samuna kukonda kusukinina. Beto tadila mambu yina salamaka.

7 Na Yuli 1920, *Nzozulu ya Nkengi* (Kingelesi) tubaka nde: “Kana beto tadila mbote-mbote Masonuku, yo ke monana pwelele nde bo me pesa dibundu mukumba ya nene ya kusamuna nsangu ya kimfumu.” Mu mbandu, mambu yina kele na mbikudulu ya Yezaya sadisaka bampangi na kubakisa nde bo fwete samuna nsangu ya Kimfumu na ntoto ya mvimba. (Yez. 49:6; 52:7; 61:1-3) Bo zabaka ve mutindu kusalu yai zolaka kusalama; kansi bo vandaka ti kivuvu nde Yehowa ta kangudila bo nzila. **(Tanga Yezaya 59:1.)** Sambu bo bakisaka mbote-mbote mfunu ya kusalu ya kusamuna, bo siamisaka bampangi na kusala bikesa ya mingi na kusalu yai. Bampangi salaka nki?

8 Na Desembri 1921, *Nzozulu ya Nkengi* (Kingelesi) tubaka nde: “Mvula yai me vanda mvula mosi ya kuluta mbote; bantu mingi kibeni me wa nsangu ya kieleka na 1921 kuluta na bamvula ya nka-ka na ntwala.” Yo yikaka nde: “Kansi kusalu kele kaka mingi. . . . Bika beto sala yo na kiese yonso.” Nge ke mona nde bampangi bakisaka mambu zole ya mfunu yina Yezu longaka bantumwa na yandi sambu na kusalu ya kusamuna: Kusala kusalu **kukonda kusukinina**, mpi bansadi kele na **kiese**.

9 Ntangu bampangi bakisaka, na 1930 tii na ntwala ya 1940, nde kibuka ya nene ya mameme yankaka ta ndima nsangu ya Kimfumu, bo salaka bikesa ya mingi na kusalu ya kusamuna. (Yez. 55:5; Yoa. 10:16; Kus. 7:9) Yo butaka nki mbuma? Bantu yina vandaka kusamuna nsangu ya Kimfumu kumaka mingi; na 1934 bo vandaka 41 000, kansi na 1953 bo kumaka 500 000! Yo yina *Nzozulu ya Nkengi* ya Mayi 1, 1955 (Kifalansa), tubaka nde: “Kusalu yai ya nene ya kukatula bambuma na ntoto ya mvimba ke salama na nsadisa ya mpeve ya Yehowa mpi ya ngolo ya Ndinga na yandi.”^[1]—Zak. 4:6.

7. (a) Inki sadisaka bampangi na kubakisa nde kusalu ya kusamuna fwete salama kukonda kusukinina? (b) Bo siamisaka bampangi na kusala nki?

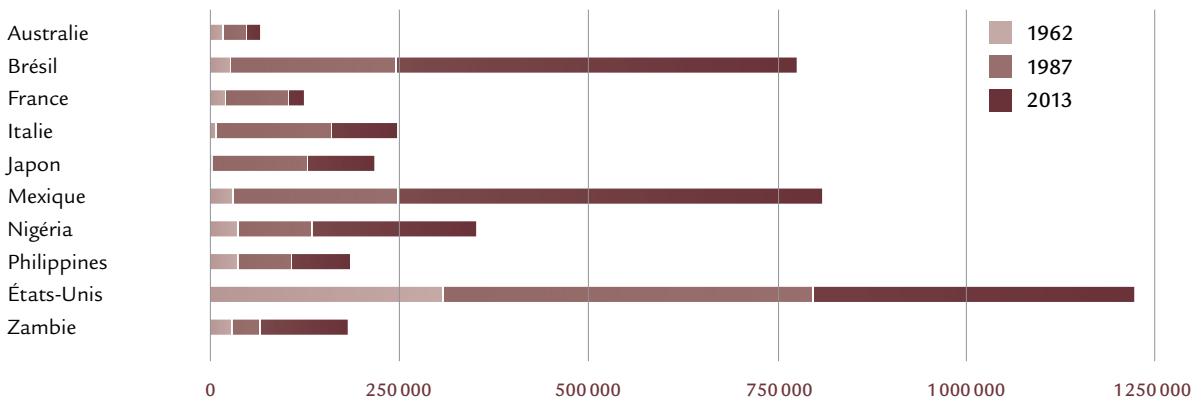
8. Na 1921, nki mambu zole ya me tala kusalu ya kusamuna bampangi bakisaka?

9. (a) Na 1955, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nki sambu na kusalu ya kukatula bambuma, mpi sambu na nki? (b) Ntalu ya bansamuni na nsi-ntoto ya mvimba kumaka ikwa na nsungu ya bamvula 50 me luta? (Tala mpi lupangu “Kuyela na Nsi-Ntoto ya Mvimba.”)

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Sambu na kuzaba mambu mingi ya bamvula yina mpi ya bamvula kumi yina landaka, beto ke siamisaka nge na kutanga balutiti 425-520 ya mukanda *Les Témoins de Jéhovah : Prédicateurs du Royaume de Dieu*; yo ke tubila kusalu ya kukatula bambuma yina salamaka banda 1919 tii 1992.

KUYELA NA NSI-NTOTO YA MVIMBA

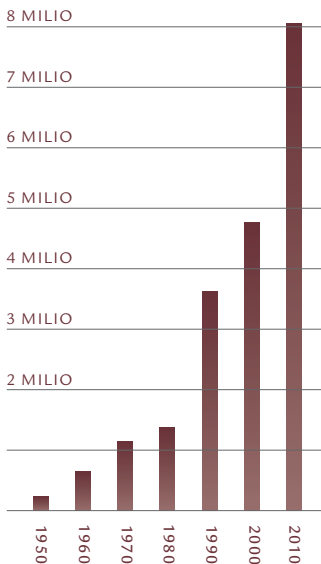
10, 11. Na kingana ya nkeni ya mutarde, nki mutindu bo me tubila kuyela ya nkeni yai?

12. Inki mutindu kingana ya nkeni ya mutarde ke tadila kusalu ya kukatula bambuma bubu yai? (Tala mpi lupangu “Kuyela ya Ntalu ya Balongoki ya Biblia.”)

13. Kingana ya levire ke tubila kuyela ya nki mutindu?

14. Inki mutindu kingana ya levire ke tadila kusalu ya kukatula bambuma bubu yai?

KUYELA YA NTALU YA BALONGOKI YA BIBLIA

Bambandu ya Pwelele ya Ke Monisa Mbuma Yina Kisalu ya Kukatula Bambuma Ke Butaka

10 Na bingana na yandi ya ke tubila Kimfumu, Yezu sadilaka bangogo ya pwelele sambu na kutubila mbuma yina kusalu ya kukatula bambuma ke butaka. Beto tadila ntangu yai kingana ya nkeni ya mutarde mpi ya levire. Beto ta tadila mingi-mingi mutindu yo ke lunganaka na ntangu yai ya nsuka.

11 **Kingana ya nkeni ya mutarde.** Muntu mosi me kuna nkeni ya mutarde. Na nima yo me yela mpi me kuma nti mosi ya nene, yina bandeke ke kwenda kuzinga na zulu. (**Tanga Matayo 13: 31, 32.**) Kuyela ya nki mutindu, ya nkeni yina, kingana yai ke tubila? (1) *Kuyela* na yo ke yitukisa. “Nkeni ya kuluta fioti na banke ni yonso” me kuma nti ya nene ya “ke basisaka balutangu ya nene.” (Mar. 4:31, 32) (2) Yo ke yela *kibeni*. “Ntangu bo me kuna [nkeni yango], yo ke menaka.” Yezu tubaka ve nde: “Yo lenda mena.” Kansi, yandi tubaka nde: “Yo ke menaka.” Ata kima ve lenda kanga yo nzila na kumena. (3) Kuyela ya nti yina ke benda dikebi mpi ke pesa kisika ya *kuvanda*. “Bandeke ya zulu lenda kwisa kulala na nsi ya kizuzi na yo.” Inki mutindu mambu yai tatu ke monana na kusalu ya kukatula bambuma ya kimpeve bubu yai?

12 (1) **Kuyela na yo ke yitukisa:** Kingana yai ke benda dikebi na kuyela ya nsangu ya Kimfumu mpi ya dibundu ya Bukristu. Banda 1919, bo yantikaka kuvukisa bansadi ya kikesa na kati ya dibundu ya Bukristu ya bunkete. Na luyantiku, bo vandaka fioti, kansi ntangu fioti na nima, bo kumaka bansadi mingi. Na masonga yonso, kuyela yina salamaka banda na luyantiku ya mvu-nkama 20 tii bubu yai kele ya kuyituka kibeni. (Yez. 60:22) (2) **Yo ke yela kibeni:** Ata kima mosi ve me kangaka kuyela ya dibundu ya Bukristu. Ata bambeni ya nki mutindu ke sosaka kukanga kuyela ya nkeni yai, yo ke landa kaka na kumena. (Yez. 54:17) (3) **Kisika ya kuvanda:** “Bandeke ya zulu” yina ke kwisa kuvanda na nti, ke monisa bamilio ya bantu ya ntima ya mbote ya me katuka na bansi kiteso ya 240; bo me ndima nsangu ya Kimfumu mpi me kota na dibundu ya Bukristu. (Ezek. 17:23) Na dibundu, bo ke baka madia ya kimpeve, kikesa, mpi lutaninu ya kimpeve.—Yez. 32: 1, 2; 54:13.

13 **Kingana ya levire.** Nkento mosi me tula mwa levire na farine mpi farine ya mvimba me vimba. (**Tanga Matayo 13:33.**) Kingana yai ke benda dikebi na kuyela ya nki mutindu? Bika beto tadila mambu zole. (1) Kuyela *ke sobaka mambu*. Levire mwanganaka tii ntangu ‘farine ya mvimba vimbaka.’ (2) Kuyela ke vandaka na *mambu yonso*. Levire vimbisaka “bitesilu tatu ya farine,” disongidila, farine ya mvimba. Inki mutindu mambu yai zole ke salama na kusalu ya kukatula bambuma ya kimpeve bubu yai?

14 (1) **Kusoba mambu:** Levire ke monisa nsangu ya Kimfumu, mpi farine ke monisa bantu. Bonso levire sobaka farine ntangu

Kingana ya nkeni ya mutarde ke monisa nde, dibundu ya Bukristu kele kisika ya kuvanda mpi ya lutaninu sambu na bantu yina kele na kati (Tala baparagrafe 11, 12)

bo vukisaka yo kisika mosi, mutindu mosi mpi, nsangu ya Kimfumu ke sobaka ntima ya bantu kana bo me yamba yo. (Bar. 12:2) **(2) Mambu yonso:** Kumwanganana ya levire ke monisa kumwanganana ya nsangu ya Kimfumu. Levire ke kotaka na farine tii ntangu yo ke mwanganana na farine ya mvimba. Mutindu mosi, Nsangu ya Kimfumu me mwanganana tii na “kisika ya kuluta ntama ya ntoto.” (Bis. 1:8) Kitini yai ya kingana ke monisa nde nsangu ya Kimfumu ta mwanganana ata na bansi yina bo me buyisaka kisalu na beto to na bisika yina, mbala mingi, bantu ke monaka ve mambu ya beto ke salaka.

15 Kiteso ya bamvula 800 na ntwala nde Yezu kupesa kingana yai, Yehowa tubaka dezia, na nzila ya Yezaya, mambu ya kitoko kibeni sambu na bunene ya kisalu ya kukatula bambuma na ntangu na beto, mpi kiesa yina yo ta pesa bantu.^[2] Yehowa tubaka nde bantu ‘ta katuka ntama’ mpi ta kwisa na organizasio na yandi. Yandi silaka “nkento” mosi (bubu yai nkento yina ke monisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bayina me bikala) mpi

---

15. Inki mutindu bangogo yina kele na Yezaya 60:5, 22 ke lungana? (Tala mpi balupangu “Yehowa Me Salaka Yo,” lutiti 93, mpi “Mutindu ‘Dikanda ya Fio-ti’ Me Kumaka ‘Dikanda ya Ngolo,’” balutiti 96-97.)

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Sambu na kuzaba mambu mingi ya mbikudulu yai ya kele ti malongi mingi, tala mukanda *La prophétie d’Isaïe — Lumière pour tous les humains II*, balutiti 303-320.

16, 17. Sambu na nki ‘muntu yina ke kunaka mpi muntu yina ke katulaka bambuma’ ke mona kiese kumosi? (Tala mpi lupangu “Mutindu Batrakiti Zole Simbaka Ntima ya Bantu Zole na Amazone.”)

18. Mutindu 1Bakorinto 3:8 ke monisa yo, sambu na nki beto ke waka kiese?

19. (a) Inki mutindu mbikudulu ya Yezu yina kele na Matayo 24:14 ke sadisa beto na kuvanda na kiese? (b) Inki beto fwete vila ve kana beto ke kuka ve kukumisa bantu balongoki?

tubaka nde: “Nge ta vanda na kiese ya kuluta! Ntima na nge ta fuluka mpenza na kiese! Bantu yonso ya nsi-ntoto ta kwisa kunatila nge kimvwama na bo, mbongo ya bansi ya ntama ta sabuka nzadi-mungwa na kwisila nge.” (Yez. 60:1, 4, 5, 9) Mambu yai kele ya kieleka kibeni! Bubu yai, bansadi ya Yehowa ya me salaka bambvula mingi ke vandaka na kiese kibeni ya kumona mutindu bansamuni ya Kimfumu me kumaka mingi na bansi na bo; bo yantikaka bantu fioti mpi bo me kumaka mafunda ya bantu.

Sambu na Nki Bansadi Yonso ya Yehowa Fwete Wa Kiese?

16 Kuvila ve nde Yezu zabisaka bantumwa na yandi nde: ‘Muntu yina ke katulaka bambuma ke vukisa bambuma sambu na luzingu ya mvula na mvula, na mpila nde muntu yina ke kunaka mpi muntu yina ke katulaka bambuma kumona kiese kumosi.’ (Yoa. 4:36) Sambu na nki beto ‘ke waka kiese *kumosi*’ na kusalu yai ya kukatula bambuma na ntoto ya mvimba? Beto kele ti bikuma kiteso ya tatu.

17 Ya ntete, beto ke waka kiese ya kumona nde Yehowa ke sadisa beto na kusalu yai. Ntangu beto ke samunaka nsangu ya mboite, beto ke salaka kusalu ya kukuna. (Mat. 13:18, 19) Ntangu beto ke sadisaka bantu na kukuma balongoki ya Kristu, beto ke salaka kusalu ya katulaka bambuma. Yo yina beto yonso ke waka kiese ntangu beto ke talaka na kiese yonso mutindu Yehowa ke sadisaka nkeni na ‘kumena mpi kuyela.’ (Mar. 4:27, 28) Bankeni ya nkaka ya beto ke kunaka ke menaka na nima mpi bampangi ya nkaka bantu ke katulaka bambuma. Ziku nge me kutanaka mpi ti mambu yai ya mpangi-nkento Joan ke tubila; yandi ke vandaka na Angleterre mpi me bakaka mbotika bambvula 60 me luta. Yandi ke tuba nde: “Mu ke kutanaka ti bantu yina ke zabisaka mono nde, na bambvula me luta, mu kunaka nkeni na ntima na bo ntangu mu longaka bo nsangu. Bampangi ya nkaka longukaka ti bo na nima mpi sadisaka bo na kukuma bansadi ya Yehowa, ata mu vandaka kuzaba ve. Mu ke waka kiese ya kuzaba nde, nkeni ya mu kunaka me yelaka mpi bo me katulaka bambuma.”—**Tanga 1 Bakorinto 3:6, 7.**

18 Ya zole, beto ke vandaka kaka bansadi ya kiese ntangu beto ke yibukaka mambu yai Polo tubaka: “Konso muntu ta baka matabisi na yandi na kutadila *kusalu na yandi*.” (1 Bak. 3:8) Beto ke bakaka matabisi sambu na kusalu yina beto ke salaka, kansi ve sambu na mbuma yina yo ke butaka. Mambu yai ke pesa kikesa kibeni na bampangi yina ke samunaka na bateritware yina bantu ke ndimaka mpenza ve nsangu! Sambu na Yehowa, konso Mbangi yina ke sala kusalu ya kukuna nkeni na ntima ya mvimba, yandi ‘ke buta bambuma mingi’ mpi fwete wa kiese mingi kibeni.—Yoa. 15:8; Mat. 13:23.

19 Ya tatu, beto ke waka kiese sambu kusalu na beto ke lungisaka bambikudulu. Beto tadila mvutu ya Yezu ntangu bantumwa na yandi yulaka yandi nde: “Inki ta vanda kidimbu ya kukala na nge

YEHOWA ME SALAKA YO

YEZU tubaka nde: “Mambu yina bantu lenda sala ve, Nzambi lenda sala yo.” (Luka 18:27) Mingi na kati na beto me monaka nde bangogo yai kele ya kieleka. Ata bantu ke salaka bikesa ya mingi sambu na kukanga kosalu ya kusamuna, Yehowa ke sadisaka beto na kulanda na kusala yo.

Zacharie Elegbe (mvula: 66; mbotika: 1963) ke yibuka mutindu bo buyisaka bisalu ya Bambangi ya Yehowa na **Bénin** sadisaka bampangi. Yandi ke tuba nde: “Na 1976, ntangu beto vandaka bansa-muni 2 300, bamfumu ya luyalu buyisaka kosalu na beto mpi bo pesaka ntuma nde nsangu yai kuluta na radio na bandinga yonso ya Bénin. Yo vandaka kima mosi ya kuyituka. Ata bantu ya Bénin ke tubaka bandinga kuluta 60, na ntangu yina, radio vandaka kupesa bansangu kaka na bandinga tanu. Yo yina, ntangu bo pesaka nsangu na bandinga yonso ya Bénin nde bo me buyisa kosalu na beto, bantu mingi yina vandaka kuzinga na babwala ya kati waka mambu na beto sambu na mbala ya ntete. Bo vandaka kudyula nde, ‘Bambangi ya Yehowa kele banani, mpi sambu na nki bo me buyisa kosalu na bo?’ Na nima, ntangu beto kwendaka na babwala yina, bantu mingi ndimaka kieleka kukonda mpasi.” Bubu yai, Bambangi ya Yehowa kele kuluta **11 500** na Bénin.

“Yai kele kosalu ya Yehowa. Ata muntu mosi ve ta kuka kusukisa yo!”

Mariya Zinich (mvula: 74; mbotika: 1957): “Ntangu mono vandaka ti bamvula kiteso ya 12, fami na mono tinaka insi ya Ukraine mpi kwendaka kuzinga na provense ya Sibérie, na **Russie**. Ata bamfumu ya Union Soviétique ya ntama (U.R.S.S.) salaka yonso sambu na kukanga kosalu na beto, beto vandaka kukuma kaka mingi. Ntangu mono monaka kuyela yina, ata bo vandaka kubangika beto, mono ndimaka nde yai kele kosalu ya Yehowa. Ata muntu mosi ve ta kuka kusukisa yo!” Mpangi-nkento ya nka-ka mpi, zina na yandi Mariya (mvula: 73; mbotika: 1960), ke tuba nde: “Mutindu bamfumu vandaka kukanga bampangi na beto mpi kutinda bo na Sibérie salaka nde, bantu mingi ya ndambu yina kubaka dibaku ya kuwa kieleka.”

“Kana Yehowa kele ti beto, beto lenda sala mambu yonso!”

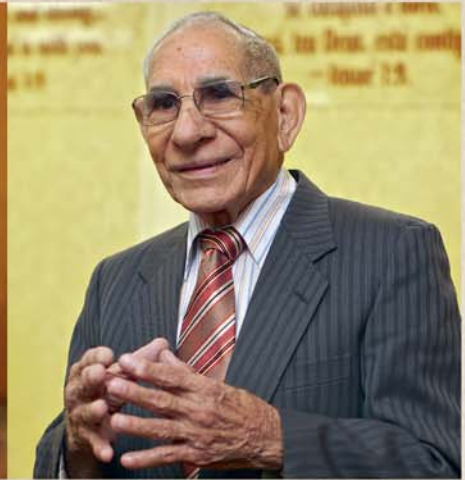
Jesús Martín (mvula: 77; mbotika: 1955) ke yibuka nde: “Ntangu mono longukaka kieleka, Bambangi ya Yehowa vandaka 300, awa na **Espagne**. Na 1960, bamfumu ya luyalu yantikaka kubangika beto mingi kibeni. Bo pesaka bapolisi ntuma ya kukanga Bambangi ya Yehowa. Na ntangu yina, yo vandaka mpasi na kuyindula nde beto ta kuka kusamuna nsangu ya mbote na Espagne ya mvi-mba. Yo monanaka bonso nde beto ta nunga ve. Kansi bubu yai, Bambangi kele kiteso ya **111 000** na Espagne. Kumona kuyela yina, ata mbangika vandaka ngolo, ke ndimisaka mono kibeni nde kana Yehowa kele ti beto, beto lenda sala mambu yonso!”

MUTINDU BATRAKITI ZOLE SIMBAKA NTIMA YA BANTU ZOLE NA AMAZONE

Dibundu ya ntete na teritware ya Amazone na Brésil

Antônio Simões

ANTÔNIO SIMÕES, Mukristu mosi ya kwikama ya bamvula 91, ke yibuka na kiese yonso mutindu tata mpi ngwashi na yandi zabaka kieleka na nsadisa ya batrakiti zole, yina Bambangi ya Yehowa me basisaka. Na ntwala ya kuta disolo, yandi ke yula bantu yina kwendaka kutala yandi nde: “Keti beno ke zola kuwa disolo yai?” Bo vutulaka nde: “Ee, beto ke zo wa yo.” Antônio waka kiese, mpi yandi sekaka; na nima, yandi vandaka sambu na kutela bo disolo yango.

“Tata na mono Zeno vandaka longi na nzo-nzambi ya ba *Baptiste*. Na 1931, yandi salaka nzietelo na ndambu ya mfinda ya Amazone sambu na kutala nkento mosi ya nzo-nzambi na bo. Ntangu yandi kotaka na nzo, yandi monaka batrakiti zole. Nkento yango lokutaka yo na nzo-nzambi, kansi yandi zabaka ve munkwa na yo. Batrakiti yango vandaka kutubila bilungi mpi lufutumuku. Mambu yina tata tangaka simbaka kibeni ntima na yandi. Yandi yibukaka mbala mosi semeki na yandi Guilherme, yina vandaka kuzabisa yandi mbala yonso nde: ‘Mu ke kwikilaka ve na bilungi. Nzambi ya zola lenda sala ve kima ya mutindu yina.’ Tata vandaka na kiese mingi ya kusonga Guilherme batrakiti

yina; yo yina yandi bakaka bwatu na yandi mpi salaka nzietelo ya bangunga nana tii na bwala Manaquiri, pene-pene ya mbanza Manaus, kisika Guilherme vandaka kuzinga.

“Ntangu tata ti Ngwashi Guilherme manisaka kulunguka batrakiti yina, bo tubaka nde: ‘Yai kele kieleka!’ Bo sonikilaka mbala mosi biro ya filiale ya Brésil sambu na kulomba mikanda. Tata yambulaka kusalu na yandi ya kipastere; na nima, yandi ti ngwashi na mono, bo yantikaka kusamuna nsangu ya Biblia na bwala Manaquiri. Bantu mingi ndimaka kieleka, mpi kaka na nsungi ya mvula mosi bo salaka dibundu na bwala yina. Ntangu fioti na nima, bantu 70 yantikaka kukwenda na balukutakanu, mpi nsuka-nsuka, yo kumaka dibundu ya kuluta nene na Brésil.” Antônio Me vanda mwa pima. Na nima, yandi me yula nde, “Keti yo ke pesa ve kiese na kuwa mutindu bantu ya Amazone zabaka nsangu ya Kimfumu?” Ee, yo ke pesa kiese. Tubankeni zole mpamba ya fioti, disongidila batrakiti zole, butaka bansimbulu na mfinda ya nene ya Amazone mpi basisaka mabundu mingi ya nene. Bubuyai, bamvula 83 na nima, dibundu ya Manaquiri kele ve yo mosi mpamba na Amazone ya Brésil; mabundu me kumaka 143!

mpi ya nsukilu ya ngidika ya bima?” Yandi zabisaka bo nde, kisa-lu ya kusamuna kele na kati ya mambu yina ke monisa kidimbu yina. Keti yandi vandaka kutubila kosalu ya kukumisa bantu balongoki? Ve. Yandi tubaka nde: “Bo ta *samuna* nsangu yai ya mbo-te ya Kimfumu na ntoto ya mvimba sambu na kuta kimbangi na makanda yonso.” (Mat. 24:3, 14) Awa, kima ya ke monisa kidimbu kele kosalu ya kusamuna, disongidila kukuna nkeni. Yo yina, ata beto ke kuka ve kukumisa bantu balongoki, kosalu na beto ya ku-samuna ke sadisaka beto mpenza na “kuta kimbangi.”^[3] Ya kieleka, yo vanda bantu ke ndima to ve, beto ke pesaka maboko na ku-lungana ya mbikudulu ya Yezu mpi beto ke vandaka na lukumu ya kuvanda “banduku ya kosalu ya Nzambi.” (1 Bak. 3:9) Yai kiku-ma ya kuwa kiese kibeni!

“Bantu ya Konso Ndambu ya Nsi-Ntoto”

20 Na mvu-nkama ya ntete, Yezu sadisaka bantumwa na yandi na kubakisa nde bo fwete sala kosalu kukonda kusukinina. Banda na 1919, yandi ke salaka mpi mutindu mosi sambu na balongoki na yandi ya bilumbu yai. Balongoki yai me ndimaka lusadisu yina mpi ke salaka ngolo kosalu yina. Yo yina, ata kima mosi ve ke ku-kaka kukanga kosalu ya kukatula bambuma. Mutindu profete Mala-shi tubaka, bubu yai “bantu ya konso ndambu ya nsi-ntoto” ke sala kosalu ya kusamuna. (Mal. 1:11) Ee, na nsi-ntoto ya mvimba, mpi na konso kisika yina bo ke zingaka, bantu ya ke kunaka ti ban-tu yina ke bukaka bambuma ke salaka kumosi mpi ke waka kie-se kumosi. Diaka, na konso ndambu ya nsi-ntoto, banda suka tii nkokila, mpi konso kilumbu, beto ke vilaka ve nde beto fwete sala kosalu yina kukonda kusukinina.

21 Kana beto tadila bamvula 100 ya me katuka luta, beto ke mona mutindu kimvuka mosi ya fioti ya bansadi ya Nzambi me kumaka nene mpi me kumaka dikanda ya ngolo; yo ke pesaka beto kiese mingi na ntima. (Yez. 60:5, 22) Bika nde kiese yai mpi zola na beto sambu na Yehowa, “Mfumu ya kosalu ya kukatula bambu-ma,” kupusa konso muntu na kati na beto na kulanda kusala kosalu yai ya kuluta nene ya kukatula bambuma tii na nsuka! —Luka 10:2.

20, 21. (a) Inki mutindu bangogo yina kele na Mala-shi 1:11 ke lungana?
(b) Nge kele ti lukanu ya kusala nki sambu na kosalu ya kukatula bambuma, mpi sambu nki?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Balongoki ya Biblia ya ntete baki-saka dezia kieleka yai ya mfunu. *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni* ya Novembri 15, 1895 (Kingelesi), ke tuba nde: “Ata ble kele mingi ve, beto lenda *ta kimbangi sambu na kieleka*. . . . Beto yonso lenda samuna.”

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki Kimfumu me salaka sambu na kosalu ya kukatula bambuma ya kimpeve?
- Inki mutindu kingana ya levire mpi ya nkeni ya mutarde ke pesa nge kikesa ya kusala kosalu ya kusamuna?
- Sambu na nki nge fwete wa kiese na kosalu ya kusamuna?

MUTINDU “DIKANDA YA FIOTI” ME KUMAKA “DIKANDA YA NGOLO”

“YA FIOTI ta kuma difunda mpi dikanda ya fioti ta kuma dikanda ya ngolo, Mono mosi, Yehowa, ta sala yo nswalu-nswalu na ntangu na yo.” (Yez. 60:22, NW) Inki mutindu mbikudulu yai me lunganaka? Inki mutindu kulungana na yo ke tadilaka Bambangi na nsi-ntoto ya mvimba, bayina me salaka bamvula mingi?

Börje Nilsson (mvula: 84; mbotika: 1943): “Mu ke yibuka mpangi mosi yina bo me tulaka mafuta; yandi vandaka mupasudi-nzila na bamvu 1920. Ntangu bo pesaka yandi mukumba ya kusamuna na insi **Suède** (nene ya teritware na yandi vandaka kiteso ya kati-kati ya insi yina), yandi lemfukaka mpi yantikaka kusamuna; na nima, kisaluna na yandi mpi ya bampangi ya nkaka ya kwikama butaka mbuma ya mbote! Bubuyai, bansamuni me kumaka kuluta **22 000**. Ata mono me kuma mununu ntangu yai, mono ke zola kulanda kusadila Yehowa na bulemfu yonso. Nani me zaba mambu yina Yehowa ke bumbila beto na bilumbu ke kwisa?”

Etienne Esterhuysen (mvula 83; mbotika: 1942): “Bubuyai, mono ke vandaka na kiese mingi ntangu mono ke monaka mutindu bansadi ya Yehowa me yelaka na **Afrique du Sud**; na 1942, bo vandaka 1 500 mpi bubuyai, bo kele kuluta **94 000**. Kuvanda na organizasio ya mutindu yai ke kumisa lukwikilu ngolo kibeni!”

Keith Gaydon (mvula: 82; mbotika: 1948): “Na 1948, bansamuni vandaka kiteso ya 13 700 na **Angleterre**, mpi bubuyai bo me kumaka pene-pene ya **137 000**; kumona mono mosi mutindu bansamuni me kumaka mingi mpidiyai ke ndimisaka mono nde, kisaluna yai kele ya Yehowa. Bantu zolaka kusala ve mambu yai na ngolo na bo mosi, kansi Yehowa muntu ‘ke salaka mambu yai ya kuyituka.’” —Kub. 15:11.

Ulrike Krolop (mvula: 77; mbotika: 1952): “Na nima ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba, Bambangi ya kikesa yina bikalaka ya kwikama na ntangu ya mbangika ya basoda ya Nazi na **Allemagne**, pesaka mabundu kikesa mingi. Bantu vandaka na mfunu ya kubaka kikesa; beto lendaka kupesa bo yo kukonda mpasi sambu Bambangi ya Yehowa kudikotisa ve na mvita yina ya kuluta mpasi. Bubuyai, beto me kumaka Bambangi kuluta **164 000**. Yai kele kima mosi ya kitoko kibeni!”

Mariya Brinetskaya (mvula: 77; mbotika: 1955): “Mono bakaka mbotika na mpimpa, na mudidi, sambu na kutina nde bo kanga beto. Na nima, bo kangaka bakala na mono mpi bo tindaka yandi ntama, na bakan ya ksalu ya mpasi sambu yandi vandaka Mbangi. Mono landaka kusamuna na mayele yonso na bwala na beto, awa na **Russie**, mpi bantu mingi ya bwala ndimaka kieleka. Na ntangu yina, bampangi ya babakala ti ya bankento vandaka fioti. Mono kele na kiese bubu yai sambu Bambangi me kumaka kuluta **168 000** na **Russie!**”

Kimiko Yamano (mvula: 79; mbotika: 1954): “Ntangu mono waka nde na 1970 bansamuni vandaka 10 000 na **Japon**, mono waka kiese mingi kibeni, mpi mono silaka diaka Yehowa nde, ‘Mono ta bikala ya kwikama na nge, luzingu na mono ya mvimba.’ Yindula kiese ya mono kele na yo bubu yai, mutindu beto me kumaka bansamuni kuluta **216 000!**”

Daniel Odogun (mvula: 83): “Ntangu mono bakaka mbotika na 1950, bansamuni vandaka 8 000 na **Nigeria**. Bubu yai, beto kele kiteso ya **351 000!** Ntangu mono ke monaka bantu mingi na balukutakanu ya nene, yo ke pesaka mono kiese kibeni mpi mono ke yibukaka Agai 2:7. Ya kieleka, Yehowa kele na kunikisa makanda, mpi bima ya mbalu kele na kukota na dibundu. Mono ke landa na kusala yonso yina mono lenda sala na ksalu ya kusamuna sambu yo ke sadisaka mono na kutuba nde, ‘Mersi Yehowa!’”

Carlos Silva (mvula: 79): “Ntangu mono bakaka mbotika na 1952, Bambangi vandaka 5 000 na **Brésil**. Na mvula yina, beto salaka lukutakanu mosi ya nene na nzo ya kusadila bansaka, na mbanza São Paulo. Bakamio vandaka zole mpamba na *parking*. Mpangi-bakala mosi songaka musapi na ndambu ya kisika yina ya lukutakanu (na stade Pacaembu) mpi yulaka mono nde, ‘Nge ke yindula nde kilumbu kele beto ta fulusa yo?’ Yo vandaka kumonana bonso nde yo ta fulukaka ve. Kansi na 1973, stade yina fulukaka ti bantu 94 586! Bubu yai, bampangi ya luzolo, ya babakala ti ya bankento, kele kuluta **767 000** na **Brésil**; yo kele kiese mingi na kumona kuyela yai!”

Carlos Cázares (mvula: 73): “Ntangu mono bakaka mbotika na 1954, Bansamuni vandaka 10 500 na **Mexique**. Mfunu ya bansadi vandaka mingi kibeni; yo yina bo kumisaka mono nkengi ya nziunga ntangu mono vandaka ti bamvula 21. Kumona na meso na mono mosi kulungana ya Yezaya 60:22 kele lusakumunu mpenza. Bubu yai, beto kele bansamuni kuluta **806 000**, mpi beto ke longuka Biblia ti bantu kuluta 1 milio! Yo ke yitukisa kibeni!”

Na Diboko
ya Kimama:
Dibuta ya Betele
na Brooklyn ke
sala feti ya Noël
ya nsuka na 1926

Na Diboko
ya Kitata:
Bantu ke monaka
nde Bambangi
ya Yehowa kele
ya kuswaswana

KITINI 3

MINSIKU YA KIMFUMU

Sosa Lunungu
ya Nzambi

YINDULA nde nge ke pesa muntu mosi ya kartie mbote ntangu nge ke luta. Na nima, nge me bakisa nde yandi ke talaka luzingu na nge ti ya fami na nge. Yandi me ndima mbote na nge mpi me binga nge. Yandi ke tuba nde: “Mu le yula nge ngiufula? Sa na nki beno ke vandaka ya kuswaswana ti bantu ya nkaka?” Nge me yula yandi nde, “Nge ke zo tuba nki?” Yandi me vutula nde, “Beno kele Bambangi ya Yehowa, mpidina ve? Beno kele ve bonso bantu ya nkaka ya kartie. Beno ke kotaka ve na mambu ya mabundu ya nkaka, disongidila beno ke salaka ve bafeti na bo, mpi beno ke kotaka ve na politiki ti na bamvita. Beno ke nwaka ve makaya. Beto ke monaka mpi nde bafami na beno ke

landaka minsiku ya kuzanguka ya bikalulu ya mbote. Inki ke salaka nde beno vanda ya kuswaswana na mambu mingi mpidina?”

Nge me zaba nde ngiufula yai kele mpasi ve; mvutu kele nde: Beto ke zingaka na nsi ya lutwadisu ya Kimfumu ya Nzambi. Ntotila na beto Yezu ke landa na kutomisa beto. Yandi ke sadisaka beto na kulanda bitambi na yandi; yo yina beto ke vandaka ya kuswaswana ti nsi-ntoto yai ya mbi. Na kitini yai, beto ta mona mutindu Kimfumu ya Mesia me tomisaka bansadi ya Nzambi na kimpeve, na bikalulu ya mbote, mpi na mutindu ya kusala mambu; yonso yina kaka sambu na kupesa Yehowa nkembo.

10

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Sambu na nki, mpi nki mutindu Yezu me tomisaka balongoki na yandi mpi me kumisaka bo bunkete na kimpeve?

1-3. Yezu salaka nki ntangu yandi monaka nde bantu me bebisa tempelo?

4, 5. (a) Inki mutindu Yezu tomisaka balongoki yina bo me tulaka mafuta, banda 1914 tii 1919? (b) Keti kuto-misa bansadi ya Nzambi mpi kukumisa bo bunkete sukaka pana? Tendula.

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Bayuda vandaka kusadila mutindu mosi kaka ya mbongo ya kibende sambu na kufuta mpaku ya tempelo, mpi bantu yina vandaka kushanze mbongo vandaka kubaka matabisi na konso mbongo ya muntu ke shanze. Diaka, banzenza ya nkaka vandaka kusumba bambisi sambu na kupesa bimenga. Yezu bingaka bantu yina vandaka kushanze mbongo “miyibi” sambu bo vandaka kuteka bima mpi kushanze mbongo na ntalu ya mingi.

[2] Bansadi ya Yehowa na ntoto ke sadilaka yandi na kibansala ya tempelo na yandi ya nene ya kimpeve na ntoto.

Ntotila Ke Tomisa Bantu na Yandi na Kimpeve

YEZU vandaka kuzitisa mingi tempelo ya Yeruzalemi sambu yandi zabaka nki yo vandaka kumonisa. Tempelo vandaka kisika ya lusambu ya kieleka na ntoto banda bamvula mingi. Kansi, lusambu ya santu ya Yehowa Nzambi fwete vanda bunkete. Ntangu yai, yindula mutindu Yezu kudiwaka ntangu yandi kwendaka na tempelo na ngonda ya Nisani 10, na mvu 33 ya ntangu na beto mpi monaka nde bantu me bebisa yo. Inki vandaka kusalama? —**Tanga Matayo 21:12, 13.**

² Na Kibansala ya Mimpani, bantu yina vandaka kushanze mbongo mpi bakomera ya bwimi vandaka kukusa bantu yina ke kwisa kupesa Yehowa bimenga.^[1] Yezu “kulaka bantu yonso yina vandaka kuteka mpi kusumba bima na tempelo, mpi yandi balusaka bamesa ya bantu yina vandaka kushanze mbongo.” (Fwani-sa ti Nehemia 13:7-9.) Yandi tubaka nde bantu yai ya bwimi bebisaka nzo ya Tata na yandi mpi kumisaka yo “nzo ya miyibi.” Ntangu Yezu salaka mutindu yina, yandi monisaka nde yandi vandaka kuzitisa tempelo mpi mambu yina yo vandaka kumonisa. Yo lombaka nde lusambu ya Tata na yandi kuvanda bunkete!

³ Bankama ya bamvula na nima, ntangu Yezu kumaka Ntotila yina kele Mesia, yandi tulaka diaka bunkete na tempelo mosi; bunkete yai ke tadila bantu yonso yina ke zola kusambila Nzambi bubu yai na mutindu yandi ke zolaka. Inki tempelo yandi kumisaka bunkete?

Kukumisa “Bana ya Levi” Bunkete

⁴ Mutindu beto monaka yo na Kapu 2 ya mukanda yai, ntangu Yezu kumaka Ntotila na 1914, yandi kwisaka ti Tata na yandi sambu na kutala tempelo ya *kimpeve*, disongidila ngidika ya Nzambi me salaka sambu na lusambu ya bunkete.^[2] Na ntangu yina, Ntotila monaka nde yo lombaka kutomisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta, “bana ya Levi,” mpi kukumisa bo bunkete. (Mal. 3:1-3) Banda na 1914 tii na luyantiku ya 1919, Yehowa, Muntu ya Ke Tomisaka, bikaka nde bansadi na yandi kukutana ti mimekamu ya mutindu na mutindu sambu na kutomisa bo mpi kuku-

misa bo bunkete. Yo ke pesa kiese na kuzaba nde, mambu yai sadisaka bo na kukuma bunkete mingi mpi ya kuyilama sambu na kupesa Ntotila yina kele Mesia maboko!

⁵ Keti yo vandaka mbala ya nsuka ya Nzambi tomisaka bansadi na yandi mpi kumisaka bo bunkete? Ve. Na nsungi yai yonso ya bilumbu ya nsuka, Yehowa ke sadilaka Ntotila yina kele Mesia sambu na kusadisa balongoki na yandi na kuvanda bunkete; mpidina, bo lenda bikala na tempelo ya kimpeve. Na bakapu zole ya ke landa, beto ta mona mutindu yandi me tomisaka bikalulu na bo mpi mutindu na bo ya kusala mambu. Kansi, beto tadila nte te bunkete ya *kimpeve*. Lukwikilu na beto ta kuma ngolo kana beto bakisa mutindu Yezu me sadisaka balongoki na yandi na kuvanda bunkete na kimpeve, yo vanda na mutindu ya ke monana to ve.

‘Beno Vanda Bunkete’

⁶ Bunkete ya kimpeve ke tendula nki? Sambu na kubaka mvutu, bika beto tadila mambu yina Yehowa zabisaka Bayuda ntangu bo vandaka pene-pene ya kubasika na kimpika na Babilone, na mvu-nkama ya sambanu na ntwala ya ntangu na beto, mutindu ntumwa Polo tubaka. (**Tanga 2 Bakorinto 6:17.**) Lukanu ya ntete-ntete yina Bayuda yai vandaka kuvutuka na Yeruzalemi vandaka ya kutunga tempelo mpi kuvutula diaka lusambu na kieleka. (Esd. 1:2-4) Luzolo ya Yehowa vandaka nde bantu na yandi kuyambula mambu yonso ya dibundu ya Babilone. Yo yina, yandi pesaka bo bansiku mingi: “Beno basika na kati na bo,” “beno kabwana ti bo,” mpi “beno yambula kusimba kima ya mvindu.” Ata kima mosi ve ya lusambu na luvunu fwete kota na lusambu ya bunkete ya Yehowa. Yo ke longa beto nki? Kuvanda bunkete na kimpeve ke tendula kuyambula malongi mpi bikalulu ya mabundu ya luvunu.

⁷ Ntangu fioti na nima ya kukuma Ntotila, Yezu tulaka ngidika mosi yina bantu lenda zaba kukonda mpasi mpi na nzila na yo, yandi me sadisaka balongoki na yandi na kuvanda bunkete na kimpeve. Ngidika yina kele mpika ya kwikama mpi ya mayele, yina Yezu ponaka na 1919. (Mat. 24:45) Na mvula yina, balongoki ya Biblia yambulaka dezia malongi mingi ya mabundu ya luvunu. Kansi yo lombaka nde bo kuma diaka bunkete mingi. Na nzila ya mpika na yandi ya kwikama, Yezu me sadisaka malembe-malembe balongoki na yandi na kuzaba bikalulu mpi malongi mingi yina yo lombaka nde bo yambula. (Bing. 4:18) Beto tadila mwa bambandu.

Keti Bakristu Fwete Sala Feti ya Noël?

⁸ Banda ntama, Balongoki ya Biblia bakisaka nde feti ya Noël katukaka na bikalulu ya mimpani, mpi nde Yezu butukaka ve na Desembri 25. *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni*, ya Desembri 1881 (Kingelesi), tubaka nde: “Bamilio ya mimpani me kotaka na mabundu ya Bukristu. Kansi bo salaka *bansoba* kaka ya *munoko*;

---

6. Inki mutindu bansiku yina Yehowa pesaka Bayuda yina vandaka na kimpika ke sadisaka beto na kubakisa mambu ya beto fwete sala sambu na kuvanda bunkete na kimpeve?

7. Inki ngidika Yezu me bakaka sambu na kusadisa balongoki na yandi na kuvanda bunkete na kimpeve?

8. Inki balongoki ya Biblia bakisaka banda ntama sambu na Noël, kansi nki bo zabaka ve pwelele?

Dati ya nsuka ya bo salaka Noël na Betele ya Brooklyn vandaka na 1926

9. Inki balongoki ya Biblia bakisaka na nima sambu na Noël?

10. (a) Inki bantendula ya siki-siki bo pesaka na Desembri 1928 sambu na Noël? (Tala mpi lupangu “Noël: Kisina mpi Lukanu na Yo.”) (b) Inki lukebisu bo pesaka bansadi ya Nzambi sambu na bafeti mpi bankinsi ya nkaka yina bo fwete sala ve? (Tala lupangu “Masolo ya Ke Tubila Bafeti mpi Bankinsi ya Nkaka.”)

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Disolo yai monisaka nde Yezu butukaka ve na dati yina ya madidi ya ngolo, sambu na kutadila Biblia, “bangungudi vandaka na nganda ti mameme na bo.”—Luka 2:8.

banganga-nzambi ya mimpani kumaka banganga-nzambi ya Bakristu mpi bafeti ya mimpani kumaka ti bazina ya Bukristu, mu mbandu, Noël.” Na 1883, disolo mosi ya *Nzozulu ya Nkengi* vandaka ti ntu-diambu, “Yezu Butukaka Nki Ntangu?” Yo vandaka kutendula nde Yezu butukaka na luyantiku ya ngonda ya Oktobri.^[3] Kansi na ntangu yina, Balongoki ya Biblia bakisaka ve pwelele mfunu ya kuyambula kusala feti ya Noël. Bo landaka na kusala feti yina, ata nkutu bampangi ya dibuta ya Betele na Brooklyn (États-Unis). Kansi, na nima ya mvu 1926, mambu yantikaka kusoba. Sambu na nki?

9 Na nima ya kutadila mambu yango mbote-mbote, Balongoki ya Biblia bakisaka nde kisina ya feti ya Noël mpi mambu yina ke salamaka na Noël ke pesaka ve Nzambi lukumu. Disolo, “Kisina ya Feti ya Noël,” yina basikaka na Zulunalu *L’Âge d’Or* ya Desembri 14, 1927, tubaka nde feti ya Noël kele feti ya mimpani; yo ke siamisa kaka biese mpi lusambu ya biteki. Disolo yango monisaka pwelele nde Kristu pesaka ve ntuma ya kusala feti yai; na nsuka, yo tubaka pwelele nde: “Nsi-ntoto, mambu ya kinsuni mpi Diabulu ke siamisa bantu na kulanda kusala feti ya Noël; yai kele kikuma ya nene yina fwete pusa bantu yina me kudipesaka ya mvimba na kusalu ya Yehowa na kuyambula kusala feti yai.” Yo yina bampangi ya Betele salaka ve feti ya Noël na Desembri ya mvula yina—nkutu bo ke salaka yo diaka ve!

10 Na mvula yina landaka, Balongoki ya Biblia bakaka bantendula ya nkaka ya siki-siki sambu na feti ya Noël. Na Desembri 12, 1928, Mpangi Richard Barber, ya babiro ya ke twadisaka kusalu na

“NOËL: KISINA MPI LUKANU NA YO”

NA Desembri 1928, Mpangi Richard Barber (yina bo me tula kidimbu na foto) salaka diskure mosi ya ngolo na radio sambu na kutubila Noël. Bo basisaka diskure yango na *L'Âge d'Or* ya Desembri 12, 1928, na ntu-diambu, “Noël: Kisina mpi Lukanu na Yo.” Mambu yai ya ke landa vandaka na diskure yina:

- “Sambu na kubumba mfunu ya *nkudulu*, Satana . . . me longaka bantu na kutula dikebi ya kuluta mingi na *lubutuku* ya Yezu (ntangu yandi vandaka *bebe*) kansi na *lufwa* ya Yezu ve (ntangu yandi kumaka *mbuta*).”

- “Beto me zaba beto yonso kikalulu ya biese, ya mansoni, ya kulawuka malafu mpi ya bafeti yina bantu ke salaka na nsungi ya Noël . . . Ya kieleka, mambu yai yonso ke pesaka ve Yehowa to Mwana na Yandi lukumu.”
- “Satana me nungaka na kubamba bafeti na yandi ya luvunu, bilumbu ya kudia, bilumbu ya kubuya kudia mpi bilumbu ya santu na mabundu . . . Satana me nungaka na kundimisa bantu bangidika na yandi ya mbi mpi kupesa yo bazina ya Bukristu, sambu na kuvweza Yehowa, Nzambi ya nene.”

ntoto ya mvimba, salaka diskure mosi na radio; yandi monisaka pwelele nde feti yai katukaka na mabundu ya luvunu. Bansadi ya nzambi salaka nki ntangu bo bakaka bantuma yai ya pwelele? Mpangi Charles Brandlein tubaka mambu yai ntangu yandi yibukaka kilumbu yandi ti fami na yandi yambulaka kusala feti ya Noël: “Keti yo vandaka mpasi na kuyambula? Ata fioti ve! Yo vandaka bonso muntu ke katula lele mosi ya mvindu sambu na kulosa yo.” Mpangi Henry Cantwell vandaka mpi ti mabanza yai; yandi tubaka nde: “Beto waka kiese mutindu beto kukaka kuyambula kima mosi sambu na kumonisa nde beto ke zolaka Yehowa.” Na nima, mpangi yai kumaka nkengi-ntambudi. Balongoki ya kwikama ya Kristu vandaka ya kuyilama sambu na kuyambula kusala bafeti yonso ya luvunu sambu yo katukaka na mimpansi.^[4]—Yoa. 15:19; 17:14.

11 Balongoki yai ya Biblia me bikilaka beto mbandu ya mbote kibeni! Beto yindulula mbandu na bo mpi beto kudiyula nde: ‘Inki mutindu mono ke tadilaka malongi yina ke katukaka na mpika ya kwikama? Keti mu ke ndimaka yo na ntonda yonso mpi ke sadilaka yo?’ Kana beto ke lemfuka na luzolo yonso, beto ta monisa nde beto ke pesaka Ntotila yina kele Mesia maboko, sambu yandi muntu ke sadila mpika ya kwikama sambu na kupeesa beto madia ya kimpeve na ntangu ya me fwana.—Bis. 16:4, 5.

Keti Bakristu Fwete Sadila Kulunsi?

12 Banda bamvula mingi, Balongoki ya Biblia vandaka kundima nde kulunsi kele kidimbu mosi ya Bakristu. Kansi bo sosaka

---

11. Inki mutindu beto lenda pesa Ntotila yina kele Mesia maboko?

12. Banda bamvula mingi, nki mutindu Balongoki ya Biblia vandaka kutadila Kulunsi?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[4] Na Novembri 14, 1927, Mpangi Frederick Franz sonikaka nde: “Beto ta sala ve feti ya Noël mvula yai. Bampangi ya dibuta ya Betele me ndima nde bo ta salaka diaka ve feti ya Noël.” Mwa bangonda na nima, na Februari 6, 1928, Mpangi Franz sonikaka diaka nde: “Malembe-malembe, Mfumu ke kumisa beto bunkete mpi ke katula beto na bifu ya Babilone, dibundu ya Diabulu.”

13. Inki bantendula balongoki ya Kristu bakaka na yina me tala kusadila kulunsi? (Tala mpi lupangu “Bo Me Pesa Malembe-Malembe Bantendula ya Me Tala Kulunsi.”)

14. Bansadi ya Nzambi salaka nki ntangu bo bakaka malembe-malembe bantendula ya me tala kulunsi?

15, 16. Inki mutindu beto lenda monisa nde beto kele ti lukanu ya kutanina bunkete ya kibansala ya tempelo ya kimpeve ya Yehowa awa na ntoto?

Kidimbu ya kulunsi ti mpu ya kimfumu
(Tala baparagrafe 12 na 13)

ve kusambila yo sambu bo zabaka nde kusambila biteki kele mbi. (1 Bak. 10:14; 1 Yoa. 5:21) Kaka na luyantiku, na 1883, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka pwelele nde, “Nzambi ke mengaka mitindu yonso ya lusambu ya biteki.” Kansi na luyantiku, Balongoki ya Biblia vandaka kumona nde mitindu ya nkaka ya kusadila kulunsi kele mbi ve. Mu mbandu, bo vandaka kulwata na lulendo yonso makaro mosi yina vandaka ti kulunsi mpi mpu ya kimfumu. Bo vandaka kutuba nde, yo ke tendula, kana bo bikala ya kwikama tii na lufwa, bo ta baka mpu ya kimfumu ya luzingu. Banda na 189-1, bo kumaka kutula kidimbu ya kulunsi ti mpu ya kimfumu na lutiti ya zulu ya *Nzozulu ya Nkengi*.

13 Balongoki ya Biblia vandaka kuzola kidimbu yina ya kulunsi ti ka mpu ya kimfumu. Kansi, pene-pene ya mvu 1930, bo yantikaka kubakisa malembe-malembe mambu. Ntangu Mpangi Grant Suiter, yina kumaka na nima kusala na Nto-Kimvuka, yibukaka lukutakanu mosi ya nene, yina salamaka na mbanza Détroit (na Michigan, na États-Unis); yandi tubaka nde: “Bo tendulaka na lukutakanu yina nde, kidimbu yina ya kulunsi ti mpu ya kimfumu kele na mfunu ve mpi bo fwete sadila yo diaka ve.” Na bamvula yina landaka, bo pesaka bantendula mingi ya mambu yai. Yo kumaka pwelele nde, bo fwete sadila ve kulunsi na lusambu yina kele ya bunkete na kimpeve.

14 Bansadi ya Nzambi salaka nki ntangu bo bakaka malembe-malembe bantendula yai yonso ya ke tadila kulunsi? Keti bo landaka kusadila kidimbu yina ya kulunsi ti mpu ya kimfumu, sambu bo vandaka kuzola yo mingi? Lela Roberts, mpangi-nkento mosi yina sadilaka Yehowa bamvula mingi, tubaka nde: “Beto yambulaka yo kukonda mpasi ntangu beto bakisaka ntendula na yo.” Ursula Serenco, mpangi-nkento ya nkaka ya kwikama tubaka mambu yai bampangi mingi vandaka kutuba: “Nsuka-nsuka beto bakisaka nde, kima yina beto vandaka kuzola mingi mpi kutuba nde yo kele kidimbu ya lufwa ya Mfumu na beto mpi ya kwikama na beto, vandaka kidimbu ya mimpani. Mutindu Bingana 4:18 ke monisa yo, beto vandaka na kiese mutindu nzila vandaka kusema ngolo kibeni.” Balongoki ya kwikama ya Kristu losaka mambu ya mvindu ya mabundu ya luvunu!

15 Beto kele ti lukanu ya mutindu mosi bubu yai. Beto ke bakisaka nde Kristu ke sadilaka nzila mosi ya pwelele, mpika na yandi ya kwikama mpi ya mayele, sambu na kusadisa bansadi na yandi na kubikala ya bunkete na kimpeve. Yo yina, ntangu malongi ya beto ke bakaka ke kebisaka beto sambu na bafeti, bikalulu, to binkulu yina me katukaka na mabundu ya luvunu, beto ke lemfukaka kukonda kusukinina. Bonso bampangi na beto ya bankento ti babakala, yina zingaka na luyantiku ya kukala ya Kristu, beto kele ti lukanu ya kutanina bunkete ya kibansala ya kitini ya tempelo ya kimpeve ya Yehowa awa na ntoto.

MASOLO YA KE TUBILA BAFETI MPI BANKINSI YA NKAKA

BANDA bamvula mingi, Kristu me sadisaka balongoki na yandi na kukota ve na mambu ya nsi-ntoto. Yai masolo ya ntete kibeni, yina kebisaka bansadi ya Nzambi sambu na bafeti mpi bankinsi ya mutindu na mutindu yina bo fwete sala ve.

- **Pake ya Lufutumuku.** “Bantu bakaka Pake ya Lufutumuku, feti ya mimpani, mpi kotisaka yo na dibundu yina bo ke bingaka nde ya Bukristu.”—*L’Âge d’Or* ya Desembri 12, 1928, lutiti 168.
- **Saint-Valentin.** “Kisina ya feti ya Saint-Valentin ke monisa nde yo kele ve ata fioti feti ya santu yina beto fwete siamisa.”—*L’Âge d’Or* ya Desembri 25, 1929, lutiti 208.
- **Kilumbu ya Kubutuka.** “Biblia ke tubila kaka bafeti zole ya kilumbu ya kubutuka; mosi kele ya Farao, ntotila ya Ezipte ya mumpani, na bilumbu ya Yozefi; ya nkaka kele ya Erode, mpi kilumbu yango bo fwaka Yoane Mbotiki. Ata kisika mosi ve na Biblia bo ke tubila nsadi mosi ya Nzambi, yina salaka feti ya kilumbu ya kubutuka.”—*L’Âge d’Or* ya Mayi 6, 1936, lutiti 499.
- **Bonane.** “Bafeti yonso ya Bonane ti biese na yo mpi kulawuka malafu kele ve sambu na Bakristu; kilumbu ya bo ke salaka feti yina kele mpi ya luvunu. Bakristu ya ntete vandaka kusala yo ve.”—*Réveillez-vous !* ya Desembri 22, 1946, lutiti 24.

BO ME PESA MALEMBE- MALEMBE BANTENDULA YA ME TALA KULUNSI

- Kidimbu ya kulunsi ti mpu ya kimfumu kele na mfunu ve mpi beto fwete sadila yo ve. —Lukutakanu ya nene na Detroit, na mbanza ya Michigan, na États-Unis, 1928.
- Kidimbu ya kulunsi ti mpu ya kimfumu kele biteki. —*Kuyidika*, 1933, lutiti 239.
- Kulunsi kele kima ya mimpani.—*L’Âge d’Or* ya Februari 28, 1934, lutiti 336.
- Yezu fwaka na nti, kansi na kulunsi ve.—*L’Âge d’Or* ya Novembri 4, 1936, lutiti 72; *Bimwama*, 1936, lutiti 27.

Babiblia mingi me balulaka ngogo ya Kigreki, *stau-ros*, nde “kulunsi.” Kansi tala mambu yina mikanda mingi ke tuba sambu na ngogo yai: “Ngogo yina ya Kigreki [*stau-ros*] ke tendula kibeni nti.”—*Cyclopedia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature*.

“Yo ke tendula nti ya nene. Yo me fwanana ve ti ‘kulunsi.’—*Crucifixion in Antiquity*.

“Yo ke tendula kaka nti mosi ya ngolo, bonso yina bansadi ya

bilanga ke sadilaka sambu na kutunga lupangu.”—*History of the Cross*.

“Yo ke tendula ve ata fioti bitini zole ya banti yina bo me vukisa sambu na kusala kulunsi; yo ke tendula kaka nti mosi.”—*The Companion Bible*.

“Yo ke tendula nti mosi ya kutelama . . . Yo ke tendula ve ata fioti banti zole ya bo me vukisa na mutindu mosi buna.”—*A Critical Lexicon and Concordance*.

Bukondi ke monisa kisalu
ya kusamuna Kimfumu na
nsi-ntoto yai ya kele bonso
nzadi-mungwa
(Tala paragrafe 18)

16 Na nsungi ya bilumbu ya nsuka, Kristu me salaka mpi mambu mingi yina beto ke monaka mpenza ve sambu na kutanina dibundu, sambu bantu kubebisa yo ve na kimpeve. Inki mutindu?

Kukabula “Bantu ya Mbi ti Bantu ya Lunungu”

17 Ntotila Yezu Kristu ke taninaka mabundu ya bansadi ya Nzambi na ntoto ya mvimba. Yezu Kristu ti bawanzio ke salaka kisalu mosi ya kukabula, yina beto ke monaka kaka mambu fioti. Yandi tendulaka yo na kingana na yandi ya bukondi. **(Tanga Matayo 13:47-50.)** Kingana yai ke tendula nki?

18 “*Bukondi yina bo me losa na nzadi-mungwa.*” Bukondi ke monisa kisalu ya kusamuna Kimfumu na nsi-ntoto yai ya kele bonso nzadi-mungwa. *‘Yo me kanga bambisi ya masa ya mitindu yonso.’* Nsangu ya mbote ke bendaka bantu ya mutindu na mutindu, mu mbandu bantu yina ke sala bansoba sambu na kukuma Bakristu ya kieleka mpi bantu mingi ya nkaka ya ke tula kaka mwa dikebi na kieleka, kansi bo ke kudipesa ve na lusambu ya bunkete.^[5] *Bo me tula “bambisi ya mbote na bitunga.”* Bo ke vukisaka bantu ya masonga na mabundu, mpi kuna, bo lenda sambila Yehowa na bunkete yonso. *Bo me “losaka bambisi ya mbi.”* Na bilumbu yai ya nsuka, Kristu ti bawanzio ke kabulaka “bantu ya mbi ti bantu ya lunungu.”^[6] Yo yina bantu ya kukonda lunungu, disongidila bayina ke buyaka kuyambula balukwikilu to bikalulu ya mbi, ke bebisaka ve mabundu.^[7]

19 Yo ke pesaka kikesa na kuzaba nde Ntotila na beto, Yezu Kristu, ke taninaka bantu yina Tata me pesaka yandi. Yo ke pesa diaka kikesa na kuzaba nde, yandi ke sala mpi bikesa mingi bubu yai sambu na kutanina lusambu ya kieleka, mpi bansadi ya kieleka, kaka mutindu yandi salaka yo ntangu yandi tulaka bunkete na tempelo na mvu-nkama ya ntete ya ntangu na beto. Beto kele na ntonda kibeni mutindu Kristu ke sadisaka bansadi ya Nzambi mpi lusambu ya kieleka na kubikala bunkete na kimpeve. Beto lenda monisa nde beto ke pesaka Ntotila mpi Kimfumu na yandi maboko kana beto ke vukana ve ti mabundu ya luvunu na mambu yonso.

17, 18. Na kingana ya bukondi, nki ke tendula (a) kulosa bukondi na masa, (b) kukanga “bambisi ya masa ya mitindu yonso,” (c) kutula bambisi ya mbote na bitunga, mpi (d) kulosa bambisi ya mbi?

19. Nge ke kudiwa nki mutindu sambu na mambu yina Kristu me salaka sambu na kutanina bunkete ya bansadi ya Nzambi mpi ya lusambu ya kieleka?

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[5] Mu mbandu, na 2013, nталu ya bansamuni vandaka 7965954; kansi na nkinsi ya ke salamaka konso mvula sambu na kusungimina lufwa ya Kristu, bantu vandaka 19241252.

[6] Kisalu ya kukabula bambisi ya mbote ti bambisi ya mbi *me swaswana* ti kisalu ya kukabula mameme ti bankommo. (Mat. 25:31-46) Kisalu ya kukabula mameme ti bankommo, to lusambisu ya nsuka, ta salama na nsungi ya mpasi ya nene yina ke kwisa. Yo yina, na ntuala nde mpasi ya nene kukwisa, bantu yina kele bonso bambisi ya mbi lenda vutuka diaka na Yehowa mpi kuvukana diaka na dibundu.—Mal. 3:7.

[7] Nsuka-nsuka, bo ta losa bantu yina me fwana ve na furu ya tiya ya kifwani, yina ke tendula lufwa ya kimakulu.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Bunkete ya kimpeve ke tendula nki, mpi nki kele nzila yina Yezu ke sadilaka sambu na kusadisa balongoki na yandi na kuvanda bunkete na kimpeve?
- Inki mutindu Yezu sadilaka mpika na yandi ya kwikama mpi ya mayele sambu na kusadisa balongoki na yandi na kuyambula kusala feti ya Noël mpi kusadila kidimbu ya kulunsi ti mpu ya kimfumu?
- Nge ke kudiwa nki mutindu sambu na mambu yina Kristu me salaka sambu na kutanina lusambu ya kieleka?

11

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Ntotila ke longa bantu na yandi mutindu ya kuzitisa minsiku ya bikalulu ya mbote ya Nzambi

---

1. Inki kima Ezekiele monaka, yina ke yitukisa beto mingi kibeni?
  2. (a) Mbona-meso ya tempelo ke monisa nki? (Tala mpi noti na nsi ya lutiti.)
(b) Bakielo ya tempelo lenda longa beto nki?
  3. Sambu na nki yo lombaka nde Kristu landa na kutomisa balongoki na yandi?
-

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Na 1932, Volime 2 ya mukanda *Justification* monisaka na mbala ya ntete nde, bambikudulu ya Biblia ya ke tubila kuvutulama ya bansadi ya Nzambi na bwala na bo ke lungana na bilumbu na beto; na Izraele ya kinsuni ve, kansi na Izraele ya *kimpeve*. Bambikudulu yai ke benda dikebi na kuvutulama ya lusambu ya bunkete. *Nzozulu ya Nkengi* ya Marsi 1, 1999, tendulaka nde tempelo yina Ezekiele monaka na mbona-meso ke mbikudulu mosi ya ke tubila kuvutulama, mpi yo fwete lungana na kimpeve na nsungi ya bilumbu ya nsuka.

Kutomisa Bikalulu ya Mbote

Yina Ke Wakana ti Busantu ya Nzambi

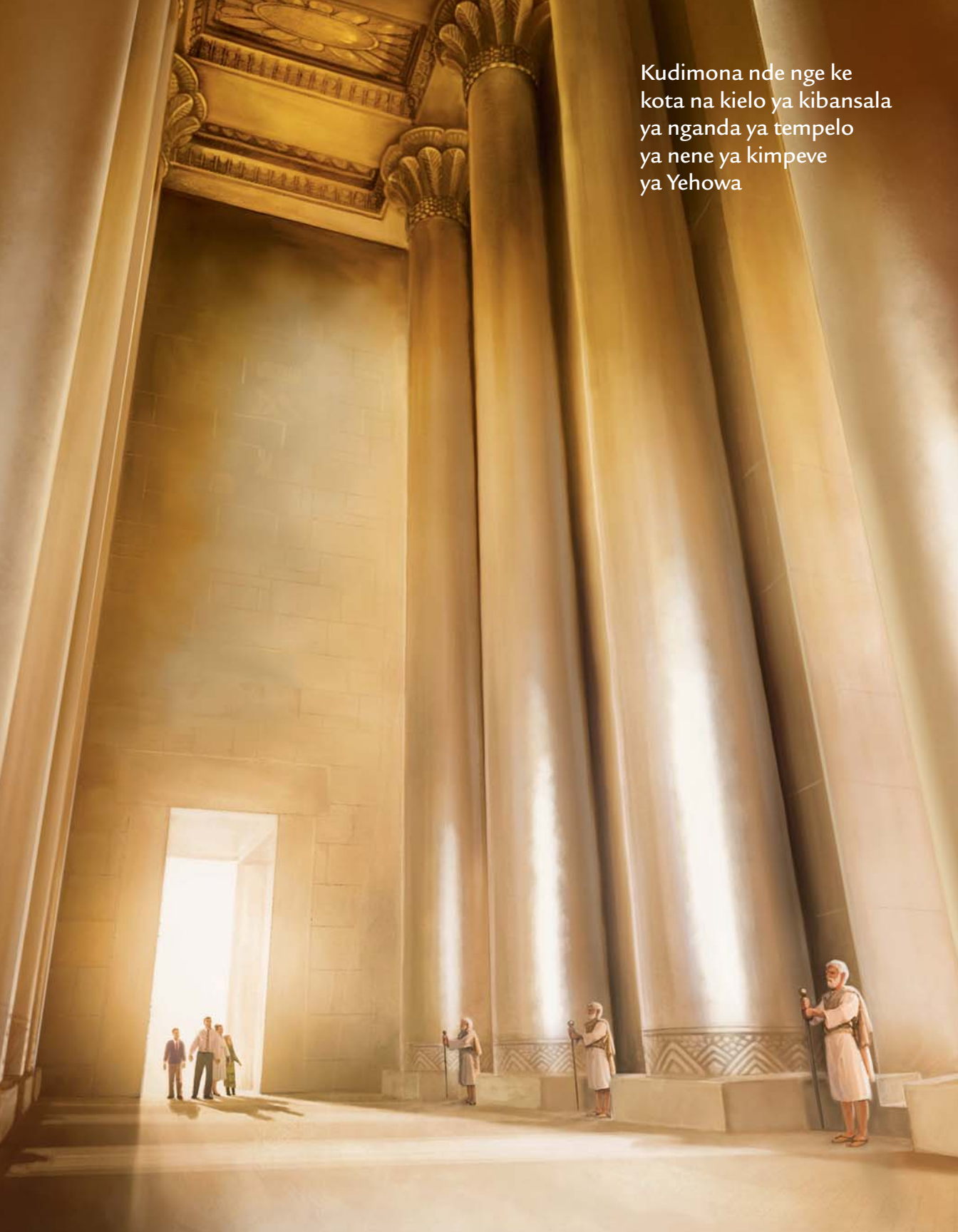
YINDULA nde nge me kutana ti mambu yina profete Ezekiele kutanaka na yo bamvula 2 500 me luta. Nge me kuma na ntuala ya tempelo mosi ya nene kibeni. Wanzio mosi ya ngolo kele pana sambu na kutwadisa nge na kisika yai ya kuyituka! Yo kele ti bakielo tatu, mpi beno me tombuka na kimatilu mosi ya kele ti bisika nsambwadi ya kutudila makulu sambu na kukuma na kielo mosi. Nge ke yituka mingi kibeni na kumona bakielo yina ya nene mpi ya nda kiteso ya bametre 30. Na kati, nge ke mona bashambre ya bankengidi. Bo me sala mpi bifwanisu ya maba na bibaka na yo. —Ezek. 40:1-4, 10, 14, 16, 22; 41:20.

² Mbona-meso yai kele ya tempelo ya kimpeve. Profete Ezekiele tubilaka mambu na yo mingi ya fioti-fioti, banda na kapu 40 tii na kapu 48 ya mukanda ya Ezekiele. Tempelo yai ke monisa bangidika yina Yehowa me bakaka sambu na lusambu ya bunkete. Kونسو kima ya kele na kati ke wakana ti lusambu na beto na bilumbu yai ya nsuka.^[1] Bakielo yina ya nene ke tendula nki? Yo ke yibusa beto nde, bantu yonso yina ke kota na lusambu ya bunkete fwete zitisa minsiku ya kuzanguka ya Nzambi. Yo kele mpi mutindu mosi sambu na maba; bantangu ya nkaka, Biblia ke sadilaka yo sambu na kutubila lunungu. (Nk. 92:13) Ebuna bashambre ya bankengidi? Yo ke monisa pwelele nde, bantu yonso yina ke zitisaka ve minsiku ya Nzambi lenda baka ve mambote yai ya kitoko ya lusambu ya bunkete yina ke pesaka luzingu.—Ezek. 44:9.

³ Inki mutindu mbona-meso ya Ezekiele lunganaka? Mutindu beto monaka yo na Kapu 2 ya mukanda yai, Yehowa sadilaka Yezu sambu na kutomisa bansadi na yandi na mutindu mosi ya nene banda na 1914 tii na luyantiku ya 1919. Keti kisalu ya kutomisa sukaka na bamvula yai? Ata fioti ve! Na nsungi yonso ya mvun-kama ya me katuka kuluta, Kristu me landaka na kunwanina minsiku ya santu ya bikalulu ya mbote ya Yehowa. Mpidina, yandi ke landa na kutomisa balongoki na yandi na mutindu ya me fwana. Sambu na nki? Sambu Kristu ke bakaka balongoki na yandi na kati ya nsi-ntoto yai ya kubeba, mpi Satana ke sosaka ntangu yonso kubenda bo sambu na kuvutukila bikalulu ya mbi. **(Tanga 2 Piere 2:20-22.)** Beto tadila ntangu yai mitindu tatu yina

Kudimona nde nge ke
kota na kielo ya kibansala
ya nganda ya tempelo
ya nene ya kimpeve
ya Yehowa

4, 5. Inki mayele ya mbi Satana ke sadilaka banda ntama, mpi yo me butaka nki mbuma?

6. Inki lusilu basikaka na *Nzozulu ya Nkengi*, inki mutindu bo sadilaka yo, mpi sambu na nki bo yambulaka yo? (Tala mpi noti na nsi ya lutiti.)

7. Inki kima *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka na 1935, mpi nki minsiku yo yibusaka?

8. Sambu na nki *Nzozulu ya Nkengi* ke yibusaka mbala na mbala ntendula ya ngogo ya Kigreki yina bo ke balulaka nde pite?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Lusilu yina vandaka kubuyisa bakala ti nkento, yina kele ve bankwelani, na kukanga kielo kana bo kele kaka bo zole na shambre; bo fwete yambula kielo ya kukangula, katula kaka kana bo kele bankwelani to bantu ya fami mosi. Na nsungi ya bamvula, bo vandaka kutanga lusilu yango konso kilumbu na manaka ya Lusambu ya Suka na Betele.

Kristu me tomisaka bikalulu ya Bakristu ya kieleka. Beto ta tubila ntete bikalulu ya mbote; na nima, bunkete ya dibundu; mpi na nsuka, bunkete na dibuta.

Kutomisa Bikalulu ya Mbote na Nsungi ya Bamvula

4. Bansadi ya Yehowa me ndimaka nde yandi tomisa bikalulu na bo, sambu bo ke sosaka ntangu yonso kuvanda ti bikalulu ya mbote. Beto tadila mwa bambandu.

5. **Mansoni.** Yehowa me pesaka bankwelani mpamba nswa kuvukisa nitu. Kuvukisa nitu ke vandaka ya bunkete mpi ya mbote kaka na makwela. Kansi, Satana ke zolaka kubebisa dikabu yai ya mbalu mpi ke sadilaka yo sambu na kubwisa bansadi ya Yehowa; mpidina, Yehowa ta ndima bo diaka ve. Yo ke mawa na kumona nde, Satana bwisaka bansadi mingi ya Yehowa na bilumbu ya Balamu ntangu yandi sadilaka mayele yai ya mbi; Yandi ke landa na kusadila yo mingi na bilumbu yai ya nsuka.—Kut. 25:1-3, 9; Kus. 2:14.

6. Sambu na kukanga Satana nzila, *Nzozulu ya Nkengi* ya Yuni 15, 1908 (Kingelesi) basisaka lusilu mosi, yina vandaka kutuba nde: “Mono ke sila nde, ntangu yonso mpi bisika yonso, mono ta vandaka ti bangwisana ya mbote ti babakala mpi banke-nto, yo vanda na kingenga to na meso ya bantu.”^[2] Ata yo vandaka ve nsiku yina bo fwete zitisa, bantu mingi ndimaka kuzitisa yo mpi lombaka nde bo basisa bazina na bo na *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni*. Bamvula mingi na nima, bo monaka nde lusilu yango kumaka kaka bonso kikalulu mosi buna, ata yo vandaka ntete mfunu; yo yina bo yambulaka yo. Kansi bo vandaka ntangu yonso kuyibusa minsiku ya bikalulu ya mbote yina yo vandaka kusiamisa.

7. Ata mpidina, Satana vandaka kaka kusosa kubwisa bampangi. *Nzozulu ya Nkengi* ya Yuni 1, 1935 (Kifalansa), tubilaka kima mosi ya mbote ve, yina bansadi ya Nzambi kumaka kusala mingi. Bankaka vandaka kuyindula nde, sambu bo vandaka kudipesa na kisalu ya kusamuna, yo lombaka ve nde bo zitisa minsiku ya Yehowa ya ke tadila bikalulu ya mbote na luzingu na bo. *Nzozulu ya Nkengi* tubaka pwelele nde: “Beto fwete vila ve ata fioti nde, Nzambi ke lombabeto ve kaka na kusala kisalu ya kusamuna. Bampangi ya Yehowa kele mimonisi na yandi, mpi bo kele ti mukumba ya kumonisa mbote-mbote Yehowa mpi kimfumu na yandi na meso ya bantu.” Disolo yai ya *Nzozulu ya Nkengi* pesaka bandongisila ya pwelele ya me tala makwela mpi kuvukisa nitu; yo sadisaka bansadi ya Nzambi na ‘kutina pite.’—1 Bak. 6:18.

8. Na bamvula ya me katuka kuluta, *Nzozulu ya Nkengi* me yibusaka mbala na mbala ntendula ya ngogo ya Kigreki, *pornéia*, yina bo ke balulaka nde, pite. Ngogo yai ke tendula ve kaka, kuvukisa nitu. Yo ke tadila mambu yonso ya mansoni, mingi-mingi, yina ke salamaka na banzo ya kindumba. Na mutindu yina, Kristu me taninaka balongoki na yandi na mansoni yina me mwanganabubu yai.—**Tanga Baefezo 4:17-19.**

9 Kunwa malafu mingi. *Nzozulu ya Nkengi* ya Mayi 15, 1935 (Kifalansa), tubilaka diaka kima yai ya nkaka ya ke tadila bikalulu: “Beto me mona mpi nde bampangi ya nkaka ke kwenda kusamuna to ke lungisa mikumba ya nkaka na dibundu ntangu bo me nwa malafu mingi. Masonuku ke pesaka muntu nswa ya kunwa malafu nki ntangu? Keti yo ke mbote kana mpangi mosi me nwa malafu tii na kiteso ya kubebisa kisalu na yandi na dibundu ya Yehowa?”

10 *Nzozulu ya Nkengi* pesaka mvutu ya ke monisa dibanza ya bukati-kati ya Ndinga ya Nzambi sambu na malafu; yo tubaka nde, ata Biblia ke buyisa ve kunwa malafu, kansi yo ke buyisa kibeni kulawuka malafu. (Nk. 104:14, 15; 1 Bak. 6:9, 10) Sambu na mambu ya me tala kusala kisalu ya santu, bo ke yibusaka beto mbala na mbala disolo ya bana ya Aroni, yina Nzambi fwaka sambu bo pedisaka tiya yina nsiku pesaka ve nswa na mesa ya kimennga ya Nzambi. Disolo yai ke monisa na nima nde, Nzambi pesaka banganga-nzambi yonso nsiku ya kunwa ve malafu ntangu bo ke sala kisalu ya santu; ziku yina vandaka kima pusaka bo na kusala mbi. (Levi 10:1, 2, 8-11) Bubu yai, balongoki ya Kristu ke zitisaka mpi munsiku yai, bo ke salaka yonso sambu na kunwa ve malafu ntangu bo ke sala kisalu na bo ya nsatu.

11 Na bamvula ya me katuka kuluta, Kristu me sadisaka mingi balongoki na yandi na kubakisa mbote-mbote mambu ya ke tadila kimpika ya malafu. Na nsadisa ya malongi ya beto ke bakaka na ntangu ya me fwana, bampangi mingi me yidikaka mambu yai mpi me kumaka kutwadisa luzingu na bo mbote. Yo me sadisaka mpi bampangi mingi ya nkaka na kubwa ve na mitambu yai. Beto fwete bika ve ata fioti nde malafu kubebisa lukumu mpi dibuta na beto, to mingi-mingi kubebisa dibaku na beto ya kusambila Yehowa na mutindu ya bunkete.

12 Kunwa makaya. Bansadi ya Kristu yantikaka kubuya kunwa makaya na ntwala nde bilumbu ya nsuka kuyantika. Bamvula me luta, Charles Capen, mpangi mosi ya mununu tubilaka mutindu yandi kutanaka ti Mpangi Russell sambu na mbala ya ntete, na nsuka ya mvu-nkama 19 na mbanza Allegheny (Pennsylvanie, na États-Unis). Charles Capen vandaka toko ti bamvula 13; kilumbu yina, yandi vandaka na kimatilu ya Nzo ya Biblia ti bampangi na yandi tatu ya babakala. Ntangu Russell lutaka pana, yandi yulaka bo nde: “Baleke, beno ke nwa makaya? Mu ke wa nsudi ya makaya.” Bo zabisaka yandi nde bo ke nwa ve makaya. Ntembe kele ve nde bo zabaka dibanza na yandi sambu na makaya. Na *Nzozulu ya Nkengi* ya Augusti 1, 1895, Mpangi Russell tadilaka 2 Bakorinto 7:1 mpi sonikaka nde: “Mu ke ndima ve nde kunwa makaya to kusadila yo na mutindu ya nkaka lenda pesa Nzambi lukumu to kusadisa Mukristu. . . . Beto ke yindula ve ata fioti nde kilumbu ya nkaka, ziku bo waka Mfumu na beto nsudi ya makaya to bo monaka yandi ke tula bima ya mvindu na munoko.”

9, 10. (a) Inki kima ya ke tadila bikalulu, *Nzozulu ya Nkengi* yibusaka na 1935? (b) Inki dibanza ya bukati-kati Biblia ke longaka sambu na malafu?

11. Sambu na nki, kubakisa mbote-mbote mambu ya me tala malafu, vandaka lusakumunu sambu na bansadi ya Nzambi?

12. Inki vandaka dibanza ya bansadi ya Kristu sambu na makaya, ata na ntwala nde bilumbu ya nsuka kuyantika?

---

13. Inki mambu ya ke tadila bikalulu ya mbote bo tomi-saka na 1973?

14. Inki nsiku Nzambi pesa-ka sambu na menga, mpi nki salaka nde bantu mingi kukuma ti kikalulu ya kuvutula menga?

15, 16. (a) Inki vandaka desizio ya Bambangi ya Yehowa na yina me tala kuvutula menga? (b) Inki bangidika me sadisaka balongi ya Kristu na mambu ya me tala kuvutula menga mpi kusansa kukonda kuvutula menga, mpi yo me butaka nki mbuma?

“Beto ke yindula ve ata fioti nde kilumbu ya nkaka, ziku bo waka Mfumu na beto nsudi ya makaya to bo monaka yandi ke tula bima ya mvindu na munoko.”

—C. T. Russell

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Kunwa makaya, kudia yo, to kuna yo, ke tendula mpi mutindu ya mbi ya kusadila makaya.

13 Na 1935, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nde nti ya makaya kele “nti ya mvindu” mpi yo monisaka nde, konso muntu yina ke dia nti na yo to ke nwa makaya lenda vanda diaka ve na dibuta ya Be-tele to kuvanda mumonisi ya organizasio ya Nzambi, disongidila kusala kosalu ya kimupasudi-nzila to ya nkengi-ntambudi. Na 1973, bo tomisaka diaka mambu ya ke tadila bikalulu ya mbote. *Nzozulu ya Nkengi* ya Septembri 1, 1973, tendulaka nde ata muntu mosi ve yina kele Mbangi ya Yehowa lenda vanda ti lukumu ya mbote na dibundu kana yandi ke kangama ti kikalulu yai ya ke bebisa mpi ke fwa bantu to ke pesa bankaka mpasi. Bo fwete basisa na dibundu bantu yina ke buya kuyambula makaya.^[3] Awa, Kristu me sala kima ya nkaka ya mfunu sambu na kutomisa balongoki na yandi.

14 **Kusadila menga na mutindu ya mbi.** Na bilumbu ya Noa, Nzambi tubaka nde kudia menga kele mbi. Yandi yibusaka dikanda ya Izraele nsiku yai; yandi pesaka mpi Bakristu nsiku ya “kubuya . . . menga.” (Bis. 15:20, 29; Kuy. 9:4; Levi 7:26) Yo ke yitukisa ve na kumona nde, bubu yai, Satana ke sosaka mutindu ya kupusa bantu mingi na kufwa nsiku yai ya Nzambi. Minganga yantikaka kulunguka mutindu ya kuvutula menga banda na mvun-kama 19; kansi bo kumaka kusala yo mingi kaka ntangu bo zabaka mutindu menga ya bantu ke vandaka. Na 1937, bo yantikaka kubaka menga ya bantu mpi kubumba yo na banzo ya menga; Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba salaka nde bantu mingi yantika kuvutula menga.

15 Banda na luyantiku ya 1944, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nde, kuvutula menga me fwanana mpenza ti kudia menga. Na mvula yina landaka, bo monisaka nde dibanza yina me simbama na Biblia mpi bo tendulaka yo. Na 1951, bo basisaka listi mosi ya bangiufula ti bamvutu sambu na kusadisa bansadi ya Nzambi ntangu bo ke solula ti minganga. Na ntoto ya mvimba, balongoki ya kwikama ya Kristu vandaka kuzitisa nsiku yai, ata ntangu bantu vandaka kuvweza bo, kuniokula bo to kubangika bo. Kansi Kristu ke landa kusadila dibundu na yandi sambu na kupesa lusadisu ya me fwana, na nzila ya tumikanda mpi masolo ya kuyidika mbote-mbote.

16 Na 1979, bankuluntu ya nkaka yantikaka kukwenda na balupitalu sambu na kusadisa minganga na kubakisa mbote kiku-ma ya beto ke buyaka menga, baverse ya Biblia yina ke buyisa yo, mpi mitindu ya nkaka ya kusansa kukonda kuvutula menga. Na 1980, bankuluntu ya bambanza 39 ya États-Unis bakaka formasio ya sipesiali sambu na kulungisa mukumba yai. Na nima, Nto-Kimvuka ndimaka nde bo sala Bakomite ya Kuwakana ti Balupitalu na nsi-ntoto ya mvimba. Keti bangidika yai me butaka mbuma na nsungi ya bamvula? Bubu yai, mafunda mingi ya minganga—mu mbandu badoktere, minganga yina ke pasulaka bantu, minganga yina ke tobulaka ntunga ya anestezi—ke wakana

Balupitalu mingi kibeni ke ndima kusansa bantu kukonda kuvutula menga; bankaka nkutu ke tubaka nde yo kele metode mosi ya kuluta mbote ya lusansu

mbote ti bambefo yina kele Bambangi ya Yehowa, mpi ke zitisa desizio na beto ya kubaka lusansu kukonda kuvutula menga. Balupitalu mingi kibeni ke ndima kusansa bantu kukonda kuvutula menga; bankaka nkutu ke tubaka nde yo kele metode mosi ya kuluta mbote ya lusansu. Keti yo ke pesa ve kiese na kumona mutindu Yezu ke taninaka balongoki na yandi na bikesa yina Satana ke salaka sambu na kubwisa bo?—**Tanga Baefezo 5:25-27.**

¹⁷ Konso muntu na kati na beto fwete kudiyula nde, ‘keti mono ke bakaka na mbalu mambu yina Yezu me salaka sambu na kutomisa balongoki na yandi, mutindu yandi ke longaka beto na kuzitisa minsiku ya kuzanguka ya bikalulu ya mbote ya Yehowa?’ Kana “ee,” beto fwete vila ve nde, Satana ta sosaka ntangu yonso kupusa beto na kuzitisa ve minsiku ya bikalulu ya mbote ya Yehowa Nzambi sambu na kukabula beto ti yandi mpi Yezu. Sambu na kutanina beto na bupusi yai ya mbi, organizasio ya Yehowa ke pesaka beto ntangu yonso balukebisu ti bangibusa ya ke tadila bikalulu ya mbi ya nsi-ntoto yai. Yo yina, beto fwete tula dikebi na bandongisila ya mutindu yai, kundima yo mpi kuzitisa yo.—Bing. 19:20.

---

17. Inki mutindu beto lenda monisa nde beto ke bakaka na mbalu mambu Kristu me salaka sambu na kutomisa balongoki na yandi?

18. Inki mambu Mbona-meso ya Ezekiele ke yibusa beto pwelele sambu na bantu yina ke buyaka na luzolo yonso kuzitisa minsiku ya Nzambi?

19, 20. (a) Inki mutindu Kristu me sadisaka balongoki na yandi malembe-malembe na kutomisa mutindu ya kusambisa masumu ya nene? (b) Inki kele bikuma tatu ya ke sala-ka nde bo basisa nsumuki yina me balula ve ntima na dibundu?

21. Sambu na nki ngidika ya kubasisa muntu na dibundu ke natilaka bansadi ya Nzambi mambote bubu yai?

Kutanina Dibundu na Bikalulu ya Mbi

18 Bangidika yina Yehowa me bakaka sambu dibundu kuvanda kaka bunkete kele mutindu ya zole ya kutomisa bikalulu ya mbote. Yo ke mawa na kumona nde bantu ya nkaka ya me kudipesaka na Yehowa Nzambi mpi me ndimaka minsiku na yandi ya bikalulu ya mbote ke bikalaka ve ya kwikama na desizio na bo. Bankaka na kati na bo me kumaka ntima-mbi mpi ke buyaka na luzolo yonso kuzitisa minsiku yina. Inki beto fwete sala sambu na bantu ya mutindu yai? Beto lenda zaba mambu ya kusala kana beto tadila kima mosi ya kele na mbona-meso ya Ezekiele, ya beto monaka na luyantiku ya kapu yai, yina ke tubila tempelo ya kimpeve. Yibuka bakielo yina ya nene. Bashambre ya bankengidi vandaka na konso ndambu ya bakielo. Ntembe kele ve nde bankengidi vandaka kutanina tempelo sambu bantu ya kukonda kuyotisa kukota ve. (Ezek. 44:9) Yo ke monisa beto pwelele nde, lusambu ya bunkete kele kaka sambu na bantu yina ke sala bikesa sambu na kuzitisa minsiku ya Yehowa ya bikalulu ya mbote mpi ya bunkete na luzingu na bo. Yo ke yibusa beto mpi nde, bantu yonso ve kele ti dibabu ya kusambila Nzambi kumosi ti bansadi na yandi.

19 Na 1892, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nde, beto kele ti “mukumba (sambu beto kele Bakristu) ya *kubasisa na dibundu* bantu yina ke buya kundima, na mutindu ya pwelele to ve, nde Kristu kudipesaka yandi mosi nkudulu ya me fwanana sambu na bantu yonso.” (**Tanga 2 Yoane 10.**) Na 1904, mukanda *Lugangu ya Mpa*, na Kingelesi, tubaka nde, bantu yina ke landa na kusala mambu ya mbi lenda bebisa dibundu. Na ntangu yina, dibundu ya mvimba yantikaka kuvukana sambu na kusambisa muntu yina me sala disumu ya nene. Kansi, bo vandaka kusala yo mingi ve. Na 1944, *Nzozulu ya Nkengi* monisaka nde kaka bampangi-babakala yina kele ti mikumba bantu fwete tadila mambu ya mutindu yai. Na 1952, *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka mutindu ya kuyidika mambu ya kusambisa, na kuwakana ti Biblia; bo bendaka dikebi na kikumama ya mfunu ya kubasisa muntu yina me balula ve ntima na dibundu—sambu na kutanina bunkete ya dibundu.

20 Banda ntangu yina tii bubu yai, Kristu me sadisaka balongoki na yandi na kubakisa mpi kutomisa mutindu ya kusambisa bantu yina me sala masumu ya nene. Bankuluntu ke bakaka formasio ya me fwana sambu na kutadila mbote-mbote mambu ya me tala kusambisa mutindu Yehowa ke zolaka, mpi kuvanda ti bukati-kati ntangu bo ke sala mambu na lunungu mpi na mawa. Bubu yai, beto ke bakisaka mbote kiteso ya bikuma tatu yina ke salaka nde bo basisa muntu yina me balula ve ntima na dibundu: (1) sambu na kufingisa ve zina ya Yehowa, (2) sambu na kutanina dibundu na bupusi ya mbi ya disumu yina ya nene, (3) sambu na kusadisa nsumuki na kubalula ntima, kana mpila kele.

21 Keti nge me mona mutindu ngidika ya kubasisa muntu na dibundu ke natilaka balongoki ya Kristu mambote bubu yai?

Mbala mingi na Izraele ya ntama, bantu ya mbi yantikaka kube-bisa dikanda ya mvimba, nkutu bantangu ya nkaka, bo kumaka mingi kuluta bantu yina vandaka kuzola Yehowa mpi kusosa kusala mambu ya mbote. Yo yina mbala mingi, bantu ya Izraele vandaka kufingisa zina ya Yehowa mpi yandi vandaka kundima bo ve. (Yer. 7:23-28) Kansi bubu yai, Yehowa ke sadilaka kimvuka mosi ya bampangi ya babakala ti ya bankento ya kimpeve. Bo ke basisaka bansumuki yina ke balula ve ntima na kati na beto sambu na kukanga Satana nzila ya kusadila bo bonso bambele sambu na kube-bisa dibundu mpi bunkete na yo; to sambu na kufiotuna bupusi na bo ya mbi. Beto ke tula ntima nde Yehowa ta landa kundima beto na kimvuka. Yibuka lusilu yai ya Yehowa: “Batolotolo ya bo ta sala sambu na kufwa nge; yo ta sala nge kima ve.” (Yez. 54:17) Keti beto ke pesaka bankuluntu maboko na kwikama yonso sambu na mukumba na bo ya kusambisa?

Kumisa Muntu Yina Ke Pesaka Zina na Konso Dibuta na Zulu mpi na Ntoto

22 Mambote ya tatu yina balongoki ya Kristu me bakaka, mutindu yandi ke landa na kutomisa bo, ke tadila makwela mpi luzingu ya dibuta. Keti mutindu na beto ya kutadila dibuta me sobaka na nsungi ya bamvula? Ee. Mu mbandu, ntangu beto ke tangaka mambu yina bansadi ya Nzambi salaka na luyantiku ya mvu-nkama 20, mpeve na bo ya kuditambika ke yitukisaka beto mingi kibeni. Beto ke vandaka na ntonda ya mingi mutindu bo tulaka kusalu na bo ya santu na ntuala ya mambu yonso ya nkaka na luzingu. Kansi, beto ke monaka mpi nde yo lombaka bo sala mambu na bukati-kati mpenza. Inki mutindu?

23 Mbala mingi, bampangi-babakala vandaka kundima mikumba na kusalu ya kusamuna to kusala banzietelo ya kusalu na bisika ya nkaka na nsungi ya bangonda mingi mpi kuyambula mabuta na bo. Na ntangu mosi buna, bo vandaka kubuyisa bantu na kukwela; nkutu bo vandaka kusala yo na mutindu ya ke wakana ve ti Masonuku, mpi bo vandaka kutubila mingi ve mutindu Bakristu lenda kumisa makwela na bo ngolo. Keti balongoki ya Kristu ke salaka mpi mpidina bubu yai? Ve!

24 Bubuyai, beto ke yambulaka ve mikumba na beto ya dibuta sambu na kusosa kulungisa mikumba ya dibundu. (**Tanga 1 Timoteo 5:8.**) Diaka, Kristu me pesaka balongoki na yandi ya kwikama awa na ntoto bandongisila ya mbote mpi ya bukati-kati ya ke katukaka na Masonuku sambu na mambu ya makwela mpi luzingu ya dibuta. (Baef. 3:14, 15) Na 1978, bo basisaka mukanda, *Comment s'assurer une vie de famille heureuse*. Kiteso ya bamvula 18 na nima, bo basisaka diaka mukanda, *Kinsweki ya Kyese ya Dibuta. Nzozulu ya Nkengi* me tubilaka mpi masolo ya mutindu na mutindu sambu na kusadisa bankwelani na kusadila minsiku ya Masonuku na bangwisana na bo.

22, 23. Sambu na nki beto fwete tonda bampangi na beto, yina zingaka na luyantiku ya mvu-nkama 20, mpi nki mambu monisaka nde bampangi fwete vanda ti bukati-kati na yina me tala mabuta?

24. Inki mutindu Kristu sadisaka bansadi na yandi ya kwikama na kukuma ti mabanza ya mbote sambu na makwela mpi dibuta?

Beto ke yambulaka ve mikumba na beto ya dibuta sambu na kusosa kulungisa mikumba ya dibundu

Bantu vandaka na kiese ya kubaka kamukanda *Malongi ya Biblia*, na lukutakanu yai ya Allemagne

25-27. Inki mutindu organizasio me tulaka dikebi ya mingi na bampusa ya baleke ya bamvula yonso?

25 Ebuna baleke? Na nsungi ya bamvula, bo me tudilaka bampusa na bo dikebi ya mingi. Banda ntama, organizasio ya Yehowa ke salaka mambu ya mbote sambu na bana ya bamvula yonso; kansi mambu yina vandaka ntete fioti me kumaka mingi kibeni. Mu mbandu, disolo “Kulonguka ya Biblia Sambu na Baleke (*Étude biblique pour les jeunes gens*)” vandaka kubasika na *L'Âge d'Or* banda na 1919 tii na 1921. Na nima, bo basisaka kamukanda *L'ABC de l'Âge d'Or* na 1920, mpi na 1941 bo basisaka mukanda *Bana-Fioti*. Banda na 1970 tii na 1979, mikanda yai ya nkaka basikaka: *Écoutez le grand Enseignant, Votre jeunesse — Comment en tirer le meilleur parti*, mpi *Mukanda ya Bankenda ya Biblia*. Na 1982, masolo ya kulandana, *Les jeunes s'interrogent*, yantikaka kubasika; na 1989, bo vukisaka yo mpi yo kumaka mukanda, *Les jeunes s'interrogent — Réponses pratiques*.

26 Bubu yai, beto kele ti mikanda zole ya *Les jeunes s'interrogent*, yina bo me yidika diaka; masolo ya nkaka ya ke tubila baleke ke landa na kubasika na site Internet na beto, jw.org. Beto kele mpi ti mukanda *Longuka na Longi ya Nene*. Site Internet na beto kele ti masolo mingi kibeni sambu na baleke, mu mbandu bansaka ya kuzaba bantu yina Biblia ke tubila, kulonguka ya Biblia sambu na

baleke yina me yela mpi bayina kele bana, bansaka ya mwa mpasi sambu na kuzwa bamvutu, bavideo, mpi bifwanisu ya masolo ya Biblia ti malongi ya Biblia sambu na bana ya bamvula tatu kita. Yo ke pwelele nde, Kristu me sobaka ve mutindu na yandi ya kutadila bana-fioti, banda yandi bakaka bo na maboko na mvun-kama ya ntete tii bubu yai. (Mar. 10:13-16) Yandi ke zolaka nde baleke yina kele na kati na beto kumona nde beto ke zolaka bo mpi bo ke dia mbote na kimpeve.

27 Yezu ke zolaka mpi nde beto tanina baleke na bigonsa. Mutindu nsi-ntoto yai ke beba kaka kubeba, bantu mingi me kuma kubebisa bana-fioti. Yo yina, beto me basisaka mikanda ya ke tuba mambu pwelele mpi kukonda nsoni sambu na kusadisa bibuti na kutanina bana na bo na kikalulu yai ya mbi.^[4]

28 Yo ke pesa kikesa kibeni na kumona mutindu Kristu ke landa na kutomisa balongoki na yandi, ke longa bo na kuzitisa minsiku ya kuzanguka ya bikalulu ya mbote ya Yehowa, kuzinga na kuwakana ti yo, mpi kubakila yo mambote! Yindulula diaka tempelo yina Ezekiele monaka na mbona-meso. Yibuka bakielo na yo ya nene. Tempelo yai kele ve ya kinsuni kansi ya kimpeve. Ata mpidina, keti beto ke monaka nde yo kele ya kieleka? Kukota na kati ke tendula kaka ve kukwenda na Nzo ya Kimfumu, kukangu-la Biblia to kukokula na kielo mosi na kisalu ya kusamuna. Yai kele mambu ya ke monanaka, yina beto kesalaka. Mukristu mosi ya luvunu lenda sala mambu yai, ata yandi me kota mpenza ve na tempelo ya Yehowa. Kansi, kana beto ke sala mambu yai mpi beto ke zitisa minsiku ya kuzanguka ya bikalulu ya mbote ya Yehowa, mpi beto ke kudipesa na lusambu ya bunkete na ntima ya mvi-mba, pana beto ke kota mpi ke sala na kisika yai ya kuluta santu, disongidila na ngidika ya lusambu ya kieleka ya Yehowa Nzambi! Yo yina, beto landa na kusepela ti ngidika yai ya mbalu. Beto landa mpi kusala bikesa ya kuzitisa minsiku ya lunungu ya Yehowa sambu na kumonisa busantu na yandi!

28. (a) Mbona-meso ya tempelo ya Ezekiele ke monisa nde beto fwete sala nki kana beto me kudipesa na lusambu ya bunkete?
(b) Nge me baka lukanu ya kusala nki?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[4] Mu mbandu, tala kapu 32 ya mukanda *Longuka na Longi ya Nene*; tala mpi lutiti 3-11 ya *Réveillez-vous !* ya Oktobri 2007.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Kristu me tomisaka balongoki na yandi na nki mambu ya bikalulu ya mbote?
- Inki mutindu Yezu me taninaka bantu ya Kimfumu na bupusi ya bantu yina ke salaka masumu na luzolo yonso?
- Inki mutindu organizasio ya Nzambi me tulaka dikebi ya mingi na makwela mpi na dibuta?
- Sambu na nki beto fwete baka lukanu ya kuzitisa minsiku ya kuzanguka ya bikalulu ya mbote, yina Nzambi ke lombaka bansadi na yandi ya bunkete?

12

Beto Me Vukana Sambu na Kusadila “Nzambi ya Ngemba”

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Yehowa ke yidikaka
bansadi na yandi
malembe-malembe

1, 2. Na Januari 1895, nki nsoba bo salaka na *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni*, mpi bampangi tadilaka yo nki mutindu?

3, 4. Inki kima ya mpasi *Nzozulu ya Nkengi* ya Novembri 15, 1895 tubilaka, mpi nki nsoba ya nene yo zabisaka?

NTANGU John Bohnet, Longoki ya Biblia ya kikesa, bakaka ni-mero na yandi ya *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni* (Kingelesi) ya Yanuari 1895, yandi monaka mambu yina pesaka yandi kiese mingi. Lutiti ya zulu ya zulunalu yango vandaka ya mpa mpi ya ngolo; yo vandaka ti kifwanisu ya nzo-zulu mosi ya nene, ya ke sema na zulu ya nzadi-mungwa mosi ya ke nikana na mupepe ya ngolo, mpi yo ke sema ngolo na kati-kati ya mudidi na zulu. Disolo mosi ya zulunalu yai vandaka na ntu-diambu, “Lele na Beto ya Mpa;” yo vandaka kutubila mutindu yai ya mpa ya bo me yidika *Nzozulu ya Nkengi*.

² Mpangi Bohnet yitukaka mpi sonikilaka Mpangi Russell nde: “Mu ke na kiese ya kumona nde *Nzozulu ya Nkengi* me kuma kitoko kibeni.” Ntangu John Brown, longoki ya nkaka ya Biblia ya kwikama, monaka lutiti yina ya zulu, yandi sonikaka nde: “Yo ke kitoko mingi kibeni. Yo ke monana nde *nzozulu* yina ke na fondasio ya mbote mpi me telama ngolo, ata bitembo mpi mupepe ya ngolo ke bula yo.” Lutiti yina ya zulu ya mpa vandaka nsoba ya ntete yina bampangi monaka na mvula yina—kansi yo vandaka ve ya nsuka. Na Novembri, bo monaka nsoba ya nkaka ya nene. Kima ya kiese kele nde, yo vandaka kutadila diaka kitembo ya nzadi-mungwa.

³ Disolo mosi ya nda basikaka na *Nzozulu ya Nkengi* ya Novembri 15, 1895, mpi tubilaka pwelele kima mosi ya mpasi: Mavwanga yina me fwanana ti bitembo ya ngolo ya nzadi, vandaka kubebisa ngemba ya organizasio ya Balongoki ya Biblia. Bampangi vandaka kuswana sambu na kuzaba bantu yina fwete twadisa mabundu. Sambu na kusadisa bampangi na kuzaba mambu yina bo fwete sala sambu na kusungika mpeve yina ya kukabwana mpi ya kuswana, disolo yai ya *Nzozulu ya Nkengi* fwanisaka organizasio ti maswa. Yo yina, yo monisaka na masonga yonso nde bantu yina vandaka kutwadisa organizasio, yina kele bonso maswa, kukaka ve kuyidika yo na ntuala sambu na kutelamina mupepe yina ya ngolo. Yo lombaka kusala nki?

⁴ Disolo yina ya *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nde, kapitene ya me fwana ke zikisaka nde bima yina ke sadisaka bantu na kudinda ve

na masa kele, mpi nde bansadi ya maswa kele ya kuyilama sambu na kutanina maswa kana mupepe ya ngolo ke kwisa. Mutindu mosi, yo lombaka nde bantwadisi ya organizasio kuzikisa nde mabundu yonso kele ya kuyilama sambu na kunwana ti mambu ya mpasi. Sambu na kusala yo, disolo yango zabisaka nsoba mosi ya nene. Yo tubaka nde, banda ntangu yai “bo ta ponaka bankuluntu na konso dibundu sambu na kukengila mameme.”—Bis. 20:28.

⁵ Ngidika yai ya ntete ya kupona bankuluntu vandaka kitambi mosi ya ntete ya me fwana, yina yantikaka kusadisa dibundu na kutambula mbote. Yo sadisaka bampangi na beto na kusabuka kitembo ya bampasi yina basikaka na Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba. Na bamvula yina landaka, bo salaka bansoba mingi na mutindu ya kusala mambu, mpi yo sadisaka bansadi ya Yehowa Nzambi na kukuka kibeni kusadila yandi. Inki mbikudulu ya biblia tubilaka mambu yai na ntuala? Inki bansoba ya me tala mutindu ya kusala mambu nge me monaka dezia? Inki mambote yo me natilaka nge?

“Mono Ta Tula Ngemba na Kuvanda Bankengi na Nge”

⁶ Mutindu beto monaka yo na Kapu 9, Yezaya tubaka nde Yehowa ta sakumuna bansadi na yandi mpi ta kumisa bo mingi. (Yez. 60:22) Kansi, Yehowa silaka nde yandi ta sala diaka mambu mingi. Kaka na mbikudulu yina, yandi tubaka nde: “Na kisika ya kwivre mono ta nata wolo, mpi na kisika ya kibende mono ta nata arza, na kisika ya dibaya, kwivre, mpi na kisika ya matadi, kibende; mpi mono ta tula ngemba na kuvanda bankengi na nge mpi lunungu na kuvanda bantu yina ke pesaka nge kusalu.” (Yez. 60:17, NW) Mbikudulu yina ke tendula nki? Yo ke tadila beto na nki bubu yai?

⁷ Mbikudulu ya Yezaya ke tuba nde bo ta yingisa kima mosi na kima ya nkaka. Kansi simba nde, bansoba yina ya kuyingisa bima, bo ke sala yo ve sambu na kutula bima ya mbote na kisika ya bima ya mbi, kansi sambu na kutula bima ya kuluta mbote na kisika ya bima ya mbote. Kutula wolo na kisika ya kwivre ke tendula kutomisa mambu; yo kele mpi mutindu mosi sambu na bima ya nkaka yina bo me tubila. Na nzila ya bangogo yai ya kifwani, Yehowa monisaka na ntuala nde bansadi na yandi ta tomisaka kima mosi-mosi, kansi ve mambu yonso na mbala mosi. Mbikudulu yina ke tubila kutomisa mambu ya nki mutindu? Yehowa sadilaka bangogo, “bankengi” mpi “bantu yina ke pesaka kusalu,” sambu na kumonisa nde mutindu na bo ya kukengila bansadi na yandi mpi mutindu na bo ya kusala mambu zolaka kutoma malembe-malembe.

⁸ Nani ke tomisa mutindu yai ya kusala mambu? Yehowa ke tuba nde: “*Mono* ta nata arza, . . . *mono* ta nata wolo, . . . mpi *mono* ta tula ngemba.” Ya kieleka, Yehowa muntu me tomisaka mutindu ya kusala mambu na dibundu, kansi bikesa ya bantu ve. Diaka, banda Yehowa me kumisaka Yezu Ntotila, yandi ke tomisaka mambu na nzila ya Mwana na yandi. Inki mambote beto ke bakaka

---

5. (a) Sambu na nki ngidika ya ntete ya kutula bankuluntu vandaka kita-mbi mosi ya ntete ya me fwana? (b) Inki bangiufula beto ta tadila?

6, 7. (a) Yezaya 60:17 ke tendula nki? (b) Sambu na nki yo ke tubila “bankengi” mpi ‘bantu yina ke pesaka kusalu’?

8. (a) Nani ke tomisa mambu yina mbikudulu ya Yezaya ke tubila? (b) Mambu yina ke toma ke natilaka beto nki mambote? (Tala mpi lupangu, “Yandi Ndimaka Ndongisila na Kudikulumusanya Yonso.”)

Bansoba yina ya kuyingisa bima, bo ke sala yo ve sambu na kutula bima ya mbote na kisika ya bima ya mbi, kansi sambu na kutula bima ya kuluta mbote na kisika ya bima ya mbote

9. Inki ke siamisaka mbote ndonga mpi bumosi na di-bundu, mpi sambu na nki?

10. (a) Inki bansoba bo salaka na organizasio na beto na bamvula ya ntete? (Tala lupangu, “Mutindu Bo Tomisaka Mukumba ya Bankengi.”) (b) Inki banguifula beto ta tadila ntangu yai?

11. (a) Kulonguka ya Masonuku sadisaka bampangi ya Nto-Kimvuka na kusoba nki mambu? (b) Bo bakaka lukanu ya kusala nki?

12. (a) Inki nsoba sala-maka na Nto-Kimvuka? (b) Tendula mutindu Nto-Kimvuka ke salaka mambu bubu yai. (Tala lupangu “Mutindu Nto-Kimvuka Ke Kebaka Mambote ya Kimfumu, na lutiti 130.)

na bansoba yai? Verse yango ke tuba nde, mambu yina bo ta tomi-sa ta nata “ngemba” mpi “lunungu.” Kana beto ke ndima lutwadisya ya Nzambi mpi ke sala bansoba, beto ta vanda na ngemba mpi zola ya kusala mambu ya lunungu ta pusa beto na kusadila Yehowa, yina ntumwa Polo tubaka nde yandi kele “Nzambi ya ngemba.”—Bafi. 4:9.

⁹ Polo sonikaka mpi sambu na Yehowa nde: “Nzambi *kele ve* Nzambi mosi ya *mavwanga, kansi ya ngemba.*” (1 Bak. 14:33) Nge ke mona nde Polo ke swaswanisa ve mavwanga ti ndonga, kansi yandi ke swaswanisa mavwanga ti ngemba. Sambu na nki? Sambu ndonga yo mosi mpamba ke nataka ve ngemba. Mu mbandu, kimvuka mosi ya basoda lenda tambula na ndonga ntangu bo ke kwenda na kisika ya kunwana, kansi ndonga yina ta nata ve ngemba; yo ta nata bitumba. Yo yina beto Bakristu, beto fwete simba dibanza yai ya mfunu: Konso kima yina ke salama na ndonga, kana yo me simbama ve na ngemba, nsuka-nsuka yo ta beba. Kansi, ngemba ya Nzambi ke siamisaka ndonga yina ke zingaka mingi. Beto kele na ntonda kibeni mutindu “Nzambi yina ke pesaka ngemba” muntu ke twadisaka organizasio na beto! (Bar. 15:33) Ngemba yina Nzambi ke pesaka ke siamisaka ndonga ya mbote mpi bumosi ya masonga yina beto ke vandaka na yo na mabundu na beto ya nsi-ntoto ya mvimba. (Nk. 29:11)

¹⁰ Lupangu, “Mutindu Bo Tomisaka Mukumba ya Bankengi,” ke monisa na bunkufi bansoba ya mbote kibeni yina salamaka na organizasio na beto na bamvula ya ntete. Kansi nki nsoba ya kutula ‘wolo na kisika ya kwivre’ Yehowa me katuka kusala ntama mingi ve na nzila ya Ntotila na beto? Inki mutindu bansoba yina ya ke tadila bankengi me siamisaka ngemba mpi bumosi ya ngolo na mabundu ya nsi-ntoto ya mvimba? Inki mutindu yo me sadisaka nge na kusadila “Nzambi ya ngemba”?

Mutindu Kristu Ke Twadisaka Dibundu

¹¹ Banda na 1964 tii na 1971, Nto-Kimvuka twadisaka kusalu mosi ya nene ya kulonguka Biblia sambu na kutadila mambu mingi; mu mbandu, bo tadilaka mutindu dibundu ya Bukristu ya mvu-nkama ya ntete vandaka kusala mambu.^[1] Bo bakisaka nde, na mabundu ya mvu-nkama ya ntete, kimvuka mosi ya bankuluntu vandaka kutwadisa mambu kansi ve nkuluntu mosi to nkenge mosi mpamba. (**Tanga Bafilipi 1:1; 1 Timoteo 4:14.**) Ntangu bo bakisaka mbote-mbote diambu yai, nto-kimvuka monaka nde Ntotila na bo, Yezu, vandaka kutwadisa bo sambu na kutomisa mambu na organizasio ya bansadi ya Nzambi; yo yina, bampangi ya nto-kimvuka bakaka lukanu ya kulanda lutwadisu ya Ntotila. Kukonda kusukinina, bo salaka bansoba sambu organizasio kusala mambu na kuwakana mpenza ti ngidika ya kutula bankuluntu, mutindu Masonuku ke tubilaka yo. Inki bansoba ya nkaka salamaka na luyantiku ya mvu 1970?

¹² Nsoba ya ntete salamaka na nto-kimvuka yo mosi. Banda

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Mambu yina ya bo sengumunaka, bo basisaka yo na mukanda, *Auxiliaire pour une meilleure intelligence de la Bible.*

YANDI NDIMAKA NDONGISILA NA KUDIKULUMUSA YONSO

NZOZULU YA NKENGI ya Aprili 1, 1916, vandaka ti mukanda mosi, yina Mpangi Russell sonikilaka kimvuka mosi ya fioti ya bampangi na bansi ya Scandinavie; Mpangi Kaarlo Harteva vandaka na kati na bo. Mpangi Russell sonikilaka bo nde: “Bampangi ya luzolo, beto ke siamisaka beno yonso na kuvutukila kieleka mpi kisalu yina beno fwete sala na teritware.” Sambu na nki Mpangi Russell siamisaka bo mpidina?

Mpangi Harteva butukaka na 1882, mpi vandaka na kati ya Balongoki ya Biblia ya ntete na Finlande. Yandi bakaka mbotika na Aprili 1910, mpi na Augusti 1912, Mpangi Russell pesaka yandi nswa ya kubasisa *Nzozulu ya Nkengi* na ndinga ya Finlande. Mambu yonso vandaka mbote tii na ntangu Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba yantikaka na kintulumukina. Mpangi Harteva sonikaka na *Nzozulu ya Nkengi* ya Desembri 1, 1914 nde: “Sambu mbongo me kuma mpasi, . . . beto ke mona nde beto ta kuka ve kubasisa *Nzozulu ya Nkengi* ti baluti ti na yo yonso to kubasisa yo mvula yai.” Kansi na 1915, sambu na kusosa mbongo, Mpangi Harteva ti bampangi ya nkaka salaka kimvuka mosi ya bo bingaka nde Ararat mpi bo yantikaka kubasisa zulunalu mosi na zina ya kimvuka yango.

Mpangi Harteva vandaka kudipesa na kisalu ya kimvuka yina mpi kusala zulunalu yina ya mpa; ebuna mpangi ya nkaka yantikaka kubasisa masolo ya *Nzozulu ya Nkengi* na ndinga ya Finlande. Zulunalu *Ararat* vandaka kubasisa masolo ya Biblia mpi masolo ya nkaka, mu mbandu, lusansu ya banti mpi ndinga mosi ya mpa yina bantu basisaka, Esperanto. Ntangu fioti na nima, zulunalu yina ya mpa katulaka bampangi dikebi na malongi ya pwelele ya kieleka. Na ntangu yina, Mpangi Russell siamisaka Mpangi Harteva ti bampangi ya nkaka na “kuvutuka na kieleka,” sambu yandi vandaka kudibanza sambu na mambote na bo ya kimpeve.

Mpangi Harteva salaka nki? Yandi basisaka mukanda ya Mpangi Russell kumosi ti mvutu na yandi, na zulunalu *Ararat*. Mpangi Harteva lombaka ndolula sambu na mambu yina yandi salaka; yandi tubaka nde: “Mono ta sala yonso yina mono le-

Kaarlo Harteva

nda sala sambu na kuyidika mambu.” Ntangu fioti na nima, na nimeru ya nsuka ya zulunalu *Ararat*, Mpangi Harteva lombaka diaka ndolula sambu na mawwanga yina yandi basisaka; yandi yikaka nde: “Mono ta meka kutula dikebi ya mingi na mambu yonso ya ke tadila kieleka.” Kaarlo Harteva vandaka ve lulendo bonso bankuluntu ya nkaka ya ntangu yina, bayina bo ponaka na vote; yandi ndimaka ndongisila na kudikulumusa yonso.

Na nima, bo pesaka diaka Mpangi Harteva mukumba ya kusonika *Nzozulu ya Nkengi* na ndinga ya Finlande mpi ya kuvanda nkengi ya biro ya filiale. Yandi landaka kulungisa mikumba yai tii na 1950. Na 1957, luzingu na yandi na ntoto sukaka; yandi bikalaka ya kwikama na Yehowa mpi na kieleka. Ya kieleka, bantu yina ke ndimaka nde Ntotila na bo Yezu kusungika bo, bo ke tomaka mpi ke bakaka lusakumunu ya Yehowa.

13. (a) Inki ngidika vanda-ka na mabundu banda bamvula 40? (b) Nto-Kimvuka salaka nki na 1972?

14. (a) Inki ngidika ya mpa mabundu yantikaka kusa-dila banda na Oktobri 1, 1972? (b) Inki mutindu ntwadisi ya kimvuka mosi ya bankuluntu sadilaka ndongisila yina keke na Bafilipi 2:3?

ntama, bampangi-babakala yina bo me tulaka mafuta, ya kimvuka yai vandaka 7 mpi bo yonso vandaka bantwadisi ya kimvuka Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. Kansi na 1971, bo yikaka bampangi ya nkaka na nto-kimvuka mpi bo kumaka 11; bo vandaka diaka ve kubinga bo bantwadisi ya kimvuka yina. Bo vandaka kudimona nde bo yonso keke kiteso mosi mpi bo yantikaka kusoba mukumba ya kiprezida konso mvula; bo vandaka kutadila ngogo ya ntete ya zina ya konso muntu (*ordre alphabétique*) sambu na kusala bature.

13 Bo salaka nsoba ya zole na mabundu yonso. Na nki mambu? Banda na 1932 tii na 1972, na konso dibundu, mpangi-bakala mosi mpamba muntu vandaka nkengi. Bo vandaka kubinga mpangi yango direktere ya kusalu, tii na 1936. Na nima, bo sobaka zina yina mpi bo kumaka kubinga yandi nsadi ya kimvuka; bo bingaka yandi diaka, nsadi ya dibundu; mpi nsuka-nsuka bo bingaka yandi nkengi ya dibundu. Bampangi-babakala yai lungisaka na kikesa yonso bampusa ya kimpeve ya mameme. Mbala mingi, nkengi ya dibundu vandaka kubaka badesizio kukonda kuyula mabanza ya bansadi ya nkaka na dibundu. Kansi, na 1972, Nto-Kimvuka yidikaka nsoba mosi ya nene kibeni. Nsoba yango vandaka kutadila nki?

14 Na kisika nde mpangi mosi mpamba kuvanda nkengi na konso dibundu, bo bakaka bangidika ya kupona ntangu yai bampangi-babakala ya nkaka, ya ke lungisa mambu yina Masonuku ke lombaka, sambu na kukuma bankuluntu ya dibundu. Bo

MUTINDU BO TOMISAKA MUKUMBA YA BANKENGI

“Beto vandaka kunangula diboko ya kitata na ntangu ya vote sambu na kupona bankuluntu. Na nima, mpangi-bakala mosi vandaka kuluta sambu kutanga ntalu ya maboko yina ke na zulu.” Mpangi-Nkento Rose Swingle, na Chicago, na mbanza Illinois, na États-Unis.

yantikaka kusadila ngidika yai ya mpa ya bankuluntu na Oktobri 1, 1972. Bubu yai, mutambusi ya kimvuka ya bankuluntu ke kudimonaka ve bonso muntu ya nene na kimvuka, kansi bonso “muntu ya fioti.” (Luka 9:48) Yo kele lusakumunu mpenza na kuvanda ti bampangi-babakala ya kudikumumusa mutindu yai na mabundu ya ntoto ya mvimba!—Bafi. 2:3.

15 Banzikisa me monisaka nde, ngidika ya kukabula mikumba ya dibundu na kati ya kimvuka ya bankuluntu kele mutindu mosi ya kuluta mbote ya kutomisa mambu. Beto tadila mambote yai tatu: Ya ntete, ngidika yai ke sadisaka konso nkuluntu na kuzaba mbote-mbote nde Yezu muntu kele Mfumu ya dibundu, yo vanda yandi kele ti mikumba ya nki mutindu na dibundu. (Baef. 5:23) Ya zole, Bingana 11:14 ke monisa nde, mambu ke nungaka kana bantu mingi ke pesa bandongisila. Ntangu bankuluntu ke solulaka kumosi sambu na kutadila mambu ya kimpeve ya dibundu mpi ke widikilaka bangindu ya konso nkuluntu, yo ke sadisaka bo na kubaka badesizio yina ke wakana ti minsiku ya Biblia. (Bing. 27:17) Yehowa ke sakumunaka badesizio ya mutindu yina, mpi yo ke sadisaka na kununga. Ya tatu, kuvanda ti bampangi-babakala mingi ya kele bankuluntu me sadisaka organizasio na kulanda kugengila mpi kugungula mabundu, ata bantu ke kuma mingi. (Yez. 60:3-5) Yindula fioti: Na 1971, mabundu vandaka 27 000 na nsintoto ya mvimba; kansi na 2013, ntalu yina tombukaka mpi kumaka 113 000! Ya kieleka, na mayele yonso, Ntotila na beto me

---

15. (a) Inki mambote mabundu bakaka na ngidika ya kuvanda ti kimvuka mosi ya bankuluntu? (b) Inki ke monisa nde Ntotila na beto ke salaka na mayele yonso?

Ya kieleka, na mayele yonso, Ntotila na beto me pesaka balongoki na yandi bangungudi ya me fwana mpi na ntangu ya mbote

1881—Sambu na kusadisa Balongoki ya Biblia ya ke zingaka na teritware mosi na kuzabana, Mpangi Russell me lomba bampangi yina ke sala-ka balukutakanu mbala na mbala na kuzabisa biro ya *Watch Tower* kisika ya bo ke vukanaka.

1895—Bo me lomba mabundu yonso na kupona bampangi-babakala na kati na bo sambu bo kuma bankuluntu.

1919—Biro ya filiale ke pona, na mutindu ya teokrasi, mpangi mosi na konso dibundu sambu na kuvanda direktere ya kisalu. Mukumba na yandi vandaka ya kuyidika kisalu ya kusamuna mpi ya kusiamisa bampangi na kusamuna. Bankuluntu ya nkaka ya dibundu vandaka kuzola ve ngidika yina ya kupona direktere ya kisalu.

1932—Bo me fwa ngidika ya kusala vote konso mvula na dibundu sambu na kupona bankuluntu. Na kisika na yo, dibundu me yantika kupona komite mosi ya kisalu; bo lombaka bo na kupona bampangi-babakala yina vandaka bansamuni ya kikesa mpi ya ke zingaka na kuwakanana ti zina ya mpa ya *Bambang* ya Yehowa. Dibundu vandaka kupona mpi mosi na kati na bo sambu Organizasio to biro ya filiale kutula yandi direktere ya kisalu.

1937—Bampangi yina kele na kibuka ya nene lenda sala na bakomite ya kisalu ti bampangi na bo yina bo me tulaka mafuta.

1938—Mabundu me ndima lusilu mosi ya ke lomba kupona bansadi yonso ya dibundu na mutindu ya ke wakana ti Biblia. Yo vandaka nsuka ya bavote ya demokrasi na mabundu.

Sambu na kuzaba mambu mingi ya ke tadila bansoba yina me salamaka na organizasio, tala mukanda, *Les Témoins de Jéhovah : Prédicateurs du Royaume de Dieu*, balutiti 204-235.

16. (a) Bankuluntu kele ti nki mukumba? (b) Inki mutindu Balongoki ya Biblia vandaka kutadila ndongisila ya ‘kugungula mameme’?

17. Inki mutindu bo sadisaka bankengi na kukuma bangungudi ya me fwana?

pesaka balongoki na yandi bangungudi ya me fwana mpi na ntangu ya mbote.—Mis. 5:4.

“Beno Kuma Bambandu Sambu na Kibuka”

¹⁶ Banda na luyantiku ya kimvuka ya Balongoki ya Biblia, bankuluntu bakisaka dezia nde bo kele ti mukumba ya kusadisa bampangi na bo Bakristu na kulanda kusadila Nzambi. (**Tanga Bagalattia 6:10.**) Na 1908, disolo mosi ya *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka lukebisu yai ya Yezu: “Gungula mameme na mono ya fioti.” (Yoa. 21:15-17) Disolo yango zabisaka bankuluntu nde: “Yo kele mfunu mingi nde beto bumba na ntima na beto ntuma yina Mfumu pesaka sambu na mameme; beto fwete mona nde kudisa balongoki ya Mfumu mpi kutudila bo dikebi kele mukumba mosi ya mbalu.” Na 1925, *Nzozulu ya Nkengi* siamisaka diaka bankuluntu na kusala kisalu na bo ya kingungudi mpi yibusaka bo nde: “Dibundu ya Nzambi kele ya yandi mosi, . . . mpi yandi ta lomba bankuluntu yonso bakonti na mutindu bo ke lungisa mukumba na bo ya kusadila bampangi.”

¹⁷ Inki mutindu organizasio ya Yehowa me sadisaka bankuluntu na kutomisa mayele na bo ya kugungula, bonso muntu ‘ke tula arza na kisika ya kibende’? Organizasio ke pesaka bo formasio. Na 1959, bo salaka Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu ya nte-te sambu na bankengi. Kitini mosi ya manaka yina tadilaka disolo yai: “Beto Tudila Bampangi Dikebi.” Bo siamisaka bampangi yai ya kele ti mikumba na “kusala manaka sambu na kukwendaka kutala bansamuni na banzo na bo.” Disolo yango monisaka mambu mingi yina bangungudi lenda sala sambu na kupesa bampangi kikesa na bavizite yai. Na 1966, Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu yina bo salaka vandaka ti mambu ya mpa. Ntu-diambu na yo vandaka, “Mfunu ya Kisalu ya Kugungula.” Inki dilongi ya mfunu mingi nzo-nkanda yai pesaka? Bampangi yina ke twadisa “fwete

Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu na Philippines na 1966

“BETO YITUKAKA MINGI”

BO TINDAKA bamisionere zole ya Azia, bakala ti nkento na yandi, na dibundu mosi ya ke yelaka ve banda bamvula mingi. Bo bakisaka nde bampangi ya bwala yina vandaka na zola mingi kansi bo vandaka kuzitisa ve bantuma ya ke songa mutindu ya kusala mambu. Ntangu bamisionere salaka kinduku ti bansamuni, misionere ya bakala yantikaka kuyidika dibundu malembe-malembe mpi kusadisa bampangi na kusala mambu mutindu bansadi ya Yehowa ke

salaka na ntoto ya mvimba. Yo butaka nki mbuma? Na nsungi ya bamvula zole, ntalu ya bantu na balukutakanu kumaka fokula na zole; bantu ya mpa yantikaka kusamuna, mpi bantu kuluta 20 bakaka mbotika. Bankwelani yai ke tuba nde, “Beto yitukaka mingi kibeni. Yehowa sakumunaka beto mingi kibeni! Bampangi yonso ya dibundu vandaka na kiese ya kumona nde, kulanda bantuma ya organizasio ya Nzambi butaka mbuma ya mbote.”

gungula mameme ya Nzambi na zola yonso; bo fwete vila mpi ve kutula dikebi ya me fwana na bantu ya mabuta na bo mpi na kusalu ya kusamuna.” Na bamvula yai ya me katuka kuluta, bo salaka banzo-nkanda mingi sambu na bankuluntu. Baformasio yonso yina organizasio ya Yehowa ke pesaka mbala na mbala me butaka nki mbuma? Bubu yai, dibundu ya Bukristu ke vandaka ti mafunda ya bankuluntu yina kele bangungudi ya kimpeve.

18 Yehowa muntu me tulaka ngidika ya bankuluntu na dibundu na nzila ya Ntotila na beto Yezu, sambu na kulungisa mukumba mosi ya nene. Mukumba yango kele nki? Kutwadisa mame me ya Nzambi na nsungi yai ya kuluta mpasi na disolo ya luzingu ya bantu. (Baef. 4:11, 12; 2 Tim. 3:1) Yehowa ti Yezu ke zolaka mingi bampangi bankuluntu yina ke salaka ngolo, sambu bo ke zitisaka ntuma yai ya Masonuku: ‘Beno gungula kibuka ya Nzambi yina bo me pesaka beno, beno sala yo na luzolo yonso mpi na kiese yonso; beno kuma bambandu sambu na kibuka.’ (1 Pie. 5:2, 3) Bika beto tadila mambu zole na kati ya mambu mingi yina bampangi bankuluntu ke salaka sambu na kupesa mameme mbandu mpi kusiamisa ngemba ti kiese na dibundu.

Mutindu Bankuluntu Ke Gungulaka Mameme ya Nzambi Bubu yai

19 Ya ntete, bankuluntu ke salaka kumosi ti bampangi ya dibundu. Luka, nsoniki mosi ya Evanzile, tubaka mambu yai sambu na Yezu: “Yandi yantikaka kutambula mbanza na mbanza mpi bwala na bwala, sambu na kusamuna mpi kuzabisa nsangu ya mbote ya Kimfumu ya Nzambi. Bantumwa kumi na zole *vandaka ti yandi*.” (Luka 8:1) Kaka mutindu Yezu samunaka kumosi ti bantumwa na yandi, bubu yai mpi bankuluntu yina ke pesaka mbandu ya mbote ke samunaka kumosi ti bampangi na bo na dibundu. Bo

---

18. (a) Inki mukumba ya nene bo me pesaka bankuluntu? (b) Sambu na nki Yehowa ti Yezu ke zolaka mingi bankuluntu yina ke salaka ngolo?

19. Inki mutindu beto ke tadilaka bankuluntu yina ke samunaka ti beto?

Mutindu ngungudi ke sosaka dimeme
yina me vila, bankuluntu mpi ke salaka
ngolo sambu na kusosa bampangi yina
ke kwisaka diaka ve na dibundu

ke bakisaka nde, kana bo ke sala mpidina, bo ke siamisa kibeni mpeve ya mbote na dibundu. Inki mutindu bampangi ya dibundu ke tadilaka bankuluntu ya mutindu yai? Jeannine, mpangi-nkento mosi ya ke zo lungisa bamvula 90, ke tuba nde: “Kusamuna kumosi ti nkuluntu mosi ke pesaka mono dibaku ya mbote ya kusolula ti yandi mpi ya kuzaba yandi mbote.” Steven, mpangi-bakala mosi ya bamvula kiteso ya 35, ke tuba nde: “Ntangu mu ke samunaka nzo na nzo ti nkuluntu mosi, mu ke monaka nde yandi ke zola kusadisa mono. Kubaka lusadisu ya mutindu yai ke pesaka mono kiese mingi.”

20 Ya zole, organizasio ya Yehowa me longaka mpi bankuluntu na kutula dikebi na bampangi yina ke vukanaka diaka ve ti dibundu. (Baeb. 12:12) Sambu na nki bankuluntu ke sadisaka bampangi yai ya me lemba na kimpeve, mpi nki mutindu bo fwete sala yo? Mvutu kele na kingana yina Yezu pesaka, ya ke tubila ngungudi mosi ti dimeme yina vilaka. **(Tanga Luka 15:4-7.)** Ntangu ngungudi yina ya kingana monaka nde dimeme me vila, yandi sosaka dimeme yango bonso nde yandi vandaka kaka ti dimeme mosi. Bubu yai, nki mutindu bampangi bangungudi ke landaka mbandu ya ngungudi yina ya kingana? Kaka mutindu ngungudi yina vandaka kubaka dimeme yina vilaka na mbalu, bankuluntu mpi ke bakaka na mbalu bampangi yina ke vukanaka diaka ve ti bansadi ya Nzambi. Bo ke monaka ve nde, kusosa mpi kusadisa bampangi yina, kele kaka kosalu mosi ya mpamba. Kansi, kaka mutindu ngungudi yina bakaka lukanu ya ‘kukwenda kusosa dimeme yina vilaka tii kuna yandi monaka yo,’ bankuluntu mpi ke bakaka bangidika sambu na kukwenda kusosa mpi kusadisa bantu yina me lembaka na kimpeve.

21 Nkengi yina ya kingana sala nki ntangu yandi zwaka dime-me yango? Yandi nangulaka yo na mawete yonso, ‘tulaka yo na zulu ya mapeka,’ mpi vutulaka yo na kati ya kibuka. Mutindu mosi, kana nkuluntu ke tudila muntu yina me lemba dikebi na zola yonso, yandi lenda pesa yandi kikesa na mawete yonso, mpi kusadisa yandi na kuvutuka na dibundu. Mambu yai kuminaka Victor, mpangi mosi ya Afrika, yina yambulaka kuvukana ti dibundu. Yandi ke tuba nde: “Na nsungi ya bamvula nana yina mono yambulaka kusamuna, bankuluntu vandaka kusosa ntangu yonso kusadisa mono.” Inki simbaka kibeni ntima na yandi? Yandi ke tendula nde: “Kilumbu mosi, John, nkuluntu mosi yina mono kotaka ti yandi Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimupasudi-Nzila, bakaka ntangu ya kukwisa kutala mono mpi yandi songaka mono bafoto yina yandi kangaka beto na nzo-nkanda. Yo yibusaka mono mambu mingi ya kitoko mpi mu yantikaka kuyindula kiese yina mu vandaka na yo ntangu mu vandaka kusadila Yehowa.” Ntangu fioti na nima ya vizite ya John, Victor vutukaka na dibundu. Bubu yai, yandi me vutukilaka kusalu ya kimupasudi-nzila. Ya kieleka, dikebi yina bankuluntu ke tudilaka beto ke sadisaka beto kibeni na kuvanda na kiese.—2 Bak. 1:24.^[2]

20, 21. Inki mutindu bankuluntu lenda landa mbandu ya ngungudi ya kingana ya Yezu? Pesa mbandu. (Tala mpi lupangu “Baviziti ya Mbote Konso Mposo.”)

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Tala disolo, “Bankuluntu—‘Banduku ya Kisalu Sambu na Kiese na Beto,’” na *Nzozulu ya Nkengi* ya Januari 15, 2013, balutiti 27-31.

BAVIZITI YA MBOTE KONSO MPOSO

BANKULUNTU ya dibundu mosi na États-Unis vandaka na mpusa ya kusadisa mameme yina me vilaka; yo yina, bo tadilaka mambu ya bo lenda sala sambu na kusadisa bampangi yina ke vukanaka diaka ve ti dibundu. Bo monaka nde bantu kiteso ya 30, yina ke vukanaka diaka ve ti dibundu banda bamvula mingi, vandaka kuzinga kaka na teritware ya dibundu. Bankaka na kati na bo kumaka dezia minunu.

Nkuluntu mosi, Alfredo, sonikaka bazina na bo mpi yantikaka kukwenda kutala bo. Yandi ke tuba nde: “Konso Kitanu na suka, mono vandaka kukwenda na nzo ya muntu mosi ya me yambulaka kusamuna.” Kana muntu mosi me kangudila yandi porte, Alfredo ke mekaka kusolula ti yandi na mawete mpi kuzabisa yandi na masonga yonso susi na yandi. Yandi ke zabisaka bampangi yina ya babakala to ya bankento nde dibundu me vilaka ve kimalu ya mbote yina bo salaka sambu na mambote ya Kimfumu ya Yehowa. Alfredo ke tuba nde, “Ntangu mu zabisaka mpangi mosi ya mununu, yina me yambulaka kusamuna, ntalu ya bangunga yina yandi salaka mpi ntalu ya bazulunalu yina yandi kabulaka na ngonda ya

nsuka yina yandi pesaka rapore ya kimalu ya kusamuna na 1976, meso na yandi fulukaka ti mansanga.” Alfredo ke tangaka mpi Luka 15: 4-7, 10 ti bantu yina yandi ke kwendaka kutala; na nima yandi ke yulaka bo nde, “Inki ke salamaka kana dimeme mosi, yina vilaka, me vutuka na dibundu? Yindula fioti: Yehowa, Yezu, mpi bawanzio ke waka kiesa kibeni!”

Na nsungi ya bamvula zole, Alfredo kudipesaka na kimalu ya kutala bantu yina me yambulaka kusamuna. Bikesa mpi kukanga ntima na yandi butaka nki mbuma? Yandi vandaka na kiesa ya kusadisa bampangi zole ya babakala na kuvutuka na dibundu. Bubu yai bo ke kwisaka mbala na mbala na balukutakanu ya Lumingu. Yandi ke tuba na mamweta nde, “Ntangu bo kotaka na Nzo ya Kimfumu, yo vandaka ture na mono ya kubasisa mwa mansanga.” Yandi ke yika nde, “Ata bantu yango me yantikaka kukwisa na balukutakanu, mu ke landaka na kukwenda kutala bo na Kitanu sambu bo ke zabisaka mono nde, bo ke vingilaka na kiesa yonso baviziti yina ya konso mposo—mu ke vingilaka yo mpi na kiesa kibeni!”

Kutomisa Kisalu ya Bankengi Ke Kumisaka Ngolo Bumosi ya Bansadi ya Nzambi

22 Mutindu beto monaka yo na luyantiku, Yehowa Nzambi tubaka na ntuala nde, bansadi na yandi ta sala mambu na lunungu mpi ta vanda na ngemba mingi. (Yez. 60:17) Bikalulu yai zole ke kumisaka ngolo bumosi ya dibundu. Nki mutindu? “Nzambi na beto kele Yehowa *mosi kaka*” na mambu ya lunungu. (Kul. 6:4, *NW*) Minsiku na yandi ya ke tadila mambu ya mbote mpi ya mbi ke vandaka mutindu mosi sambu na “mabundu yonso ya basantu,” na konso insi. (1 Bak. 14:33) Yo yina, mambu ke tambulaka mbote na mabundu kaka kana bampangi ke zitisa minsiku ya Nzambi. Na yina me tala ngemba, Ntotila na beto ke zolaka nde beto suka kaka ve na kuvanda na ngemba na dibundu, kansi yandi ke zolaka mpi nde beto vanda “bantu yina ke tulaka ngemba.” (Mat. 5:9) Yo yina, beto ‘ke landaka mambu yina ke kotisaka ngemba.’ Beto ke bakaka bangidika sambu na kuyidika mavwanga yina lenda basika na kati na beto. (Bar. 14:19) Kana beto ke sala mpidina, pana beto ke siamisa ngemba mpi bumosi na dibundu na beto. —Yez. 60:18.

23 Na Novembri 1895, ntangu *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka ngidika ya ntete ya kutula bankuluntu, bampangi yina vandaka bantwadisi monisaka mpi mpusa na bo ya masonga. Inki vandaka mpusa yango? Bo sambaka, mpi bo tulaka ntima nde, ngidika yai ya mpa ta sadisa bansadi ya Nzambi na “kukuma nswalu na *bumosi* ya lukwikilu.” Ntangu beto ke tadila mambu yina me salamaka bamvula ya me luta, beto kele na ntonda ya kumona nde, bumosi na beto ya lusambu me kumaka ngolo mutindu Yehowa me tomisaka malembe-malembe ngidika ya bankengi. (Nk. 99:4) Yo yina bubu yai, bansadi ya Yehowa na ntoto ya mvimba ke vandaka na kiesa ya kutambula na “mpeve mosi,” kulanda “bitambi mosi,” mpi kusadila “Nzambi ya ngemba” “na ntima mosi.”—2 Bak. 12:18; **ta-nga Sofonia 3:9.**

22. Inki mutindu lunungu mpi ngemba ke kumisaka ngolo bumosi ya dibundu ya Bukristu? (Tala mpi lupangu “Beto Yitukaka Mingi.”)

23. Inki ke pesaka beto bansadi ya Yehowa kiesa bubu yai?

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Kimfumu ya Nzambi me salaka nki bansoba na yina me tala mutindu ya kusala mambu?
- Inki mutindu bansoba yina bo me salaka sambu na bankengi ya dibundu me sadisaka nge na kusadila “Nzambi ya ngemba”?
- Inki mambu nkuluntu mosi tubaka to salaka, me pesaka nge kiesa ya mingi?
- Inki mutindu nge lenda siamisa ngemba mpi bumosi na dibundu?

MUTINDU NTO-KIMVUKA KE KEBAKA MAMBOTE YA KIMFUMU

NTO-KIMVUKA ya Bambangi ya Yehowa kele kimvuka ya bansadi ya Yehowa Nzambi, bayina bo me tulaka mafuta. Na kimvuka, bo kele “mpika ya kwikama mpi ya mayele.” Bo kele ti mukumba ya kupesa madia ya kimpeve, kupesa lutwadisu mpi kupesa maboko na ksalu ya kusamuna na ntoto ya mvimba.—Mat. 24:14, 45-47.

Nto-Kimvuka ke salaka balukutakanu konso mposho, mingi-mingi na Kitatu. Yo ke sadisaka bo na kusala kumosi mpi na bumosi. (Nk. 133:1) Bampangi ya Nto-Kimvuka ke salaka mpi na bakomite ya mutindu na mutindu. Ntangu bo ke keba mambote ya Kimfumu, konso komite ke vandaka ti ksalu na yo. Beto tadila na bunkufi mikumba ya bakomite yango.

Komite ya Mitambusi

Bampangi yina ke salaka na komite yai, ke talaka mambu ya bansiku ya leta mpi kutendula balukwikilu na beto na nzila ya bazulunalu, ya batelevizio to ya baradio, kana yo ke lomba kusala mpidina. Bo ke sadisaka mpi bampangi na ntangu ya bishumbula, bambangika, mpi ya bampasi ya nkaka yina ke bwilaka bampangi na bisika yonso ya nsi-ntoto.

Komite ya Bantu Yina Ke Sala Kisalu

Komite yai kele ti mukumba ya kutwadisa ngidika ya kusadisa mpi ya kudisa bampangi ya mabuta ya Betele na nsi-ntoto ya mvimba, yo vanda na kinsunito na kimpeve. Bo bantu ke twadisaka kisalu ya kupona mpi kubingisa bampangi ya mpa na mabuta ya Betele mpi kuyidika mambu yonso ya ke tadila kisalu ya Betele.

Komite ya Bambasisi

Bampangi ya komite yai ke twadisaka kisalu ya kuniema mikanda ya ke tendulaka Biblia mpi kutinda yo na ntoto ya mvimba. Yo ke talaka mambu ya ba *imprimerie* mpi ya banzo yina bimbvuka mingi ya Bambangi ya Yehowa ke sadilaka; bo ke tadilaka mpi kisalu ya kutunga na ntoto ya mvimba, mu mbandu kisalu ya kutunga Banzo ya Kimfumu. Bo ke salaka yonso sambu na kusadila mbote mbongo yina bo ke bakaka sambu na kisalu ya Kimfumu.

Komite ya Kisalu

Bampangi ya komite yai ke talaka mambu yonso ya kisalu ya kusamuna mpi mambu ya ke tadila mabundu, bansamuni, bapasudi-nzila, bankuluntu, Bankengi-ntambudi, mpi bami-ionere. Bo ke twadisaka mpi kisalu ya Bakomite ya Kuwakana ti Balupitalu.

Komite Sambu na Kulonga

Komite yai ke tadilaka malongi yina ke pesamaka na balukutakanu ya sipesiali, ya nziunga, ya distrike, mpi ya mabundu. Yo ke twadisaka mpi Nzo-Nkanda ya Gileade, Nzo-Nkanda Sambu na Bansamuni ya Kimfumu, Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimupasudi-Nzila, Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Teokrasi, mpi banzonkanda ya nkaka. Komite yai ke tadilaka mpi kuyidika *Mukanda ya Lukutakanu Luzingu mpi Kisalu na Beto ya Bukristu* mpi kisalu ya kusala bavideo mpi kukotisa ndinga na bima yina bantu lenda widikila.

Komite Sambu na Kusonika

Bampangi yina ke salaka na komite yai ke twadisaka kisalu ya kulamba madia ya kimpeve, disongidila, kusonika mikanda yina Bambangi ya Yehowa mpi bantu ya nkaka ta tanga na bapapie to na ba apareyi. Bo ke tadilaka site Internet na beto mpi kisalu ya kubalula mikanda na bandinga mingi na nsi-ntoto ya mvimba. Diaka, komite yai ke pesaka bamvutu na bangiufula yina bantu ke yulaka sambu na kubakisa Masonuku mpi malongi yina ke vandaka na mikanda na beto.

Na Diboko
ya Kimama:
Bo me kanga
mpangi-bakala mosi
sambu yandi
ke samuna na bwala
Eindhoven, na
Pays-Bas, na 1945

Na Diboko
ya Kitata:
Keti leta me pesaka
beno nswa
ya kusamuna
na bwala na beno?

KITINI 4

KIMFUMU ME NUNGA

Leta Me Pesa Nswa ya
Kusamuna Nsangu ya Mbote

YINDULA nde beno ke samuna nzo na nzo, mpi beno me wa makelele ya kamio ya bapolisi na ntama. Malembe-malembe yo ke kuma ngolo. Ntangu nge ke yantika kusolula ti muntu na lupangu ya ke landa, kamio ya bapolisi me telama, mpi mpangi yina ke samuna ti nge me tala bo. Polisi mosi me basika; yandi me pusana, mpi ke yula nde: “Keti beno ke kwenda nzo na nzo sambu na kutubila mambu ya me tala Biblia? Bantu me funda beno!” Beno me pesa mvutu na luzitu yonso, mpi me monisa nde beno kele Bambangi ya Yehowa. Inki ta kumina beno na nima?

Yo ke tadila mutindu mambu ke salamaka na bwala na beno. Inki mambu bamfumu ya leta

me salaka Bambangi ya Yehowa na nsungi ya bamvula mingi? Keti beno kele ti kimpwanza ya kusambila? Kana beno kele ti kimpwanza, ntembe kele ve nde yo kele sambu bampangi na beno ya kimpeve me salaka bikesa bamvula mingi sambu na “kuzwa nswa ya leta ya kusamuna nsangu ya mbote.” (Baf. 1:7) Ata nge ke zingaka na wapi, lukwikilu na nge ta kuma ngolo ntangu beto ta tadila mambu yina Bambangi ya Yehowa me nungaka na batribinale. Na kitini yai, beto ta tadila mambu ya kuyituka yina beto me nungaka. Mambu yonso ya beto ke nungaka na batribinale ke monisaka pwelele nde Kimfumu ya Nzambi kele kima ya kieleka, sambu beto lenda nunga ve na ngolo na beto mosi!

13

Bansamuni ya Kimfumu Ke Nata Mambu na Batribinale

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Mutindu Yezu tubaka, bamfumu ya luyalu mpi ya mabundu ke sadilaka bansiku sambu na kubuyisa kosalu ya kusamuna

-
- 1, 2. (a) Inki bantwadisi ya mabundu salaka sambu na kosalu ya kusamuna, kansi nki bantumwa salaka? (b) Sambu na nki bantumwa buyaka kulemfuka na nsiku yina buyisaka kosalu ya kusamuna?
- 3, 4. (a) Inki mayele Sata-na me sadilaka bamvula mingi me luta sambu na kunwanisa bansadi ya Nzambi? (b) Inki beto ta tadila na kapu yai mpi na bakapu zole yina ke landa?

MAMBU yai salamaka ntangu fioti na nima ya Pantekoti ya mvu 33 T.B.: Dibundu ya Bukristu na Yeruzalemi salaka bamposo fioti mpamba. Satana monaka nde yo vandaka ntangu ya mbote ya kunwanisa dibundu ya Bukristu. Yandi sosaka kufwa yo na ntwala nde yo kuma ngolo. Kukonda kusukinina, Satana yidikaka mambu na mpila nde bantwadisi ya mabundu kubuyisa kosalu ya kusamuna Kimfumu. Kansi, bantumwa landaka na kusamuna na kikesa yonso, mpi babakala ti bankento mingi kumaka “kukwikila na Mfumu.”—Bis. 4:18, 33; 5:14.

2 Bambeni waka makasi mpi nwanisaka bo diaka; ntangu yai bo tulaka bantumwa yonso na boloko. Kansi na mpimpa, wanzio ya Yehowa kangulaka kielo ya boloko, mpi na suka-suka bantumwa basikaka mpi yantikaka kusamuna! Bo kangaka bo diaka mpi nataka bo na ntwala ya bamfumu; bo tubilaka bantumwa nde bo ke fwa nsiku yina bo pesaka bo ya kuyambula kusamuna. Bantumwa vutulaka na kikesa yonso nde: “Beto fwete lemfukila Nzambi bonso mfumu na kisika ya kulemfukila bantu.” Bamfumu waka makasi kibeni, mpi bo sosaka “kufwa” bantumwa. Kansi, na ntangu yina ya mpasi, Gamaliele, longi ya Nsiku yina bantu mingi vandaka kuzitisa, kebisaka bamfumu nde: “Beno keba . . . Beno kudikotisa ve na mambu ya bantu yai, kansi beno bika bo.” Yo ke yitukisa na kumona nde bamfumu landaka ndongisila na yandi mpi bikisaka bantumwa. Bantu yai ya kwikama salaka inki? Bo waka boma ve mpi bo landaka “kukonda kulemba na kulonga mpi kuzabisa nsangu ya mbote ya me tala Kristu, Yezu.”—Bis. 5:17-21, 27-42; Bing. 21:1, 30.

3 Mambu yina salamaka na tribinale, na mvu 33 T.B., vandaka mbala ya ntete yina bamfumu telaminaka dibundu ya Bukristu; kansi yo vandaka ve ya nsuka. (Bis. 4:5-8; 16:20; 17:6, 7) Na bilumbu na beto, Satana ke sadilaka bambeni ya lusambu ya kieleka na kupusa bamfumu ya luyalu na kubuyisa kosalu na beto ya kusamuna. Bambeni ke kusilaka bansadi ya Nzambi makambu mingi. Ya nte-te, bo ke tubaka nde beto kele bantu ya mavwanga; ya zole, beto kele bantu ya ntu-ngolo; ya tatu, beto kele bantu ya ke tekaka mikanda. Na ntangu ya me fwana, bampangi na beto kwendaka na batribinale

Bantumwa waka kiese 'sambu
bo monaka nde bo me fwana
nde bo pesa bo nsoni sambu
na zina ya Yezu'

---

5. Sambu na nki bo kangaka bansamuni ya Kimfumu na nsuka ya mvu 1930, mpi nki ngidika bampangi yina vandaka kutwadisa organizasio bakaka?

6, 7. Inki kuminaka dibuta ya Mpangi Cantwell?

sambu na kumonisa nde mambu yai kele ya luvunu. Inki mbuma yo butaka? Inki mutindu badesizio yina batribinale me bakaka bamvula ya luta ke sadisaka nge bubu yai? Beto tadila badesizio ya nka-ka yina batribinale me bakaka, mpi mutindu yo me sadisaka beto na 'kunwanina mpi kusala ngolo na kuzwa nswa ya leta ya kusamuna nsangu ya mbote.'—Bafi. 1:7.

4 Na kapu yai, beto ta tubila mutindu beto me nwaninaka nswa na beto ya kusamuna na kimpwanza yonso. Bakapu zole ya ke lenda ta tubila mutindu beto me sambaka na batribinale sambu na kukota ve na mambu ya nsi-ntoto mpi kuzitisa minsiku ya Kimfumu.

Keti Beto Kele Bantu ya Mawwanga, to Bantu ya Ke Nwaninaka Kimfumu ya Nzambi?

5 Na nsuka ya 1930, bambanza mpi baprovence ya *États-Unis* pusaka Bambangi ya Yehowa na kubaka nswa na leta (to *licence*) sambu na kusala kisalu na bo ya kusamuna. Kansi bampangi na beto buyaka yo, sambu bamfumu lendaka katula nswa yina; kansi ata luyalu mosi ve kele ti kiyeka ya kukatula ntuma yina Yezu pesaka Bakristu ya kusamuna nsangu ya Kimfumu. (Mar. 13:10) Bo kangaka bansamuni mingi ya Kimfumu. Yo yina, bampangi yina vandaka kutwadisa organizasio bakaka dibanza ya kusamba na batribinale. Bo sosaka kumonisa nde mambu yina leta lombaka bo vandaka kufwa nsiku yina ke pesaka Bambangi ya Yehowa nswa ya kusambila na kimpwanza yonso. Na 1938, bo kwendaka kusamba na tribinale sambu na diambu mosi yina bantu lenda vila ve. Inki salamaka?

6 Na Kizole, Aprili 26, 1938 na suka, Mpangi Newton Cantwell, yina vandaka ti bamvula 60, nkento na yandi Esther, ti bana na bo Henry, Russell, ti Jesse (bo yonso tanu vandaka bapasudi-nzila ya nene), kwendaka kusamuna na mbanza ya New Haven, na Connecticut, na *États-Unis*. Na kutuba ya mbote, bo zabaka na ntwala nde bo ta sala bilumbu mingi. Sambu na nki? Sambu bo me kangaka bo dezia mbala mingi, yo yina bo zabaka nde bo lenda kanga bo diaka. Kansi, dibanza yina manisaka ve nzala ya dibuta ya Mpangi Cantwell ya kusamuna nsangu ya Kimfumu. Bo kwendaka na New Haven na bakaminio zole. Mpangi Newton vandaka kupusa kaminio mosi yina vandaka ti mikanda mingi ya ke tendulaka Biblia mpi bafonografe; Henry (bamvula 22), vandaka kupusa kaminio yina vandaka ti ba oparlere. Kaka mutindu bo yindulaka, bapolisi tedimisaka bo na nima ya bangunga fioti.

7 Bo kangaka ntete Russell (bamvula 18); na nima, bo kangaka mpi Mpangi Newton ti Esther. Jesse (bamvula 16) vandaka kutala na ntama mutindu bapolisi ke nata bibuti na yandi ti mpangi na yandi ya bakala. Henry vandaka kusamuna na lweka ya nkaka ya mbanza, Jesse vandaka leke kibeni kansi yandi bikalaka yandi mosi. Ata mpidina, yandi bakaka fonografe na yandi mpi landaka kusamuna. Babakala zole ya dibundu ya katolika lombaka Jesse na kutudila bo diskure ya Mpangi Rutherford yina vandaka ti ntu-diambu

“Bambeni.” Kansi ntangu bo widikilaka diskure yina, bo waka makasi mingi, ebuna bo zolaka kubula Jesse. Kansi Jesse katukaka pana na malembe yonso; na nima ya ntangu fioti, polisi mosi tedimisaka yandi. Yo yina, bo kangaka mpi Jesse. Polisi monaka ve kifu ya Mpangi-Nkento Cantwell, kansi bo kangaka Mpangi-Bakala Cantwell ti bana na yandi ya babakala. Ata mpidina, bo basisaka bo kaka kilumbu yina na nima ya kufuta amande.

⁸ Bangonda fioti na nima, na Septembri 1938, dibuta ya Mpangi Cantwell kwendaka kusamba na tribunale ya mbanza New Haven. Tribunale tubaka nde Mpangi Newton, Russell, ti Jesse salaka kifu mutindu bo lombaka makabu kukonda nswa ya leta. Yo yina, ata bo lombaka nde Tribunale ya Nene ya Connecticut kutadila diaka desizio yina, bazuzi bedisaka kaka Jesse; bo tubaka nde yandi vandaka kutula mavwanga na bwala. Sambu na nki? Sambu babakala zole ya Dibundu ya Katolika, yina widikilaka diskure, tubaka na tribunale nde diskure yina vandaka kufinga dibundu na bo mpi yo vandaka masota. Sambu na kumonisa nde bantu ya Katolika taka luvunu, bampangi yina vandaka kutwadisa organizasio kwendaka na Tribunale ya Kuluta Nene ya États-Unis, sambu na kulomba nde bo tadila diaka desizio yina.

⁹ Yantika na Marsi 29, 1940, Charles Hughes, mfumu ya bazuzi mpi bazuzi nana ya nkaka widikilaka mambu yina Mpangi Hayden Covington, avoka ya Bampangi ya Yehowa, vandaka

---

8. Sambu na nki tribunale tubaka nde mpangi Jesse Cantwell vandaka muntu ya mavwanga?

9, 10. (a) Tribunale ya Nene ya États-Unis bakaka nki desizio sambu na diambu ya dibuta ya Mpangi Cantwell? (b) Inki mambo te beto ke bakaka na desizio yai?

Hayden Covington (na ntwala, na kati-kati), Glen How (na diboko ya kimama), ti bampangi ya nkaka, ke basika na tribunale na nima ya kununga

11. Inki kampanye bampangi na beto ya Canada salaka, mpi sambu na nki?

12. (a) Bambeni na beto salaka nki ntangu kampanye ya kukabula trakiti yantikaka? (b) Bo fundaka bampangi nde bo salaka nki? (Tala mpi noti na nsi ya lutiti.)

Kimbeni ya Ngolo ya Bantu ya Québec Sambu na Nzambi, Kristu, mpi Kimpwanza Ke Pesa Canada ya Mvimba Nsoni

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Diambu yai bo sambisaka *Cantwell* ti provense ya *Connecticut*, vandaka ya ntete na kati ya mambu 43 yina Hayden Covington sambaka na Tribinale ya Kuluta Nene ya États-Unis, sambu na kunwanina bampangi. Yandi fwaka na 1978. Nkento na yandi Dorothy, sadilaka Nzambi na kwikama tii kuna yandi fwaka na mvu 2015 ti bamvula 92.

[2] Mambu ya bo fundilaka bo katukaka na nsiku mosi ya 1606. Yo vandaka kupesa bazuzi nswa ya kupesa muntu ndola kana bo me mona nde mambu ya yandi tubaka ke basisa mavwanga —ata yo vandaka ya kieleka.

kutuba.^[1] Ntangu avoka ya provense ya *Connecticut* pesaka dibanza na yandi sambu na kumonisa nde Bampangi ya Yehowa vandaka bantu ya mavwanga, zuzi mosi yulaka nde: “Keti yo kele ve kieleka nde bantu mingi sepelaka ve na nsangu yina Yezu vandaka kusamuna?” Avoka yina vutulaka nde: “Yo ke mpidina; nkutu kana mu yibuka mbote, Biblia ke tuba mpi mambu yina kuminaka Yezu sambu yandi vandaka kusamuna nsangu yina.” Yo kele mpidina kibeni! Kukonda kuzaba, avoka yina tulaka Bampangi ya Yehowa na ndambu ya Yezu, mpi bantu ya bwala yina na ndambu ya bantu yina zengilaka Yezu nkanu. Na Mayi 20, 1940, tribinale ya mvimba nu-ngisaka Bampangi ya Yehowa.

¹⁰ Inki vandaka mfunu ya desizio yina tribinale bakaka? Yo tandinaka mingi kibeni nswa ya kusambila na kimpwanza yonso; banda pana, ata provense, insi, to luyalu mosi ve lendaka kusadila nsiku sambu na kukatula kimpwanza ya lusambu. Diaka, tribinale monaka nde Jesse salaka ata kifu mosi ve “. . . ya kukatula ngemba mpi kutula mavwanga.” Yo yina, desizio yina monisaka pwelele nde Bampangi ya Yehowa kele ve bantu ya ke tulaka mavwanga. Yai kele kununga mosi ya mfunu kibeni ya bansadi ya Nzambi! Inki mambote beto ke bakaka na desizio yai? Mpangi mosi, yina kele Avoka, ke tuba nde: “Nswa na beto ya kusambila na kimpwanza yonso, kukonda kuwa boma nde bo ta kanga beto na mutindu ya mbi, ke sadisaka beto bubu yai na kuzabisa bamfinangani na beto nsangu ya kivuvu.”

Keti Beto Kele Bantu ya Ntu-Ngolo to Bansamuni ya Kieleka?

¹¹ Na 1940, Bampangi ya Yehowa kutanaka ti mbangika mosi ya ngolo na **Canada**. Na 1946, bampangi na beto salaka kampanye mosi ya bilumbu 16, sambu na kumonisa nde leta vandaka kupesa ve bantu kimpwanza ya kusambila; bo kabulaka trakiti mosi ya vandaka na ntu-diambu, *Kimbeni ya Ngolo ya Bantu ya Québec Sambu na Nzambi, Kristu, mpi Kimpwanza Ke Pesa Canada ya Mvimba Nsoni*. Trakiti yai ya balutiti iya monisaka mbote-mbote nde bamfumu ya mabundu mpi ya bapolisi kele nku; yo monisaka mpi mambu yina bimvuka ya bantu ya nku salaka bampangi na beto na provense ya Québec. Trakiti yai tubaka nde: “Bo ke landa na kukanga Bampangi ya Yehowa kukonda kuzitisa nsiku. Bo me fundaka Bampangi ya Yehowa na mbanza Montréal ya Nene sambu na mambu kiteso ya 800.”

¹² Ntangu *Premier ministre* ya Québec, Maurice Duplessis, yina vandaka nduku ya Villeneuve (kardinale ya Dibundu ya Katolika) tangaka trakiti yina, yandi tubaka nde yandi fwete nwanisa Bampangi ya Yehowa “kukonda mawa.” Ntangu fioti na nima, mambu 800 yina bo fundilaka bampangi kumaka mingi, disongidila 1600. Mpanginkento mosi ya mupasudi-nzila tubaka nde: “Bapolisi kangaka beto mbala mingi; yo yina beto vandaka kutanga diaka ve bambala ikwa bo kangaka beto.” Ntangu bo vandaka kukanga bampangi yina ke kabula trakiti yango, bapolisi vandaka kutuba nde, bo ke kabula “mikanda yina ke pusa bantu na kukolama na leta.”^[2]

13 Na 1947, Mpangi Aimé Boucher ti bana na yandi zole ya bankento, Gisèle (bamvula 18) mpi Lucille (bamvula 11), vandaka bantu ya ntete yina tribunale sambisaka mpi tubaka nde bo ke pusa bantu na kukolama. Ya kieleka bo vandaka kukabula batrakiti, *Kimbeni ya Ngolo ya Bantu ya Québec*, pene-pene ya ferme na bo, na bangumba ya ndambu ya sudi ya Mbanza Québec; kansi yo vandaka mpasi na kumonisa nde bo vandaka kutula mavwanga. Mpangi Boucher vandaka muntu mosi ya kudikulumususa mpi ya mawete, yina vandaka kutala kamwa ferme na yandi; yandi vandaka kukwenda bantangu ya nkaka na mbanza na zulu mpunda yina vandaka ti shario na nima. Ata mpidina, dibuta na yandi kutanaka ti mambu ya nkaka ya mpasi yina bo tubilaka na trakiti yina. Zuzi yina vandaka kumenga Bambangi ya Yehowa ndimaka ve banzikisa ya pwelele yina vandaka kumonisa nde dibuta ya Mpangi Boucher salaka mbi ve. Kansi, yandi ndimaka ngindu ya bantu yina kufundaka nde trakiti yina ke pusa bantu na kusala mbi mpi nde dibuta ya Mpangi Boucher fwete baka ndola. Dibanza ya zuzi yai vandaka nde: Kuzabisa kieleka kele kufwa nsiku! Bo tubaka nde Mpangi Aimé ti Gisèle vandaka bantu ya luvunu mpi ya ke pusaka bantu na kukolama; nkutu mwana na bo Lucille salaka bilumbu zole na boloko. Bampangi lombaka nde Tribunale ya Kuluta Nene ya Canada kutadila diaka desizio yina; tribunale yai ndimaka.

14 Ata mpidina, bampangi na beto ya kikesa na Québec landaka na kusamuna nsangu ya Kimfumu ata bantu vandaka kusadila bo mambu ya nku; mbala mingi yo vandaka kubuta mbuma ya mboite kibeni. Ntangu kampanye ya trakiti yina yantikaka na 1946, Bambangi ya Yehowa na Québec vandaka 300; kansi bamvula iya na nima, bo kumaka 1000!^[3]

15 Na Yuni 1950, bazuzi yonso uvwa ya Tribunale ya Kuluta Nene ya Canada sambisaka diambu ya Mpangi Aimé Boucher. Bangonda sambanu na nima, na Desembri 18, 1950, tribunale nungisaka beto. Sambu na nki? Mpangi Glen How, yina vandaka avoka ya Bambangi ya Yehowa, tendulaka nde Tribunale ndimaka dibanza ya ba-avoka yina vandaka kunwanina beto; bo tubaka nde, “kupusa bantu na kukolama” ke tendula kupusa bantu na kusala mubulu to kunwanisa luyalu. Kansi trakiti yina “vandaka kupusa ve bantu na kusala mambu ya mutindu yina; yo vandaka kuwakana ti nsiku yina ke pesa nswa ya kutuba na kimpwanza yonso.” Mpangi How yikaka nde: “Mono monaka na meso na mono mosi mutindu Yehowa nungisaka beto.”^[4]

16 Ya kieleka, desizio ya Tribunale ya Kuluta Nene nungisaka Kimfumu ya Nzambi na mutindu ya kuyituka. Yo nungisaka Bambangi ya Yehowa na mambu 122 ya nkaka, yina bantu fundaka bo na Québec nde, bo kele bantu ya luvunu mpi ke pusaka bantu na kukolama. Diaka, desizio yina tribunale bakaka tendulaka nde, ntangu yai bantu ya Canada mpi ya babwala yina kele na nsi ya kiyeka ya Angleterre (*Commonwealth*) kele na kimpwanza ya kutuba kana bo me ndima to ve mambu ya guvernema ke sala. Desizio yina salaka nde Mabundu mpi Leta ya Québec kukatula diaka ve kimpwanza ya Bambangi ya Yehowa.^[5]

13. Banani vandaka bantu ya ntete yina bo fundaka na tribunale nde bo kele bantu ya ke pusaka bantu ya nkaka na kukolama?

14. Inki bampangi ya Québec salaka na ntangu ya mbangika?

15, 16. (a) Inki mutindu Tribunale ya Nene ya Canada sambisaka diambu ya dibuta ya Mpangi Boucher? (b) Kununga yai vandaka ti nki bupusi na bampangi na beto mpi na bantu ya nkaka?

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Na 1950, baministre ya ntangu yonso vandaka 164 na Québec; bampangi 63 na kati na bo katukaka na Nzo-Nkanda ya Gileadi. Bo ndimaka kusalu yai na luzolo yonso ata bo kutanaka ti mbangika ya ngolo.

[4] Mpangi Glen How vandaka avoka mosi ya kikesa yina sambaka na mayele yonso mambu mingi ya Bambangi ya Yehowa na batribinale ya Canada mpi ya bansi ya nkaka, yantika 1943 tii 2003.

[5] Sambu na kuzaba mambu mingi ya me tala diambu yai, tala disolo, “*La bataille n’est pas la vôtre, mais celle de Dieu,*” na *Réveillez-vous!* ya Aprili 22, 2000, balutii 18-24.

17. Inki mutindu baluyalu ya nkaka ke sosaka kukannga kusalu na beto ya kusamuna?

18, 19. Inki mutindu bamfumu ya luyalu ya Danemark buyisaka kusalu ya kusamuna?

20. Inki mutindu Tribunale ya Nene ya Danemark sambisaka diambu yina, mpi bampangi na beto salaka nki?

21, 22. Inki desizio Tribunale ya Nene ya États-Unis bakaka sambu na diambu ya Mpangi Murdock?

Keti Beto Kele Bantu ya Ke Tekaka Mikanda to Bansamuni ya Kikesa ya Kimfumu ya Nzambi?

17 Bubu yai, bansadi ya Yehowa ke landaka mbandu ya Bakristu ya ntete; bo 'ke tekaka ve ndinga ya Nzambi.' (**Tanga 2 Bakorinto 2:17.**) Ata mpidina, baluyalu ya nkaka ke sadilaka bansiku ya mumbongo sambu na kusambisa kusalu na beto ya kusamuna. Beto tadila ntangu yai badesizio yina batribinale zole bakaka sambu na kuzaba kana Bambangi ya Yehowa kele bantu ya ke tekaka mikanda to bansamuni.

18 Danemark. Na Oktobri 1, 1932, bo basisaka nsiku mosi ya ke buyisa bantu na kuteka mikanda kukonda nswa ya leta. Kansi bampangi na beto lombaka ve ata nswa mosi. Na kilumbu yina landaka, bansamuni tanu kwendaka kusamuna kilumbu ya mvimba na Roskilde, mbanza mosi yina kele na bakilometre kuluta 30 na westi ya Copenhagen, ntu-mbanza ya Danemark. Na nkokila, nsamuni mosi na kati na bo, Mpangi August Lehmann, vandaka kumonana ve. Bo kangaka yandi mpi bo tubaka nde yandi ke teka mikanda kukonda nswa.

19 Na Desembri 19, 1932, Mpangi August Lehmann kwendaka kusamba na tribinale. Yandi tubaka nde yandi kwendaka kutala bantu sambu na kupesa bo mikanda yina ke tendulaka Biblia kansi yandi vandaka kuteka ve mikanda. Tribunale ndimaka mambu yina. Yo tubaka nde: "Muntu yai bo me funda . . . ke lungisaka bampusa na yandi yandi mosi; yandi bakaka ve ata benefisi mpi yandi kele ve ti lukanu ya kubaka yo; nkutu yandi ke sadilaka mbongo na yandi mosi sambu na kusala kusalu yina." Tribunale kotilaka Bambangi ya Yehowa mpi bakaka desizio yai: 'Kusalu ya Mpangi Lehmann kele ve mumbongo.' Ata mpidina, lukanu ya bambeni ya bansadi ya Nzambi vandaka ya kubuyisa kusalu ya kusamuna na insi ya mvimba. (Nk. 94:20) Avoka ya leta lombaka Tribunale ya Nene ya insi na kutadila diaka desizio yina. Bampangi salaka inki?

20 Mposo mosi na ntwala nde bo kwenda kusamba na tribinale yina, bampangi ya Danemark ya mvimba samunaka mingi kibeni. Na Kizole, Oktobri 3, 1933, Tribunale ya Nene zabisaka desizio yina bo bakaka. Bo ndimaka desizio ya tribinale ya ntete; bo tubaka nde Mpangi August Lehmann fwaka ve nsiku. Desizio yai monisaka nde Bambangi ya Yehowa lenda landa na kusamuna na kimpwanza yonso. Sambu na kumonisa ntonda na bo na Yehowa mutindu yandi sadisaka bo na kununga, bampangi ya babakala ti ya bankento lutisaka ntangu mingi diaka na kusalu ya kusamuna. Yantika ntangu tribinale bakaka desizio yina, bampangi na beto ya Danemark ke landaka na kusamuna mpi luyalu ke buyisa ve kusalu na bo.

21 États-Unis. Na Lumingu, Februari 25, 1940, bo kangaka mupasudi-nzila mosi, Mpangi Robert Murdock, mpi bampangi ya nkaka nsambwadi ntangu bo vandaka kusamuna na mbanza Jeannette, yina kele pene-pene ya mbanza Pittsburgh, na provense ya Pennsylvanie. Bo kangaka yandi sambu yandi buyaka kulomba nswa na leta na ntwala ya kukabula mikanda. Ntangu Tribunale ya

Kuluta Nene ya États-Unis tadilaka diaka desizio yina, bazuzi ndi-maka na kusambisa diaka diambu yina.

²² Na Mayi 3, 1943, Tribinale ya Kuluta Nene nungisaka Bambi-angi ya Yehowa. Bazuzi buyaka nsiku yina ya kulomba ntete nswa na leta, sambu yo vandaka “kukatula bantu nswa yina Mukanda ya Minsiku ya Ngudi (*Constitution*) ya Insi vandaka kupesa bo.” Bo tuba-ka nde, bantu fwete sadila ve nsiku yina mbanza pesaka sambu yo vandaka “kufiotuna kimpwanza ya kutuba, mpi yo vandaka kufwa nsiku ya kusambila na kimpwanza yonso.” Ntangu bantu vandaka kupesa bangindu na bo na tribinale, Zuzi William Douglas tubaka nde kusalu ya Bambi-angi ya Yehowa “kele kaka ve ya kusamuna, to ya kukabula mikanda ya Nzambi. Yo ke tadila mambu yina yonso zole.” Yandi yikaka nde: “Kusalu yai kele kiteso mosi . . . ti kusambi-la na banzo-nzambi mpi kulonga na ntwala.”

²³ Desizio yina ya Tribinale ya Kuluta Nene salaka nde bansadi ya Nzambi kununga na mutindu mosi ya nene na mambu ya nsiku. Yo monisaka kibeni nde beto kele bansamuni mpi Bakristu ya kieleka, kansi ve bantu ya ke tekaka bima sambu na kubaka benefisi. Na kilumbu yina ya mfunu, na 1943, Bambi-angi ya Yehowa nungaka mambu 12 na kati ya 13 yina bo nataka na Tribinale ya Kuluta Nene (mambu ya Mpangi *Murdock* kele mpi na kati). Na bilumbu ya me katuka kuluta, badesizio yai ya Tribinale ya Kuluta Nene

Bambi-angi ya Yehowa ya kikesa na Danemark na 1930

---

23. Inki mutindu mambu yina bambangi nungaka na batribinale na 1943 ke sadisaka beto tii bubu yai?

24. Inki beto ke salaka ntangu baluyalu ke buyisaka kusalu na beto ya kusamuna?

25, 26. Inki mambu salaka nde bampangi ya Nicaragua kukwenda na Tribunale ya Nene, mpi nki mbuma yo butaka?

sadisaka bazuzi na kuzenga mambu mingi ya nkaka, ntangu bambeni na beto sosaka diaka kubuyisa beto na kusamuna nsangu ya Kimfumu na bantu yonso mpi nzo na nzo.

“Beto Fwete Lemfukila Nzambi Bonso Mfumu na Kisika ya Kulemfukila Bantu”

24 Sambu beto kele bansadi ya Yehowa, beto ke sepelaka mingi ntangu baluyalu ke pesaka beto nswa ya kusamuna nsangu ya Kimfumu na kimpwanza yonso. Kansi, ntangu baluyalu ke buyisaka kusalu na beto ya kusamuna, beto ke sobaka mitindu na beto ya kusamuna, mpi beto ke landaka kusala kusalu na beto kana mpila kele. Bonso bantumwa, “beto fwete lemfukila Nzambi bonso mfumu na kisika ya kulemfukila bantu.” (Bis. 5:29; Mat. 28:19, 20) Kansi, beto ke kwendaka na batribinale sambu na kulomba nde bo tadila diaka badesizio yina ke buyisa kusalu na beto. Beto tadila bambandu yai zole.

25 **Nicaragua.** Na Novembri 19, 1952, Mpangi Donovan Munsterman yina vandaka misionere, mpi vandaka kusala na filiale, kwendaka na Biro ya Ke Talaka Mambu ya Banzenza na ntumbanza Managua. Bo zabisaka yandi na kukwenda kusamba na ntwala ya kapitene Arnoldo García, yina vandaka mfumu ya biro yina. Kapitene zabisaka Mpangi Donovan nde bo “buyisaka Bambangi ya Yehowa yonso ya Nicaragua na kulanda kulonga balukwikilu na bo mpi kupesa maboko na bisalu ya dibundu na bo.” Ntangu yandi yufulaka sambu na nki, Kapitene García zabisaka yandi nde ministre ya luyalu me pesaka ntete ve Bambangi ya Yehowa nswa ya kusala kusalu yina, mpi bo fundaka bo nde bo kele ba koministe. Banani fundaka beto? Bamfumu ya Dibundu ya Katolika ya Roma.

26 Mpangi Munsterman lombaka mbala mosi nde bo tadila diaka desizio yina na Ministre ya ke talaka mambu ya mabundu mpi

Bampangi ya Nicaragua, ntangu bo buyisaka kusalu na beto

na Prezida ya Insi, Anastasio Somoza García; kansi bo pesaka yandi mvutu ve. Yo yina, bampangi sobaka mitindu na bo ya kusala mambu. Bo kangaka Nzo ya Kimfumu, bo kumaka kuvukana na bimvuka ya fioti, mpi bo yambulaka kuta kimbangi na babalabala; kansi bo vandaka kaka kusamuna nsangu ya Kimfumu. Kaka na ntangu yina, bampangi lombaka bantu na kutula maboko na mukanda mosi yina vandaka kulomba Tribinale ya Nene ya Nicaragua na kukatula nsiku yina vandaka kubuyisa kisalulu na bo. Bazulunulu tubilaka mingi mukanda yina mpi mutindu bo buyisaka kisalulu na beto; Tribinale ya Nene ndimaka kusambisa diambu yina. Inki mbuma yo butaka? Na Yuni 19, 1953, bazuzi yonso ya Tribinale ya Nene zabisaka desizio yina bo bakaka; bo nungisaka Bambangi ya Yehowa. Tribinale tubaka nde nsiku yina buyisaka kisalulu ya Bambangi vandaka kufwa banswa yina Mukanda ya Minsiku ya Ngudi ya insi ke pesa na yina me tala kutuba, kansansa, mpi kulonga balukwikilu na kimpwanza yonso. Yo tubaka diaka nde luyalu ya Nicaragua fwete vutukila diaka bangwisana ya mbote ti Bambangi ya Yehowa.

27 Bantu ya Nicaragua yitukaka mutindu Tribinale ya Nene kotalaka Bambangi. Na bamvula yina lutaka, bamfumu ya mabundu vandaka na kiyeka mingi; yo yina tribinale vandaka kubuya kubendana ti bo. Diaka, kiyeka yina ya mingi vandaka kusala nde tribinale kukuka ve kubuya badesizio na bo. Bampangi na beto bakisaka nde, kana bo nungaka, yo vandaka sambu Ntotila na bo taninaka bo mpi sambu bo yambulaka ve kusamuna.—Bis. 1:8.

28 **Zaire.** Na Zaire, bubu yai République Démocratique du Congo, Bambangi ya Yehowa vandaka kiteso ya 35 000 na kati-kati ya bamvula 1980. Sambu kisalulu ya Kimfumu vandaka kuyela mingi, bo yantikaka kutunga babiro ya mpa ya filiale. Na Desembri 1985, bo salaka lukutakanu mosi ya bansi mingi na ntu-mbanza, Kinshasa; bawi 32 000 yina fulusaka stade ya mbanza katukaka na bisika mingi ya nsi-ntoto. Kansi na nima, luzingu ya bansadi ya Yehowa yantikaka kusoba. Inki salamaka?

29 Mpangi Marcel Filteau, misionere mosi ya katukaka na mbanza Québec, na Canada vandaka na Zaire na ntangu yina; yandi monaka mpi mutindu luyalu ya Duplessis bangikaka Bambangi ya Yehowa na Canada. Yandi tubaka nde: “Na Marsi 12, 1986, bo pesaka bampangi yina vandaka kutwadisa kisalulu mukanda yina vandaka kutuba nde, leta me zaba ve *Association Les Témoins de Jéhovah* ya Zaire mpi me buyisa kisalulu na bo.” Mfumu ya insi, Mobutu Sese Seko, muntu tulaka diboko na mukanda yina.

30 Na kilumbu yina landaka, radio ya insi tubaka nde: “Beto ta wa diaka ve ata fioti zina ya Bambangi ya Yehowa na Zaire.” Na mballa mosi mbarangika yantikaka. Bo fwaka Banzo ya Kimfumu, bo yibaka bima ya bampangi na beto, bo kangaka bo, bo tulaka bo na boloko, mpi bo bulaka bo. Nkutu bo kangaka ata bana-fioti yina vandaka Bambangi. Na Oktobri 12, 1988, leta kangaka bima ya organizasio na beto, mpi kimvuka mosi ya basoda (*garde civile*), kumaka kuvanda na lupangu ya filiale. Bampangi yina vandaka kutwadisa kisalulu sonikilaka Prezida Mobutu sambu na kulomba nde

---

27. Sambu na nki bantu ya Nicaragua yitukaka desizio ya tribinale, mpi yo sadisaka bampangi na kubakisa nki?

28, 29. Na kati-kati ya bamvula 1980, nki mambu ya kuyituka salamaka na Zaire?

30. Inki desizio ya mfunu yo lombaka nde komite ya filiale kubaka, mpi bo bakaka lukanu ya kusala nki?

“Ntangu beto vandaka kusamba diambu yina, beto monaka mutindu Yehowa lenda soba mambu”

31, 32. Inki desizio ya kuyituka Tribinale ya Nene ya Zaïre bakaka, mpi bampangi kudiwaka nki mutindu?

yandi tadila diaka desizio yina; kansi yandi pesaka bo ve mvutu. Na ntangu yina, yo lombaka nde komite ya filiale kubaka desizio mosi ya mfunu: “Keti beto fwete lomba Tribinale ya Nene na kutadila diaka desizio ya Prezida to beto fwete vingila?” Mpangi Timothy Holmes, yina vandaka misionere mpi kordinatere ya komite ya filiale ya nsi na ntangu yina, ke tuba nde: “Beto sosaka lutwadisu mpi mayele ya Yehowa.” Na nima ya kusamba mingi, komite monaka nde ntangu ya kunwanina banswa lungaka ntete ve. Kansi, bo landaka kutanina kimvuka ya bampangi mpi kusosa mitindu ya kulanda na kusala kosalu ya kusamuna.

³¹ Bamvula mingi na nima, mbangika vandaka diaka ngolo mingi ve, mpi bo kumaka kuzitisa mingi banswa ya bantu na Zaïre. Komite ya filiale monaka nde yo vandaka ntangu ya mbote ya kukwenda diaka na Tribinale ya Nene ya Zaïre sambu na kulomba nde bo pesa beto diaka nswa ya kusala kosalu na beto. Yo yitukisaka beto na kumona nde Tribinale ya Nene ndimaka na kutadila diaka diambu yina. Ebuna, na Januari 8, 1993, bamvula kiteso ya nsambwadi na nima ya ntangu yina prezida basisaka nsiku yina buyisaka kosalu na beto, Tribinale zengaka nde mambu ya guvernema salaka sambu na Bambangi vandaka kuwakana ve ti nsiku; yo yina bo katulaka nsiku yina vandaka kubuyisa kosalu na beto. Yindula fioti diambu yai! Bazuzi tulaka luzingu na bo na kigonsa mutindu bo tubaka nde desizio ya prezida ya insi vandaka kufwa nsiku! Mpangi Holmes ke tuba nde: “Ntangu beto vandaka kusamba diambu yina, beto monaka mutindu Yehowa lenda soba mambu.” (Dan. 2:21) Kununga yai kumisaka lukwikilu ya bampangi na beto ngolo. Bo monaka nde Ntotila, Yezu, twadisaka bantu na yandi sambu na kuza-ba ntangu mpi mutindu ya kusala mambu.

Bampangi ya République Démocratique du Congo keke na kiese ya kusambila Yehowa na kimpwanza yonso

32 Ntangu bo katulaka nsiku yina vandaka kubuyisa kisalu na beto, bo pesaka biro ya filiale nswa ya kubinga bamisionere, kutunga babiro ya filiale ya mpa, mpi kukotisa mikanda yina ke tendulaka Biblia.^[6] Bansadi ya Nzambi na ntoto ya mvimba ke waka kiese kibeni na kumona mutindu Yehowa ke taninaka kimpeve ya bantu na yandi!—Yez. 52:10.

“Yehowa Kele Nsadisi na Mono”

33 Kusamba na batribinale ya beto me katuka kutadila ke ndimisa nde Yezu ke lungisaka lusilu na yandi yai: “Mono ta pesa beno bangogo mpi mayele yina bambeni na beno yonso ta kuka ve kute-lamina to kutudila ntembe.” (**Tanga Luka 21:12-15.**) Ntembe kele ve nde bantangu ya nkaka Yehowa me basisaka bantu ya me fwana-na ti Gamaliele na bilumbu na beto sambu na kutanina bansadi na yandi; to yandi me pusaka bazuzi mpi ba-avoka ya kikesa na kunwanina lunungu. Ya kieleka, Yehowa me bebisaka binwaninu ya bambeni na beto. (**Tanga Yezaya 54:17.**) Mbangika lenda fwa ve kisalu ya Nzambi.

34 Sambu na nki kununga na beto na batribinale ke yitukisaka kibeni? Beto tadila diambu yai: Bambangi ya Yehowa kele ve bantu ya lukumu to ya kele ti kiyeka ya mingi. Beto ke salaka ve vote, ke pesaka ve maboko na bakampanie ya politiki, to kuleba bantu ya politiki. Diaka, mbala mingi bo vandaka kumona bampangi na beto yina vandaka kusamba na batribinale ya nene bonso “bantu ya me longukaka ve mpi ya mpamba-mpamba.” (Bis. 4:13) Bantu vandaka kuyindula nde batribinale vandaka ve ti ngolo ya kusadisa beto mpi kubedisa bambeni na beto, disongidila bamfumu ya nene ya mabundu ti ya politiki. Kansi, mbala mingi batribinale me nungisaka beto! Kununga na beto na batribinale ke monisa nde beto ke tambulaka “kumosi ti Kristu, ee, bonso bantu yina Nzambi me tindaka mpi beto ke salaka yo na meso na yandi.” (2 Bak. 2:17) Yo yina beto ke tubaka bonso ntumwa Polo nde: “Yehowa kele nsadisi na mono; mono ta wa boma ve.”—Baeb. 13:6.

33. Mambu ya batribinale ya beto me tadila na bun-kufi na kapu yai ke longa beto nki?

34. Sambu na nki kununga na beto na batribinale ke yitukisa kibeni, mpi yo ke monisa nki? (Tala mpi lupangu, “Mambu ya Nene ya Beto Me Nungaka na Batribinale Me Sadisaka Beto na Kusamuna Kimfumu.”)

NOTI NA NSI YA LUTITI

[6] Nsuka-nsuka, *garde civile* basikaka na banzo ya filiale; kansi bo me tungaka babiro ya mpa ya filiale na kisika ya nkaka.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki mutindu batribinale monisaka nde beto kele bansamuni, kansi ve bantu ya mavwanga, ya ntu-ngolo to ya ke tekaka mikanda?
- Inki mambote beto ke bakaka na mambu yina beto me nungaka na batribinale?
- Inki beto ke salaka kana bo me buyisa kisalu na beto ya kusamuna?
- Sambu na nki bantu ke yitukaka mutindu bansadi ya Yehowa me nungaka mambu mingi ya mfunu na batribinale?
- Inki mutindu mambu ya kusambisa ya beto me tadila awa me kumisa lukwikilu na nge ngolo?

MAMBU YA NENE YA BETO ME NUNGAKA NA BATRIBINALE ME SADISAKA BETO NA KUSAMUNA KIMFUMU

Stara Pazova, Serbie

DATI Novembri 11, 1927

INSI Suisse

KIKUMA Kulonga balukwikilu na kimpwanza yonso.

MAMBU YINA SALAMAKA Polisi mosi kangaka Mpangi Adolf Huber na kusalu ya kusamuna, mpi yandi tubaka nde mpangi na beto vandaka kuvalangasa ngemba ya dibundu; mpi yandi botulaka Mpangi Huber tumikanda yina ke tendulaka Biblia.

DESIZIO YA TRIBINALE Mpangi Huber tubaka mambu yina polisi salaka na Tribinale ya Nene ya provense. Tribinale monaka nde kubotula mikanda ya Nzambi kele kufwa nsiku ya “Kulonga balukwikilu na kimpwanza yonso.”

BUPUSI Desizio ya tribinale buyisaka bapolisi na kukota na mambu ya me tala kusalu ya Balongoki ya Biblia.

DATI Yuli 9, 1935

INSI Roumanie

KIKUMA Kutuba na kimpwanza yonso.

MAMBU YINA SALAMAKA Bo kangaka bampangi sambanu sambu bo vandaka kukabula mikanda; bo tubaka nde mikanda yina vandaka *“kigonsa mpi vandaka kutula mavwanga na bwala.”* Bo pesaka bampangi ndola ya bilumbu 15 na boloko.

DESIZIO YA TRIBINALE Tribinale ya Nene tubaka nde Bambangi ya Yehowa lenda sala bisalu na bo na ngemba yonso, sambu mikanda na bo kele kigonsa ve mpi yo ke tulaka ve mavwanga na bwala; bo kele mpi ti nswa ya kulonga balukwikilu na bo.

BUPUSI Desizio yai ti badesizio ya nkaka ya mambu 530 ya Bambangi ya Yehowa, yina tribinale tadilaka yantika 1933 tii na 1939, pesaka bampangi nswa ya kusamuna. Bubu yai, beto lenda sala kusalu ya kusamuna na kimpwanza yonso.

DATI Marsi 17, 1953

INSI Pays-Bas

KIKUMA Kutuba mpi kusonika mambu na kimpwanza yonso.

MAMBU YINA SALAMAKA Bo kangaka Mpangi Pieter Havenaar sambu bo monaka nde yandi fwaka nsiku yina bo pesaka bo ya kukabula mikanda kaka na Kizole mpi Kitatu, yantika 9:00 tii na 11:00.

DESIZIO YA TRIBINALE Tribinale ya Nene monaka nde nsiku yina lutisaka ndilu.

BUPUSI Desizio yai bwisaka bansiku yonso yina vandaka kukatula nswa ya kukabula mikanda, mpi kumisaka kusalu yai mpasi mingi kibeni.

DATI Oktobri 6, 1953

INSI Canada

KIKUMA Kusambila mpi kutuba na kimpwanza yonso.

MAMBU YINA SALAMAKA Nsiku mosi ya Mbanza Québec buyisaka kukabula mikanda kukonda kubaka nswa na leta. Mpangi Laurier Saumur, yina vandaka nkengi-ntambudi, salaka bangonda tatu na boloko sambu bo tubaka nde yandi fwaka nsiku yina bamfumu ya mbanza tulaka.

DESIZIO YA TRIBINALE Tribunale ya Nene monaka nde desizio yina bamfumu ya mbanza bakaka sambu na Bambangi ya Yehowa ke fwa nsiku. Bazuzi tubaka nde kupesa bantu mikanda yina ke tendulaka Biblia ke kusalu yina Bambangi ya Yehowa ke salaka na lusambu na bo, mpi bansiku ya insi ke pesa bo nswa ya kusala yo.

BUPUSI Desizio yai salaka nde bo landila diaka ve mambu kuluta 1600 yina provense ya Québec fundaka beto.

DATI Yuli 13, 1983

INSI Serbie

KIKUMA Kutuba mpi kusunika mambu na kimpwanza yonso.

MAMBU YINA SALAMAKA Bo kangaka bampangi zole ya bankento sambu bo vandaka kukabula mikanda yina ke tendulaka Biblia. Bo fundaka bo nde bo “ke tula mavwanga mpi ke yangisa bantu;” na nima, bo tulaka bo na boloko bilumbu tanu.

DESIZIO YA TRIBINALE Tribunale ya Nene monaka nde bampangi yai fwaka ve nsiku mpi bo tulaka ve mavwanga.

BUPUSI Na nima ya kununga yai na tribunale, bo vandaka kukanga diaka ve bampangi mingi to kubotula mikanda.

DATI Mayi 26, 1986

INSI Turquie

KIKUMA Kulonga balukwikilu na kimpwanza yonso.

MAMBU YINA SALAMAKA Ntangu mabuta tatu ya bampangi kwendaka kulomba leta na kundima dibundu ya Bambangi ya Yehowa, bo kangaka bampangi 23; bo fundaka bo nde bo ke tula mavwanga na bwala mpi na mambu ya politiki.

DESIZIO YA TRIBINALE Tribunale ya Nene buyaka mambu yina bo fundilaka bo; bazuzi tubaka nde Bambangi ya Yehowa salaka mbi ve, mpi bo ndimaka nswa na beto ya kulonga balukwikilu na beto na kimpwanza yonso.

BUPUSI Desizio yai salaka nde bo buyisa diaka ve kusalu na beto; yo pesaka mpi bantu yonso ya Turquie kimpwanza ya kusambila.

DATI Mayi 25, 1993

INSI Grèce

KIKUMA Kimpwanza ya kulonga balukwikilu.

MAMBU YINA SALAMAKA Na 1986, bo kangaka Mpangi Minos Kokkinakis mbala 18; bo tubaka nde yandi ke longa bantu balukwikilu na yandi na ngolo. Yantika 1938 tii na 1992, bo kangaka mpi Bambangi ya Yehowa kuluta 19000 sambu nsiku ya Grèce vandaka kubuyisa kusalu ya mpidina.

DESIZIO YA TRIBINALE Tribunale ya Ke Nwaninaka Banswa ya Bantu na Eropa monaka nde diambu yai vandaka kufwa nsiku ya kuyindula, ya kulanda kansansa, mpi ya kusambila na kimpwanza yonso; yo ndimaka Kimpwanza ya kulonga mambu ya dibundu, mpi yo monisaka nde bambangi ya Yehowa ke “dibundu yina me zabanaka.”

BUPUSI Guvernema ya Grèce zabisaka batribinale na bo yonso na kuzitisa desizio yina nungisaka Mpangi Kokkinakis; bo yambulaka kubuyisa bantu na kulonga balukwikilu na bo.

DATI Yuni 17, 2002

INSI États-Unis

KIKUMA Kutuba na kimpwanza yonso.

MAMBU YINA SALAMAKA Na bwala Stratton, na provense ya Ohio bo tulaka nsiku mosi yina vandaka kulomba konso muntu yina ke samuna nzo na nzo na kubaka ntete nswa na leta. Tribunale ya provense, ti batribinale yina tadilaka diaka desizio yai, ndimaka nde nsiku yina ke wakana ti bansiku ya insi na bo.

DESIZIO YA TRIBINALE Tribunale ya Kuluta Nene monisaka nde nsiku yina ke wakana ve ti bansiku ya insi na bo, mpi bazuzi yibusaka nde bantu kele ti nswa ya kusambila mpi kutuba na kimpwanza yonso. Tribunale tubaka diaka nde, Bambangi ya Yehowa monisaka nde, “nswa na bo ya kusamuna me katukaka na Masonuku.”

BUPUSI Bamanza mingi yambulaka kusadila nsiku yina sambu na kubuyisa kusalu ya Bambangi ya Yehowa.

14

Bo Kele ya Kwikama na Luyalu ya Nzambi Kansi na Luyalu ya Nkaka Ve

---

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Sambu na kumonisa kwikama na Kimfumu, bansadi ya Nzambi ke kotaka ve na mambu ya nsi-ntoto

---

1, 2. (a) Inki munsiku ke twadisaka balongoki ya Yezu tii bubu yai? (b) Inki bambeni na beto sosaka kusala, mpi mambu sukaka nki mutindu?

3, 4. (a) Inki mambu salamaka ntangu Kimfumu butukaka? (b) Keti bansadi ya Nzambi bakisaka mbote nde bo fwete kota ve na mambu ya nsi-ntoto? Tendula.

YEZU telamaka na ntwala ya Pilate, zuzi ya kuluta nene ya dikanda ya Yuda, mpi yandi monisaka munsiku yina ke twadisaka balongoki na yandi ya kieleka tii bubu yai. Yandi tubaka nde: “Kimfumu na mono kele ve ya nsi-ntoto yai.” Yandi yikaka mpi nde: “Kana kimfumu na mono vandaka ya nsi-ntoto yai, bansadi na mono zolaka kunwana sambu bo pesa mono ve na maboko ya Bayuda. Kansi, kimfumu na mono me katuka awa ve.” (Yoa. 18:36) Pilate pesaka Bayuda nswa ya kufwa Yezu; kansi kununga yina vandaka ya ntangu fioti. Yezu futumukaka. Bamfumu ya Kintinu ya ngolo ya Roma zolaka kufwa balongoki ya Kristu, kansi bo kukaka ve. Bakristu mwangaka nsangu ya Kimfumu na nsi-ntoto ya mvimba, na ntangu yina.—Bakol. 1:23.

² Ntangu Nzambi tulaka Kimfumu na yandi na 1914, bimvuka ya nkaka ya kuluta ngolo, ya basoda, sosaka kumanisa bansadi ya Nzambi. Kansi ata kimvuka mosi ve nungaka beto. Baluyalu mingi ti bimvuka ya politiki sosaka kupusa beto na kingolo-ngolo na kukota na bamvita na bo. Kansi, bo kukaka ve kufwa bumosi na beto. Bubu yai, bantu yina Kimfumu ta yala ke zingaka na nsi-ntoto ya mvimba. Ata mpidina, beto ke vandaka na bumosi sambu beto kele bampangi ya kieleka, mpi beto ke kotaka ve na mambu ya politiki ata fioti. Bumosi na beto ke monisa pwelele nde Kimfumu ya Nzambi ke yala mpi nde Ntotila Yezu Kristu ke landa na kutwadisa, kutomisa, mpi kutanina bansadi na yandi. Beto tadila ntangu yai mutindu yandi me salaka yo, mpi mutindu yandi ke kumisa lukwikilu na beto ngolo ntangu yandi ke sadisaka beto na kununga na batribinale, sambu beto “kele ve bantu ya nsi-ntoto.”—Yoa. 17:14.

Diambu Mosi ya Mfunu Mingi

³ Na nima ya kubutuka ya Kimfumu, bitumba salamaka na zulu mpi bo losaka Satana na ntoto. **(Tanga Kusonga 12:7-10, 12.)** Bitumba ya nkaka salamaka awa na ntoto, mpi yo mekaka kwikama ya bansadi ya Nzambi. Bo vandaka ti lukanu ya kulanda mbandu ya Yezu mpi ya kukota ve na mambu ya nsi-ntoto. Kansi, na luyantiku, bo vandaka kubakisa ve kibeni mambu yina bo fwete sala sambu na kukota ve na mambu ya nsi-ntoto.

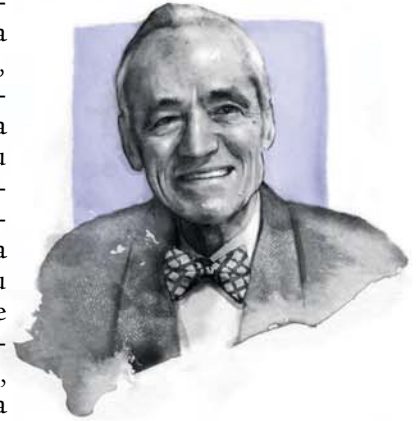
4 Mu mbandu, Kitini 6 ya mukanda *L'Aurore du Millénium*,^[1] yina basikaka na 1904, siamisaka Bakristu na kukota ve na mvita. Kansi yo yikaka mpi nde, kana bo me lomba Mukristu na kusala kisalu ya kisoda, yandi fwete sala yonso sambu bo pesa yandi ve kisalu yina ta lomba nde yandi nwana mvita. Kana kisalu ya mutindu yina kele ve, mpi bo me tinda yandi kaka na mvita, yandi fwete sala yonso sambu na kufwa ve muntu. Mpangi Herbert Senior, yina zingaka na Grande-Bretagne mpi bakaka mbotika na 1905, tubaka sambu na diambu yai nde: “Bampangi vandaka ve kubakisa mbote diambu yai, mpi bo zabaka ve pwelele kana Mukristu fwete sala kisalu ya kisoda to ve, ata yandi ta nwana ve mvita.”

5 Kansi, *Nzozulu ya Nkengi* ya Septembri 1, 1915, yantikaka kutomisa nzayilu na beto na diambu yai. Na kutadila Bandongisila yina kele na mukanda *Kulonguka Masonuku (Études des Écritures)*, *Nzozulu ya Nkengi* tubaka nde: “Beto ke kudyula kana kusala kisalu ya kisoda kukonda kunwana mvita ke fwa minsiku na beto ya Bukristu.” Kansi, nki lenda salama kana bo me bula Mukristu mosi masasi sambu yandi me buya kulwata bilele mpi kusala kisalu ya kisoda? Disolo yina yikaka nde: “Yo kele mbote nde muntu kufwa sambu yandi kele ya kwikama na Mfumu ya Ngemba mpi ke buya kufwa bansiku na yandi, na kisika ya kufwa sambu yandi ke monisa nde yandi ke sadila bamfumu ya nsi-ntoto yai, ke pesa bo maboko, mpi ke sala mambu yina ke wakana ve ti malongi ya Ntotila na beto ya zulu; mpidina ve? Na mambu yai zole, beto fwete ndima kufwa sambu beto kele ya kwikama na Ntotila na beto ya Zulu.” Ata disolo yai tubaka mambu na pwelele yonso, yo sukisaka nde: “Beto ke pesa muntu ve ntuma ya kusala mutindu yai, yo kele kaka dibanza ya beto ke tadila.”

6 Bampangi ya nkaka bakisaka mbala mosi, mpi salaka mambu na mutindu ya mbote, ata yo lendaka kunatila bo bampasi. Mpangi Herbert Senior, yina beto tubilaka na luyantiku, tubaka nde: “Sambu na mono, kubasisa masasi na maswa [kisalu yina ke lomba ve kunwana mvita] mpi kukotisa yo na munduki sambu na kufwa bantu, vandaka kaka mutindu mosi.” (Luka 16:10) Bo tulaka Mpangi Senior na boloko sambu kansansa na yandi buyisaka yandi na kusala kisalu ya kisoda. Yandi ti bampangi ya nkaka 4 vandaka na kati ya bantu 16 yina buyaka mpi kusala kisalu ya kisoda; bantu ya mabundu ya nkaka mpi vandaka na kati na bo. Sambu bo lutisaka mwa ntangu mingi na boloko ya Richmond, na Grande-Bretagne, bantu yantikaka kubinga bo nde, bantu 16 ya Richmond. Na nima, bo bakaka Mpangi Herbert ti bampangi ya nkaka na kinsweki mpi tulaka bo na maswa; bo nataka bo na France, na kisika ya mvita. Kuna, bo zengilaka bo ndola ya lufwa. Bo nataka Mpangi Herbert ti bampangi mingi ya nkaka na ntuala ya kimvuka ya basoda yina bo me pesaka ntuma ya kufwa muntu yina me ndima nde yandi salaka mbi. Kansi bo fwaka bo ve. Na kisika ya kufwa bo, bo pesaka bo ndola ya bamvula kumi na boloko.

5. Inki mutindu *Nzozulu ya Nkengi* ya Septembri 1, 1915 yantikaka kutomisa nzayilu na beto?

6. Mbandu ya Mpangi Herbert Senior me longo nge inki?

“Mono bakisaka nde bansadi ya Nzambi fwete vanda na ngemba ti bantu yonso ata bampasi ya bamvita ke kwisa.”

—Simon Kraker
(Tala paragafe 7)

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Bo bingaka mpi kitini yai nde, *La Nouvelle Création*. Na nima, bo bingaka bitini yonso ya mukanda *L'Aurore du Millénium* nde *Études des Écritures*.

7. Bansadi ya Nzambi bakisaka nki na luyantiku ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba?

8, 9. Inki mutindu mbikudulu ya ntumwa Yoane lunganaka?

7 Ntangu Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba yantikaka, bansadi yonso ya Yehowa bakisaka pwelele nde bo fwete kota ve na mambu ya nsi-ntoto; bo bakisaka mpi mambu yina bo fwete sala mambu na kulanda mbandu ya Yezu. (Mat. 26:51-53; Yoa. 17:14-16; 1 Pie. 2:21) Mu mbandu, *Nzozulu ya Nkengi* ya Novembri 1, 1939 vandaka ti disolo mosi ya mfunu yina vandaka ti ntu-diambu: “Kukota ve na Mambu ya Nsi-Ntoto.” Yo tubaka nde: “Bantu yonso ya Yehowa fwete landa ntangu yai munsiku yina ke monisa nde beto lenda kota ve ata fioti na bamvita ya makanda.” Na kutadila disolo yina, Mpangi Simon Kraker, yina salaka na babiro ya ke twadisaka kisalu na ntoto ya mvimba, na mbanza Brooklyn, na New York, tubaka nde: “Mono bakisaka nde bansadi ya Nzambi fwete vanda na ngemba ti bantu yonso ata bampasi ya bamvita ke kwisa.” Madia yina ya kimpeve kwisaka na ntangu ya mbote mpi yo sadisaka bansadi ya Nzambi na kununga mpasi ya ngolo yina zolaka kumeka kwikama na bo na Kimfumu.

“Nzadi” ya Bambangika

8 Ntumwa Yoane tubaka na ntwala nde, ntangu Kimfumu ta butuka na 1914, dragoni, Satana Diabulu, ta luka nzadi mosi ya kifwani sambu na kusosa kufwa bantu yina ke pesa maboko na Ki-

“YANDI FWAKA SAMBU NA LUKUMU YA NZAMBI”

NA NSUNGI ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba, Bambangika ya Yehowa vandaka mingi ve na Allemagne, na luyalu ya Hitler. Detlef Garbe, muntu ya ke longukaka mambu ya me lutaka, sonikaka nde, “Bantu mingi yina batribinale kangisaka sambu kansansa na bo vandaka kubuyisa bo na kusala kisalu ya kisoda . . . na luyalu ya Hitler, vandaka Bambangika ya Yehowa.” Gerhard Steinacher (bamvula 19), ya insi Autriche, vandaka na kati ya bantu yina. Bilumbu fioti na nima ya luyantiku ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba, bamfumu ya Allemagne kangaka yandi sambu yandi buyaka kusala kisalu ya kisoda.

Na Novembri 1939, bo zengilaka yandi nkanu ya lufwa. Ntangu yandi vandaka na boloko, yandi sonikaka nde: “Mono ke zola kaka kupesa Nzambi lukumu, kuzitisa bansiku na yandi, mpi kulomba yandi na kuyamba beto na Kimfumu na yandi, kisika yina beto ta baka ngemba mpi luzingu ya mvula na mvula.”

Na Marsi 29, 1940, kilumbu mosi na ntwala nde bo fwa yandi, Gerhard sonikilaka bibuti na yandi bangogo yai ya nsuka: “Mono kele ntete mwana-fioti. Kansi mono ta nunga kaka kana Mfumu me pesa mono ngolo; yai kima ya mono ke lomba yandi.” Na kilumbu yina landaka, bo fwaka Gerhard na suka na 6 heures; ziku bo zengaka yandi ntu. Bo me sonikaka na maziamu na yandi nde: “Yandi fwaka sambu na lukumu ya Nzambi.”

mfumu ya Nzambi.^[2] **(Tanga Kusonga 12:9, 15.)** Inki mutindu mbikudulu ya Yoane lunganaka? Yantika 1920 tii bubu yai, bansadi ya Nzambi me kutanaka ti bambangika mingi. Mu mbandu, bo tulaka Mpangi Kraker na boloko sambu na kwikama na yandi na Kimfumu ya Nzambi, kaka mutindu bo kangaka mpi bampangi mingi ya nkaka yina zingaka na Amerika ya Nordi na nsungi ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba. Nkutu na nsungi ya mvita yina, Bambangi ya Yehowa bantu vandaka mingi na baboloko ya États-Unis kuluta bantu ya mabundu ya nkaka, yina bo kangaka mpi sambu kansansa na bo buyisaka bo na kunwana bamvita.

⁹ Lukanu ya Diabulu ti bantu na yandi vandaka ya kubebisa kwikama ya bantu ya Kimfumu, na bisika yonso yina bo vandaka. Na Afrika, na Eropa mpi na États-Unis, bo vandaka kufunda bo na batribinale. Bo tulaka bo na boloko, bo bulaka bo mpi bo fi-ngaka bo sambu lukanu na bo vandaka ya kukota ve ata fioti na mambu ya nsi-ntoto. Na Allemagne, bansadi ya Nzambi kutanaka ti mbangika ya ngolo sambu bo buyaka kusambila Hitler to kukwenda na mvita. Bo tulaka Bambangi ya Yehowa kiteso ya 6000 na boloko na bakan yina Hitler salaka; basoda yina kangaka bo fwaka bampangi ya nkaka kuluta 1600, bampangi ya Allemagne ti ya bansi ya nkaka. Ata mpidina, Diabulu kukaka ve kuniokula bansadi ya Nzambi kimakulu.—Mar. 8:34, 35.

“Ntoto” Ke Mina “Nzadi”

¹⁰ Mbikudulu yina Ntumwa Yoane sonikaka monisaka nde “ntoto,” disongidila bantu yina kele ti mwa mabanza ya mbote na ngidika yai, ta sadisa bansadi ya Nzambi mpi ta mina “nzadi” yina ya bambangika. Inki mutindu kitini ya mbikudulu yai ke lunganaka? Yantika Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba tii bubu yai, “ntoto” me sadisaka mbala mingi bantu yina ke vandaka ya kwikama na Kimfumu ya Mesia. **(Tanga Kusonga 12:16.)** Mu mbandu, batribinale mingi ya nene ke bakaka badesizio yina ke tanika nswa ya Bambangi ya Yehowa ya kubuya kusala kisalu ya kisoda mpi ya kubuya kusala bankinsi sambu na lukumu ya insi. Beto tadila ntete mutindu Yehowa me sadisaka Bambangi na yandi na kununga na batribinale na mambu ya me tala kisalu ya kisoda.—Nk. 68:21.

¹¹ **États-Unis.** Anthony Sicurella vandaka ti bampangi tanu, mpi bibuti na bo vandaka Bambangi ya Yehowa. Yandi bakaka mbotika ntangu yandi vandaka ti bamvula 15. Ntangu yandi lungisaka bamvula 21, yandi sonikisaka zina na biro ya leta mpi monisaka nde yandi lenda sala ve kisalu ya kisoda sambu yandi kele nsadi ya Nzambi. Bamvula zole na nima, na 1950, yandi lombaka nde bo sonika diaka zina na yandi na kati ya bantu yina kansansa na bo ke buyisa bo na kusala kisalu ya kisoda. Biro ya leta yina ke salaka kisalu ya kuzikisa mambu (FBI) ndimaka; kansi biro yina ke talaka mambu ya batribinale (*ministère de la Justice*) buyaka. Na nima ya kusamba mingi na tribinale mosi ya fioti, bo lombaka Tribinale ya Kuluta Nene ya États-Unis na kutadila diaka

---

10. “Ntoto” ke tendula nki, mpi nki mutindu yo me sadisaka bansadi ya Nzambi?

11, 12. Inki mambu Mpangi Sicurella ti Mpangi Thlimmenos kutanaka ti yo, mpi yo sukaka nki mutindu?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Sambu na kuzaba mambu mingi ya mbikudulu yai, tala mukanda *La Révélation : Le grand dénouement est proche !*, kapu 27, balutiti 184-186.

13, 14. Mambu yina kuminaka Ivailo Stefanov mpi Vahan Bayatyan ke longa beto nki?

“Na ntwala ya kukota na tribunale, mono sambaka Yehowa ngolo; na nima, mono monaka nde yandi me pesa mono ngemba.”

—Ivailo Stefanov
(Tala paragrafe 13)

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Desizio yai lombaka mpi guvernema ya Bulgarie na kupesa bantu yonso yina kansansa na bo ke buyisa bo kusala kusalu ya kisoda, kusalu ya nkaka yina basoda ke twadisaka ve.

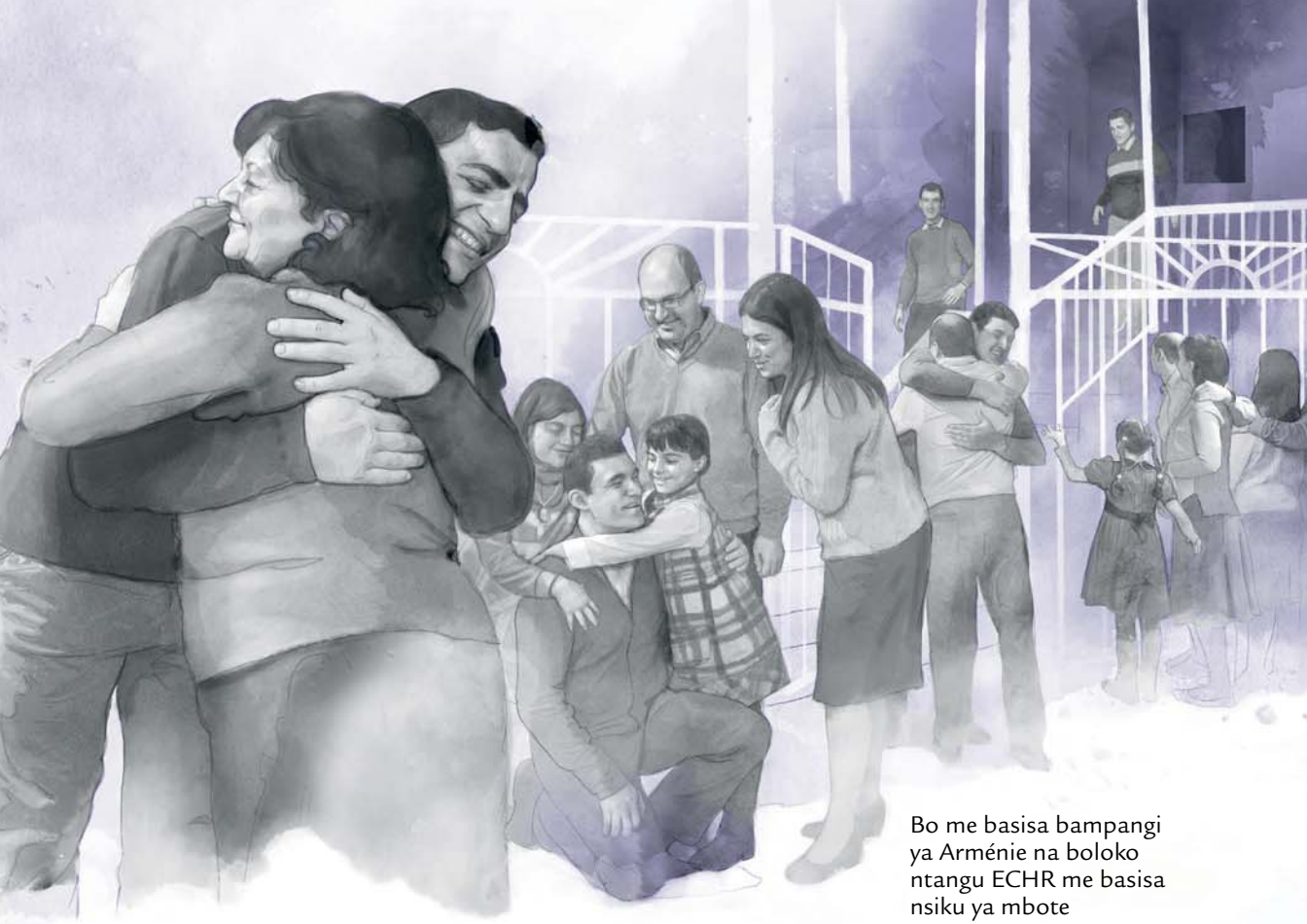
[4] Sambu na kuzaba mambu mingi ya me tala disolo yai, tala *Nzozulu ya Nkengi* ya Kifalansa ya Novembri 1, 2012, balutiti 29-31.

diambu ya mpangi Sicurella; bazuzi nungisaka yandi mpi buyaka desizio ya tribunale yina ya fioti. Desizio yai ke sadisaka mpi bantu ya nkaka ya États-Unis, yina kansansa na bo ke buyisaka bo na kusala kusalu ya kisoda.

12 Grèce. Na 1983, bo fundaka Mpangi Iakovos Thlimmenos mpi bo kangaka yandi na boloko sambu yandi buyaka kulwata bilele ya basoda. Na nima ya kubasika na boloko, yandi pesaka zina na kompani mosi sambu na kusala kusalu ya *comptable*; kansi bo buyaka yandi sambu bamfumu ya leta sonikaka na mikanda na yandi nde, yandi me salaka mambu ya mbi mpi me kotaka boloko. Yandi fundaka diambu yai na batribinale ya Grèce, kansi bazuzi bedisaka yandi. Yandi lombaka nde Tribunale ya Ke Nwaninaka Bansa ya Bantu na Eropa kutadila diaka desizio yina. Na mvu 2000, kimvuka ya bazuzi 17 ya biro ya nene ya Tribunale yina ya Eropa nungisaka yandi; bo ke sadilaka mpi desizio yai sambu na kusambisa mambu ya nkaka ya me tala kumenga bantu. Na ntwala ya kubaka desizio yai, leta ya Grèce sonikaka na mikanda ya bampangi kuluta 3 500 nde bo me salaka mbi mpi me kotaka boloko, sambu bo buyaka kusala kusalu ya kisoda. Na nima ya kubaka desizio ya Tribunale ya Eropa, insi ya Grèce basisaka nsiku mosi yina katulaka mambu ya mbi ya bo sonikaka na mikanda ya bampangi. Ntangu bo yidikaka Mukanda ya Minsiku ya Ngudi ya Grèce, bo vutulaka nsiku mosi, ya bo salaka ntama mingi ve, ya ke pesa bantu yonso nswa ya kusala kusalu ya nkaka na kisika ya kusalu ya kisoda.

13 Bulgarie. Na 1994, bo kotisaka Mpangi Ivailo Stefanov (bambvula 19) na kingolo-ngolo na kusalu ya kisoda. Kansi yandi buyaka kusalu ya kisoda to bisalu ya nkaka yina basoda vandaka kutwadisa ata yo lombaka ve kunwana mvita. Bo zengilaka yandi nkanu ya bangonda 18 na boloko; kansi yandi lombaka nde bo tadila diaka desizio yina sambu na kunwanina nswa na yandi ya kubuya kusala kusalu ya kisoda sambu na kansansa na yandi. Nsukansuka, bo nataka mambu na yandi na Tribunale ya Ke Nwaninaka Bansa ya Bantu na Eropa. Na 2001, na ntwala nde tribunale yai ya Eropa kutadila diambu yai, guvernema ya Bulgarie wakana ti Mpangi Stefanov. Bo basisaka nsiku mosi (*amnistie*) ya ke pesa Mpangi Stefanov nswa ya kusala kusalu ya nkaka na kisika ya kusalu ya kisoda; bantu yonso ya Bulgarie yina buyaka kusalu ya kisoda bakaka mpi nswa yina.^[3]

14 Arménie. Na 2001, Mpangi Vahan Bayatyan lungisaka bambvula yina insi na bo ke lombaka bantu yonso na kusala kusalu ya kisoda.^[4] Yandi zabisaka batribinale ya insi nde kansansa na yandi ke buyisa yandi na kusala kusalu ya kisoda; kansi ata tribunale mosi ve nungisaka yandi. Na Septembri 2002, bo zengilaka yandi nkanu ya bambvula zole ti ndambu na boloko, kansi bo basisaka yandi na nima ya bangonda kumi ti ndambu. Na ntangu yina, yandi lombaka nde Tribunale ya Ke Nwaninaka Bansa ya Bantu na Eropa kutadila diaka desizio yina; bo ndimaka. Kansi, na

Bo me basisa bampangi ya Arménie na boloko ntangu ECHR me basisa nsiku ya mbote

Oktobri 27, 2009, tribunale yai mpi bedisaka yandi. Desizio yai salaka bampangi ya Arménie yina kutanaka mpi ti diambu yai mpasi kibeni. Kansi bazuzi ya nene ya tribunale yina ya Eropa bakaka lukanu ya kutadila diaka desizio yina. Na Yuli 7, 2011, tribunale nungisaka Vahan Bayatyan. Yo vandaka mbala ya ntete tribunale yai ya Eropa kundima nde, muntu kele ti nswa ya kubuya kisalu ya kisoda sambu malongi ya dibundu na yandi ke buyisa kansansa na yandi kusala yo, kaka mutindu yandi ke vandaka ti nswa ya kuyindula, kusadila kansansa, mpi kusambila na kimpwanza yonso. Desizio yai taninaka ve kaka banswa ya Bambangi ya Yehowa, kansi yo taninaka mpi banswa ya bamilio ya bantu ya bansi yina kele na kati ya kimvuka mosi ya Eropa ya ke nwaninaka banswa ya bantu (*Conseil de l'Europe*).^[5]

Bafeti mpi Bankinsi Sambu na Lukumu ya Insi

15 Bansadi ya Yehowa ke bikalaka ya kwikama na Kimfumu ya Mesia ntangu bo ke buyaka kusala kisalu ya kisoda mpi ntangu bo ke buyaka na luzitu yonso kusala bafeti ti bankinsi ya insi.

---

15. Sambu na nki bansadi ya Yehowa ke buyaka kusala bankinsi ya insi?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[5] Na nsungi ya bamvula 20, guverne-ma ya Arménie kangaka Bambangi ya Yehowa (ya baleke) kuluta 450 na boloko. Na Novembri 2013, bo basisaka bampangi yina bikalaka na boloko.

16, 17. Inki diambu Lillian ti William Gobitas kutanaka ti yo, mpi yo ke longa nge nki?

18, 19. Inki sadisaka Pablo Barros na kuvanda kikesa, mpi nki mutindu bansadi ya Yehowa ya nkaka lenda landa mbandu na yandi?

Yantika Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba, mpeve ya zola ya insi (*Nationalisme*) me yalumukaka na nsi-ntoto. Bo ke lombaka bantu ya bansi mingi na kusala lusilu ya kulemfukila insi, kuyimba ban-kunga ya lukumu ya insi, to kupesa lusaku na drapo sambu na kumonisa kwikama na bansi na bo. Kansi beto ke kangamaka kaka na Yehowa. (Kub. 20:4, 5) Yo yina, beto ke kutanaka ti bambangika mingi. Ata mpidina, Yehowa me sadilaka diaka “ntoto” sambu na kumina bambangika ya nkaka. Bika beto tadila na bun-kufi mutindu Yehowa me sadisaka beto, na nzila ya Kristu, na kununga.—Nk. 3:9.

16 États-Unis. Na 1940, bazuzi 8 na kati ya bazuzi 9 ya Tribinale ya Nene ya États-Unis bedisaka Bambangi ya Yehowa ntangu bo sambisaka mpangi *Gobitis ti ekole ya mbanza Minersville*. Lillian Gobitas (bamvula 12),^[6] ti mpangi na yandi ya bakala William Gobitas (bamvula 10), buyaka kupesa lusaku na drapo to kusala lusilu ya kulemfukila insi sambu bo zolaka kuvanda ya kwikama na Yehowa. Yo yina, bo kulaka bo na nzo-nkanda. Tribinale ya Kuluta Nene tadilaka diambu yai mpi tubaka nde, desizio yina ekole bakaka ke siamisa “bumosi na insi ya mvimba” mpi yo ke wakana ti Mukanda ya Minsiku ya Ngudi ya États-Unis. Desizio yai basisaka mbangika ya ngolo. Bo kuluka bana na beto na banzo-nkanda, bo katulaka bampangi na bisalu, mpi bantu mingi ya nku pesaka Bambangi ya Yehowa mpasi kibeni. Mukanda mosi (*L'éclat de notre pays*) tubaka nde: “Mbangika yina Bambangi ya Yehowa kutanaka ti yo yantika 1941 tii na 1943 vandaka mpasi mingi kuluta bambangika yonso yina bantu kutanaka ti yo sambu na mambu ya lusambu na Amerika, na mvu-nkama ya 20.”

17 Kununga ya bambeni ya Nzambi vandaka ya ntangu fioti. Na 1943, Tribinale ya Kuluta Nene tadilaka diaka diambu ya nkaka yina vandaka kiteso mosi ti diambu ya *Gobitis*. Bo bingaka yo, *lusambisu ya iniversite ya mbanza Virginie ya westi ti Barnette*. Na mbala yai, Tribinale ya Kuluta Nene nungisaka Bambangi ya Yehowa. Yo vandaka mbala ya ntete yina Tribinale ya Kuluta Nene ya États-Unis sobaka desizio na yo na nima ya bamvula fioti mpamba. Na nima ya kubaka desizio yai, mbangika ya ngolo ya bansadi ya Yehowa na États-Unis kulukumukaka. Desizio yai salaka nde bo yantika kuzitisa ngolo banswa ya bantu yonso ya États-Unis.

18 Argentine. Na 1976, bo kuluka Pablo (bamvula 8) ti Hugo Barros (bamvula 7) na nzo-nkanda sambu bo buyaka kupesa lusaku na drapo. Kilumbu ya nkaka na ntwala, nkento yina vandaka ntwadisi ya ekole yinaka Pablo mpi bulaka yandi na ntu. Na nima ya kubasika na nzo-nkanda, yandi bikalaka ti Pablo mpi Hugo kiteso ya ngunga mosi sambu na kundimisa bo na ngolo nde bo fwete sala bankinsi yina ya ekole. Pablo ke yibuka diambu yai ya mpasi mpi ke tuba nde: “Kana Yehowa sadisaka mono ve, mono zolaka kukuka ve kutanina kwikama na mono.”

19 Ntangu bo kwendaka na tribinale, zuzi ndimaka desizio yina ya ntwadisi ya ekole, ya kukatula Pablo ti Hugo na nzo-nkanda.

NOTI NA NSI YA LUTITI

[6] Na mikanda ya tribinale, bo sonikaka zina na yandi kifu.

Kansi bo lombaka nde Tribinale ya Nene ya Argentine kutadila diaka desizio yina. Na 1979, Tribinale ya Nene buyaka desizio ya tribunale ya ntete, mpi yo tubaka nde: “Ndola ya kukatula mwana na nzo-nkanda ke wakana ve ti nsiku ya leta, yina ke pesa muntu nswa ya kulonguka (*Article 14*), mpi mukumba ya leta ya kusadisa bana yonso na kukota nzo-nkanda (*Article 5*).” Bana ya Bambangi ya Yehowa kiteso ya 1000 bakaka mambote ya desizio yina. Bo yambulaka kukula bo na banzo-nkanda, mpi bo vutulaka bana ya nkaka, bonso Pablo ti Hugo, na banzo-nkanda ya leta.

20 Philippines. Na 1990, bamfumu ya ba-ekole kulaka Roel Embralinag (bamvula 9),^[7] ti mpangi na yandi ya nkento Emily (bamvula 10), mpi bana ya nkaka ya Bambangi ya Yehowa kite-so ya 66, sambu bo buyaka kupesa lusaku na drapo. Mpangi Leonardo, tata ya Roel ti Emily mekaka kusolula ti bamfumu ya ekole, kansi bo buyaka. Sambu diambu yina kumaka ngolo, Mpangi Leonardo lombaka nde Tribinale ya Nene kutadila diaka desizio yina. Kansi yandi vandaka ve ti mbongo mpi avoka ya kunwanina yandi. Dibuta ya mvimba sambaka ngolo sambu na kulomba

Bambangi mingi ya baleke bikalaka ya kwikama na ntswala ya mbangika

---

20, 21. Inki mutindu disolo ya Roel mpi Emily Embralinag ke kumisa lukwikilu na nge ngolo?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[7] Na mikanda ya tribunale, bo sonikaka zina na yandi kifu, bonso zina ya Embralinag.

22, 23. (a) Sambu na nki beto ke nungaka mambu mingi ya mfunu na batribinale? (b) Ngemba ya kimvuka ya bampangi na beto na ntoto ya mvimba ke monisa nki?

lutwadisu ya Yehowa. Na ntangu yina yonso, bo vandaka kuvweza mpi kufinga bana na yandi. Mpangi Leonardo yindulaka nde yandi ta nunga ve sambu yandi me longukaka ve mambu ya bansiku.

21 Nsuka-nsuka, Felino Ganal, avoka mosi ya me salaka na biro mosi ya nene ya ba avoka ya Philippines, ndimaka kusamba sambu na bo. Na nsungi yina tribinale vandaka kusambisa diambu yina, Mpangi Ganal yambulaka kisalu na biro yina ya ba avoka mpi kumaka Mbangi ya Yehowa. Ntangu bo nataka diambu yina na Tribinale ya Nene, bazuzi yonso nungisaka Bambangi ya Yehowa, mpi bo pimisaka ba ekole na kukatula bana na banzo-nkanda. Mbala yai diaka, bantu yina mekaka kubebisa kwikama ya bansadi ya Nzambi, nungaka ve.

Kubuya Kukota na Mambu ya Nsi-Ntoto Ke Siamisaka Bumosi

22 Sambu na nki bansadi ya Yehowa me nungaka mambu mingi na batribinale ya nene? Beto kele ve ti mfunu ya politiki mosi yina ke kotilaka beto. Kansi, na bansi mpi batribinale mingi, bazuzi ya masonga me taninaka beto na bambeni ya nku mpi bo me bakaka badesizio yina me kotaka na bansiku ya leta. Ntembe kele ve nde Kristu muntu me sadisaka beto na kununga na mambu yina yonso. **(Tanga Kusonga 6:2.)** Sambu na nki beto ke nataka mambu na beto na batribinale? Lukanu na beto ke vandaka ve ya kusoba bansiku ya leta. Kansi beto ke sosaka kusala yonso sambu muntu mosi ve kukanga beto nzila ya kulanda kusadila Ntotila na beto, Yezu Kristu.—Bis. 4:29.

23 Na nsi-ntoto yai bantu me kabwana sambu na mambu ya politiki mpi bo ke menga bantu ya nkaka, Yezu Kristu, Ntotila na beto, me sakumunaka bikesa ya beto ke salaka sambu na kukota ve na mambu ya nsi-ntoto. Satana me salaka yonso sambu na kukabula balongoki ya Yezu mpi kununga bo; kansi yandi me kukaka ve. Bubu yai, Kimfumu kele ti bantu mingi yina me buyaka “kunjwana bitumba.” Mutindu beto kele na kimvuka ya bampangi na ntoto ya mvimba yina ke zinga na ngemba ke yitukisa; yo ke monisa pwelele nde Kimfumu ya Nzambi ke yala!—Yez. 2:4.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Sambu na nki Bambangi ya Yehowa ke kotaka ve na mambu ya politiki?
- Mambu mingi ya beto me nungaka na batribinale ke longa nge nki sambu na Kimfumu ya Nzambi?
- Inki mutindu nge lenda monisa nde nge ke pesaka maboko na Kimfumu ya Nzambi, kansi na Kimfumu ya nkaka ve?

Kunwanina Kimpwanza ya Lusambu

15

KANA nge kele Mbangi ya Yehowa, yo ke tendula nde nge kele muntu ya Kimfumu ya Nzambi! Inki ke monisaka yo? Yo kele ve mukanda mosi buna ya leta ke pesaka, kansi mutindu na beto ya kusambila Yehowa Nzambi. Lusambu ya kieleka ke sukaka ve kaka na kundima malongi ya Biblia. Yo ke tadila mpi mambu yina nge ke salaka sambu na kulemfukila bansiku ya Kimfumu ya Nzambi. Lusambu yai ke tadila mambu yonso ya luzingu na beto, mu mbandu, mutindu beto ke sansaka bana na beto mpi mutindu beto ke zolaka nde minganga kusansa beto.

2 Kansi mbala mingi, bantu ya nsi-ntoto yai ke ndimaka ve kimpwanza na beto ya kuzitisa minsiku ya Kimfumu. Baguvernema ya nkaka me mekaka kubuyisa lusambu na beto to kukanga yo kimakulu. Bantangu ya nkaka, yo lombaka nde bantu ya Kristu, Ntotila yina kele Mesia, kunwanina kimpwanza na bo ya kuzitisa bansiku na yandi. Keti beto fwete yituka? Ve. Ata bansadi ya Yehowa ya ntangu ya ntama nwaninaka mpi kimpwanza na bo ya kusambila yandi.

3 Mu mbandu, na bilumbu ya ntotila-nkento Estere, yo lombaka nde bansadi ya Nzambi kunwana sambu na kugulusa luzingu na bo. Sambu na nki? Amani, ministre ya ntete ya nku zabisaka Ntotila ya Persia Zeresesi nde, bo fwete fwa Bayuda yonso yina ke zingaka na ntoto ya ntotila sambu “bansiku na bo me swaswana ti bansiku ya bantu yonso ya nkaka.” (Est. 3:8, 9, 13, NW) Keti Yehowa yambulaka bansadi na yandi? Ve, yandi sakumunaka bikesa ya Estere ti Mordekai ntangu bo lombaka ntotila ya Persia na kutanina bansadi ya Nzambi.—Est. 9:20-22.

4 Keti yandi ke salaka yo mpi bubu yai? Mutindu beto monaka yo na kapu ya me luta, bantangu ya nkaka, bamfumu ya luyalu ke nwanisaka Bambangi ya Yehowa. Na kapu yai, beto ta tubila mutindu baguvernema ya nkaka sosaka kubuyisa lusambu na beto. Beto ta tadila mambu tatu: (1) beto kele ti nswa ya kulomba nde leta kundima kimvuka na beto, mpi ya kusambila mutindu beto ke zola, (2) beto kele ti kimpwanza ya kulomba minganga na kusansa beto na mutindu ya ke wakana ti minsiku ya Biblia, mpi (3) bibuti kele ti nswa ya kusansa bana, na kuwakana ti bansiku ya Yehowa. Ntangu

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Mutindu Kristu ke sadisaka balongoki na yandi ntangu bo ke salaka bikesa sambu leta kundima kimvuka na bo mpi kimpwanza na bo ya kulemfukila bansiku ya Nzambi

1, 2. (a) Inki ke monisa nde nge kele muntu ya Kimfumu? (b) Sambu na nki bantangu ya nkaka bambangi ya Yehowa ke nwaninaka kimpwanza ya kusambila Nzambi?

3. Sambu na nki bansadi ya Nzambi nwanaka na bilumbu ya ntotila-nkento Estere?

4. Inki beto ta tubila na kapu yai?

---

5. Inki mambote beto ke bakaka kana leta me ndima kimvuka na beto?

6. Inki diambu ya mpasi Bambangi ya Yehowa ya Australie kutanaka ti yo na luyantiku ya 1940?

7, 8. Tubila bikesa yina bampangi na beto ya Russie salaka na nsungi ya bamvula mingi sambu na kubaka nswa ya kusambila na kimpwanza yonso.

beto ke tadila konso diambu, beto ta mona mutindu bantu ya kwikama ya Kimfumu ya Mesia me nwaninaka na kikesa yonso nswa na bo ya mbalu ya kuvanda bantu ya Kimfumu, mpi mutindu Nzambi me sakumunaka bikesa na bo.

Bo Ke Sala Bikesa Sambu Leta Kundima Kimvuka na Bo mpi Kupesa Bo Kimpwanza

5 Keti yo ke lomba nde bamfumu ya leta kundima beto sambu na kusambila Yehowa? Ata fioti ve; kansi kana leta me ndima kimvuka na beto, yo ke sadisaka beto na kusala mambu mingi ya lusambu, mu mbandu, kuvukana na Banzo ya Kimfumu mpi na Balukutakanu ya Nene kukonda mpasi, kuniema mpi kubaka mikanda yina ke tendulaka Biblia, mpi kusamuna nsangu ya mbote na kimpwanza yonso. Bansi mingi me ndimaka kimvuka na beto mpi ke pesaka beto kimpwanza mutindu mosi ti bantu ya mabundu ya nkaka yina me zabanaka. Kansi beto ke salaka nki kana baguvernema ke buya kundima kimvuka na beto mpi ke sosa kufiotuna kimpwanza na beto ya kusala mambu ya kuluta mfunu?

6 **Australie.** Na luyantiku ya 1940, guvernere ya Australie ya mvimba tubaka nde balukwikilu na beto “kele mbi” sambu yo ke buyisa beto na kunwana bitumba. Na nima, bo buyisaka kisalu na beto. Bambangi ya Yehowa lendaka kusala diaka ve balukutakanu to kusamuna mutindu bo ke salaka yo; bo kangaka Betele mpi bo botulaka Banzo ya Kimfumu. Bo buyisaka nkutu mikanda na beto ya ke tendulaka Biblia. Na nima ya kusala kisalu na bo na kinsweki bamvula mingi, mpasi ya Bambangi ya Yehowa na Australie manaka. Na Yuni 14, 1943, Tribinale ya Nene katulaka desizio yina vandaka kubuyisa kisalu na beto.

7 **Russie.** Luyalu ya Bakoministe buyisaka kisalu ya Bambangi ya Yehowa na nsungi ya bamvula mingi; kansi nsuka-nsuka, bo ndimaka kimvuka na beto na 1991. Na 1992, ntangu babwala ya Union soviétique kabwanaka, insi ya nene yina bikalaka, disongidila Russie, ndimaka kimvuka na beto. Kansi ntangu fioti na nima, bambeni na beto ya nkaka, mingi-mingi bantu ya dibundu ya *Orthodox* ya Russie, sepelaka ve mutindu Bambangi ya Yehowa vandaka kukuma mingi kibeni. Yantika 1995 tii na 1998, bambeni fundaka beto na leta mbala tanu. Kansi konso ntangu, zuzi ya nene vandaka kunningisa beto. Bambeni yina lembaka ve; bo fundaka beto diaka na tribinale ya nkaka na 1998. Na mbala ya ntete, Bambangi ya Yehowa nungaka; kansi bambeni buyaka desizio yina mpi bo kwendaka na tribinale ya nkaka. Na ngonda ya Mayi 2001, tribinale yina bedisaka beto. Bo sambaka diaka na Oktobri ya mvula yina; ebuna na 2004 bamfumu kangaka kimvuka ya Bambangi ya Yehowa yina zabanaka na leta, na mbanza Moscou, mpi bisalu na yo yonso.

8 Mbangika ya ngolo yantikaka. (**Tanga 2 Timoteo 3:12.**) Bo yantikaka kuyangisa bampangi mpi kupesa bo mpasi. Bo kangaka mikanda na beto, mpi bo buyisaka beto kufutila to kutunga banzo sambu na kusala balukutakanu. Yindula mutindu bampangi na beto kudiwaka ntangu bo kutanaka ti bampasi yai! Na 2001, ba-

mpangi lombaka nde Tribinale ya Ke Nwaninaka Banswa ya Bantu na Eropa kutadila diambu yai, mpi na 2004 bo pesaka tribunale yai bansangu ya nkaka. Na 2010, tribunale yai bakaka desizio. Bazuzi bakisaka pwelele nde bamfumu ya Russie buyisaka kisalu na beto kaka sambu bo vandaka kumenga beto; bo monaka mpi nde mfunu kele ve ya kulanda badesizio yina batribinale ya fioti bakaka, sambu ata kima mosi ve vandaka kumonisa nde Bambangi ya Yehowa salaka mbi. Bo tubaka mpi nde lukanu ya desizio yina vandaka ya kukatula Bambangi ya Yehowa kimpwanza na bo. Bo monisaka mpi nde Bambangi ya Yehowa kele ti nswa kusambila na kimpwanza yonso. Ata bamfumu mingi ya Russie buyaka kuzitisa yo, kunninga na beto na tribunale yai pesaka bampangi na beto ya Russie kikesa ya mingi.

9 Grèce. Na 1983, Mpangi Titos Manoussakis futilaka nzo mosi na mbanza Héraklion, na provense ya Crète, sambu kimvuka mosi ya fioti ya Bambangi ya Yehowa kusala balukutakanu na kati. (Baeb. 10:24, 25) Kansi ntangu fioti na nima, nganga-Nzambi mosi ya dibundu ya *Orthodoxe* kwendaka kufunda na bapolisi; yandi sepelaka ve mutindu Bambangi ya Yehowa sadilaka nzo yina sambu na kusambila. Sambu na nki? Kaka sambu balukwikilu ya Bambangi ya Yehowa me swaswana ti ya Dibundu na bo! Bamfumu ya luyalu kangaka Mpangi Titos Manoussakis ti bampangi tatu ya nkaka. Bo futisaka bo amande mpi zengilaka bo nkanu ya bangonda tatu na boloko. Sambu bo vandaka bantu ya kwikama ya Kimfumu ya Nzambi, bampangi yai monaka nde desizio yina ke katula bo nswa ya kusambila na kimpwanza yonso; yo yina bo nataka diambu yina na batribinale ya nkaka ya Grèce mpi na nima bo lombaka nde Tribinale ya Ke Nwaninaka Banswa ya Bantu na Eropa kutadila diaka desizio yina.

10 Nsuka-nsuka, na 1996, Tribinale yai ya Eropa bakaka desizio yina yitukisaka bambeni ya lusambu ya bunkete. Bazuzi monaka nde, “na kutadila nsiku ya Grèce, Bambangi ya Yehowa kele ‘dibundu mosi ya me zabanaka;’” bo tubaka mpi nde badesizio yina batribinale ya ntete bakaka “zitisaka ve nswa na bo ya kusambila na kimpwanza yonso.” Bazuzi monaka diaka nde, luyalu ya Grèce vandaka ve ti kiyeka ya “kutuba kana balukwikilu ya dibundu mosi kele mbote to ve, to mutindu yina me fwana sambu na kulonga yo.” Bo katulaka ndola yina bo pesaka bampangi na beto, mpi bo kumaka diaka kusambila na kimpwanza yonso!

11 Keti bampasi ya bampangi na Grèce manaka mutindu tribunale yina nungisaka bo? Yo kele mawa na kumona nde bampasi manaka ve. Na 2012, bo bakaka desizio na diambu mosi ya mutindu yina, na mbanza Kassandreia, na nima ya kusamba na batribinale kiteso ya bamvula 12. Eveke mosi ya dibundu ya *Orthodoxe* muntu basisaka mbangika yai. Tribinale ya Kuluta Nene ya Grèce (*Conseil d'État*), bakaka desizio yina nungisaka bansadi ya Nzambi. Desizio yina vutukilaka mambu yina kele na mukanda ya minsiku ya Grèce, yina ke pesa bantu nswa ya kusambila na kimpwanza

9-11. Inki mutindu bansadi ya Yehowa ya Grèce nwaninaka nswa na bo ya kusambila na kimpwanza yonso, mpi nki mbuma yo butaka?

Titos Manoussakis
(Tala paragafe 9)

12, 13. Inki mutindu Bambeni sosaka kubasisa “mavwanga na zina ya nsiku” na France, mpi nki mbuma yo butaka?

14. Inki mutindu nge lenda nwanina mpi nswa ya kusambila Yehowa na kimpwanza yonso?

Sambaka mbala na mbala sambu na bampangi na nge yina ke na kumona mpasi sambu na badesizio ya kukonda lunungu yina batribinale me bakaka

yonso; yo monisaka mpi nde bantu vandaka kukusila Bambangi ya Yehowa makambu nde bo kele dibundu mosi ya me zabanaka ve. Bazuzi tubaka nde: “Balukwikilu ya ‘Bambangi ya Yehowa’ kele ve ya kubumbana, mpi bo ke sambilaka na dibundu mosi ya me zabanaka.” Bampangi ya dibundu yina ya fioti ya mbanza Kassandreia kele na kiese ya kusala ntangu yai balukutakanu na Nzo ya Kimfumu na bo.

12 France. Bambeni ya nkaka ya bansadi ya Nzambi ke sosaka “kubasisa mavwanga na zina ya nsiku.” (Nk. 94:20, NW) Mu mbandu na kati-kati ya bamvula 1990, bamfumu ya France yina ke futisaka mpaku yantikaka kusala emvantere ya mbongo ya *Association Les Témoins de Jéhovah* (ATJ), kimvuka mosi yina Bambangi ya Yehowa ke sadilaka sambu na kusala kusalu na bo na France. Ministre ya ke talaka mutindu ya kusadila mbongo (*Budget*) monisaka lukunu ya kieleka ya emvantere yina; yandi tubaka nde: “Emvantere yai lenda nata tribinale na kubotula bima na bo to kusambisa bamfumu na bo . . . ; yo lenda bebisa mpi bisalu na bo to kubuyisa yo na insi na beto.” Ata bo monaka ve kima mosi ya mbi ntangu bo sala-ka emvantere yina, bamfumu yina lombaka nde Bambangi ya Yehowa kufuta mpaku ya mingi. Kana mambu yai salamaka, bampangi na beto zolaka kukanga biro ya filiale mpi kuteka banzo sambu na kufuta mpaku yina ya mingi. Yo vandaka diambu ya mpasi kibeni; kansi bansadi ya Nzambi lembaka ve. Bambangi ya Yehowa buyaka na kikesa yonso desizio yai ya mbi. Yo yina na 2005, bo nataka diambu yai na Tribinale ya Ke Nwaninaka Bansa ya Bantu na Eropa.

13 Tribinale yai zengaka diambu yina na Yuni 30, 2011. Bazuzi yibusaka nde, sambu bantu kele ti nswa ya kusambila na kimpwanza yonso, leta kele ve ti kiyeka ya kutuba kana balukwikilu na bo kele mbote to ve, to mutindu ya me fwana na kulonga yo; katula kaka kana mambu ya kuluta mbi me salama. Bazuzi tubaka Diaka nde: “Mpaku yina . . . salaka nde Bambangi ya Yehowa kuvanda diaka ve ti mbongo ya me fwana sambu na kusadisa bantu na bo na kusala mambu ya lusambu na bo na kimpwanza yonso.” Bazuzi yonso ya Tribinale yina nungisaka Bambangi ya Yehowa! Bansadi ya Yehowa waka kiese mingi sambu luyalu ya France vutudilaka bo mbongo na bo ti benefisi; luyalu ya France zitisaka mpi desizio ya Tribinale ya kukatula nsiku yina vandaka kupesa bo nswa ya kubotula to kuteka bima ya Betele na beto.

14 Bonso Estere ti Mordekai, bansadi ya Yehowa ya bubu yai ke nwaninaka kimpwanza na bo ya kusambila Yehowa mutindu yandi me pesaka ntuma. (Est. 4:13-16) Keti nge lenda sala yo mpi? Ee. Sambaka mbala na mbala sambu na bampangi na nge yina ke na kumona mpasi sambu na badesizio ya kukonda lunungu yina batribinale me bakaka. Bisambu yai lenda sadisa mingi kibeni bampangi na beto yina ke kutana ti bampasi mpi bambangika. (**Tanga Yakobo 5:16.**) Keti Yehowa ke ndimaka bisambu yai? Kununga na beto na batribinale ke monisaka pwelele nde yandi ke ndimaka yo! —Baeb. 13:18, 19.

Beto Kele ti Kimpwanza ya Kulomba nde Minganga Kusansa Beto na Mutindu ya Ke Wakana ti Masonuku

15 Mutindu beto monaka yo na Kapu 11, bantu ya Kimfumu ya Nzambi me bakaka lutwadisu ya pwelele ya Masonuku sambu na kusadila ve menga na mutindu ya mbi, ata bantu mingi ke sala-ka yo bubu yai. (Kuy. 9:5, 6; Levi 17:11; **tanga Bisalu 15:28, 29**) Ata beto ke buyaka nde bo vutula beto menga, beto ke zolaka nde bo sansa beto mpi bampangi na beto mbote kibeni kana mutindu yina bo ke sansa beto ke fwa ve bansiku ya Nzambi. Batribinale ya nene ya bansi mingi ke ndimaka nde bantu kele ti kimpwanza ya kundima to kubuya mutindu minganga ke sansa bo, kana kansansa mpi balukwikilu na bo ke pusa bo na kusala yo. Kansi na bansi ya nkaka, bansadi ya Nzambi me kutanaka ti bampasi ya ngolo na diambu yai. Beto tadila mwa bambandu.

16 Japon. Misae Takeda kele mpangi-nkento ya bamvula 63; yo lombaka nde bo sala yandi operasio ya nene. Sambu yandi kele muntu ya kwikama ya Kimfumu ya Nzambi, yandi tendudilaka munganga na yandi pwelele nde yandi ke zola ve bo vutula yandi menga. Kansi, bangonda fioti na nima, yandi waka mpasi na ntima ntangu yandi zabaka nde bo vutulaka yandi menga na ntangu ya operasio. Sambu bo zitisaka ve nswa na yandi mpi bo kusaka yandi, Mpangi-Nkento Takeda fundaka minganga mpi lupitalu na tribunale, na Yuni 1993. Nkento yai ya kudikulumusa mpi ya mawete vandaka ti lukwikilu ya ngolo. Yandi taka kimbangi na kikesa yonso na ntuala ya bantu mingi na tribunale; yandi bikalaka mpi ya kutelama ngunga kuluta mosi na kisika yina bantu ke sambaka, ata yandi vandaka ngolo mingi ve. Yandi kwendaka kusamba na tribunale sambu na mbala ya nsuka, ngonda mosi na ntuala ya lufwa na yandi. Keti kikesa mpi lukwikilu na yandi ke pesa beto ve kiese? Mpangi-Nkento Takeda tubaka nde yandi vandaka kulomba Yehowa mbala na mbala na kusakumuna bikesa yina yandi vandaka kusala. Yandi vandaka ti kivuvu nde Yehowa ta ndima bisambu na yandi. Keti Yehowa ndimaka yo?

17 Bamvula tatu na nima ya lufwa ya Mpangi-Nkento Takeda, Tribinale ya Nene ya Japon bakaka desizio yina nungisaka yandi; Tribinale ndimaka nde bo salaka mbi mutindu bo vutulaka yandi menga na kingolo-ngolo. Na Februari 29, 2000, desizio ya tribunale tubaka nde, “nswa ya kubaka desizio” na mambu ya mutindu yai kele “nswa ya konso muntu mpi bo fwete zitisa yo.” Sambu Mpangi-Nkento Takeda nwaninaka na kikesa yonso kimpwanza na yandi ya kupona mutindu ya kusansa yandi na kuwakana ti kansansa na yandi ya me longamaka na Biblia, bubu yai, Bambangi ya Yehowa ya Japon lenda lomba nde bo sansa bo kukonda kuwa boma nde bo ta vutula bo menga na kingolo-ngolo.

18 Argentine. Inki mutindu bantu ya Kimfumu lenda yilama na ntuala sambu na kusadisa minganga na kuzaba mutindu ya kusansa bo, kana maladi me sala nde bo kudizaba diaka ve? Beto fwe-te tambulaka ti mukanda ya ke wakana ti nsiku, mpi yina ta monisa

15. Na mambu ya menga, inki ke twadisaka bansadi ya Nzambi?

16, 17. Inki kima ya mbi minganga salaka mpangi-nkento mosi ya Japon, mpi nki mutindu Yehowa ndimaka bisambu na yandi?

18-20. (a) Inki mutindu tribinale mosi na Argentine ndimaka nde muntu kele ti nswa ya kusonika mukanda sambu na kubuya nde bo vutula yandi menga? (b) Inki mutindu beto lenda monisa bulemfu na luyalu ya Kristu, na mambu ya me tala kuvutula menga?

Pablo Albarracini
(Tala baparagrafe 18 tii na 20)

21-24. (a) Inki salaka nde Tribinale ya Nene ya Canada kubaka desizio sambu na bana ya fioti, na yina me tala menga? (b) Inki mutindu diambu yai lenda pesa bansadi ya Yehowa yina kele baleke kikesa?

April Cadoreth
(Tala baparagrafe 21 tii na 24)

desizio na beto. Mpangi Pablo Albarracini, ya Argentine, salaka mpi-dina. Na Mayi 2012, yandi vandaka kisika yina bantu vandaka kubula masasi sambu na kusosa kuyiba, mpi masasi lwadisaka yandi ngolo. Ntangu bo nataka yandi na lupitalu, yandi vandaka kudi-zaba diaka ve; yo yina yandi lendaka ve kutuba nde bo sansa yandi kukonda kuvutula menga. Kansi, yandi vandaka ti karte *Instructions médicales* ya kufulusa mbote mpi yina yandi tulaka diboko kiteso ya bamvula iya na ntwala. Ata maladi na yandi vandaka ngolo mpi minganga ya nkaka monaka nde sambu na kugulusa yandi yo lombaka bo vutula yandi menga, kimvuka ya minganga ndimaka na kuzitisa luzolo na yandi. Kansi, tata ya Pablo, yina vandaka ve Mbangi ya Yehowa, bakaka nswa na tribunale ya kuvutula yandi menga.

19 Avoka ya nkento ya Pablo lombaka mbala mosi nde bo tadi-la diaka desizio yina. Bangunga fioti na nima, tribunale ya zole sobaka desizio ya tribunale ya ntete mpi bazuzi tubaka nde bo fwete zitisa desizio ya mbefo yina kele na karte *Instructions médicales*. Tata ya Pablo lombaka nde Tribinale ya Nene ya Argentine kutadila diaka desizio yina. Tribinale yina monaka nde “mfunu kele ve ya kutula ntembe nde mambu yina kele na karte [*Instructions médicales* ya Pablo, ya ke tuba nde bo fwete vutula yandi ve menga] yandi mosi muntu ndimaka yo na mayele yonso mpi na luzolo na yandi mosi.” Tribinale tubaka nde: “Konso muntu yina kele mbuta, kele ti nswa ya kupona na ntwala mutindu yandi ke zola nde bo sansa yandi; yandi lenda ndima to kubuya mpi mutindu mosi buna ya kusansa yandi . . . Mpi munganga yina ke sansa yandi fwete zitisa desizio yina.”

20 Bubu yai, Mpangi Albarracini me belukaka. Yandi ti nkento na yandi sepelaka mutindu bo fulusaka karte *Instructions médicales*. Kusala diambu yai ya fioti, kansi ya mfunu mingi, monisaka nde yandi ke lemfukilaka Kristu, Mfumu ya Kimfumu ya Nzambi. Keti nge ti dibuta na nge, beno me bakaka mpi bangidika ya mutindu yai?

21 **Canada.** Mbala mingi, batribinale ke ndimaka nde bibuti kele ti nswa ya kupona mutindu ya kuluta mbote ya kusansa bana na bo. Bantangu ya nkaka, bazuzi me ndimaka nde, ata mwana me lungisa ntete ve bamvula 16, kansi yandi ke bakisa mambu, yandi kele ti nswa ya kupona mutindu bo fwete sansa yandi. Diambu yai kuminaka April Cadoreth, mwana mosi ya nkento. Ntangu April lungisaka bamvula 14, menga yantikaka kubasika yandi na kati ya nitu (*hémorragie interne*) mpi bo nataka yandi na lupitalu. Bango-nda fioti na ntwala, yandi fulusaka karte na yandi, *Instructions médicales*, sambu na kumonisa nde bo fwete vutula yandi ve menga ata yandi ke zola kufwa. Munganga yina vandaka kusansa April buyaka kuzitisa desizio ya pwelele yina yandi sonikaka, mpi lombaka nswa ya tribunale sambu na kuvutula yandi menga. Bo vutulaka yandi menga na kingolo-ngolo; bo tulaka yandi basashe tatu ya menga. Na nima, April tubaka nde yo kele bonso bo me vukisa nitu ti yandi na kingolo-ngolo.

22 April Cadoreth ti bibuti na yandi fundaka minganga yina na tribunale. Na nima ya bamvula zole, bo nataka diambu yai na Tribunale ya Nene ya Canada. Na 2009, bazuzi bedisaka April; kansi yo vandaka kaka sambu bo kukaka ve kusoba nsiku ya Canada. Ata mpidina, bo vutudilaka yandi mbongo yonso ya yandi basisaka, mpi bo tubaka nde yandi ti bana ya nkaka ya me lungisa ntete ve bamvula 16, kansi ya ke bakisa mambu, bo kele na kifu ve kana bo ke pona mutindu minganga fwete sansa bo. Bazuzi tubaka nde: “Na yina me tala kusansa nitu, bo fwete pesa bana yina me lungisa ntete ve bamvula 16 dibaku ya kumeka na kumonisa nde, bo kele ya kuyela mpi bo kele na mayele ya me fwana sambu na kubaka desizio ya kupona mutindu minganga fwete sansa bo.”

23 Diambu yai kele mfunu mingi sambu tribunale yai monisaka nde, nsiku ke ndima banswa ya bana-fioti yina ke bakisa mambu, ata bo me lungisa ntete ve bamvula 16. Na ntwala nde Tribunale ya Nene kubaka desizio yai, konso tribunale ya Canada vandaka kupona mutindu ya mbote, sambu na bo, ya kusansa mwana yina me lungisa ntete ve bamvula 16. Kansi banda ntangu yai, batribinale vandaka diaka ve ti nswa ya kupona bo mosi mutindu ya kusansa bana yina me lungisa ntete ve bamvula 16, kana bo me pesa bo

Keti nge me fulusaka karte
Instructions médicales na nge?

25, 26. Mbala mingi nki ke salamaka kana makwela me fwa?

27, 28. Inki desizio Tribunale ya Nene ya Ohio bakaka ntangu bantu tubaka nde, kana Bambangi ya Yehowa me sansa bana yo kele kigonsa?

“Kuzaba nde mono salaka ata kima ya fioti sambu na kukumisa zina ya Nzambi mpi kumonisa nde Satana kele luvunu, ke pesaka mono kiese”

ntete ve dibaku ya kumonisa nde bo kele ya kuyela mpi bo lenda baka badesizio bo mosi.

24 Keti kusamba na batribinale bamvula tatu mpidina vandaka mpenza mfunu? April ke tuba nde, “Ee!” Bubu yai yandi kele mu-pasudi-nzila ya ntangu yonso mpi mavimpi na yandi kele mbote; yandi ke tuba nde: “Kuzaba nde mono salaka ata kima ya fioti sambu na kukumisa zina ya Nzambi mpi kumonisa nde Satana kele luvunu, ke pesaka mono kiese.” Mbandu ya April ke monisa nde, bana na beto lenda baka badesizio na kikesa yonso mpi kumonisa bo mosi nde bo kele kibeni bantu ya Kimfumu ya Nzambi.—Mat. 21:16.

Kimpanza ya Kusansa Bana na Kuwakana ti Minsiku ya Yehowa

25 Yehowa me pesaka bibuti mukumba ya kusansa bana na bo na kuwakana ti minsiku na yandi. (Kul. 6:6-8; Baef. 6:4) Mukumba yai ya mpasi lenda kuma diaka mpasi mingi kana makwela me fwa, sambu konso kibuti ke vandaka ti mutindu yandi ke zolaka kusansa bana na yandi. Mu mbandu, Mbangi ya Yehowa lenda monisa pwelele nde bo fwete sansa mwana na kuwakana ti minsiku ya Yehowa, kansi kibuti yina kele ve Mbangi lenda buya. Ya kieleka, bibuti yina kele Bambangi ya Yehowa fwete zaba mbote nde, kufwa makwela lenda zenga bangwisana ya bankwelani, kansi ya bibuti ti bana ve.

26 Kibuti yina kele ve Mbangi ya Yehowa lenda lomba nde tribinale kupesa yandi nswa ya kusansa mwana, to bana, sambu bo longuka ve mambu ya Yehowa. Bantu ya nkaka ke tubaka nde kulonga mwana mambu yina kele kigonsa, sambu yo ta kanga yandi nzila ya kusalaka bankinsi ya nkaka, mu mbandu bankinsi ya kilumbu ya kubutuka; bo ke tubaka mpi nde bo ta vutula bo ve menga sambu na “kugulusa” bo kana bo me bela na kintulumukina. Kansi yo ke pesaka kiese na kumona nde batribinale mingi ke sosaka ntete kuzaba mambu yina kele mbote sambu na mwana, na kisika ya kuzaba kana dibundu ya kibuti mosi kele kigonsa to ve. Beto tadila mwa bambandu.

27 **États-Unis.** Na 1992, Tribunale ya Nene ya mbanza Ohio, na États-Unis tadilaka diaka mambu ya tata mosi, yina vandaka ve Mbangi ya Yehowa; yandi tubaka nde, kana nkento na yandi me sansa mwana na bo ya bakala, yandi ta bebisa mwana ti malongi na bo ya Bambangi ya Yehowa. Tribunale mosi ya fioti nungisaka tata yina mpi pesaka yandi mukumba ya kusansa mwana. Bo pesaka mama ya mwana, Jennifer Pater, nswa ya kukwendaka kutala mwana; kansi bo buyisaka yandi na “kulonga mwana balukwikilu ya Bambangi ya Yehowa to kuzabisa yandi yo ata nki mutindu.” Bantu lendaka kutuba nde nsiku yai ke tendula nde Mpangi-Nkento Pater lenda zabisa ve ata fioti mwana na yandi ya bakala, Bobby, mambu ya Biblia to bansiku na yo ya bikalulu ya mbote! Yindula mpasi yina mpangi-nkento yai waka! Ata yo pesaka Jennifer mpasi mingi, yandi ke tuba nde, yandi longukaka na kuvanda ntima-nda mpi kuvingila nde Yehowa kusadisa yandi. Yandi ke yibuka

nde, “Yehowa vandaka kusadisa mono ntangu yonso.” Yo yina Organizasio ya Yehowa sadisaka avoka ya Jennifer na kulomba nde Tribunale ya Nene ya Ohio kutadila diaka desizio yina.

28 Tribunale ya Nene buyaka desizio yina tribunale ya ntete bakaka, mpi bazuzi tubaka nde: “Bibuti kele ti nswa ya kuluta mfunu ya kulonga bana na bo; yo ke tendula mpi kusonga bo bikalulu ya mbote mpi mambu ya Nzambi.” Tribunale tubaka nde, bazuzi ya ntete vandaka ve ti kiyeka ya kubuya kupesa kibuti mosi nswa ya kulonga mwana malongi ya dibundu na bo, katula kaka kana bazuzi vandaka ti banzikisa ya ke monisa nde balukwikilu ya Bambangi ya Yehowa lenda bebisa mavimpi ti mabanza ya mwana. Tribunale monaka ve ata nzikisa mosi ya ke songa nde balukwikilu ya Bambangi ya Yehowa lenda bebisa kibeni mabanza to mavimpi ya mwana.

29 Danemark. Anita Hansen kutanaka ti mpasi ya mutindu mosi ntangu muntu yina vandaka bakala na yandi lombaka nde tribunale kupesa yandi nswa ya kusansa Amanda, mwana na bo ya bamvula nsambwadi. Na 2000, tribunale ya provense pesaka Mpangi-Nkento Hansen nswa ya kusansa mwana; kansi tata ya Amanda lombaka tribunale ya nene na kutadila diaka desizio yina; tribunale yai sobaka desizio ya tribunale ya provense mpi pesaka yandi nswa ya kusansa mwana. Tribunale tubaka nde, mutindu bibuti ke wakana ve sambu na balukwikilu ya mabundu na bo, tata muntu lenda yidika mbote mambu yina. Nsuka-nsuka, bo buyaka nde

---

29-31. Sambu na nki bo pesaka ve mpangi-nkento mosi ya Danemark nswa ya kusansa mwana na yandi ya nkento, mpi nki desizio Tribunale ya Nene bakaka?

Batribinale mingi me ndimaka kupesa Bambangi ya Yehowa nswa ya kusansa bana na bo

32. Inki mutindu Tribinale ya Ke Nwaninaka Banswa ya Bantu na Eropa taninaka nswa ya bibuti yina keke Bambangi ya Yehowa?

33. Inki mutindu bibuti yina keke Bambangi ya Yehowa lenda sadila munsiku yina keke na Bafilipi 4:5?

34. Inki dilongi bibuti yina keke Bakristu lenda baka na mbandu ya Bayuda ya bilumbu ya Nehemia?

Mpangi-Nkento Hansen kusansa Amanda sambu yandi vandaka Mbangi ya Yehowa!

30 Na nsungi yai ya mpasi, bantangu yankaka Mpangi-Nkento Hansen vandaka kudiyangisa mingi mpi yandi vandaka kuzaba ve kima ya kulomba na kisambu. Yandi ke tuba nde, “Mambu yina keke na Baroma 8:26, 27 pesaka mono kikesa mingi kibeni. Mono vandaka kumona ntangu yonso nde Yehowa ke bakisaka mono. Disu na yandi vandaka kutala mono mpi yandi vandaka ti mono ntangu yonso.”—**Tanga Nkunga 32:8; Yezaya 41:10.**

31 Mpangi-Nkento Hansen lombaka nde Tribinale ya Kuluta Nene ya Danemark kutadila diaka desizio yina. Desizio yina tribinale bakaka tubaka nde: “Sambu na kubaka lukanu ya ke tadila nswa ya kusansa mwana, bo fwete tadila mambu ya kieleka yina ta natila mwana mambote.” Tribinale tubaka diaka nde, sambu na kubaka desizio ya me tala nswa ya kusansa mwana, yo lombaka kutadila mutindu konso kibuti ke yidikaka mavwanga, kansi kutadila ve “balukwikilu mpi bangindu” ya Bambangi ya Yehowa. Mpangi-Nkento Hansen waka kiese mingi kibeni mutindu tribinale yai ndimaka nde yandi me fwana na kusansa mwana, mpi vutudilaka yandi nswa ya kusansa Amanda.

32 Bansi mingi na Eropa. Mavwanga ya nkaka ya me tala nswa ya kusansa bana ke sukaka kaka ve na batribinale ya nene ya bansi. Tribinale ya Ke Nwaninaka Banswa ya Bantu na Eropa mpi me tadilaka mambu yai. Ntangu Tribinale yai tadilaka mambu zole ya mutindu yina, bazuzi monaka nde batribinale ya bansi ya nkaka sadilaka bibuti yina keke Bambangi mambu mutindu mosi ve ti bibuti yina keke ve Bambangi, kaka sambu bo vandaka kutadila mabundu na bo. Tribinale yai ya Eropa tubaka nde, kusala mpidina keke kuvweza bantu; yo yina bazuzi bakaka desizio mpi tubaka nde, “kukabula-kabula bantu kaka sambu na mambu ya mabundu keke mbi.” Mama mosi, Mbangi ya Yehowa, waka kiese mutindu desizio yai ya Tribinale ya Eropa nungisaka yandi; yandi tubaka nde: “Mu waka mpasi mingi ntangu bo fundaka mono nde mono vandaka kuniokula bana na mono, ata mono vandaka kusala yonso sambu na mambote na bo, disongidila kulonga bo mambu ya Nzambi.”

33 Kansi, Bambangi ya Yehowa yina bo ke pesaka bo ve nswa ya kulonga bana na bo minsiku ya Biblia ke salaka bikesa sambu na kuvanda ve makambu ngolo. (**Tanga Bafilipi 4:5.**) Kaka mutindu bo ke zolaka kulonga bana na bo minsiku ya Nzambi, bo fwete zaba mpi nde, bankwelani na bo ya ntama, bayina keke ve Bambangi ya Yehowa, keke mpi ti nswa ya kusansa bana. Inki mutindu bibuti yina keke Bambangi ya Yehowa ke tadilaka mukumba na bo ya kulonga bana?

34 Beto lenda baka dilongi na mambu yina salamaka na bilumbu ya Nehemia. Bayuda salaka ngolo sambu na kuyidika mpi kutungu diaka bibaka ya Yeruzalemi. Bo zabaka nde kusala mutindu yina zolaka kutanina bo mpi mabuta na bo na bambeni yina vandaka na nziunga na bo. Yo yina, Nehemia siamisaka bo nde: ‘Beno

nwana sambu na bampangi na beno, bana na beno, bankento na beno, ti banzo na beno.’ (Neh. 4:14, NW) Sambu na Bayuda yina, mvita yai vandaka mfunu kibeni. Bubu yai mpi, bibuti yina kele Bampangi ya Yehowa ke salaka yonso sambu na kusansa bana na bo mpi kulonga bo kieleka. Bo me zaba nde, na nzo-nkanda mpi na kartie, bantu ke pusaka bana na bo na kusala mambu ya mbi. Nkutu bantu ya nkaka lenda pusa bo na kusala mbi na mutindu ya nkaka; mu mbandu na nzila ya baradio, batelevizio, to mikanda. Bibuti, beno vila ve nde beno fwete sala bikesa mingi kibeni sambu na kusansa bana na beno na bisika yina ta sadisa bo na kuyela mbote na kimpeve.

Tula Ntima nde Yehowa Ta Sadisa Lusambu ya Kieleka

35 Ya kieleka, Yehowa me sakumunaka bikesa yina organizasio na yandi ya bubu yai me salaka sambu na kunwanina nswa ya kusambila na kimpwanza yonso. Ntangu bo ke sambaka mambu na batribinale, mbala mingi bansadi ya Nzambi ke taka kimbangi ya ngolo na ntwala ya bazuzi mpi ya bantu mingi. (Bar. 1:8) Kununga na bo na batribinale me nataka mambote ya nkaka: yo me kumisaka mpi ngolo banswa ya bantu mingi yina kele ve Bampangi. Kansi, sambu beto kele bansadi ya Nzambi, beto kele ve bantu ya ke sosaka kusoba mambu to bantu ya ke sosaka kudimonisa bantu ya mbote. Kima ya kuluta mfunu kele nde, Bampangi ya Yehowa me sambaka na batribinale sambu na kubaka nswa ya kusambila Yehowa mpi kunata lusambu na yandi na ntwala.—**Tanga Bafilipi 1:7.**

36 Bampangi yina ke nwaninaka nswa ya kusambila Yehowa na kimpwanza yonso ke pesaka beto mbandu ya mbote ya lukwikilu. Beto fwete baka yo na mbalu! Bika beto landa mbandu ya lukwikilu na bo; beto fwete tula ntima nde Yehowa ta sadisaka beto na kusalu na beto, mpi yandi ta landa na kupesa beto ngolo ya kusala luzolo na yandi.—Yez. 54:17.

35, 36. Bampangi ya Yehowa ke bakaka nki mambote ntangu bo ke nwaninaka banswa na bo na batribinale, mpi nki kele lukanu na nge?

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki mutindu baluyalu ya nkaka me mekaka kukatula banswa na beto ya kuluta mfunu, mpi nki me salamaka?
- Nki mitindu Bampangi ya Yehowa me nwaninaka nswa na bo ya kubuya menga, mpi nki mutindu Nzambi me sakumunaka bikesa na bo?
- Kana makwela me fwa, nki bampasi Bampangi ya Yehowa ke kutanaka ti yo ntangu bazuzi ke ponaka kibuti yina fwete sansa bana?
- Inki ke pusa nge na kukwikila nde Kimfumu ya Nzambi ke sadisaka beto na kununga na batribinale?

Na Diboko
ya Kimama:
Lukutakanu mosi ke
salama na nganda,
na Londres, na
Angleterre, na 1945

Na Diboko
ya Kitata:
Lukutakanu ya
Sipesiali ya Kilumbu
Mosi na Malawi, na
Afrika, na 2012

KITINI 5

MALONGI YA KIMFUMU

Kulonga Bansadi
ya Ntotila

NGE ke wa kiese sambu na kupesa mutubi yina ke na estrade kikesa. Yandi kele mpangi-bakala ya toko ya dibundu na beno, mpi yo kele disolo na yandi ya ntete na lukutakanu ya nene. Ntangu nge ke widikila diskure na yandi, nge ke sepela ti malongi yina bansadi ya Nzambi ke bakaka. Nge ke yibuka masolo ya ntete yina yandi salaka ntangu yandi vandaka toko; kansi sesepi yai yandi me tomisa mayele na yandi ya kulonga! Na nima ya kukota Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimupasudi-Nzila, yandi me kuma longi ya mbote. Ntama mingi ve, yandi ti nkento na yandi kotaka na Nzo-Nkanda ya Bansamuni ya Kimfumu. Ntangu bantu ke bula maboko sambu

na diskure ya kitoko ya mpangi yai, nge ke tala bawi mpi nge ke yindula malongi yina bansadi yonso ya Nzambi ke bakaka.

Biblia tubilaka na ntwala ntangu yina 'Yehowa ta longa' bansadi na yandi yonso. (Yez. 54:13) Beto ke zinga na ntangu yango. Beto ke bakaka malongi na nzila ya mikanda yina ke tendulaka Biblia, mpi na nzila ya balukutakanu ya dibundu, balukutakanu ya nene, mpi na nzila ya banzo-nkanda mingi yina bo me salaka sambu na kusadisa beto na kusala bisalu ya nene na organizasio ya Yehowa. Na kitini yai, beto ta tadila mutindu malongi yai yonso ke monisaka pwelele nde Kimfumu ya Nzambi ke yala.

16

Kuvukana Sambu na Lusambu

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Mutindu kikalulu ya kusala balukutakanu yantikaka mpi mfunu na yo

1. Inki lusadisubalolongoki ya Yezu bakaka ntangu bo vukanaka, mpi sambu na nki bo vandaka ti mfunu na yo?
2. (a) Inki mutindu Yehowa ke pesaka beto kikesa, mpi sambu na nki beto ke vandaka ti mfunu na yo? (b) Sambu na nki lusambu ya dibuta kele mfunu mingi? (Tala noti na nsi ya lutiti mpi lupangu “Lusambu ya Dibuta,” luti ti 175.)
- 3, 4. Inki Yehowa ke lombaka bansadi na yandi? Pesa bambandu.

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Bo ke siamisaka mabuta mpi bantu yonso na kubaka ntangu ya kulonguka bo mosi, to kusala lusambu ya dibuta, ata bo ke kwendaka na balukutakanu ya dibundu konso mposo.

NTANGU fioti na nima ya lufutumuku ya Yezu, balongoki vukanaka sambu na kupesana kikesa. Bo kangaka bakielo sambu bo vandaka kuwa boma ya bambeni na bo. Yindula mutindu boma ya balongoki manaka ntangu Yezu basikilaka bo mpi zabisaka bo nde: “Beno baka mpeve santu”! (**Tanga Yoane 20:19-22.**) Ntangu fioti na nima, balongoki vukanaka diaka mpi Yehowa pesaka bo mpeve santu. Yo pesaka bo kikesa kibeni ya kusala kisalulu ya kusamuna yina vandaka kuingila bo!—Bis. 2:1-7.

2 Beto ke kutanaka mpi ti bampasi yina bampangi na beto ya mvu-nkama ya ntete kutanaka ti yo. (1 Pie. 5:9) Bantangu ya nkaka, bampangi na beto ya nkaka lenda wa boma ya bantu. Beto ke vandaka mpi ti mfunu ya kikesa yina Yehowa ke pesaka sambu na kukanga ntima na kisalulu ya kusamuna. (Baef. 6:10) Yehowa ke pesaka beto diaka kikesa mingi na nzila ya balukutakanu. Bubu yai, beto kele ti dibaku ya kukwenda na balukutakanu zole ya mfunu ya ke salamaka konso mposo: Lukutakanu ya Bantu Yonso ti Kulonguka ya *Nzozulu ya Nkengi* mpi lukutakanu na beto ya kati-kati ya mposo yina beto ke bingaka Luzingu mpi Kisalulu na Beto ya Bukristu.^[1] Beto ke sepelaka diaka ti balukutakanu ya nene iya yina ke salamaka konso mvula—lukutakanu ya distrike, balukutakanu zole ya nziunga, mpi Lusungiminu ya lufwa ya Kristu. Sambu na nki kukwenda na balukutakanu yai yonso kele mfunu? Inki mutindu balukutakanu na beto ya bilumbu yai yantikaka? Mutindu na beto ya kutadila balukutakanu ke monisaka nki?

Sambu na Nki Beto Ke Vukanaka?

3 Banda ntama, Yehowa ke lombaka bansadi na yandi na kuvukana sambu na kusambila yandi. Mu mbandu, na mvu 1513 na ntuala ya ntangu na beto, Yehowa pesaka dikanda ya Izraele nsiku na yandi yina vandaka kutadila nkisi ya Kisabatu ya konso mposo sambu konso dibuta kusambila yandi mpi kubaka malongi ya nsiku yina. (Kul. 5:12; 6:4-9) Ntangu bantu ya Izraele vandaka kusadila nsiku yina, mabuta yonso vandaka kubaka kikesa mpi dikanda ya mvimba kumaka bunkete mpi ngolo na kimpeve. Ka-

nsi ntangu dikanda vandaka kusadila ve nsiku yina mpi kulanda bantuma ya kuvukana mbala na mbala sambu na kusambila Yehowa, bangwisana na bo ti yandi vandaka kubeba.—Levi 10:11; 26: 31-35; 2 Bans. 36:20, 21.

⁴ Beto tadila mpi mbandu ya Yezu. Yandi vandaka ti kikalulu ya kukwenda na sinagoga konso mposo sambu na nkinsi ya Kisa-batu. (Luka 4:16) Na nima ya lufwa mpi ya lufutumuku ya Yezu, balongoki na yandi landaka kuvukana mbala na mbala, ata bo vandaka diaka ve na nsi ya nsiku ya Kisabatu. (Bis. 1:6, 12-14; 2:1-4; Bar. 14:5; Bakol. 2:13, 14) Na balukutakanu yina, Bakristu ya mvu-nkama ya ntete vandaka kubaka ve kaka bantuma mpi kikesa, kansi bo vandaka kupesa mpi bimenga ya lukumu na Nzambi, disongidila, kusala bisambu, kupesa bakomantere, mpi kuyimba bankunga.—Bakol. 3:16; Baeb. 13:15.

⁵ Mutindu mosi mpi, ntangu beto ke kwendaka na balukutakanu ya konso mposo mpi na balukutakanu ya nene ti ya distri-ke yina ke salamaka konso mvula, beto ke monisaka nde beto ke pesaka maboko na Kimfumu ya Nzambi; yo ke sadisaka beto na kubaka kikesa ya mpeve santu mpi kutuba mambu ya lukwikilu yina ke siamisaka bampangi ya nkaka. Diambu ya kuluta mfunu kele nde beto ke vandaka ti dibaku ya kusambila Yehowa na nzila ya bisambu, bakomantere mpi bankunga na beto. Mutindu na beto ya kuyidika balukutakanu lenda swaswana ti ya Bantu ya Izraele mpi ya Bakristu ya mvu-nkama ya ntete, kansi balukutakanu na beto yonso kele mfunu kiteso mosi. Inki mutindu balukutakanu yantikaka na ntangu na beto?

---

5. Sambu na nki beto ke kwendaka na balukutakanu ya konso mposo mpi na balukutakanu ya nene yina ke salamaka konso mvula? (Tala mpi lupangu “Balukutakanu Yina Ke Siamisaka Bumosi ya Bansadi ya Nzambi,” lutiti 176.)

Balongoki ya Yezu vandaka kuvukana sambu na kupesana kikesa

6, 7. (a) Inki kele lukanu ya balukutakanu na beto? (b) Keti balukutakanu vandaka kusalama mutindu mosi bisika yonso? Tendula.

8. Inki vandaka bantu-diambu ya badiskure ya ntete ya bantu yonso?

9. Inki mutindu bo sobaka Lukutakanu ya Bantu Yonso na nsungi ya bamvula, mpi nki mutindu nge lenda pesa maboko na lukutakanu yai?

Kusala Balukutakanu Konso Mposo Sambu na Kusiamisa “Zola mpi Bisalu ya Mbote”

6 Ntangu Mpangi Charles Taze Russell yantikaka kusosa kieleka na Ndinga ya Nzambi, yandi bakisaka mfunu ya kuvukana ti bantu ya nkaka yina vandaka mpi kusosa kieleka. Na 1879, yandi sonikaka nde: “Mono ti bampangi ya nkaka, yidikaka nzo-nkanda ya Biblia na Pittsburgh; beto vandaka kuvukana konso Lumingu sambu na kufimpa Masonuku.” Bo siamisaka batangi ya *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni* na kuvukana kisika mosi; mpi na 1881, bo vandaka kusala balukutakanu na Pittsburgh, na Pennsylvania konso Lumingu mpi Kitatu. Disolo mosi ya *Nzozulu ya Nkengi ya Nove-mbri 1895* tubaka nde: “Lukanu ya balukutakanu yina vandaka ya kuyedisa ‘kinduku ya Bukristu, zola ti bumosi,’ mpi ya kupesa bampangi yina ke vukana dibaku ya kupesana kikesa.”—**Tanga Baebre 10:24, 25.**

7 Na nsungi ya bamvula mingi, konso kimvuka ya Balongoki ya Biblia vandaka kusala balukutakanu na mutindu na bo. Mu mbandu, kimvuka mosi ya États-Unis sonikaka mukanda mosi yina bo basisaka na 1911; yo tubaka nde: “Beto ke salaka balukutakanu tanu konso mposo.” Bo vandaka kusala balukutakanu yina na Kintete, Kitatu, Kitanu mpi mbala zole na Lumingu. Mukanda ya nkaka ya kimvuka mosi ya Afrika (yina bo basisaka na 1914) tubaka nde: “Beto ke salaka balukutakanu mbala zole na ngonda mosi, yantika na Kitanu tii na Lumingu.” Kansi nsukansuka, balukutakanu yantikaka kusalama mutindu beto ke salaka yo bubu yai. Beto tadila na bunkufi mutindu konso lukutakanu yantikaka.

8 **Lukutakanu ya Bantu Yonso.** Na 1880, mvula mosi na nima ya kubasisa *Nzozulu ya Nkengi ya Sioni* (Kingelesi), Mpangi Russell landaka mbandu ya Yezu mpi salaka nzietelo sambu na kusamuna. (Luka 4:43) Bubu yai, beto ke landaka mbandu ya mamvu yina yandi salaka na nsungi yina, ntangu beto ke salaka Lukutakanu ya Bantu Yonso. *Nzozulu ya Nkengi* tubilaka nzietelo yina mpi monisaka nde Mpangi Russell “ta vanda na kiese ya kusala balukutakanu ya bantu yonso; ntu-diambu na yo kele, *Mambu ya me tala kimfumu ya Nzambi.*” Na 1911, na nima ya kubasisa mabundu na bansi mingi, bo siamisaka konso dibundu na kutinda mitubi ya me fwana na babwala ya pene-pene sambu na kusala badiskure kiteso ya sambanu, yina vandaka kutubila mambu mingi, mu mbandu lusambisu mpi nkudulu. Na nsuka ya konso diskure, bo vandaka kuzabisa zina ya mutubi yina ta sala diskure mposo ya ke landa mpi ntu-diambu na yo.

9 Na 1945, *Nzozulu ya Nkengi* zabisaka nde, bo ta yantika kubi-ngisa bantu na nsi-ntoto ya mvimba na balukutakanu ya bantu yonso, mpi na nsungi yina, bo ta sala badiskure kiteso ya nana; badiskure yina ta tubila “mambu ya ke yangisa bantu bubu yai.” Na nsungi ya bamvula mingi, mitubi vandaka kusala kaka ve badiskure yina mpika ya kwikama vandaka kupesa bo, kansi bo vandaka

kusala mpi badiskure yina bo me yidika bo mosi. Kansi, na 1981, bo zabisaka mitubi yonso na kusadila bapula ya badiskure yina bo ke tindaka na mabundu.^[2] Bapula ya nkaka ya badiskure ya bantu yonso vandaka kulomba nde bawi kutuba to kusala bansonga; kansi na 1990, bo sobaka mambu, mpi bawi vandaka kutuba diaka ve to kusala bansonga na badiskure ya bantu yonso. Na Januari 2008, bo salaka diaka nsoba ya nkaka; badiskure ya bantu yonso yina vandaka kusala minuta 45, me kumaka kusala minuta 30. Ata bo me sobaka mutindu ya kusala yo, badiskure ya bantu yonso yina bo me yidikaka mbote ke landa na kutunga lukwikilu na beto na Ndinga ya Nzambi mpi kulonga beto mambu mingi ya Kimfumu na yandi. (1 Tim. 4:13, 16) Keti nge ke vandaka na kiese ya kubingisa bantu yina nge ke longukaka ti bo Biblia mpi bantu ya nkaka na lukutakanu yai ya mfunu?

¹⁰ **Kulonguka ya Nzozulu ya Nkengi.** Na 1922, mimonisi ya *la Société Watch Tower*, yina vandaka kusala badiskure na mabundu mpi kutwadisa kusalu ya kusamuna (*pèlerins*), lombaka nde bampangi yantika kuvukana sambu na kulonguka *Nzozulu ya Nkengi*. Bo ndimaka dibanza yai; na luyantiku, lukutakanu ya *Nzozulu ya Nkengi* vandaka kusalama na kati-kati ya mposo to na Lumingu.

¹¹ *Nzozulu ya Nkengi* ya Yuni 15, 1932 (Kingelesi), monisaka diaka mutindu ya kusala lukutakanu yai. Sambu na kulanda mbandu ya Betele, *Nzozulu* tubaka nde mpangi-bakala muntu fwete twadisaka lukutakanu yai; bampangi tatu ya babakala ta vanda na bakiti ya ntete sambu na kusala bature ya kutanga baparagrafe. Sambu na ntangu yina masolo vandaka ve ti bangiufula, ntwadisi ya lukutakanu vandaka kulomba bawi na kuyula bangiufula; na nima, bo lendaka kupesa bamvutu na bangiufula yina. Kana yo ke lomba kutendula mambu ya nkaka, ntwadisi vandaka kusala yo na “bunkufi.”

Kulonguka ya *Nzozulu ya Nkengi* na Ghana, na 1931

10-12. (a) Inki bansoba salamaka na Kulonguka ya *Nzozulu ya Nkengi*? (b) Inki ngiufula beto lenda kudiufula?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Na 2013, bo pesaka mitubi bapula ya badiskure ya bantu yonso kuluta 180.

13, 14. Inki mutindu Kulonguka ya Biblia ya Dibundu yantikaka, mpi nki ke pesaka nge kiese na lukutakanu yai?

12 Na luyantiku, konso dibundu vandaka ti nswa ya kupona nimeru ya zulunalu yina bantu mingi vandaka kuzola nde bo longuka. Kansi, *Nzozulu ya Nkengi* ya Aprili 15, 1933, lombaka mabundu yonso na kusadila nimeru mosi. Na 1937, bo kumaka kulonguka *Nzozulu ya Nkengi* na Lumingu. Bantuma ya nkaka basikaka na *Nzozulu ya Nkengi* ya Oktobri 1, 1942 (Kingelesi); yo sadisaka bampangi na kusala lukutakanu yai mutindu beto ke salaka yo bubu yai. Ya ntete, zulunalu yai monisaka nde bangiufula ta vandaka na nsi ya konso lutiti ya masolo ya kulonguka mpi nde bo ta sadilaka bangiufula yina. Na nima, yo monisaka mpi nde kulonguka ya *Nzozulu* ta salaka ngunga mosi. Yo siamisaka diaka bampangi na kupesa bamvutu na “bangogo na bo mosi,” na kisika ya kutanga mambu kaka mutindu bo me sonika yo. Ti bubu yai, kulonguka ya *Nzozulu ya Nkengi* kele lukutakanu mosi ya mfunu yina mpika ya kwikama ke sadilaka sambu na kupesa madia ya kimpeve na ntangu ya me fwana. (Mat. 24:45) Yo yina, konso muntu lenda kudyula nde: ‘Keti mono ke yidikaka kulonguka ya *Nzozulu ya Nkengi* konso mposo? Keti mono ke salaka bikesa na kupesa bakomantere kana mpila kele?’

13 **Kulonguka ya Biblia ya Dibundu.** Na kati-kati ya bamvula 1890, ntangu bo basisaka bitini mingi ya mukanda, *L'Aurore du Millénium*, Mpangi Rahn, Longoki ya Biblia yina vandaka kuzinga na mbanza Baltimore, na provense ya Maryland, na États-Unis, lombaka nde bo sala bimvuka ya kulonguka mukanda yango (“*Cercles de l'aurore*”). Na luyantiku, bo vandaka kusala mbala mingi balukutakanu yina na banzo ya bampangi sambu na kumeka kana yo ta simba. Kansi, na Septembri 1895 bo kumaka kutwadisa bimvuka yai na mutindu ya mbote na bambanza mingi ya États-Unis. *Nzozulu ya Nkengi* ya ngonda yina lombaka bantu yonso ya ke longukaka kieleka na kusala lukutakanu yai. Yo tubaka nde ntwadisi ya lukutakanu yai fwete vanda muntu mosi ya ke tangaka mbote. Yandi vandaka kutanga nsa mosi, mpi kuingila nde bampangi kupesa bakomantere. Kana bo me manisa kutanga bansa yonso ya paragrafe mpi kutubila yo, yandi vandaka kutanga baverse yina kele na paragrafe. Na nsuka ya kapu, bantu vandaka kutuba na bunkufi malongi ya bo me baka.

14 Bo me sobaka zina ya lukutakanu yai mbala mingi. Bo vandaka kubinga yo ntete, Kimvuka ya Bantu ya Berea Sambu na Kulonguka Biblia; bo vandaka kuyibuka Bantu ya Berea ya mvunkama ya ntete, yina vandaka kufimpa Masonuku mbote-mbote. (Bis. 17:11) Na nima, bo kumaka kubinga yo Kulonguka ya Mukanda ya Dibundu; bubu yai bo ke bingaka yo Kulonguka ya Biblia ya Dibundu; dibundu ya mvimba ke vukanaka na Nzo ya Kimfumu na kisika ya kuvukana na banzo ya bampangi. Na nsungi ya bamvula mingi, lukutakanu yai me sadisaka beto na kulonguka mikanda, tumikanda mingi, mpi masolo ya *Nzozulu ya Nkengi*. Banda na luyantiku ya lukutakanu yai tii bubu yai, bo ke siamisaka bampangi yonso na kupesa bamvutu. Lukutakanu yai me

LUSAMBU YA DIBUTA

NA BILUMBU yai ya nsuka, organizasio ya Yehowa ke siamisaka mbala na mbala konso dibuta na kuvanda ti manaka ya kulonguka Biblia. (2 Tim. 3:1) Mu mbandu, kamukanda *Le Foyer du Bonheur*, yina basikaka na 1934 tubaka pwelele nde: “Beto ke lomba konso dibuta na kuyantika kulonguka Biblia na nzo.” Diaka, *Nzozulu ya Nkengi* ya Mayi 15, 1956, siamisaka mabuta yonso ya Bakristu na “kulonguka Biblia mbala na mbala sambu na mambote ya dibuta ya mvi-mba.” Disolo yango yulaka ngiufula yai: “Keti dibuta na nge ke longukaka *Nzozulu ya Nkengi* na nokokila mosi buna na ntwala ya lukutakanu?”

Na 2009, organizasio sobaka manaka ya balukutakanu ya kati-kati ya mposo sambu na kumonisa mfunu ya kulonguka ya dibuta. Yantika ntangu yina, Kulonguka ya Biblia ya Dibundu me kumaka kusalama kilumbu mosi ti Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Teokrasi mpi Lukutakanu ya Kisalu. Disolo mosi ya *Kisalu na Beto ya Kimfumu* ya Yauari 2011 tubaka nde: “Kikuma mosi na kati ya bikuma yina bo salaka nsoba yai vandaka ya kupesa mabuta dibaku ya kukumisa kimpewe na bo ngolo ntangu bo ke pona nokokila mosi konso mposo sambu na Lusambu ya Dibuta.” Yo tubaka diaka nde: “Beno sadila ntangu yina sambu na kusolula mambu ya Biblia na ntima madidi, mpi kulonguka na mutindu ya ke wakana ti bampusa ya dibuta.”^[1]

Sambu na nki Lusambu ya Dibuta kele ngidika mosi ya mfunu mingi, disongidila diambu yina beto fwete yambula ve? Sambu yo ke kumisaka ngolo kimpewe ya dibuta mpi ya dibundu. Beto lenda fwanisa dibundu ti nzo yina bo me tunga ti babriki. (Tanga Baebreo 3:4-6.)^[2] Ngolo ya nzo yina bo me tunga mbote ti babriki ke zabanaka na mambu zole ya mfunu: Fondasio na yo mpi babriki ya bo sadilaka. Kana fondasio kele ngolo ve, nzo ta bwa. Ata, nzo yina kele ti fondasio ya ngolo lenda lemba kana babriki na yo kele ngolo ve. Dibundu ya Bukristu me tungamaka na fondasio mosi ya kuluta ngolo: Malongi ya Kristu. (Tanga 1 Bakorinto 3:10-15.)^[3] Na dibundu, bantu mpi mabuta kele bonso babriki. Lusambu ya Dibuta ke pesaka konso muntu ti konso dibuta dibaku ya nene ya kutunga lukwikilu mpi kukumisa yo ngolo. Diaka, kana bantu ti mabuta kele ngolo, dibundu mpi ta vanda ngolo. Keti beno ke vandaka ti manaka ya kusala lusambu ya dibuta konso mposo?

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Nge lenda zwa bangindu ya nkaka ya kusadila na Lusambu ya Dibuta na disolo ya *Kisalu na Beto ya Kimfumu* ya Yauari 2011.

[2] Bangogo ya ntumwa Polo ke tadila bantu yina bo me “bingaka na kukwenda na zulu.” (Baeb. 3:1) Kansi, na kutuba ya mbote, ndongisila yai ke tadila Bakristu yonso.

[3] Sambu na kuzaba mambu mingi na yina me tala mukapu yai ya Biblia, tala disolo ya *Nzozulu ya Nkengi* ya Augusti 1, 1999, baluti ti 9-11, bapagrafe 15-20. Sambu na nki ve kutanga mambu yai mpi kuyindulula mutindu ya kusadila yo na lusambu na beno ya dibuta?

Keti beno ke vandaka ti manaka ya kusala lusambu ya dibuta konso mposo?

15. Inki vandaka lukanu ya Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Teokrasi?

sadisaka beto na kukuma ti nzayilu ya mingi ya Biblia. Keti nge ke yidikaka lukutakanu yai mbala na mbala mpi kupesa bamvutu kana mpila kele?

15 Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Teokrasi. Mpangi Carey Barber, yina salaka na babiro ya ke twadisaka kisalu na ntoto ya mvimba na Brooklyn, na New York, tubaka nde: “Na mpimpa ya Kintete, Februari 16, 1942, bo lombaka bampangi yonso ya babakala ya Betele ya Brooklyn na kusonikisa bazina na nzo-nkanda yina beto ke bingaka bubu yai nde Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Teokrasi.” Mpangi Barber kumaka kusala na Nto-Kimvuka, mpi na nima yandi tubaka nde, nzo-nkanda yai kele “ngidika mosi ya kuluta mfunu yina Yehowa me bakaka sambu na mambote ya bansadi na yandi bubu yai.” Malongi yai sadisaka kibeni bampangi ya babakala na kuyedisa mayele na bo ya kulonga mpi ya kusamuna; yo yina na 1943, bo yantikaka kutindila mabundu ya ntoto ya mvimba kamukanda yai sambu na kusadila: *Malongi Sambu na Kisalu ya Teokrasi (Cours pour le ministère théocratique)*. Nzo-zulu ya Nkengi ya Yuni 1, 1943, tubaka nde bo salaka Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Teo-

BALUKUTAKANU YINA KE SIAMISAKA BUMOSI YA BANSADI YA NZAMBI

YEHOWA pesaka babakala yonso ya Izraele ntuma ya kuvukana na Yeruzalemi mbala tatu na mvula mosi. (Kub. 23:14-17; Levi 23:34-36) Na dibaku yai, Yozefi tata yina sansaka Yezu, nataka dibuta na yandi ya mvimba na Yeruzalemi. Babakala ya nkaka ya Yeruzalemi salaka mutindu mosi. Bansadi ya Nzambi mpi bubu yai ke vukanaka mbala tatu konso mvula na balukutakanu ya nene. Balukutakanu ya nkaka ya distrike vandaka bantangu ya mfunu sambu na kuyela ya kitini ya organizasio ya Nzambi yina kele awa na ntoto na bilumbu yai ya nsuka. Beto tadila ntangu yai balukutakanu ya nkaka, mpi mambu yina me salaka nde beto vila yo ve.

1919: Cedar Point, Ohio, na États-Unis.

Yo vandaka lukutakanu ya ntete mpi ya nene na nima ya Mvita ya Ntete ya Ntoto ya Mvimba.

Kisalu ya kusamuna kumaka ngolo.

Zulunalu, *L'Âge d'Or* (bubu yai *Réveillez-vous !*), basikaka na lukutakanu yai.

1922: Cedar Point, Ohio

Diskure yina vandaka ti ntu-diambu, “Kimfumu,” bendaka dikebi ya mingi na kisalu ya kusamuna. Mutubi siamisaka bawi na ndinga ya ngolo nde: “Beno samuna, beno samuna, beno samuna Ntotila ti kimfumu na yandi!”

krasi sambu na kusadisa bansadi ya Nzambi na “kuzaba mbote-mbote mutindu ya kuta kimbangi ntangu bo ke samuna Kimfumu.”—2 Tim. 2:15.

16 Na luyantiku, bampangi mingi vandaka kukuka ve kutuba na ntuala ya bantu. Mpangi Clayton Woodworth (yina bo kangaka tata na yandi na 1918 ti Mpangi Rutherford mpi bampangi ya nkaka, ata bo salaka mbi ve) ke yibuka mutindu yandi kudiwaka ntangu yandi sonikisaka zina na nzo-nkanda na 1943. Yandi tubaka nde: “Sambu na mono, kusala badiskure vandaka mpasi mingi kebeni. Mono vandaka kumona bonso nde ludimi me kuma nda, munoko me kawuka kibeni, mpi ndinga na mono vandaka kutekita.” Kansi, ntangu Mpangi Clayton yedisaka mayele ya kulonga, yandi zwaka mabaku ya kusala diaka masolo mingi na ntuala ya bantu. Katula mayele ya kulonga, nzo-nkanda longaka yandi diaka mambu mingi. Yo longaka yandi mfunu ya kudikulumusa mpi ya kutula ntima na Yehowa. Yandi tubaka nde: “Mono bakisaka nde mutubi yandi mosi kele mfunu ve. Kansi, kana yandi me kudibongisa mbote mpi me tula ntima ya mvimba

16, 17. Keti Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Teokrasi vandaka kulonga kaka mutindu ya kukuma mutubi? Tendula.

1931: Columbus, Ohio

Beto bakaka zina ya Bambangi ya Yehowa.

1935: Washington

Beto bakisaka sambu na mbala ya ntete nde ‘kibuka ya nene ya bantu,’ yina kele na Kusonga 7:9, ta zinga kimakulu awa na ntoto.

1942: “Teokrasi ya Nsi-Ntoto ya Mpa,” lukutakanu yina salamaka na mbanza 85 na ntoto ya mvimba

Diskure yina vandaka ti ntu-diambu, “Ngemba—Keti yo ta Sala Ntangu Mingi?” tendulaka mbikudulu yina kele na Kusonga kapu 17; yo monisaka nde na nima ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba, beto ta vanda ti dibaku ya kuvukisa bantu mingi ya Kimfumu ya Nzambi.

1950: “Kuyela ya Teokrasi”

Bo basisaka *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa ya Masonuku ya Kigreki ya Bukristu*.

1958: “Luzolo ya Nzambi”

Yo vandaka lukutakanu ya bansi mingi ya kuluta nene, yina salamaka na mbanza mosi; bantu kuluta 250 000, ya bansi 123, vukanaka na New York.

1961: “Bantu Yina Ke Sambilaka Nzambi na Bumosi”

Bo basisaka Biblia ya mvimba, *Mbalula ya Nsi-Ntoto ya Mpa*.

1992: “Bantu Yina Ke Nataka Nsemo”

Lukutakanu yai vandaka lukutakanu ya ntete ya distrike ya bansi mingi ya Bambangi ya Yehowa; yo salamaka na nsi yina bo vandaka kubinga ntete Union soviétique, na mbanza Saint-Pétersbourg, na Russie.

1993: “Malongi ya Nzambi,” na mbanza Kiev, na Ukraine

Yo vandaka lukutakanu yina bantu mingi kibeni bakaka mbotika kilumbu mosi—bantu kiteso ya 7402.

2011: “Bika Kimfumu ya Nzambi Kukwisa!”

Bo tomisaka mutindu beto vandaka kubakisa kiteki ya kifwani ya mbikudulu yina kele na Daniele kapu 2. Sesepi yai, beto me bakisaka nde bitambi yina kele na bibende ya kuvukisa ti ntoto ya tuma (*argile*) ke monisa Ngolo ya Nsi-Ntoto ya Mvimba, Angleterre ti Amerika, yina fwete landa na kuyala tii ntangu Kimfumu ya Nzambi ta fwa kiteki yina ya mvimba.

2014: “Beni Landa na Kusosa Ntete Kimfumu ya Nzambi!”

Aniversere ya bamvula 100 ya Kimfumu ya Kristu na zulu.

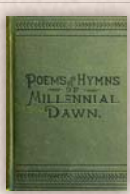
“KUYIMBA KIELEKA”

BANSADI ya Yehowa ke zolaka kuyimba bankunga yina ke tubaka mambu na yandi, sambu na kumonisa nde bo ke zolaka yandi. Mu mbandu, ntangu Yehowa gulusaka bantu ya Izraele na maboko ya Bantu ya Ezipte na Nzadi-Mungwa ya Mbwaki, bo yimbaka nkunga mosi ya kiese sambu na kumonisa ntonda mpi luzitu na bo. (Kub. 15:1-21) Na nima, kuyimba kumaka k-tini ya lusambu ya Yehowa na tempelo. (1 Bans. 23:4, 5; 25:7) Na mvu-nkama ya ntete, Yezu ti balongoki na yandi yimbaka mpi bankunga sambu na kukumisa Yehowa, mpi kutonda yandi.—Mat. 26:30; Baef. 5:19.

Mutindu mosi, yantika ntangu yina Mpangi Russell ti banduku na yandi yantikaka kusengumuna diaka kieleka, beto me sadilaka mikanda mingi ya bankunga na lusambu na beto. Sambu na kumonisa nde bankunga kele mfunu, disolo mosi ya *Nzozulu ya Nkengi* ya Februari 15, 1896 (Kingelesi) tubaka nde: “Kuyimba kieleka kele mutindu mosi ya mbote ya kukotisa yo na mambanza mpi na bantima ya bansadi ya Nzambi.”

1879

1890

1896

1900

1905

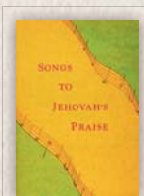
1925

1928

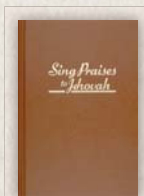
1944

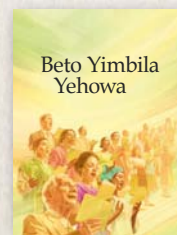
1950

1966

1984

2009

na Yehowa, bawi ta vanda na kiese ya kuwidikila yandi mpi bo ta baka malongi ya mfunu.”

17 Na 1959, bo lombaka bampangi ya bankento na kusonikisa mpi bazina na nzo-nkanda yai. Mpangi-Nkento Edna Bauer ke yibuka nde yandi waka luzayisu yai na lukutakanu ya nene yina yandi kwendaka. Yandi tubaka nde: “Mono ke yibuka kiese yina bampangi ya bankento waka. Bo vandaka ntangu yai ti mabaku mingi ya nkaka.” Banda bamvula mingi, bampangi ya babakala mpi ya bankento me bakaka dibaku ya kusonikisa bazina na Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Teokrasi sambu Yehowa kulonga bo. Bubu yai, beto ke landa kubaka malongi yai na lukutakanu ya konso mposo.—**Tanga Yezaya 54:13.**

18 **Lukutakanu ya Kisalu.** Banda 1919, bo yantikaka kusala balukutakanu sambu na kisalu ya bilanga. Na ntangu yina, bantu ya nkaka ya dibundu vandaka kukwenda ve na balukutakanu yina, kaka bantu yina vandaka kukabula mikanda. Yantika 1923, bo kumaka kusala Lukutakanu ya Kisalu mbala mosi na ngonda, mpi bo zabisaka bantu yonso ya dibundu na kukwenda. Na 1928, bo siamisaka mabundu na kusala Lukutakanu ya Kisalu konso mposo; na 1935 *Nzozulu ya Nkengi* siamisaka mabundu yonso na kusadila malongi yina vandaka na *L'instructeur* (bo kumaka kubinga yo *Informateur* mpi na nima, *Kisalu na Beto ya Kimfumu*) na Lukutakanu ya Kisalu. Kukonda kusukinina, mabundu yonso yantikaka kusala balukutakanu yai.

19 Bubu yai, beto ke bakaka lutwadisuru ya mbote na lukutakanu na beto ya kati-kati ya mposo sambu na kusala kisalu ya kusamuna. (Mat. 10:5-13) Kana nge me baka kopi mosi ya mukanda ya lukutakanu, keti nge ke longukaka yo mpi ke sadilaka bangindu yina kele na kati na kisalu ya kusamuna?

Lukutakanu ya Kuluta Mfunu na Mvula

20 Yezu zabisaka balongoki na yandi na kusungimina lufwa na yandi tii ntangu yandi ta kwisa. Bonso nkinsi ya Paki, Lusungimini ya lufwa ya Yezu ke salamaka konso mvula. (1 Bak. 11:23-26) Bamilio ya bantu ke kwisaka na lukutakanu yai konso mvula. Yo ke yibusaka Bakristu yina bo me tulaka mafuta dibaku yina bo kele na yo ya kukuma bantu yina ta baka difwa ya Kimfumu. (Bar. 8:17) Sambu na mameme ya nkaka, yo ke sadisaka bo na kuzitisa ngolo Ntotila ya Kimfumu ya Nzambi mpi kubikala ya kwikama na yandi.—Yoa. 10:16.

21 Mpangi Russell ti banduku na yandi ya kisalu zabaka mfunu ya kusungimina Madia ya Nkokila ya Mfumu, mpi bo zabaka nde yo fwete salama kaka mbala mosi konso mvula. Disolo ya *Nzozulu ya Nkengi* ya Aprili 1880 (Kingelesi) tubaka nde: “Banda bamvula mingi awa na mbanza Pittsburgh, bampangi mingi na kati na beto ke vandaka ti kikalulu ya . . . kuyibuka Paki [Lusungimini], mpi kudia dimpa ti kunwa vinu ya ke monisa nitu mpi menga ya Mfumu na beto.” Na nima, bo yantikaka kusala balukutakanu

---

18, 19. (a) Inki mutindu beto ke bakaka lutwadisuru ya mbote bubu yai sambu na kusala kisalu ya kusamuna? (b) Sambu na nki beto ke yimbaka na balukutakanu na beto? (Tala mpi lupangu “Kuyimba Kieleka.”)

20-22. (a) Sambu na nki beto ke sungimina lufwa ya Yezu? (b) Inki mambote beto ke bakaka ntangu beto ke kwendaka na Lusungimini konso mvula?

Banda na mvu-nkama ya ntete,
Bakristu vandaka kuvukana
sambu na kusungimina lufwa
ya Kristu konso mvula
(Tala paragafe 20)

ya distrike kumosi ti Lusungiminu. Bo pesaka rapore ya ntete ya balukutakanu yai na 1889; bantu vandaka 225, mpi bantu 22 bakaka mbotika.

22 Bubu yai, beto ke salaka diaka ve Lusungiminu kumosi ti balukutakanu ya distrike. Kansi, beto ke bingisaka bantu yonso ya teritware na beto na kukwisa kuvukana ti beto na Nzo ya Kimfumu to na kisika ya nkaka ya beto me futila. Na 2013, bantu kuluta bamilio 19 sungiminaka lufwa ya Yezu. Kuvukana na Lusungiminu mpi kusiamisa bantu ya nkaka na kuvukana ti beto na nkokila yai ya kuluta santu, kele dibaku mosi ya mbote kibeni! Keti nge ke bingisaka bantu mingi na kiese yonso na Lusungiminu konso mvula kana mpila kele?

Mutindu Beto Ke Tadilaka Balukutakanu na Beto Ke Monisaka Nki?

23 Bansadi ya kwikama ya Yehowa ke monaka ve nde ntuma ya kukwenda na balukutakanu kele kizitu. (Baeb. 10:24, 25; 1 Yoa. 5:3) Mu mbandu, Ntotila Davidi vandaka na kiese ya kukwenda na nzo ya Yehowa sambu na kusambila yandi. (Nk. 27:4) Kiese yai vandaka diaka mingi ntangu yandi vandaka kuvukana ti bantu ya nkaka yina vandaka kuzola Nzambi. (Nk. 35:18) Yindula mpi mbandu ya Yezu. Ntangu yandi vandaka leke, yandi vandaka ti mpusa ya ngolo ya kuvanda na nzo ya lusambu ya tata na yandi. —Luka 2:41-49.

24 Ntangu beto ke kwendaka na balukutakanu ya dibundu mpi ya nene, beto ke monisaka nde beto ke zolaka Yehowa mpi beto ke zolaka kupesa bampangi na beto kikesa. Beto ke monisaka mpi nde beto ke zolaka kulonguka mutindu ya kuzinga bonso bantu ya Kimfumu ya Nzambi, sambu beto ke longukaka yo nte-ntete na balukutakanu yina. Diaka, balukutakanu ke pesaka beto formasio mpi ngolo yina beto kele na yo mfunu sambu na kulanda kusala kisalu mosi, yina kele na kati ya bisalu ya mfunu yina Kimfumu ya Nzambi ke twadisaka bubu yai, disongidila kukumisa bantu balongoki ya Ntotila Yezu Kristu mpi kulonga bo. **(Tanga Matayo 28:19, 20.)** Ntembe kele ve nde mpusa na beto ya ngolo ya kukwenda na balukutakanu ke monisaka kibeni nde Kimfumu ya Nzambi kele kima ya kieleka sambu na beto. Bika beto landa na kubaka balukutakanu na beto na mbalu!

---

23. Inki mutindu nge ke tadilaka balukutakanu na beto?

24. Inki beto ke monisaka ntangu beto ke kwendaka na balukutakanu?

Mpusa na beto ya ngolo ya kukwenda na balukutakanu ke monisaka kibeni nde Kimfumu ya Nzambi kele kima ya kieleka sambu na beto

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Sambu na nki beto ke kwendaka na balukutakanu?
- Inki mutindu nge ke tadilaka balukutakanu na beto?
- Mutindu na nge ya kutadila balukutakanu ke monisaka nki? Tendula.

17

Bo Ke Longa Bansamuni ya Kimfumu Mutindu ya Kusala Kisalu

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Mutindu banzo-nkanda ya Bukristu me sadisaka bansamuni ya Kimfumu na kulungisa mikumba na bo

---

1-3. Yezu salaka nki sambu kisalu ya kusamuna kusalama na bisika mingi, mpi nki bangiufula beto fwete kudi-yula?

4. Tata ya Yezu longaka yandi na wapi, mpi nki ntangu?

5. Inki malongi Tata pesaka Mwana na yandi sambu na kuzaba kisalu yina yandi fwete sala na ntoto?

YEZU samunaka bamvula zole na Galilea ya mvimba. **(Tanga Matayo 9:35-38.)** Yandi kwendaka na bambanza mpi na babwala mingi; yandi longaka na basinagoga mpi samunaka nsangu ya mbote ya Kimfumu. Bisika yonso yina yandi vandaka kusamuna, bantu vandaka kukwisa mingi. Yezu tubaka nde, “bambuma ya kukatula kele mingi” mpi yo lombaka nde bansadi kuvanda mingi.

² Yezu salaka nki sambu kisalu ya kusamuna kusalama na bisika mingi? Yandi tindaka bantumwa na yandi 12 “na kusamuna Kimfumu ya Nzambi.” (Luka 9:1, 2) Ziku, bantumwa vandaka kudi-yula nki mutindu bo ta sala kisalu yai. Na ntswala ya kukabula bo, Yezu longaka bo na zola yonso, malongi yina yandi bakaka na tata na yandi ya zulu.

³ Sesepe yai beto lenda kudi-yula nde: Inki malongi Yezu bakaka na tata na yandi? Inki malongi Yezu pesaka bantumwa na yandi? Keti Ntotila yina kele Mesia ke longaka balongoki na yandi ya bubu yai mutindu ya kusala kisalu na bo? Kana ee, inki mutindu?

“Kaka Mutindu Tata Longaka Mono, Mono Ke Tuba”

⁴ Yezu monisaka pwelele nde Tata na yandi longaka yandi. Kilumbu mosi, yandi tubaka nde: “Kaka mutindu Tata longaka mono, mono ke tuba mambu yai.” (Yoa. 8:28) Bo longaka Yezu na wapi mpi nki ntangu? Yo ke pwelele nde Nzambi yantikaka kulonga Yezu mutindu ya kusala kisalu ya Mwana ya ntete, kaka ntangu fioti na nima ya kuganga yandi. (Bakol. 1:15) Yezu vandaka ti Tata na yandi na zulu, mpi yandi lutisaka bamvula mingi sambu na kuwidikila mpi kutala “Longi ya Nene.” (Yez. 30:20, NW) Yo yina Yezu longukaka mambu mingi kibeni; yandi longukaka bikalulu, bisalu mpi balukanu ya Tata na yandi.

⁵ Na ntangu ya me fwana, Yehowa longaka mwana na yandi mutindu ya kusala kisalu yina yandi fwete sala na ntoto. Beto tadila mbikudulu mosi ya ke tubila bangwisana ya Longi ya Nene ti Mwana na yandi ya ntete. **(Tanga Yezaya 50:4, 5.)** Mbikudulu yai ke tuba nde Yehowa vandaka kutedimisa mwana na yandi “konso

suka.” Bangogo yai ya kifwani ke monisa dibanza ya longi yina ke tedimisaka mwana na yandi ya nzo-nkanda na suka-suka sambu na kulonga yandi. Mukanda mosi ya ke tendulaka Biblia ke tuba nde: “Yehowa . . . kotisaka yandi na nzo-nkanda mpi longaka yandi mambu yina yandi fwete longi mpi mutindu yandi fwete sala yo.” Na nzo-nkanda yina ya zulu, Yehowa longaka mwana na yandi ‘mambu yina yandi fwete tuba mpi yina yandi fwete tubila.’ (Yoa. 12:49) Tata songaka mpi mwana na yandi mutindu ya kulonga.^[1] Ntangu Yezu vandaka na ntoto, yandi sadilaka mbote malongi yina yandi bakaka na kusalu *na yandi* ya kusamuna; yandi longaka mpi balongoki na yandi mutindu ya kusala kusalu *na bo* ya kusamuna.

6 Mutindu beto tubilaka yo na luyantiku, nki malongi Yezu pesaka bantumwa na yandi? Na kutadila Matayo kapu 10, yandi pesaka bo bantuma ya siki-siki sambu na kusalu ya kusamuna; mu mbandu: kisika bo fwete longi (baverse 5, 6), nsangu yina bo fwete longi (verse 7), mfunu ya kutula ntima na Yehowa (baverse 9, 10), mutindu ya kusolula ti bantu (baverse 11-13), mambu yina bo fwete sala kana bantu me yamba bo ve (baverse 14, 15), mpi mambu yina bo fwete sala kana bo me kutana ti mbangika (baverse 16-23).^[2] Malongi ya pwelele yina Yezu pesaka bantumwa na yandi sadisaka bo na kutwadisa kusalu ya kusamuna nsangu ya mbote na mvu-nkama ya ntete ya ntangu na beto.

7 Ebuna bubu yai? Yezu, Ntotila ya Kimfumu ya Nzambi, me pesaka balongoki na yandi kusalu ya kuluta mfunu: kusamuna “nsangu yai ya mbote ya Kimfumu na ntoto ya mvimba sambu na kuta kimbangi na makanda yonso.” (Mat. 24:14) Keti yandi me longaka beto mutindu ya kusala kusalu yai ya kuluta mfunu? Ee. Banda na zulu, Ntotila me salaka yonso sambu na kulonga balongoki na yandi mutindu ya kulonga na nganda ya dibundu, mpi mutindu ya kulungisa mikumba ya nene na dibundu.

Bo Ke Longa Bansamuni Mutindu ya Kusamuna

8 Banda ntama, organizasio ya Yehowa ke sadilaka balukutakanu ya nene, mpi balukutakanu ya dibundu, mu mbandu Luku-takanu ya Kusalu, sambu na kulonga bansadi ya Nzambi mutindu ya kusamuna. Kansi, yantika 1940, bampangi ya Nto-Kimvuka yantikaka kubaka bangidika sambu na kulonga bansamuni na nsadisa ya banzo-nkanda mingi.

9 **Nzo-Nkanda ya Kusalu ya Teokrasi.** Mutindu beto monaka yo na kapu ya me luta, nzo-nkanda yai yantikaka na 1943. Keti lukanu na yo vandaka kaka ya kulonga bana ya nzo-nkanda mutindu ya kusala badiskure ya mbote na balukutakanu ya dibundu? Ve. Lukanu na yo ya ntete vandaka ya kulonga bansadi ya Nzambi mutindu ya kusadila mayele na bo ya kutuba sambu na kukumisa Yehowa na kusalu ya kusamuna. (Nk. 150:6) Bampangi yonso ya babakala ti ya bankento, yina sonikisaka bazina na nzo-nkanda yai, kumaka bansamuni ya mbote ya Kimfumu. Bubu yai

6, 7. (a) Inki malongi Yezu pesaka bantumwa na yandi, mpi yo sadisaka bo na kusala inki? (b) Yezu ke sadisaka balongoki na yandi na kubaka malongi ya nki mutindu bubu yai?

8, 9. (a) Inki vandaka lukanu ya ntete ya Nzo-Nkanda ya Kusalu ya Teokrasi?

(b) Inki mutindu lukutakanu ya kati-kati ya mposo me sadisaka nge na kusala mbote kusalu na nge ya kusamuna?

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Inki mutindu beto me zaba nde Tata longaka mwana na yandi *mutindu* ya kulonga? Beto tadila diambu yai: Yezu sadilaka bingana mingi na malongi na yandi sambu na kulungisa mbikudulu mosi yina bo sonikaka bamvula nkama mingi na ntuala nde yandi butuka. (Nk. 78:2; Mat. 13:34, 35) Yo ke monisa nde, Yehowa, munywa na mbikudulu yina, tubaka na ntuala nde Mwana na yandi ta sadila bambandu mpi bingana sambu na kulonga.—2 Tim. 3:16, 17.

[2] Bangonda fioti na nima, Yezu “ponaka balongoki ya nkaka makumi nsambwadi mpi tindaka bo zole-zole” sambu na kusamuna. Yandi longaka bo mpi mutindu ya kusala kusalu.—Luka 10:1-16.

10, 11. Nzo-Nkanda ya Gileadi ke longaka banani bubu yai, mpi inki kele lukanu ya malongi na yo?

12, 13. Inki mambote Nzo-Nkanda ya Gileadi me nataka na kisalu ya kusamuna na ntoto ya mvimba? Pesa mbandu.

14. Banzo-nkanda ya Bukristu ke monisaka pwelele nde Ntotila ke sala-ka nki? (Tala mpi lupangu “Banzo-Nkanda Yina Ke Longaka Bansamuni ya Kimfumu,” lutiti 188.)

bampangi ke bakaka formasio yai na nzila ya lukutakanu ya kati-kati ya mposo.

10 Gileadi, Nzo-Nkanda ya Biblia ya *la Société Watch Tower*. Nzo-Nkanda yai yantikaka na Kintete, Februari 1, 1943. Na luyantiku, lukanu na yo vandaka ya kulonga bapasudi-nzila mpi bansadi ya nkaka ya ntangu yonso mutindu ya kusala kisalu ya kimisionere na nsi-ntoto ya mvimba. Kansi, yantika na Oktobri 2011, nzo-nkanda yai me kumaka kulonga kaka bampangi yina ke salaka dezia kisalu ya nene ya ntangu yonso, disongidila bapasudi-nzila ya nene, bankengi-ntambudi ti bankento na bo, bampangi ya dibuta ya Betele mpi bamisionere yina me kota ntete ve na nzo-nkanda yai.

11 Inki kele lukanu ya malongi ya Nzo-Nkanda ya Gileadi? Longi mosi ya ntama ya nzo-nkanda yai tubaka nde: “Yo ke sadisaka bana ya nzo-nkanda na kulonguka mingi Ndinga ya Nzambi sambu na kukumisa lukwikilu na bo ngolo; yo ke sadisaka bo mpi na kutomisa bikalulu ya kimpeve yina kele mfunu sambu na kunganga bampasi yina bo ta kutana ti yo. Diaka, lukanu ya ntete ya malongi yina kele ya kupesa balongoki mpusa ya ngolo ya kusalakisalu ya kusamuna.”—Baef. 4:11.

12 Inki mambote Nzo-Nkanda ya Gileadi me nataka na kisalu ya kusamuna na ntoto ya mvimba? Yantika 1943, bampangi kuluta 8500 me longukaka na nzo-nkanda yai,^[3] mpi bamisionere yina me longukaka na Nzo-Nkanda ya Gileadi ke salaka na bansi kuluta 170 na ntoto ya mvimba. Bamisionere ke sadilaka mbote malongi yina bo bakaka; bo ke pesaka mbandu ya kikesa na kisalu ya kusamuna mpi bo ke longaka bampangi ya nkaka na kusala mutindu mosi. Mbala mingi, bamisionere me twadisaka kisalu na bisika yina bansamuni vandaka fioti to na bisika yina bansamuni vandaka ve.

13 Beto tadila mambu yina salamaka na Japon; na nsungi ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba, bampangi vandaka kusamuna diaka ve na mutindu ya me fwana. Na Augusti 1949, bansamuni vandaka fioti, na nsi ya kumi. Kansi, na nsuka ya mvula yai, bamisionere 13 ya Nzo-Nkanda ya Gileadi vandaka kusamuna mingi na Japon. Bamisionere mingi ya nkaka kwisaka. Na luyantiku, bamisionere vandaka kusamuna kaka na bambanza ya nene. Na nima, bo kwendaka na bambanza ya nkaka. Bamisionere vandaka kusiamisa na kikesa yonso balongoki na bo ti bampangi ya nkaka na kukuma bapasudi-nzila. Kikesa yina bamisionere salaka butaka mbuma ya mbote. Bubuyai, Japon kele ti bansamuni ya Kimfumu kuluta 216000, mpi kiteso ya 40% kele bapasudi-nzila!^[4]

14 Banzo-nkanda ya nkaka ya teokrasi. Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimupasudi-Nzila, Nzo-Nkanda ya Biblia ya Bakristu Yina Me Kwelaka, mpi Nzo-Nkanda ya Biblia ya Bampangi-Babakala Yina Me Kwelaka Ve me sadisaka bampangi yina kotaka kuna na

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Bampangi ya nkaka me kotaka Nzo-Nkanda ya Gileadi mbala mingi.

[4] Sambu na kuzaba mambote mingi yina malongi ya bamisionere ya Gileadi me nataka na kisalu ya bilanga na ntoto ya mvimba, tala kapu 23 ya mukanda *Les Témoins de Jéhovah : Prédicateurs du Royaume de Dieu*.

kuyedisa kimpeve mpi kutwadisa kosalu ya kusamuna na kikesa yonso.^[5] Banzo-nkanda yai yonso ya Bukristu ke monisa pwelele nde Ntotila na beto ke pesaka balongoki na yandi mambu yonso yina bo kele na yo mfunu sambu na kusala kosalu na bo. —2 Tim. 4:5.

Kulonga Bampangi-Babakala na Kulungisa Mikumba ya Nkaka

15 Yibuka mbikudulu ya Yezaya yina ke monisa mutindu Nzambi longaka Yezu. Na “nzo-nkanda” yina ya zulu, Mwana longukaka mutindu ya “kupesa kikesa na muntu yina ke na yo ve.” (Yez. 50:4) Yezu sadilaka malongi yina ntangu yandi kwisaka na ntoto; yandi pesaka kikesa na bantu yina vandaka ‘kumona mpasi mpi kunata kilo ya mingi.’ (Mat. 11:28-30) Bonso Yezu, bampangi-babakala yina kele ti mikumba fwete pesa bampangi na bo ya babakala mpi ya bankento kikesa. Yo yina, bo me basisaka banzo-nkanda mingi sambu na kusadisa bampangi-babakala ya me fwana na kusadisa bampangi na bo mbote kibeni.

16 Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu. Nzo-nkanda ya nte-te yantikaka na Marsi 9, 1959, na ndambu ya Sudi ya mbanza

Mpangi Lloyd Barry ke longi na Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu na 1970, na Japon

15. Inki mutindu bampangi yina kele ti mikumba lenda landa mbandu ya Yezu?

16, 17. Inki kele lukanu ya Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu? (Tala mpi noti na nsi ya lutiti.)

NOTI NA NSI YA LUTITI

[5] Bo me yingisaka banzo-nkanda yai zole ya nsuka na Nzo-Nkanda ya Bansamuni ya Kimfumu.

Malawi, na 2007:
Nzo-Nkanda ya ntete
Yina Ke Longaka Mutindu
ya Kusala Kisalu

NOTI NA NSI YA LUTITI

[6] Sesepe yai, bankuluntu yonso ke bakaka mambote ya malongi ya Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu; nda na yo ke sobaka mpi bo ke salaka yo na nima ya mwa bamvula. Yantika 1984, bo me longaka mpi bansadi ya kisalu na nzo-nkanda yai.

Lansing, na New York. Bo vandaka kulonga bankengi-ntambudi mpi bansadi ya mabundu na nsungi ya ngonda mosi. Na luyantiku, bo vandaka kulonga na Kinglelesi, mpi na nima, bo yantikaka kubalula malongi na bandinga ya nkaka; malembe-malembe bo kumaka kulonga bampangi-babakala na ntoto ya mvimba.^[6]

¹⁷ Sambu na lukanu ya Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu, *Annuaire des Témoins de Jéhovah 1962* tubaka nde: “Na nsi-ntoto yai ya kele ti mambu mingi, muntu yina kele nkengi na dibundu ya Bambangi ya Yehowa fwete yidikaka mbote mambu ya luzingu na yandi sambu na kutudila bampangi yonso ya dibundu dikebi ya me fwana, mpi kuvanda lusakumunu sambu na bo. Kansi yandi fwete yambulaka ve dibuta na yandi mosi kaka sambu na kusadisa dibundu; yandi fwete vanda na bukati-kati. Yo kele dibaku ya mbote kibeni, ya bo me pesaka bampangi yina kele ti mikumba na mabundu ya nsi-ntoto ya mvimba, ya kukota na Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu mpi kubaka malongi yina ta sadisa bo na kusala mambu yina Biblia ke lombaka bo na kusala!” —1 Tim. 3:1-7; Tito 1:5-9.

18 Bansadi yonso ya Nzambi me bakaka mambote ya Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu. Inki mutindu? Ntangu bankuluntu mpi bansadi ya kisalu ke sadilaka mambu yina bo longukaka na nzo-nkanda, bonso Yezu, bo ke pesaka bampangi na bo kikesa. Keti nge ke sepelaka ve kana nkuluntu to nsadi ya kisalu me tubila nge na mawete yonso, me widikila nge na dikebi yonso, to me pesa nge kikesa? (1 Bate. 5:11) Bampangi-babakala yai ya me fwana kele kibeni lusakumunu sambu na mabundu na bo!

19 Banzo-nkanda ya nkaka ya Bukristu. Komite Sambu na Kulonga ya Nto-Kimvuka ke talaka banzo-nkanda ya nkaka yina ke longaka bampangi-babakala yina kele ti mikumba na dibundu ya Yehowa. Bo me salaka banzo-nkanda yina sambu na kusadisa bampangi-babakala yina kele ti mikumba, mu mbandu, bankuluntu, bankengi-ntambudi, mpi bampangi ya Komite ya Filiale, sambu na kulungisa mikumba na bo mbote-mbote. Malongi yai ya me simbama na Biblia ke pesaka bo kikesa ya kutanina kimpeve na bo mpi kusadila minsiku ya Masonuku na bangwisana na bo ti mameme ya ntalu, yina Yehowa me pesaka bo na kutala.—1 Pie. 5:1-3.

20 Ya kieleka, Ntotila yina kele Mesia me salaka yonso sambu bo longa balongoki na yandi mbote kibeni. Malongi yonso ke katukaka na zulu: Yehowa longaka Mwana na yandi, mpi Mwana na yandi ke longaka balongoki na yandi. Yo yina, Yezu lendaka kutuba nde, “bo yonso ta longama na Yehowa.” (Yoa. 6:45; Yez. 54:13) Yo yina, beto sala yonso sambu na kubaka mambote ya malongi yina Ntotila na beto ke pesaka beto. Beto vila mpi ve nde, lukanu ya ntete ya malongi yai yonso kele ya kusadisa beto na kuvanda ngolo na kimpeve sambu na kusala mbote kisalu na beto ya kusamuna.

---

18. Inki mutindu bansadi yonso ya Nzambi ke bakaka mambote ya Nzo-Nkanda ya Kisalu ya Kimfumu?

19. Inki banzo-nkanda ya nkaka Komite Sambu na Kulonga ke talaka, mpi sambu na nki bo me salaka banzo-nkanda yina?

20. Sambu na nki Yezu lendaka kutuba nde, beto yonso “ta longama na Yehowa,” mpi nki kele lukanu na nge?

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki malongi Yezu bakaka na Tata na yandi?
- Inki mutindu Ntotila longaka balongoki na yandi na kukuma bansamuni?
- Inki mutindu bo me longaka bampangi-babakala yina me fwana sambu na kulungisa mikumba na bo?
- Inki mutindu nge lenda monisa nde nge ke sepelaka ti malongi yina Ntotila ke pesaka?

BANZO-NKANDA YINA KE LONGAKA BANSAMUNI YA KIMFUMU

LUZINGU MPI KISALU NA BETO YA BUKRISTU

Lukanu: Kulonga beto na kuvanda bansamuni mpi balongi ya mbote ya nsangu ya mbote.

Ntangu: Ke sukaka ve.

Kisika: Nzo ya Kimfumu.

Bantu yina lenda kota: Bantu yonso yina ke kwisaka na balukutakanu ya dibundu mbala na mbala, yina ke ndimaka malongi ya Biblia, mpi ke zingaka na kuwakana ti minsiku ya Bukristu. Sambu na kukota, solula ti nkengi ya Lukutakanu Luzingu mpi Kisalu.

Mambote: Lukutakanu ya konso mposo ke longaka beto na kusala bansosa mpi kutula bangindu na ndonga. Beto ke longukaka mpi na kuwidikila bankaka mpi kutula dikebi na bampusa na bo ya kimpeve, kansi na bampusa na beto mpamba ve.

Mpangi Arnie, nkengi-ntambudi mosi ya ntama, ke tuba nde: *“Mono vandaka ti lukukama, mpi mono vandaka kukuka ve kutala bantu na luse. Lukutakanu yai sadisaka mono na kuditudila ntima. Kansi Yehowa sadisa-*

ka mono; mono longukaka mutindu ya kupema mbote ntangu mu ke tuba mpi kutula dikebi na mambu ya mu ke sala. Mu ke na ntonda mutindu mono lenda kumisa Nzambi na dibundu mpi na kisalu na mono ya kusamuna.”

NZO-NKANDA YA BANKULUNTU YA MABUNDU^[1]

Lukanu: Kusadisa bankuluntu na kukumisa kimpeve na bo ngolo mpi kulungisa mbote mikumba na bo na dibundu.

Ntangu: Bilumbu tanu.

Kisika: Biro ya filiale ke ponaka kisika ya kusala yo; mbala mingi bo ke salaka yo na Nzo ya Kimfumu to na Nzo ya Balukutakanu ya Nene.

Bantu yina lenda kota: Biro ya filiale ke bingisaka bankuluntu yina bo me pona.

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Bo me yantika ntete ve kusala nzo-nkanda yai na bansi yonso.

Mambote: Beto tadila mwa mambu bampangi yina kotaka nzo-nkanda ya 92 yina bo salaka na Patterson, na mbanza New York, na États-Unis tubaka:

“Nzo-nkanda yai pesaka mono mambote mingi, yo sadiska mono na kuditatila mpi kutala mutindu mono lenda tanina mameme ya Yehowa.”

“Mono ta sadilaka malongi yai luzingu na mono ya mvimba.”

NZO-NKANDA YA KISALU YA KIMUPASUDI-NZILA

Lukanu: Kusadisa bapasudi-nzila na “kulungisa mbote-mbote” kosalu na bo.—2 Tim. 4:5.

Ntangu: Bilumbu sambanu.

Kisika: Biro ya filiale ke ponaka kisika ya kusala yo; mbala mingi bo ke salaka yo na Nzo ya Kimfumu ya pene-pene.

Bantu yina lenda kota: Bo ke ponaka bapasudi-nzila ya ntangu yonso yina me sala dezia mvula mosi to bamvula mingi; nkengi ya nziunga muntu ke songaka bo nzo-nkanda yina bo ta kota. Bo lenda bingisa mpi bapasudi-nzila ya nkaka ya nta-ma, yina me kota ve nzo-nkanda na nsungi ya bamvula tanu ya me luta.

Mambote: Mpangi-Nkento Lily ke tuba nde: *“Nzo-nkanda yai me sadisaka mono na kununga bampasi na kosalu ya kusamuna mpi na luzingu. Mono me tomisaka mutindu na mono ya kulonguka, ya kulonga, mpi ya kusadila Biblia. Mono kele ya kuyilama mbote na kusadisa bampangi ya nkaka, bankuluntu, mpi kusadisa dibundu na kuyela.”*

Mpangi-Nkento Brenda, yina kotaka nzo-nkanda yai mbala tatu ke tuba nde: *“Nzo-nkanda yai sadiska mono na kudipesa na mambu ya kimpeve, na kukuma ti kansansa ya mbote, mpi kusala yonso sambu na kusadisa bankaka. Ya kieleka, Yehowa ke kabaka!”*

NZO-NKANDA SAMBU NA BANTU YA MPA NA BETELE

Lukanu: Kusadisa bantu ya mpa na kusala mbote kosalu na bo na Betele.

Ntangu: Bilumbu 4; bangunga 4 konso kilumbu.

Kisika: Betele.

Bantu yina lenda kota: Bo ke ponaka bampangi ya dibuta ya Betele ya ke salaka ntangu mingi ti ba-

mpangi ya luzolo ya mbote yina ke salaka ntangu mingi (mvula mosi to bamvula mingi).

Mambote: Mpangi Demetrius, yina kotaka na nzo-nkanda yai na 1980 ke tuba nde: *“Nzo-nkanda yai tomisaka kikalulu na mono ya kulonguka mpi sadisaka mono na kusala bamvula mingi na Betele. Balongi, malongi, mpi bandongisila ya mbote ndimisaka mono nde Yehowa ke tudilaka beto dikebi na zola yonso mpi ke zolaka nde mono nunga na kosalu na mono na Betele.”*

NZO-NKANDA YA BANSAMUNI YA KIMFUMU^[1]

Lukanu: Kulonga bampangi yina kele na kosalu ya ntangu yonso (bampangi yina me kwelaka mpi bampangi-babakala ti bampangi-bankento yina me kwelaka ntete ve) sambu Yehowa mpi organizasio na yandi kusadila bo mingi kibeni. Na nsuka ya nzo-nkanda, bo ke tindaka bampangi mingi na kukwenda kusala kisika yina mpusa ya bansamuni kele mingi na insi na bo. Bampangi yina kele ti bamvula na nsi ya 50 lenda kuma bapasudi-nzila ya nene ya ntangu fioti sambu na kuyantika, mpi kuyedisa kosalu na bisika ya ntama.

Ntangu: Bangonda zole.

Kisika: Biro ya filiale ke ponaka kisika ya kusala yo; mbala mingi bo ke salaka yo na Nzo ya Kimfumu to na Nzo ya Balukutakanu ya Nene.

Bantu yina lenda kota: Bo ke bingisaka bampangi yina kele ti bamvula banda 23 tii na 65, yina kele na kosalu ya ntangu yonso, na mavimpi ya mbote, yina lenda sala kisika yonso yina bo kele ti mpusa ya bansamuni mingi, mpi yina lenda tuba bonso Yezaya nde, “Mono yandi yai, tinda mono.” (Yez. 6:8) Bampangi yonso yina ke kotaka nzo-nkanda yai, yo vanda bampangi ya babakala ti ya bankento, yina me kwelaka to yina me kwelaka ntete ve, fwete vanda na kosalu ya ntangu yonso bamvula zole to mingi kukonda kubikisa. Bampangi yina me kwelaka fwete vanda me lungisa bamvula zole to mingi na makwela. Bampangi babakala fwete vanda bankuluntu to bansadi ya kosalu yina me sala dezia bamvula zole to mingi kukonda kubikisa. Kana bo ke salaka nzo-nkanda yai na teritware ya filiale na beno, bo ta sala lukutakanu mosi na lukutakanu ya distrike sambu na kupesa bansangu na bampangi yina ke zola kusonikisa zina.

Mambote: Bampangi yina kotaka Nzo-Nkanda ya Biblia ya Bampangi-Babakala Yina Me Kwelaka Ve

Nzo-Nkanda ya Gileadi—Patterson, na New York

mpi Nzo-Nkanda ya Biblia ya Bakristu Yina Me Kwelaka tubaka mambu mingi ya mbote. Na 2013, Nto-Kimvuka ndimaka nde bo vukisa banzo-nkanda yai zole; bo kumaka kubinga yo, Nzo-Nkanda ya Bansamuni ya Kimfumu. Bubu yai, bapasudi-nzila mingi ya kwikama, ti bampangi bankento yina me kwelaka ntete ve, ke bakaka mambote na nzo-nkanda yai.

GILEADI, NZO-NKANDA YA BIBLIA YA LA SOCIETE WATCH TOWER

Lukanu: Bo lenda tinda bampangi yina ke manisaka na nzo-nkanda yai na kusala bonso bankengi-ntambudi, bamisionere, to kusala na betele. Ntangu bo ke sadilaka malongi na bo na mutindu ya mbote, bampangi yina ke manisaka na nzo-nkanda yai ke pesaka maboko mingi na kusalu ya bilanga mpi na bisalu ya filiale.

Ntangu: Bangonda tanu.

Kisika: Banzo ya Malongi ya Bambangi ya Yehowa, na Patterson, na New York.

Bantu yina lenda kota: Bampangi yina me kwelaka, bampangi ya babakala mpi ya bankento yina me kwelaka ntete ve, mpi bayina kele dezia na kusalu mosi buna ya nene ya ntangu yonso. Komite ya filiale lenda pesa bazina ya bampangi ya filiale na bo, disongidila, bamisionere yina me kotaka

ntete ve Nzo-Nkanda ya Gileadi, bapasudi-nzila ya nene, bampangi ya dibuta ya Betele, to bankengi-ntambudi ti bankento na bo. Bampangi yai fwete zaba kutuba mpi kusonika Kingelesi.

Mambote: Mpangi Lade ti nkento na yandi Monique yina katukaka na États-Unis, ke salaka kusalu na bo banda bamvula mingi; bo ke tuba nde:

Lade: “Nzo-Nkanda ya Gileadi me sadisaka beto na kukwenda na konso kisika yina na nsi-ntoto, na kusala kusalu na kikesa yonso, mpi na kusala kumosi ti bampangi na beto.”

Monique: “Ntangu mono ke sadilaka mambu yina mono longukaka na Ndinga ya Nzambi, kusalu na mono ke pesaka mono kiese mingi. Kiese yina ke monisaka nde Yehowa ke zolaka mono.”

NZO-NKANDA YA KISALU YA KIMFUMU

Lukanu: Kulonga bankengi-ntambudi, bankuluntu, mpi bansadi ya kusalu na kulungisa mikumba na bo ya kukengila mameme mpi ya kutwadisa dibundu. (Bis. 20:28) Bo ke longukaka mambu ya ke salama na mabundu, mpi bampusa ya mabundu. Nzo-nkanda yai ke salamaka na nima ya bamvula fioti, na ntangu yina Nto-Kimvuka ke ponaka.

Ntangu: Na bamvula ya me katuka kuluta, bo sobaka ntangu yina yo ke salaka.

Kisika: Mingi-mingi na Nzo ya Kimfumu ya pene-pene to na Nzo ya Balukutakanu ya Nene.

Bantu yina lenda kota: Bankengi ya nziunga bantu ke ponaka bankuluntu ti bansadi ya kusalu yina ta kota. Biro ya filiale ke bingisaka bankengi-ntambudi.

Mambote: *“Ata nzo-nkanda yai ke vandaka nkufi, yo ke sadisaka bankuluntu na kutanina kiese na bo, mpi na kulanda kusala kusalu ya Yehowa ti kikesa. Bankuluntu ya mpa ti ya ntama ke longukaka mutindu ya mbote ya kugungula mameme mpi ya kuvukana kibeni na mabanza mosi mpi na ngindu mosi.”*—Quinn.

“Malongi yai vandaka ya bukatikati, yo sadisaka beto na kubakisa mbote-mbote mambu ya kimpeve, yo kebisa-beto na bigonsa, mpi yo pesaka beto bangindu ya mbote yina sadisaka beto na kukeba mameme.”—Michael.

NZO-NKANDA YA BANKENGI YA NZIUNGA MPI BANKENTO NA BO ^[1]

Lukanu: Kusadisa bankengi ya nziunga na kusadisa mabundu mbote kibeni, na kusala ngolo na “kutuba mpi na kulonga,” mpi na kugungula mameme yina bo me pesaka bo.—1 Tim. 5:17; 1 Pet. 5:2, 3.

Ntangu: Ngonda mosi.

Kisika: Biro ya filiale ke ponaka kisika ya kusala yo.

Bantu yina lenda kota: Biro ya filiale ke bingisaka bankengi ya nziunga ti bankento na bo.

Mambote: *“Ntonda na beto na mutindu Yezu ke twadisa organizasio kumaka mingi. Beto monaka nde yo kele mfunu na kupesa bampangi kikesa mpi kukumisa ngolo bumosi ya konso dibundu. Nzo-nkanda yai sadisaka beto mpi na kubakisa nde, kana nkengi-ntambudi ke pesa ndongisila to ke sungika, lukanu na yandi ya ntete fwete vanda ya kusadisa bampangi na kumona nde Yehowa ke zolaka bo.”*—Joel ti Connie, nzo-nkanda ya ntete, 1999.

NZO-NKANDA YA BAMPANGI YA BAKOMITE YA FILIALE MPI BANKENTO NA BO

Lukanu: Kusadisa bampangi yina ke salaka na Komite ya Filiale na kutwadisa babetele mbote kibeni, kutula dikebi na mambu ya kusalu ya kusamuna yina mabundu ke kutana ti yo, mpi kutala bankengi ya nziunga ya teritware na bo.—Luka 12:48b.

Ntangu: Bangonda zole.

Kisika: Banzo ya Malongi ya Bambangi ya Yehowa, na Patterson, na New York.

Bantu yina lenda kota: Komite ya Kusalu ya Nto-Kimvuka ke bingisaka bampangi ya Bakomite ya Filiale ti ya Insi mpi bankento na bo.

Mambote: Mpangi Lowell ti Cara kotaka na nzo-nkanda ya 25. Bubu yai bo ke salaka na Nigeria.

Mpangi Lowell ke tuba nde: *“Bo yibusaka mono nde, ata mono kele ti mambu mingi ya kusala to bo me pesa mono kusalu mingi, diambu ya kuluta mfunu sambu na kupesa Yehowa kiese kele kimpeve.”*

Mpangi-Nkento Cara ke yibuka dilongi yina yandi bakaka na nzo-nkanda yai; yandi ke tuba nde: *“Kana mono ke kuka ve kutendula diambu mosi na mutindu ya pete, mono fwete longuka yo ntete mbote kibeni na ntuala ya kulonga yo bantu ya nkaka.”*

Bampangi ya babakala ti ya bankento ke bakaka mambote na banzo-nkanda ya Bukristu

**Na Diboko
ya Kimama:**
Bima yina bampangi
ya Suisse tindilaka
bampangi ya
Allemagne, na 1946

**Na Diboko
ya Kitata:**
Bo ke tunga diaka
Nzo ya Kimfumu
na Japon, na nima ya
kisumbula yina bo
bingaka nde,
tsunami, na 2011

KITINI 6

KUPESA MABOKO NA KIMFUMU

Kutunga Bisika ya Lusambu
mpi Kusadisa Bampangi

NGE me kota na Nzo ya Kimfumu na beno mpi nge ke yituka mutindu yo me kuma. Yo ke pesaka nge kiese mingi. Ziku nge ke yibuka ntangu bo tungaka yo mwa bamvula me luta. Kansi ntangu yai, nge ke sepela diaka mingi kuluta; sambu na ntangu fioti, Nzo ya Kimfumu me kuma kisika ya bo ke yamba bantu yina me bwila mpasi. Ntangu mupepe mosi ya ngolo kotisaka masa mpi bebisaka kisika ya beno ke zingaka, Komite ya Filiale bakaka nswalu bangidika sambu bampangi yina me bwila mpasi kubaka madia, bilele, masa ya bunkete, mpi bima ya nkaka. Bo ke yidikaka mbote kibeni bima yina bo ke tindaka. Bampangi ya babaka-

la ti ya bankento ke tulaka ndonga sambu na kubaka bima yina bo kele na yo mfunu. Mbala mingi, bo ke katulaka mpi mansanga ya kiese na meso na bo.

Yezu tubaka nde kidimbu yina ta sadisa bantu na kuzaba balongoki na yandi kele zola yina bo ta vanda na yo na kati na bo. (Yoa. 13:34, 35) Na kitini yai beto ta tadila mutindu zola ya Bukristu ke monanaka na bisalu ya kutunga mpi ya kusadisa bantu, yina Bambangi ya Yehowa ke salaka. Zola yai kele nzikisa ya ngolo ya ke monisa nde beto ke zinga na nsi ya luyalu ya Kimfumu ya Yezu.

18

Mbongo ya Bisalu ya Kimfumu Ke Katukaka na Wapi?

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Sambu na nki mpi nki mutindu bansadi ya Yehowa ke pesaka mbongo sambu na kupesa lusadisu na kisalu ya Kimfumu?

1, 2. (a) Inki mvutu Mpangi Russell pesaka mfumu mosi yina zolaka kuzaba mutindu bo vandaka kutwadisa bisalu ya balongoki ya Biblia? (b) Inki beto ta tadila na kapu yai?

3, 4. (a) Na nki diambu Yehowa ke tudilaka bansadi na yandi ntima? (b) Inki mutindu bantu ya Izraele pesaka lusadisu na kisalu ya kutunga nzo-tenta?

KILUMBU mosi, mfumu mosi ya Dibundu ya Misioni bingaka Mpangi Charles T. Russell sambu yandi zolaka kuzaba mutindu bo vandaka kutwadisa bisalu ya Balongoki ya Biblia.

Mpangi Russell tendulaka nde: “Beto ke salaka ve nsisani ata fioti.”

Mfumu yina yulaka yandi nde: “Ebuna mbongo ke katukaka na wapi?”

Mpangi Russell vutulaka nde: “Kana mu zabisa nge kieleka, nge ta kwikila ve. Ntangu bantu ke kwisaka na balukutakanu na beto, bo ke lutisaka ve kitunga na ntwala na bo sambu bo tula mbongo. Kansi, ntangu bo ke monaka badepanse yina beto ke salaka, bo ke tubaka nde: ‘Nzo yai ke diaka mbongo . . . Inki mutindu mu le pesa mwa ndambu ya mbongo?’”

Mfumu yina talaka Mpangi Russell, kansi yandi kwikilaka ve.

Mpangi Russell tubaka nde: “Mu ke songa nge kaka kieleka. Bo ke yulaka mono ngiufula yai, ‘Inki mutindu mu lenda pesa mwa ndambu ya mbongo sambu na kisalu yai?’ Kana Nzambi me sakumuna muntu na kuzwa mbongo, yandi ke zolaka kusadila yo sambu na Mfumu. Kansi kana yandi kele na yo ve, sambu na nki beto fwete pusa yandi na kupesa na kingolo-ngolo?”^[1]

² Ya kieleka, Mpangi Russell vandaka kutuba “kaka kieleka.” Tuka ntama, bansadi ya Nzambi ke pesaka makabu ya luzolo ya mbote sambu na kupesa lusadisu na lusambu ya kieleka. Na kapu yai, beto ta tadila mwa bambandu ya Masonuku mpi ya bilumbu na beto ya ke tadila diambu yai. Ntangu beto ke tadila kisika mbongo ya beto ke sadilaka bisalu ya Kimfumu ke katukaka, konso muntu fwete kudiayula nde, ‘Inki mutindu mono lenda pesa lusadisu na Kimfumu?’

“Konso Muntu Yina Me Ndimu na Kupesa Yandi Mosi na Luzolo na Yandi, Yandi Ta Nata Makabu”

³ Yehowa ke tudilaka bansadi na yandi ya kieleka ntima. Yandi me zaba nde kana bo me pesa bo dibaku, bo ta vanda na kiese ya kupesa makabu ya luzolo sambu na kumonisa zola na bo

---

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] *Nzozulu ya Nkengi* ya Yuli 15, 1915 (Kingelesi), balutiti 218-219.

ya ngolo. Beto tadila bambandu zole ya mambu yina salamaka na Izraele.

4 Ntangu yandi basisaka bantu ya Izraele na Ezipte, Yehowa zabisaka bo na kutunga nzo-tenta ya lusambu. Yo lombaka mbongo mingi sambu na kutunga nzo-tenta yina mpi kusala bima yina vandaka na kati na yo. Yehowa songaka Moize na kupesa bantu dibaku ya kupesa lusadisu na kosalu yai, yandi tubaka nde: “Konso muntu yina me ndima na kupesa yandi mosi na luzolo na yandi, yandi ta nata makabu [sambu na Yehowa].” (Kub. 35:5) Bantu salaka inki, ata bo katukaka kumona mpasi ntama mingi ve “sambu na kosalu ya nku ya bo vandaka kupesa bo”? (Kub. 1: 14) Bo pesaka lusadisu na ntima ya mvimba, mpi bo pesaka wolo, arza, ti bima ya nkaka ya mfunu na luzolo yonso; ziku bo bakaka bima yina na bantu ya Ezipte, bamfumu na bo ya ntama. (Kub. 12:35, 36) Bantu ya Izraele pesaka bima mingi kuluta yina bo vandaka na yo mfunu, yo yina bo songaka bo na kwisa “kunata dia-ka ve makabu.”—Kub. 36:4-7.

5 Bamvula kiteso ya 475 na nima, Davidi pesaka makabu yina yandi bakaka na bima na yandi mosi sambu na kutunga tempelo, kisika ya ntete ya lusambu ya kieleka na ntoto. Na nima, yandi pesaka mpi bampangi na yandi ya Izraele dibaku ya kupesa, yandi yulaka bo nde: “Nani muntu ya nkaka ke ndima na kupesa makabu na Mfumu Nzambi na luzolo na yandi mosi?” Bantu salaka inki? Bo pesaka “makabu na luzolo na bo mosi na Mfumu Nzambi.” (1 Bans. 29:3-9) Davidi zabaka kisika ya kieleka ya makabu yina katukaka, yo yina ntangu yandi sambaka Yehowa yandi tubaka nde: “Bima yonso ya beto me bakaka yo me katukaka na nge, ebuna bima ya beto me pesa beto me baka yo na nge.”—1 Bans. 29:14.

6 Yo vanda Moize to Davidi, ata muntu mosi ve pusaka bansadi ya Nzambi na kupesa. Kansi, bantu pesaka na luzolo na bo mosi. Ebuna bubu yai? Beto me zaba mbote nde mbongo kele mfunu sambu na kusala kosalu ya Kimfumu ya Nzambi. Yo ke lombaka mbongo mingi sambu na kubasisa mpi kukabula ba-Biblia ti mikanda yina ke tendulaka yo, kutunga mpi kutanina bisika ya balukutakanu ti babiro ya filiale, mpi kusadisa bampangi na beto yina ke kutana ti bampasi. Yo yina, beto fwete kudi-yula nde: Mbongo yina ke katukaka na wapi? Keti bo fwete pusa balongoki ya Ntotila na ngolo sambu na kupesa?

“Yo Ta Lomba Ve Lusadisu ya Bantu”

7 Mpangi Russell ti banduku na yandi ya kosalu buyaka kusadila mayele ya kubakila mbongo yina mabundu ya Kikristu vandaka kusadila. Na nimeru ya zole ya *Nzozulu ya Nkengi*, na disolo yina vandaka ti ntu-diambu, “Keti Nge Ta Zola Kutanga ‘Nzozulu ya Nkengi ya Sioni?’” Mpangi Russell tubaka nde: “Beto ke kwikila nde ‘Nzozulu ya Nkengi ya Sioni’ ke basikaka na lusadisu ya YEHOWA, mpi kana yo kele mutindu yina, yo ta *lomba*

---

5. Bantu ya Izraele salaka inki ntangu Davidi pesaka bo dibaku ya kupesa makabu sambu na kutunga tempelo?

6. Sambu na nki mbongo kele mfunu sambu na kusalu ya Kimfumu bubu yai, mpi nki bangiufula beto fwete kudi-yula?

7, 8. Sambu na nki bansadi ya Yehowa ke lombaka ve mbongo na bantu ya nkaka?

9, 10. Tanga kikuma mosi yina ke pusaka beto na kupesa makabu ya luzolo ya mbote.

11. Inki ke pusaka beto na kupesa Yehowa dikabu ya kuluta mbote?

ve ata fioti lusadisu ya bantu. Ntangu Muntu yina ke tubaka nde: ‘Arza ti wolo yonso ya nsi-ntoto kele ya mono,’ ta kuka diaka ve kupesa mbongo yina beto kele na yo mfunu, beto ta bakisa nde ntangu me lunga sambu beto yambula kubasisa mukanda yai.” (Agai 2:7-9) Bamvula kuluta 130 na nima, *Nzozulu ya Nkengi* ti organizasio yina ke basisaka yo ke landa kaka na kulungisa lukanu na yo!

8 Bansadi ya Yehowa ke lombaka ve mbongo. Bo ke lutisaka ve malonga sambu na kukongula mbongo to kutinda mikanda sambu na kulomba lusadisu. Bo ke salaka mpi ve bansaka ya mbongo sambu na kukuma ti mbongo mingi. Bo ke zitisaka mambu yina *Nzozulu ya Nkengi* tubaka bamvula mingi me luta: “Beto ke monaka yo mbi na kulomba mbongo sambu na ksalu ya Mfumu, mutindu mabundu mingi ke salaka yo . . . Sambu na beto, kusadila bamwaye yina sambu na kuzwa mbongo na zina ya Mfumu ke vwezaka yandi mpi yandi ke zolaka yo ve; yandi ke saku-munaka mpi ve bantu yina ke pesaka yo to ksalu yina bo ke sadilaka yo.”^[2]

“Bika nde Konso Muntu Kusala Kaka Mutindu Yandi Me Kana na Ntima na Yandi”

9 Bo fwete pusa ve bantu ya Kimfumu na kupesa na ngolo. Kansi, beto ke vandaka na kiese ya kusadila mbongo ti bima na beto ya nkaka sambu na kupesa lusadisu na bisalu ya Kimfumu. Sambu na nki beto ke pesaka na luzolo yonso? Beto tadila bikuma tatu.

10 Ya ntete, beto ke pesaka makabu ya luzolo ya mbote sambu beto ke zolaka Yehowa mpi ke zolaka kusala “mambu yina ke pesaka yandi kiese.” (1 Yoa. 3:22) Ya kieleka, Yehowa ke vandaka na kiese kana nsadi na yandi kupesa na ntima ya mvimba. Beto tadila mambu yina ntumwa Polo tubaka na yina me tala mutindu Mukristu fwete pesa. (**Tanga 2 Bakorinto 9:7.**) Mukristu ya kieleka ke pesaka ve ti bantima zole to na ngolo. Yandi ke pesaka kaka “mutindu yandi me kana na ntima na yandi.”^[3] Disongidila, na nima ya kutadila mpusa mosi mpi mutindu yandi lenda lungisa yo. Yehowa ke zolaka muntu ya mutindu yai, sambu “Nzambi ke zolaka muntu yina ke pesaka na kiese.” Mbalula ya nkaka ke tuba nde: “Nzambi ke zolaka bantu yina ke zolaka kupesa.”

11 Ya zole, beto ke pesaka bima ya kinsuni sambu na kupesa Yehowa mersi mutindu yandi me sakumunaka beto. Beto tadila munsiku mosi ya kele na Nsiku ya Moize yina ke pusa beto na kuyindula. (**Tanga Kulonga 16:16, 17.**) Ntangu bantu ya Izrael vandaka kukwenda na bafeti tatu ya konso mvula, bakala yonso vandaka kupesa dikabu “mutindu Mfumu Nzambi” sakumunaka yandi. Yo yina, na ntwala ya kukwenda na feti, konso bakala vandaka kuyindula na ntima na yandi balusakumunu yina yandi bakaka, mpi kusola dikabu ya kuluta mbote yina yandi zo-

---

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[2] *Nzozulu ya Nkengi* ya Augusti 1, 1899 (Kingelesi), lutiti 201.

[3] Muntu mosi ya mayele ke tuba nde ngogo ya Kigreki yina bo me balula nde “me kana” “ke pesa dibanza ya kuyidika na ntwala.” Yandi ke yika nde: “Ata kiese ya kupesa ke kwisaka yo mosi, yo ke mfunu na kuyilama na ntwala.”

—1Bak. 16:2.

Baleke na beto na Mozambique mpi ke zolaka kupesa

laka kunata. Mutindu mosi mpi, ntangu beto ke talaka mutindu yina Yehowa me sakumunaka beto, yo ke pusaka beto na kupe-sa yandi dikabu ya kuluta mbote. Dikabu na beto ya ntima ya mvimba ke tadila mpi bima na beto ya kinsuni; yo ke monisaka ntonda na beto sambu na balusakumunu yina Yehowa me pesa-ka beto.—2 Bak. 8:12-15.

12 Ya tatu, makabu na beto ya luzolo ya mbote ke monisaka zola na beto sambu na Ntotila Yezu Kristu. Inki mutindu? Tala mambu yina Yezu songaka balongoki na yandi na mpimpa ya nsuka ya luzingu na yandi na ntoto. **(Tanga Yoane 14:23.)** Yezu tubaka nde: “Kana muntu ke zolaka mono, yandi ta zitisa ndinga na mono.” “Ndinga” ya Yezu ke tadila mpi ntuma na yandi ya kusamuna nsangu ya mbote ya Kimfumu na ntoto ya mvimba. (Mat. 24:14; 28:19, 20) Beto ke zitisaka “ndinga” yina ntangu beto ke salaka mambu yonso yina beto lenda sala, (mu mbandu kusadila ntangu, ngolo, ti bima na beto ya kinsuni) sambu kisalu ya kusamuna Kimfumu kukwenda na ntwala. Kana beto ke sala mpidina, beto ke monisa zola na beto na Ntotila yina kele Mesia.

12, 13. Inki mutindu makabu na beto ya luzolo ya mbote ke monisaka zola na beto sambu na Ntotila, mpi konso muntu ke pesaka ikwa?

---

14. Na nsungi ya bamvula mingi, Bambangi ya Yehowa vandaka kulomba inki sambu na kupesa bantu mikanda?

15, 16. (a) Inki nsoba Nto-Kimvuka salaka na mutindu na beto ya kukabula mikanda yantika 1990? (b) Inki mutindu bantu ke pesaka makabu ya luzolo ya mbote? (Tala mpi lupangu “Makabu na Beto Ke Kwandaka na Wapi?”)

17-19. Tendula mutindu beto ke sadilaka mbongo ya beto ke pesaka sambu na (a) ksalu yina ke salama na nsi-ntoto ya mvimba, (b) ksalu ya kutunga banzo ya kimfumu na ntoto ya mvimba, mpi (c) badepanse ya dibundu.

13 Ya kieleka, bantu ya kwikama ya Kimfumu fwete pesa makabu ya luzolo ya mbote sambu na kumonisa nde bo ke pesaka lusadisu na Kimfumu na ntima na bo ya mvimba. Inki mutindu beto ke salaka yo? Yo kele lukanu ya konso muntu. Konso muntu ke pesaka kiteso yina yandi lenda kuka. Kansi, bampangi na beto mingi ya Bakristu kele ve ti bima mingi ya nsi-ntoto. (Mat. 19:23, 24; Yak. 2:5) Ata mpidina, bo fwete zaba nde na meso ya Yehowa ti ya Mwana na yandi, ata makabu ya fioti yina muntu me pesa na luzolo yonso, ke vandaka mfunu.—Mar. 12:41-44.

Inki Mutindu Beto Ke Bakaka Mbongo?

14 Na nsungi ya bamvula mingi, Bambangi ya Yehowa vandaka kulomba makabu ntangu bo vandaka kukabula mikanda yina ke tendulaka Biblia. Makabu yina vandaka fioti kibeni na mpila nde ata bantu yina vandaka ti mbongo mingi ve vandaka kukabula mikanda. Kana muntu me ndima nsangu kansi yandi kele ve ti mbongo ya makabu, bansamuni vandaka kupesa yandi mukanda. Mpusa na bo ya ngolo vandaka ya kupesa mikanda na bantu ya masonga yina lenda tanga yo sambu yo sadisa bo.

15 Na 1990, Nto-Kimvuka yantikaka kusoba mutindu beto ke kabulaka mikanda na beto. Yantika mvula yina, bo yantikaka kukabula mikanda yonso na nsadisa ya makabu ya luzolo ya mbote na États-Unis. Mukanda mosi ya bo sonikilaka mabundu yonso ya États-Unis tubaka nde: “Bo ta pesaka bansamuni mpi bantu yina ke sepelaka ti nsangu mikanda mpi bazulunulu kunkonda kulomba to nkutu kutuba nde bo fwete pesa dikabu ya sikisiki na ntwala ya kubaka mikanda. . . . Konso muntu yina me zola kupesa makabu sambu na badepanse ya ksalu na beto ya kulonga bantu lenda sala yo, kansi yandi lenda baka mikanda ata yandi me pesa makabu to ve.” Ngidika yai monisaka pwelele nde beto ke salaka ksalu na beto na luzolo ya mbote mpi yo kele ksalu ya Nzambi; yo monisaka diaka pwelele nde “beto kele ve bantu yina ke tekaka ndinga ya Nzambi.” (2 Bak. 2:17) Na nima, bafiliale yonso ya ntoto ya mvimba kumaka kusadila ngidika yai.

16 Inki mutindu bantu ke pesaka makabu ya luzolo ya mbote? Na Banzo ya Kimfumu ya Bambangi ya Yehowa, bo ke tula bakesi ya makabu na mpila nde yo benda ve dikebi ya bantu. Bantu lenda tula makabu na bakesi yina to kutinda yo mbala mosi na kimvuka mosi ya me zabanaka na nsiku yina Bambangi ya Yehowa ke sadilaka. Konso mvula, disolo mosi ya *Nzozulu ya Nkengi* ke monisaka mutindu beto lenda pesa makabu yai ya luzolo ya mbote.

Inki Mutindu Beto Ke Sadilaka Mbongo?

17 **Ksalu yina ke salama na nsi-ntoto ya mvimba.** Beto ke sadilaka mbongo yai sambu na kuvutula mbongo yina beto ke basisaka sambu na kusala ksalu ya kusamuna na ntoto ya mvi-

mba. Badepanse yai ke tadila mbongo yina beto ke basisaka sambu na kubasisa mikanda yina beto ke kabulaka na ntoto ya mvi- mba, kutunga ti kuyidika Babetele, mpi kusala banzo-nkanda ya Bukristu. Beto ke sadilaka diaka mbongo yai sambu na kusadi- sa bamisionere, bankengi-ntambudi, mpi bapasudi-nzila ya nene. Beto ke sadilaka yo mpi sambu na kusadisa bampangi na beto Bakristu yina me kutana ti bampasi.^[4]

18 Kisalu ya kutunga Banzo ya Kimfumu na ntoto ya mvi- mba. Beto ke sadilaka mbongo yai sambu na kusadisa mabundu na kutunga to kuyidika Nzo ya Kimfumu. Ntangu bo ke bakaka makabu, bo ke vandaka ti mbongo ya nkaka sambu na kusadisa mabundu ya nkaka.^[5]

19 Badepanse ya dibundu. Beto ke sadilaka mbongo yai sam- bu na kutanina Nzo ya Kimfumu. Bankuluntu lenda baka lu- kanu ya kutinda mbongo ya nkaka na biro ya filiale sambu ki- salu yina ke salama na nsi-ntoto ya mvimba kukwenda na ntwala. Kana bo baka lukanu ya mutindu yai, bankuluntu fwete zabisa dibundu lukanu yina. Kana dibundu kundima, bo ta tinda mbo- ngo yina na filiale. Konso ngonda, mpangi yina ke talaka konti ya dibundu ke yidikaka rapore ya mbongo yina bo ke tangaka na dibundu.

20 Kana beto yindula mambu yonso yina kele mfunu sambu na kusala kisalu ya kusamuna mpi kukumisa bantu balongoki na ntoto ya mvimba, yo ke pusa beto na 'kuzitisa Mfumu Nza- mbi na bima na beto ya mbote.' (Bing. 3:9, 10) Bima na beto ya mbote ke tadila ngolo, mayele, ti kimpeve. Ya kieleka, beto ke zola kusadila bima yai sambu na kisalu ya Kimfumu. Kansi, beto vila ve nde bima na beto ya mbote ke tadila mpi bima na beto ya kinsuni. Beto baka lukanu ya kupesa bima yina beto lenda, mpi na ntangu yina beto lenda sala yo. Makabu na beto ya luzolo ya mbote ke pesaka Yehowa lukumu mpi ke monisaka nde beto ke pesaka lusadisus na Kimfumu ya Mesia.

20. Inki mutindu nge lenda zitisa Yehowa ti 'bima na nge ya mbote'?

BANOTI NA NSI YA LUTITI

[4] Sambu na kuzaba mambu mingi ya me tala kisalu ya kusadisa bampangi yina me kutana ti bampasi, tala Kapu 20.

[5] Sambu na kuzaba mambu mingi ya me tala kisalu ya kutunga Banzo ya Kimfumu, tala Kapu 19.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki dilongi nge lenda baka na mbandu ya bantu yina pesaka makabu sambu na kisalu ya kutunga nzo-tenta mpi tempelo?
- Sambu na nki bubu yai bantu ya Kimfumu ke vandaka na kiese ya kusadila mbongo ti bima na bo ya nkaka sambu na kupesa lusadisus na bisalu ya Kimfumu?
- Inki mutindu nge lenda pesa lusadisus na nge na mambu yonso yina Kimfumu ke sala bubu yai?

MAKABU NA BETO KE KWENDAKA NA WAPI?

BO KE SADILAKA MAKABU YONSO
KAKA SAMBU NA KUTOMISA
MAMBOTE YA KIMFUMU

1 KUBASISA MIKANDA

Kubasisa mpi kukabula mikanda, kutula yo na bavideo, ba CD, mpi na Internet

2 MAKABU SAMBU NA DIBUNDU

Kusadisa bisalu ya dibundu, kutanina Nzo ya Kimfumu, mpi kutinda na Betele lusilu yina dibundu bakaka^[6]

NOTI NA NSI YA LUTITI

[6] Na bisika yonso ya lusambu ya Bambangi ya Yehowa, bo me yidikaka kisika ya kupesa makabu, kansi mutindu ya kupesa lenda swaswana na konso insi.

3 KUTUNGA BANZO YA KIMFUMU

Banda na 1999 tii na 2013, bo me tungaka Banzo ya Kimfumu kuluta 24 500 na bansi yina bantu kele na mbongo mingi ve

4 KUSADISA BAMPANGI NA NTANGU YA BISUMBULA

(Tala bifwanisu na balutiti 214-215)

5 BANSADI YA NENE YA NTANGU YONSO

Kusadisa bo na mambu mingi, mu mbandu, kufutula banzo, madia, mpi kusansa nitu

Bankengi-Ntambudi

Bapasudi-Nzila ya Nene

Bamisionere

Bampangi ya Ke Kwendaka Kusala na Bansi ya Nkaka mpi Bayina Ke Tungaka Banzo ya Kimfumu

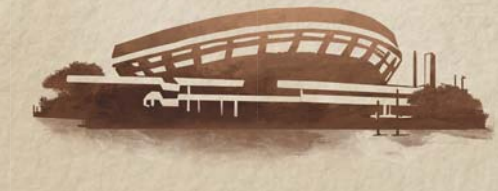

Bampangi ya Betele

6 BABIRO YA FILIALE MPI YA KUBALULA MIKANDA

7 BALUKUTAKANU YA NENE

8 BANZO-NKANDA YA TEOKRASI

MUTINDU YA KUPESA MAKABU

BAKESI YA
MAKABU

KUPESA MBONGO
(nge lenda pesa mbongo mbala mosi,
to na nzila ya *chèque*, to na
site Internet beto, jw.org)

KUPESA BIMA
YA MBALU

ASSURANCE

19

Kisalu ya Kutunga Yina Ke Pesaka Yehowa Lukumu

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Kisalu ya kutunga na ntoto ya mvimba ke tomisaka mambote ya Kimfumu

---

- 1, 2. (a) Banda ntama, bansadi ya Yehowa ke vandaka na kiese ya kusala nki kisalu? (b) Inki Yehowa ke bakaka na mbalu mingi?
3. Inki beto ta tadila na kapu yai?
4. (a) Sambu na nki beto kele ti mfunu ya bisika mingi ya lusambu? (b) Sambu na nki bo vukisaka babiro mingi ya filiale? (Tala lupangu “Kutunga Babiro ya Filiale Ke Sobaka na Kutadila Bampusa.”)

BANDA ntama, bansadi ya kwikama ya Yehowa ke vandaka na kiese ya kutunga banzo yina ke pesaka zina na yandi lukumu. Mu mbandu, bantu ya Izraele salaka kisalu ya kutunga nzo-tenta na kikesa yonso mpi bo pesaka na kiese yonso bisadilu ya kisalu yina. —Kub. 35:30-35; 36:1, 4-7.

² Sambu na Yehowa, kima ya kuluta mfunu ya ke pesaka yandi lukumu to ya kele na valere mingi kele ve bima yina bo ke tungilaka. (Mat. 23:16, 17) Kansi, kima ya mfunu mingi na meso ya Yehowa to dikabu ya ke pesaka yandi lukumu kele lusambu yina bansadi na yandi ke pesaka yandi, ti mpeve na bo ya kudi-pesa na luzolo mpi kikesa na bo na kisalu. (Kub. 35:21; Mar. 12: 41-44; 1 Tim. 6:17-19) Diambu yai kele mfunu kibeni. Sambu na nki? Sambu, nsuka-nsuka, banzo yina beto ke tungaka ke fwaka. Mu mbandu, nzo-tenta mpi tempelo me fwaka. Ata mpidina, Yehowa me vilaka ve kikalulu ya kukaba mpi kisalu ya bansadi na yandi ya kwikama yina pesaka maboko ntangu bo tungaka yo. —**Tanga 1 Bakorinto 15:58; Baebreo 6:10.**

³ Bansadi ya Yehowa ya bubu yai ke salaka mpi ngolo na kutunga bisika ya lusambu. Diaka, mambu yina Ntotila na beto Yezu Kristu me sadisaka beto na kusala ke yitukisa kibeni! Ya kieleka, Yehowa me sakumunaka bikesa yina beto ke salaka. (Nk. 127:1) Na kapu yai, beto ta tadila ndambu ya bisalu yina beto me salaka mpi mutindu yo me pesaka Yehowa lukumu. Beto ta tadila mpi mambu yina bampangi ya nkaka yina salaka kisalu yai tubaka.

Kutunga Banzo ya Kimfumu

⁴ Mutindu beto monaka yo na Kapu 16, Yehowa ke lombaka nde beto vukana sambu na kusambila yandi. (Baeb. 10:25) Balukutakanu na beto ke kumisaka lukwikilu na beto ngolo mpi ke pesaka beto kikesa ya kusamuna. Mutindu nsuka me kuma pene-pene, Yehowa ke sala na mpila nde kisalu yai kulanda na kusalama nswalu kibeni. Yo yina, bantu mingi ke kwisa na organizasio na yandi konso mvula. (Yez. 60:22) Sambu Kimfumu ke kuma ti bantu mingi, mfunu ya banzo sambu na kuniema mikanda ya ke

tendulaka Biblia ke kuma mingi. Beto kele mpi ti mfunu ya bisika mingi ya lusambu.

⁵ Banda luyantiku, Balongoki ya Biblia bakisaka nde yo kele mfunu na kutunga bisika na bo mosi ya kusala balukutakanu. Ziku, kisika ya ntete ya lusambu yina bo tungaka vandaka na Virginie ya westi, na États-Unis, na 1890. Na 1930, bansadi ya Yehowa tungaka to yidikaka ndambu ya banzo, kansi bisika yina ya balukutakanu vandaka ntete ve ti zina. Na 1935, ntangu Mpangi Rutherford kwendaka na Hawaii, bo vandaka kutunga nzo mosi na lweka ya banzo ya mpa ya biro ya filiale. Ntangu bo yulaka yandi nki zina bo ta pesa nzo yina, Mbangi Rutherford vutulaka nde: “Benó ke yindula inki kana beto binga yo ‘Nzo ya Kimfumu,’ sambu beto ke samunaka nsangu ya mbote ya Kimfumu?” (Mat. 24:14) Bo kumaka kusadila zina yai ya me fwana sambu na kubinga nzo yina mpamba ve, kansi bisika mingi ya lusambu yina mabundu ya bansadi ya Yehowa ke sadilaka.

---

5. Sambu na nki zina “Nzo ya Kimfumu” me fwana? (Tala mpi lupangu “Nzo-Nzambi ya Nsemo ya Mpa.”)

NZO-NZAMBI YA NSEMO YA MPA

NA 1888 to 1889, bantu mingi ya dibundu mosi ya ba Batiste na mbanza ya Mount Lookout, na Virginie ya westi, na États-Unis, kumaka Balongoki ya Biblia. Na luyantiku, bo vandaka kusala balukutakanu na bo kaka na nzo-nzambi yina ya ba Baptiste. Yo ke monana nde, kimvuka yina vandaka kukuma na ntwala bantu vandaka kusadila nzo-nzambi. Kansi, na 1890 bampangi na beto yambulaka nzo-

nzambi ya ba Batiste mpi bo tungaka nzo na bo mosi ya balukutakanu.

Ntembe kele ve nde nzo yai vandaka na kati ya banzo ya nte-te ya lusambu yina bansadi ya Yehowa ya bilumbu na beto tungaka. Bo kumaka kubinga yo nzo-nzambi ya Nsemo ya Mpa sambu bo monaka nde kieleka yina Balongoki ya Biblia vandaka kulonga kele bonso nsemo ya ke

sadisa na kubakisa Masonuku. Bo sadilaka nzo yina tii na barmvu 1920. Mpangi Macmillan ti mitubi ya nkaka yina vandaka kutala mabundu (*pèlerins*), sala-ka badiskure na nzo yina mpi bo vandaka kusonga filme “*Photo-Drame de la Création*.”

Balongoki ya Biblia na ntwala ya nzo-nzambi ya Nsemo ya Mpa

6, 7. Kutunga Banzo ya Kimfumu nswalu pusaka bantu na kutuba nki?

6 Na 1970, bo kumaka ti mfunu ya kutunga Banzo ya Kimfumu mingi. Yo yina, bampangi ya États-Unis salaka mutindu mosi ya mbote ya kutunga banzo ya kitoko mpi ya me fwana na bilumbu fioti mpamba. Na 1983, bo tungaka Banzo ya Kimfumu ya mutindu yina kiteso ya 200 na États-Unis ti na Canada. Sambu na kusala kusalu yai, bampangi yantikaka kusala Bakomite ya Kutunga Banzo na Kitini Mosi ya Insi. Ngidika yai butaka mbuma ya mbote; yo yina, na 1986, Nto-Kimvuka ndimaka yo mpi na 1987, bo salaka bakomite 60 ya kutunga banzo na États-Unis.^[1] Na 1992, bo salaka mpi bakomite yai na Allemagne, Afrique du Sud, Argentine, Australie, Espagne, France, Japon mpi na Mexique. Ya kieleka, yo me fwana nde beto sadisa bampangi ya kikesa yina ke tungaka Banzo ya Kimfumu mpi Banzo ya Balukutakanu ya Nene, sambu kusalu na bo kele kitini mosi ya kusalu ya santu.

7 Banzo ya Kimfumu yai ya bo vandaka kutunga nswalu taka kimbangi ya mbote na bisika yina bo tungaka yo. Mu mbandu, zulunalu mosi ya Espagne vandaka ti ntu-diambu, “Lukwikilu Ke Katula Bangumba.” Yo vandaka kutubila Nzo ya Kimfumu mosi ya bo tungaka na mbanza Martos. Zulunalu yai tubaka nde: “Inki mutindu na nsi-ntoto yai ya me fuluka na bwimi, bantu ya luzolo ya mbote ya me katuka na baprovence mingi [ya Espagne] lenda kwisa na Martos kukonda kulomba ata dikuta mosi sambu na kutunga nzo ya kitoko, ya kuyidika mbote, mpi ya bo me manisa nswalu kuluta banzo yonso?” Disolo yina sadilaka bangogo ya mpangi mosi ya luzolo ya mbote sambu na kupesa mvutu na ngiufula yai: “Beto me sala yo sambu beto kele bantu yina Yehowa ke longaka.”

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Na 2013, Nto-Kimvuka ndimaka nde bampangi ya luzolo ya mbote kuluta 230 000 kusala na Bakomite 132 ya Kutunga Banzo na États-Unis. Kونسو mvula, bakomite yai twadisaka kusalu ya kutunga Banzo ya Kimfumu ya mpa kiteso ya 75, mpi bo yidikaka Banzo ya Kimfumu kiteso ya 900.

KUTUNGA BABIRO YA FIALE KE SOBAKA NA KUTADILA BAMPUSA

SAMBU kusalu ya kusamuna Kimfumu yantikaka kusalama na ntoto ya mvimba, bo yantikaka mpi kutunga babiro ya filiale na bansi mingi. Bo tungaka babiro ya ntete na Angleterre na 1900, ya zole na Allemagne na 1903, mpi ya tatu na Australie na 1904. Sambu bantu kumaka kulomba mikanda mingi kibeni, yo lombaka nde bo tunga banzo mingi ya kuniemina mikanda. Nzo ya ntete vandaka ya baetaze nsambwadi yina bo tungaka na 1927, na Brooklyn, na New York. Na 2013, babiro ya filiale kiteso ya 15 niemaka ba-Biblia, mikanda, mpi bazulunalu.

Bo ke tunga nzo mosi ya ntete ya kuniemina mikanda, na Brooklyn, na 1927

Kisalu ya Kutunga na Bansi Yina Kele Ve ti Mbongo Mingi

8 Na nsuka ya mvu-nkama ya 20, bantu mingi yina kwisaka na organizasio ya Yehowa, katukaka na bansi yina bampangi kele ve ti mbongo mingi. Mabundu vandaka kusala yonso sambu na kutunga bisika ya balukutakanu. Kansi, na bansi ya nkaka, bo vandaka kuvweza bampangi, mpi bantu vandaka kubakila bo bangindu ya mbi sambu Banzo ya Kimfumu na beto vandaka ya mbi ntangu bo vandaka kufwanisa yo ti banzo-nzambi na bo. Kansi, yantika 1999, Nto-Kimvuka ndimaka manaka mosi ya kutunga nswalu Banzo ya Kimfumu na bansi yina kele ve ti mbongo mingi. Bampangi ya bansi mingi yina kele ti mbongo pesaka makabu sambu bampangi ya nkaka kukuma ti Banzo ya Kimfumu “kiteso mosi” ti bo. **(Tanga 2 Bakorinto 8:13-15.)** Bampangi ya babakala mpi ya bankento ya bansi ya nkaka pesaka maboko na luzolo yonso na kisalu yai.

9 Na luyantiku, kisalu yai vandaka kumonana mpasi mingi kibeni. Rapore mosi ya 2001 tubaka nde, bampangi vandaka ti mfunu ya Banzo ya Kimfumu kuluta 18 300 na bansi 88 yina kele ve ti mbongo mingi. Kansi ata kisalu mosi ve lenda vanda mpasi mingi kibeni kana beto kele ti mpeve ya Nzambi, mpi kana Ntola na beto Yezu Kristu ke sadisa beto. (Mat. 19:26) Na nsungu ya bamvula 15, yantika 1999 tii na 2013 bansadi ya Nzambi me tungaka Banzo ya Kimfumu 26 849.^[2] Yehowa ke landa na kusakumuna kisalu ya kusamuna. Yo yina, bonso na mvu 2013, yo ke lomba kutunga diaka Banzo ya Kimfumu kiteso ya 6 500 na bansi

8. Na 1999, nki manaka ya mpa Nto-Kimvuka ndimaka, mpi sambu na nki?

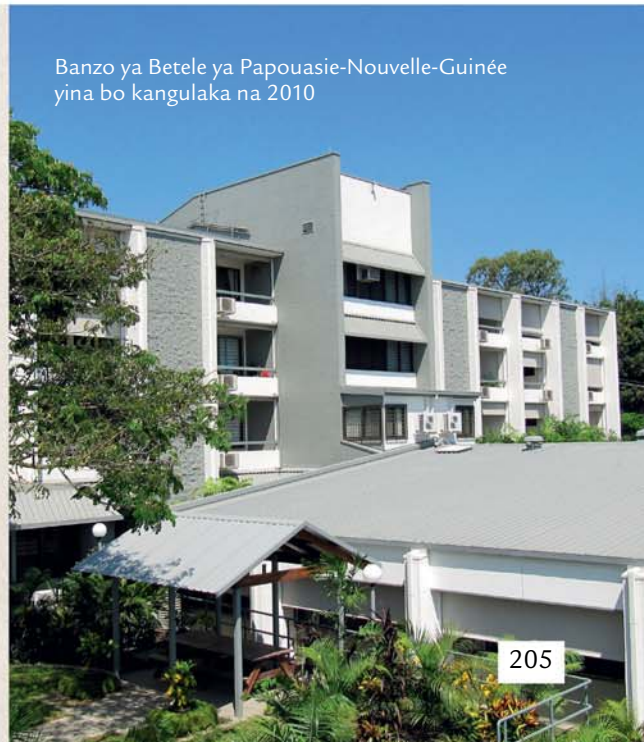
9. Inki kisalu vandaka kumonana mpasi mingi, kansi bampangi salaka nki?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Awa, beto me tanga ve Banzo ya Kimfumu mingi yina bo tungaka na bansi yina kele ve na kati ya manaka yina.

Yantika na kati-kati ya bamvu 1970 tii na luyantiku ya bamvu 1990, bo tungaka babiro ya mpa ya filiale kiteso ya 60; mpi bo kumisaka nene babiro ya filiale kiteso ya 30. Kansi, na bamvula ya me katuka kuluta, bo vukisaka babiro ya filiale ya nkaka. *Annuaire des Témoins de Jéhovah 2013* tendulaka mwa bikuma ya bansoba yai; yo tubaka nde: “Kubasika ya bamasini ya ngolo ya ke sadisaka na kusolula ti bantu mpi kuniema mikanda mingi, me salaka nde bafiliale ya nene kuvanda diaka ve ti mfunu ya bantu mingi. Ntangu bo katulaka bantu ya nkaka na bafiliale ya nene, bisika ya kuvanda bikalaka mingi. Yo yina, bo kangaka bafiliale ya fioti na bansi ya nkaka mpi bo tulaka bampangi na bisika yina. Bubu yai, bo me tulaka bimvuka ya Bambangi ya Yehowa yina kele ti eksiperiansi na bafiliale yina sambu na kutwadisa kisalu ya kulonga Biblia.”

Banzo ya Betele ya Papouasie-Nouvelle-Guinée yina bo kangulaka na 2010

10-12. Inki mutindu ksalu ya kutunga Banzo ya Kimfumu pesaka zina ya Yehowa lukumu?

13, 14. (a) Inki dilongi nge me baka na mambu yina bakala mosi ti nkento na yandi tubaka na nima ya kutala bisalu ya kutunga Nzo ya Kimfumu? (b) Inki nge lenda sala sambu kisika na beno ya lusambu kupesa zina ya Yehowa lukumu?

yina; bubu yai, yo ke lomba mpi kutunga bankama ya banzo ya Kimfumu konso mvula.

10 Inki mutindu ksalu ya kutunga Banzo ya Kimfumu ke pesaka zina ya Yehowa lukumu? Biro ya filiale ya Zimbabwe sonikaka nde: “Ngonda mosi na nima ya kutunga Nzo ya Kimfumu, ntalu ya bantu na balukutakanu tombukaka, fokula na zole.” Na bansi mingi, bantu ya nkaka ke vandaka ti keti-keti ya kuvukana ti beto kana kisika na beto ya lusambu kele mbote ve. Kansi, kana bo me tunga nzo ya kimfumu, yo ke fulukaka ti bantu na nima ya ntangu fioti; nkutu bampangi ke kumaka ti mfunu ya Nzo ya Kimfumu ya nkaka. Ata mpidina, yo ke tendula ve nde bantu ke kwendaka pene-pene ya Yehowa kaka sambu na kitoko ya Banzo ya Kimfumu. Zola ya kieleka yina bampangi ya ke tungaka Banzo ya Kimfumu ke monisaka ke sadisaka mpi bantu na kutadila organizasio ya Yehowa na mutindu ya mbote. Beto tadila mwa bambandu.

11 Indonésie. Bakala mosi monaka mutindu bo vandaka kutunga Nzo ya Kimfumu. Ntangu yandi bakisaka nde bantu yonso yina vandaka kusala ksalu vandaka bantu ya luzolo ya mbote, yandi tubaka nde: “Beno ke yitukisa mu kibeni! Mono vandaka kutala mutindu konso muntu vandaka kusala na ntima ya mvimba mpi na kiese ata bo ke futaka beno ve. Mu ke yindula nde ata dibundu mosi ve me fwanana ti ya beno!”

12 Ukraine. Nkento mosi yina vandaka kuluta konso kilumbu kisika bo vandaka kutunga Nzo ya Kimfumu bakisaka nde, bantu yonso yina vandaka kusala kele Bambangi ya Yehowa mpi bo vandaka kutunga Nzo ya Kimfumu. Yandi tubaka nde: “Leke na mono ya nkento kele mpi Mbangi ya Yehowa; yandi me zabisaka mono mambu mingi ya Bambangi ya Yehowa. Ntangu mono monaka mutindu bo vandaka kutunga, mono bakaka lukanu ya kukota mpi na dibuta yai ya kimpeve. Mono monaka zola ya kieleka na kati na bo.” Nkento yai ndimaka kulonguka Biblia mpi bakaka mbotika na 2010.

13 Argentine. Bakala mosi ti nkento na yandi solulaka ti mpangi yina vandaka kutwadisa bisalu ya kutunga Nzo ya Kimfumu. Bakala tubaka nde: “Beto vandaka kutala beno na dikebi yonso ntangu beno vandaka kutunga Nzo ya Kimfumu, mpi . . . beto bakaka lukanu ya kulonguka mambu ya Nzambi na kisika yai.” Na nima yandi yulaka bo nde: “Inki beto fwete sala sambu na kukwisa na balukutakanu awa?” Bampangi lombaka bo na kulonguka Biblia. Bo ndimaka; kansi bo tubaka nde bo ta sala yo kana Bambangi kundima kulonguka mpi ti dibuta na bo ya mvimba. Bampangi ndimaka na kiese yonso.

14 Ziku nge zwaka ve dibaku ya kupesa maboko na ksalu ya kutunga Nzo ya Kimfumu na beno; kansi yo kele ti mambu mingi ya nge lenda sala sambu kisika ya beno ke sambilaka Yehowa kupesa zina na yandi lukumu. Mu mbandu, nge lenda bingi-

Kutunga Banzo ya Kimfumu na bansi yina bampangi kele ti mbongo mingi ve ke vandaka mpasi kibeni

sa na kiese yonso bantu yina nge ke longukaka ti bo Biblia, bantu yina nge ke solulaka ti bo mambu ya Biblia to bantu ya nkaka na kukwisa na balukutakanu na Nzo ya Kimfumu. Nge kele mpi ti dibaku ya kutula bunkete mpi kutanina kisika na beno ya lusambu. Kana nge me kudibongisa mbote, nge lenda pesa makabu ya luzolo ya mbote yina ta sadisa na kuyidika Nzo ya Kimfumu na beno to kutunga bisika ya lusambu na bansi ya nkaka na nto to yvimba. **(Tanga 1 Bakorinto 16:2.)** Bisalu yai yonso ke pesaka mpi zina ya Yehowa lukumu.

Bantu Yina Ke Salaka Kisalu Ke “Kudipesa na Luzolo na Bo Mosi”

¹⁵ Bampangi ya babakala mpi ya bankento ya mabundu bantu ke salaka bisalu mingi ya kutunga Banzo ya Kimfumu, Banzo ya Balukutakanu ya Nene, mpi babiro ya filiale. Kansi, mbala mingi bampangi ya babakala mpi ya bankento ya bansi ya nkaka yina me zaba mbote kisalu ya kutunga ke kwendaka kusadisa bo. Bampangi ya nkaka na kati na bo me yidikaka mambu ya luzingu na bo sambu na kukwenda kusala bamposo mingi na bansi ya nzenza. Bankaka diaka me ndimaka kusala bamvula mingi, mpi ke kwendaka kutunga na bisika ya kuswaswana.

¹⁶ Kisalu ya kutunga na bansi mingi ke vandaka mpasi kibeni, kansi yo ke pesaka mpi kiese. Mu mbandu, Timo ti nkento na yandi Lina (bo me sala bamvula 25 na makwela) kwendaka na bansi ya Amerika, Azia mpi ya Eropa ya sudi sambu na kutunga Banzo ya Kimfumu, Banzo ya Balukutakanu ya Nene mpi babiro ya filiale. Timo ke tuba nde: “Na nsungi ya bamvula 30 ya me luta, mono vandaka kusoba bisika ya kusala kisalu ya kutunga na nima ya bamvula zole.” Nkento na yandi Lina ke tuba nde: “Mono salaka ti Timo na bansi kumi. Yo lombaka bikesa mpi

15-17. (a) Banani ke salaka bisalu mingi ya kutunga? (b) Inki dilongi nge me baka na mambu yina bankwelani yina salaka kisalu ya kutunga na bansi mingi tubaka?

18. Inki mutindu mbikudulu yina kele na Nkunga 110: 1-3 ke lungana?

Timo na Lina Lappalainen
(Tala paragafe 16)

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Bampangi yina ke salaka kisalulu yai ya kutunga na bansi mingi, mpi bampangi ya nkaka ya luzolo ya mbote, ke lutasaka ntangu mingi na bisika ya kutunga; kansi na mposi ti lumingu, to na bankokila, bo ke samunaka ti mabundu yina bo ke vukanaka.

ntangu mingi sambu na kuyikana ti madia ya mpa, bisika ya ke vandaka ntangu to madidi mingi, kuyikana ti ndinga ya mpa, teritware ya mpa mpi banduku ya mpa.”^[3] Keti bikesa yina vandaka mfunu? Mpangi-Nkento Lina ke yika nde: “Beto bakaka balusakumunu mingi na bantangu ya mpasi. Beto monaka zola ya bampangi, kikalulu na bo ya kuyamba, mpi lutaninu ya Yehowa ya zola. Beto monaka mpi kulungana ya lusilu yina Yezu pesaka balongoki na yandi na Marko 10:29, 30. Beto zwaka bampangi mingi ya babakala ti ya bankento mpi ya kimpeve.” Timo ke tuba nde: “Beto kele na kiese mingi mutindu beto ke sadila mayele na beto sambu na lukana ya kuluta mfunu, disongidila kupesa maboko na kisalulu ya kukumisa bima ya Ntotila mingi.”

17 Mpangi Darren ti nkento na yandi Sarah pesaka maboko na kisalulu ya kutunga na Afrika, Amerika ya kati-kati, Amerika ya Sudi, Azia, Eropa, mpi na Pacifique ya Sudi; bo mpi ke mona nde mambote ya bo bakaka kele mingi kuluta bibansa yina bo salaka. Ata bo kutanaka ti bampasi, Darren ke tuba nde: “Kusala ti bampangi ya bansi mingi na ntoto ya mvimba vandaka dibaku mosi ya kitoko. Mono bakisaka nde zola na beto sambu na Yehowa ke sadisaka beto na kuvanda na bumosi na ntoto ya mvimba.” Mpangi-Nkento Sarah ke tuba nde: “Luzingu mpi bikalulu ya bampangi ya bansi ya kuswaswana longaka mono mambu mingi! Kumona bibansa yina bo ke salaka sambu na kusadila Yehowa, pesaka mono kikesa ya kulanda na kupesa yandi bima na mono ya kuluta mbote.”

18 Ntotila Davidi monisaka na ntwala nde, ata bantu ya Kimfumu ta kutana ti bampasi, bo ta ‘kudipesaka na luzolo na bo mosi’ sambu na mambote ya Kimfumu. **(Tanga Nkunga 110: 1-3.)** Bantu yonso yina ke salaka bisalu ya kupesa maboko na Kimfumu, ke lungisaka mbikudulu yai. (1 Bak. 3:9) Babiro ya filiale, Banzo ya Balukutakanu ya Nene, mpi Banzo ya Kimfumu mingi yina bo me tungaka na ntoto ya mvimba ke monisa pwelele nde Kimfumu ya Nzambi kele kima ya kieleka mpi yo ke yala bubu yai. Yai kele dibaku ya mbote kibeni ya kusadila Ntotila Yezu Kristu kisalulu yina ke pesaka Yehowa lukumu yina yandi fwe-te baka!

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Sambu na nki beto ke tungaka bisika ya balukutakanu mpi babiro ya filiale?
- Inki mutindu kisalulu na beto ya kutunga ke pesaka Yehowa lukumu?
- Inki nge lenda sala sambu na kupesa maboko na kisalulu ya kutunga mpi ya kutanina bisika ya lusambu?

Kisalu ya Kusadisa Bantu

20

BETO kele pene-pene ya mvu 46 ya ntangu na beto, mpi Yudea kele na nsungi ya nzala ya ngolo. Balongoki ya Kristu, bayina kele Bayuda ya ke zingaka na mbanza yai, kele ve ti mbongo ya kusumba ndambu ya bambuma yina bo kele na yo mfunu sambu ntalu me mata mingi kibeni. Bo ke na nzala, mpi yo ke monana pwelele na luse na bo. Kansi, bo ta mona ntama mingi ve mutindu diboko ya Yehowa ta tanina bo, mpi yo me taninaka ntete ve ata longoki mosi ya Kristu mutindu yai. Inki ke zola kusalama?

² Sambu na mpasi yina kuminaka Bakristu ya Bayuda na Yeruzalemi mpi na Yudea, Bakristu ya Bayuda mpi ya Makanda na Antioshe, na Siria, vukisaka mbongo sambu na bampangi na bo. Na nima, bo ponaka bampangi-babakala zole yina bo vandaka kutudila ntima, Barnabasi ti Saule, sambu na kupesa bankuluntu ya mabundu ya Yeruzalemi maboko. **(Tanga Bisalu 11:27-30; 12:25.)** Diambu yai ya ke monisa zola yina bampangi ya Antioshe salaka simbaka kibeni ntima ya bampangi ya Yudea yina vandaka ti mfunu ya lusadisu!

³ Diambu yina salamaka na mvu-nkama ya ntete na ntuala ya ntangu na beto, kele mbandu ya ntete ya bo me sonikaka ya ke monisa Bakristu ya kitini mosi ya ntoto ke sadisa Bakristu ya kitini ya nkaka ya ntoto. Bubu yai, beto ke landaka mbandu ya bampangi na beto ya Antioshe. Kana beto wa nde bampangi na beto Bakristu ya kitini mosi ya ntoto ke kutana ti bampasi, beto ke sadisaka bo.^[1] Beto tadila bangiufula tatu sambu na kubakisa mutindu kisalu na beto ya kusadisa bantu ke wakana ti bisalu na beto ya nkaka: Sambu na nki beto ke monaka nde kisalu ya kusadisa bantu kele kisalu ya Nzambi? Inki kele lukanu ya kisalu na beto ya kusadisa bantu? Inki mambote beto ke bakaka na kisalu ya kusadisa bantu?

Sambu na Nki Kisalu ya Kusadisa Bantu Kele “Kisalu ya Santu”?

⁴ Na mukanda na yandi ya zole na Bakorinto, Polo tendulaka nde kisalu ya Bakristu kele ti bitini zole. Ata Polo sonikilaka Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bubu yai mambu yina yandi tubaka ke tadila mpi “mameme ya nkaka” ya Kristu. (Yoa. 10:16) Kitini mosi ya kisalu na beto kele “kisalu ya kuwakanisa bantu ti [Nzambi],”

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Zola ya Bukristu ke monanaka na bisalu na ntangu ya mpasi

1, 2. (a) Bakristu ya Yudea kutanaka ti nki mpasi ya ngolo? (b) Inki diambu ya zola bo sadilaka Bakristu ya Yudea?

3. (a) Inki mutindu bansadi ya Nzambi ya bilumbu na beto ke landaka mbandu ya Bakristu ya Antioshe? Pesa mbandu. (Tala lupangu “Kisalu ya Nene ya Kusadisa Bantu ya Beto Salaka na Mbala ya Ntete.”) (b) Inki bangiufula beto ta tadila na kapu yai?

4. Inki Polo songaka Bakristu ya Korinto sambu na kisalu ya kusamuna?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Kapu yai ke tubila kisalu ya kusadisa bantu yina beto me salaka sambu na mambote ya bampangi na beto Bakristu. Kansi, na bisika mingi, bantu yina kele ve Bambangi ke bakaka mpi mambote ya kisalu yai.—Bag. 6:10.

5. Sambu na nki yo vandaka mfunu nde Polo kutuba nde kusadisa bantu kele kisalu?

6. (a) Mutindu Polo tendulaka yo, sambu na nki kisalu ya kusadisa bantu kele kitini ya lusambu na beto? (b) Tendula mutindu kisalu na beto ya kusadisa bantu ke salamaka na nto-to ya mvimba bubu yai. (Tala lupangu “Kana Kisumbula Me Salama,” na lutiti 214.)

7, 8. Lukanu na beto ya ntete ke vandaka nki ntangu beto ke sadisaka bantu? Tendula.

disongidila, kisalu na beto ya kusamuna mpi ya kulonga. (2 Bak. 5: 18-20; 1 Tim. 2:3-6) Kitini ya nkaka kele kisalu yina beto ke salaka sambu na mambote ya bampangi na beto Bakristu. Polo vandaka kutubila mingi-mingi “kisalu ya kusadisa” bantu. (2 Bak. 8:4) Na bangogo “kisalu ya kuwakanisa bantu ti [Nzambi]” mpi “kisalu ya kusadisa” bantu, ngogo ya bo me balula “kisalu” me katuka na ngogo ya Kigreki *di-a-ko-ni’a*. Sambu na nki yo kele mfunu?

5 Kana Polo sadilaka ngogo ya Kigreki ya mutindu mosi sambu na kutubila bisalu yai yonso zole, yandi vandaka kumonisa nde kisalu ya kusadisa bantu kele kiteso mosi ti bisalu ya nkaka yina beto ke salaka na dibundu ya Bukristu. Yandi tubaka na ntwala nde: “Bisalu ya kusadisa bankaka kele ya mutindu na mutindu, kansi Mfumu kele *kaka mosi*; mpi bisalu kele ya mutindu na mutindu, . . . Kansi kaka mpeve yina *mosi* ke salaka [yo].” (1 Bak. 12:4-6, 11) Ya kieleka, Polo monisaka nde bisalu yina ke salamaka na dibundu ke wakana ti “kisalu ya santu.”^[2] (Bar. 12:1, 6-8) Yo yina, Polo monaka nde yo kele mbote nde yandi sadila ntangu na yandi sambu na “kusadila basantu.”—Bar. 15:25, 26.

6 Polo sadisaka bampangi ya Korinto na kubakisa nde kisalu ya kusadisa bantu kele kitini mosi ya kisalu mpi ya lusambu na bo. Yandi ke yindula mutindu yai: Bakristu yina ke sadisaka bampangi ya nkaka ke salaka yo sambu bo ke “lemfukaka na nsangu ya mbote ya me tala Kristu.” (2 Bak. 9:13) Yo yina, Bakristu ke sadisaka Bakristu ya nkaka sambu bo ke vandaka ti nzala ya kusadila malongi ya Kristu. Polo tubaka nde bisalu ya ntima ya mbote yina bo ke salaka sambu na mambote ya bampangi na bo ke monisaka “ntima ya mbote ya kukonda ndilu [ya] Nzambi.” (2 Bak. 9:14; 1 Pie. 4:10) Yo yina, *Nzozulu ya Nkengi* ya Desembri 1, 1975 tubilaka kisalu ya kusadisa bampangi na beto yina kele ti mfunu ya lusadis; yo tubaka nde: “Beto fwete ndima nde Yehowa Nzambi ti Mwana na yandi Yezu Kristu ke monaka mfunu ya kisalu yai.” Ya kieleka, kisalu ya kusadisa bantu kele mutindu mosi ya mfunu ya kisalu ya santu.—Bar. 12:1, 7; 2 Bak. 8:7; Baeb. 13:16.

Beto Ke Vandaka ti Balukanu ya Mbote Ntangu Beto Ke Sadisaka Bantu

7 Inki kele balukanu ya kisalu na beto ya kusadisa bantu? Polo yulaka ngiufula yai na mukanda na yandi ya zole yina yandi sonikilaka bampangi ya Korinto. (**Tanga 2 Bakorinto 9:11-15.**) Na baverse yai, Polo ke tubila balukanu tatu ya kuluta mfunu yina beto ke lungisaka ntangu beto ke salaka kisalu sambu na mambote ya bantu mingi, disongidila, kisalu ya kusadisa bantu. Beto tadila yo mosi mosi.

8 **Ya ntete, kisalu na beto ya kusadisa bantu ke pesaka Yehowa lukumu.** Keti nge me mona mbala ikwa na baverse tanu yina kele awa na zulu Polo ke benda dikebi ya bampangi na yandi na Yehowa Nzambi? Ntumwa ke yibusu bo na “kupesa matondo na Nzambi” mpi “bantu mingi kupesa matondo na Nzambi.” (Baverse 11, 12) Yandi ke tubila mutindu kikesa yina beto ke salaka sambu na kusadisa bantu ke pusaka Bakristu na kupesa “Nzambi nkembo”

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Polo sadilaka ntalu bumbidi (*pluriel*) ya ngogo *di-a-ko-nos* (nsadi) sambu na kutubila “nsadi ya kisalu.”—1 Tim. 3:12.

KISALU YA NENE YA KUSADISA BANTU YA BETO SALAKA NA MBALA YA NTETE

NA SEPTEMBRI 1945, bangonda fioti na nima ya Mvita ya Zole ya Ntoto ya Mvimba na Eropa, Mpangi Knorr zabisaka luyantiku ya kampanie mosi ya nene ya kutinda “bima ya kinsuni na bampangi ya Eropa ya kati-kati yina vandaka ti mfunu ya lusadisu.”

Bamposo fioti na nima ya luzayisu yina, bampangi ya Canada, ya États-Unis, mpi ya bansi ya nkaka yantikaka kuyidika mpi kukanga bilele, mpi bo vukisaka madia. Yantika Januari 1946, bo tindaka madia na bampangi na bo ya Allemagne, Angleterre, Autriche, Belgique, Bulgarie, Chine, Danemark, Finlande, France, Grèce, Hongrie, Italie, Norvège, Pays-Bas, Philippines, Pologne, Roumanie mpi Tchécoslovaquie.

Bo tindaka ve bima yai mbala mosi mpamba. Na nsungi ya bamvula zole ti ndambu, bo landaka kutindila bampangi bima! Na ntangu yina,

bampangi ya babakala ti ya bankento kiteso ya 85 000 tindilaka bampangi na bo ya bansi yina bitumba bebisaka, bakilo ya madia kuluta 300 000, bakilo ya bilele kuluta 450 000, mpi basapatu kuluta 124 000. Na Augusti 1948, kusalu yai ya nene ya kusadisa bantu sukaka. *Nzozulu ya Nkengi* ya 1949 tubaka nde: “Ya kieleka, diambu yai monisaka zola yina bo vandaka na yo sambu na bampangi na bo. Beto me zaba nde bampangi na beto yonso salaka diambu yai sambu na kupesa Mfumu lukumu, mpi bo zabaka nde lusadisu yai ya bima ya kinsuni zolaka kusadisa bampangi ya nkaka na kulanda kusala lusambu ya kieleka; yo yina, bo monaka yo dibaku ya nene ya kusadila bampangi na bo na mutindu yai.” Kusalu yai ya kusadisa bantu pesaka Yehowa lukumu, lembikaka bampangi Bakristu, mpi kumisaka bumosi ya bampangi ya ntoto ya mvimba ngolo.

---

9. Inki mutindu kusalu ya kusadisa bantu lenda soba mutindu bantu ke tadelaka Bambangi ya Yehowa? Pesa mbandu.

10, 11. (a) Inki bambandu ke monisa nde beto ke lungisa lukanu ya zole ya kusalu na beto ya kusadisa bantu? (b) Inki kamukanda ke sadisaka bampangi yina ke salaka kusalu ya kusadisa bantu? (Tala lupangu “Kisadilu ya Nkaka Sambu na Bampangi Yina Ke Salaka Kusalu ya Kusadisa Bantu.”)

mpi na kukumisa “ntima ya mbote ya kukonda ndilu [ya] Nzambi.” (Baverse 13, 14) Mpi Polo ke manisa disolo na yandi ya ke tubila kusalu ya kusadisa bantu na bangogo yai: “Beto pesa matondo na Nzambi.”—Verse 15; 1 Pie. 4:11.

9 Na mbandu ya Polo, sambu na bansadi ya Nzambi bubu yai, kusalu ya kusadisa bantu kele dibaku ya kupesa Yehowa nkembo mpi ya kutomisa malongi na yandi. (1 Bak. 10:31; Tito 2:10) Ya kieleka, kusalu ya kusadisa bantu ke katulaka mbala mingi bangindu ya mbi yina bantu ya nkaka ke vandaka na yo sambu na Yehowa mpi Bambangi na yandi. Mu mbandu: Nkento mosi ya ke zingaka na mbanza mosi kisika mupepe ya ngolo bulaka sonikaka na kielo na yandi nde: “Bambangi ya Yehowa Ve, Me Buya.” Ebuna, kilumbu mosi yandi monaka bampangi yina ke salaka kusalu ya kusadisa bantu ke yidika nzo mosi na simu ya nzo na yandi. Yandi monaka kinduku ya bampangi yina vandaka kusala kusalu mpi na nima yandi sosaka kuzaba kana bo vandaka banani. Ntangu bo songaka yandi nde bansadi yina ya luzolo ya mbote kele Bambangi ya Yehowa, yandi yitukaka mpi tubaka nde: “Mono ke vandaka ti bangindu ya mbi sambu na beno.” Yo butaka inki mbuma? Yandi katulaka bisono yina yandi sonikaka na kielo na yandi.

10 **Ya zole, beto ‘ke lungisaka mbote bampusa’ ya bampangi na beto Bakristu.** (2 Bak. 9:12a) Beto ke vandaka na kiese ya kulungisa bampusa ya bampangi na beto mpi ya kulembika bampasi na bo. Sambu na nki? Sambu na dibundu ya Bukristu, beto kele “nitu mosi,” mpi “kana kitini mosi ke mona mpasi, bitini yonso ya nkaka ke monaka mpasi ti yo.” (1 Bak. 12:20, 26) Yo yina, zola ya kimpangi mpi mawa ke pusaka bampangi mingi bubu yai na kuyambula bisalu na bo kukonda kusukinina, kubaka bisadilu na bo, mpi kukwenda na bisika yina mpasi me bwila bampangi na bo Bakristu sambu na kusadisa bo. (Yak. 2:15, 16) Mu mbandu, ntangu mupepe ya ngolo bulaka na Japon na 2011, filiale ya États-Unis tindaka mukanda na bampangi ya Bakomite ya Kutunga Banzo, ya États-Unis, sambu na kuzaba kana kele ti bampangi ya me fwana yina lenda kwenda kutunga Banzo ya Kimfumu na Japon. Inki bo salaka? Bamposo fioti na nima, bampangi ya luzolo ya mbote kitezo ya 600 pesaka bazina; bo ndimaka mpi na kusala nzietelo na Japon na mbongo na bo mosi. Filiale ya États-Unis tubaka nde, “bampangi mingi kibeni ndimaka kukwenda.” Ntangu mpangi-bakala mosi ya Japon yulaka mpangi mosi yina katukaka na insi ya nzenza sambu na nki yandi kwisaka kusadisa bo, mpangi yai vutulaka nde: “Bampangi na beto ya Japon kele kitini ya ‘nituna beto.’ Beto ke wa mpasi mutindu bo ke niokwama.” Sambu na zola na bo ya kuditambika, bampangi yina ke kwendaka kusadisa Bakristu ya nkaka, ke tulaka bantangu ya nkaka luzingu na bo na kigonsa sambu na bampangi na bo.^[3]—1 Yoa. 3:16.

11 Bantu yina mpi kele ve Bambangi ya Yehowa ke monisaka nto-nda sambu na kusalu yai ya kusadisa bantu. Mu mbandu na nima ya mupepe ya ngolo yina bulaka mbanza ya Arkansas, na États-Unis, na 2013, zulunalu mosi tubilaka mambu yina Bambangi ya luzolo ya mbote salaka kukonda kusukinina; yo tubaka nde: “Bambangi

---

NOTI NA NSI YA LUTITI

[3] Tala disolo “*De l’aide pour la famille de nos frères en Bosnie,*” na *Nzozulu ya Nkengi* ya Novembri 1, 1994, balutiti 23-27.

ya Yehowa me yidikaka mambu mbote kibeni na mpila nde kana mpasi me bwila bampangi na bo, Bampangi ya luzolo ya mbote kusadisa bo.” Ya kieleka, mutindu ntumwa Polo tubaka, beto ke ‘lungisaka mbote’ bampusa ya bampangi na beto.

12 **Ya tatu, beto ke sadisaka bampangi yina kele na mpasi na kuvutukila bikalulu na bo ya mbote ya kimpeve.** Sambu na nki yo kele mfunu? Polo ke tuba nde lusadisya yina bampangi ke bakaka ke pusaka bo na “kupesa matondo na Nzambi.” (2 Bak. 9:12b) Mutindu ya kuluta mbote yina bampangi ya ke mona mpasi lenda monisa ntonda na bo na Yehowa kele kuvutukila bikalulu na bo ya mbote ya kimpeve kukonda kusukinina. (Bafi. 1:10) *Nzozulu ya Nkenji* ya 1945 tubaka nde: “Polo ndimaka . . . nde bo vukisa makabu sambu yo vandaka kusadisa . . . Bakristu yina vandaka na mpusa ya bima ya kinsuni na kusala kisalu ya kuta kimbangi ya Yehowa na kimpwanza mpi na kikesa yonso.” Beto kele mpi ti lukanu ya mutindu mosi bubu yai. Ntangu bampangi na beto ke vutukilaka kisalu ya kusamuna, bo ke kudipesaka kikesa mpi ke pesaka bantu ya nkaka yina ke mona mpasi kikesa.—**Tanga 2 Bakorinto 1:3, 4.**

13 Ntangu bampangi ya nkaka bakaka lusadisya yina bo vandaka na yo mfunu, bo vutukilaka kisalu ya kusamuna, mpi bo bakaka kikesa ntangu bo salaka yo. Mpangi mosi ya bakala tubaka nde: “Kukwenda na kisalu ya kusamuna vandaka lusakumunu sambu na dibuta na beto. Yo sadisaka beto na kuvila fioti basusi na beto ntangu beto vandaka kupesa bankaka kikesa.” Mpangi-nkento mosi tubaka nde: “Kudipesa na mambu ya kimpeve sadisaka mono na kuvila mambu ya mbi yina vandaka kusalama na nziunga na mono. Yo sadisaka mono na kuvanda na lutaninu.” Mpangi-nkento ya nkaka tubaka nde: “Yo vandaka mpasi sambu beto twadisya mambu, kansi kisalu ya kusamuna pesaka dibuta na mono lutwadisu. Kuzabisa bantu ya nkaka kivuvu ya nsi-ntoto ya mpa kumisaka lukwikilu na beto ngolo kibeni mpi ndimisaka beto nde bima yonso ta kuma ya mpa.”

14 Kukwenda na balukutakanu kele kisalu ya nkaka ya kimpeve yina bampangi na beto ya me bwila bampasi fwete vutukila kunkonda kusukinina. Beto tadila mambu yina kuminaka mpangi-nkento Kiyoko, yina zolaka kulungisa bamvula 60. Na nima ya mupepe ya ngolo, yandi vidisaka bima yonso yina yandi vandaka na yo; yandi bikalaka kaka ti bilele mpi mapapa yina yandi lwataka; yandi vandaka kuzaba mpi ve inki mutindu yandi ta zinga. Ebuna, nkuluntu mosi songaka yandi nde bo ta sala lukutakanu na bo ya Bukristu, yina bo vandaka kusala mbala na mbala, na kaminio na yandi. Mpangi Kiyoko ke tuba nde: “Beto vandaka bantu iya na kaminio: nkuluntu mosi ti nkento na yandi, mpangi-nkento ya nkaka, mpi mono. Lukutakanu vandaka pete, kansi kima ya kuyituka, mono vilaka nde mupepe ya ngolo katukaka kubula. Mono waka ngemba na mabanza. Lukutakanu yina monisaka mono nde balukutakanu ya Bukristu ke pesaka beto ngolo.” Mpangi-nkento ya nkaka ke tuba mutindu yai sambu na balukutakanu yina yandi kwendaka na nima ya mpasi mosi yina bwilaka bo: “Yo sadisaka mono na kukanga-ntima!”—Bar. 1:11, 12; 12:12.

12-14. (a) Sambu na nki kulungisa lukanu ya tatu ya kisalu na beto ya kusadisa bantu kele mfunu mingi kibeni? (b) Inki mambu bampangi tubaka, ya ke monisa mfunu ya kulanda na kusala bisalu ya kimpeve?

**KUYILAMA NA NTWALA
SAMBU NA BISUMBULA**

Nto-Kimvuka me siamisaka bafiliale ya nsi-ntoto ya mvimba na kupesa bankuluntu ti bankengi-ntambudi bantuma yina ta sadisa bo na kuyilama na ntwala mpi kuzaba mutindu ya kusala mambu na ntangu ya bisumbula. Mu mbandu, ata na ntwala nde kisumbula kusalama, bankuluntu fwete zikisa nde bo kele ti nimeru ya telefone ya konso mpangi mpi bo ke zaba mbote banzo ya bampangi.

KANA KISUMBULA ME SALAMA!

1

Bankuluntu ke sosaka kuzaba kisika konso mpangi kele

2

Bankuluntu ke pesaka rapore na mutambusi ya kimvuka ya bankuluntu

3

Mutambusi ya kimvuka ya bankuluntu ke pesaka rapore na nkengi ya nziunga mpi na bampangi ya nkaka yina kele ti mukumba ya kusolula ti biro ya filiale

4

Kukonda kusukinina, bo ke pesaka bampangi madia, masa, kisika ya kulala, kusansa bimbefo na bo mpi kusiamisa bo na kimpeve

5

Biro ya filiale ke tindaka rapore na Nto-Kimvuka (na Komite ya Bantwadisi) sambu na kusonga bo mutindu mambu ke luta mpi bima yina bo kele na yo mfunu

Komite ya Bantwadisi ke tadilaka bampusa ya bampangi, mpi kana mambu kele mingi, bo ke tindaka bampangi ya bansi ya nkaka na kukwenda kupesa bo maboko

7

6

Komite ya Ke Pesaka Lusadis na Bantu Yina Me Bwila Mpasi ke bakaka bangidika sambu na kusadisa bampangi mbote-mbote

KISADILU YA NKAKA SAMBU NA BAMPANGI YINA KE SALAKA KISALU YA KUSADISA BANTU

NA Yuni 2013, bo basisaka kamukanda yai ya mpa na Kingelesi: *Bampangi ya Yehowa mpi Kisalu ya Kusadisa Bantu na Ntangu ya Bisumbula*. Bo salaka yo ntete-ntete sambu na bamfumu ya leta ya États-Unis, bayina ke twadisaka kisalu ya kusadisa bantu na ntangu ya bisumbula. Kamukanda yai vandaka kumonisa bisalu yina beto me salaka sambu na kusadisa bantu banda na bamvu 1940. Yo vandaka mpi ti karte mosi yina vandaka kumonisa bisalu na beto ya kusadisa bantu na nsi-ntoto na mvimba.

Nkuluntu mosi ya ke salaka na Komite ya Ke Pesaka Lusadis na Bantu Yina Me Bwila Mpasi ke tuba nde: “Beto ke sadilaka kamukanda yai sambu na kusolula ti bamfumu ya babwala yina me zabanaka nde bisumbula ta salama, ata nkutu yo me salama ntete ve. Kana bamfumu yina me zaba dezia mbote kisalu na beto ya kusadisa bantu, bo ke pesaka beto nswa kukonda mpasi sambu na kukwenda na bisika yina bisumbula me salama.”

YO VANDAKA NA BUPUSI YA NGOLO NA LUZINGU NA YANDI

KISALU ya kusadisa bantu lenda vanda ti nki bupusi na luzingu ya baleke? Beto tadila diambu yina kuminaka Mpangi Peter Johnson, yina salaka kosalu yai na mbala ya ntete ntangu yandi vandaka ti bamvula 18. Yandi ke yibuka nde: “Kumona ntonda ya bampangi mpi kiese yina beto ke waka ntangu beto ke pesa, simbaka kibeni ntima na mono. Yo kumisaka ngolo mpusa na mono ya kusadila Yehowa mingi na luzingu na mono ya mvimba.” Na nima, Peter yantikaka kosalu ya kimupasudi-nzila. Yandi salaka mpi na Betele; na nima, yandi kumaka kusala na Komite ya Kutunga Banzo na Kitini Mosi ya Insi. Bubu yai, Peter ke tuba nde: “Ntangu mono salaka kosalu ya kusadisa bantu na mbala ya ntete na 1974, yo vandaka na bupusi ya ngolo na luzingu na mono.” Keti nge kele leke? Keti nge ta landa mbandu ya Peter? Mbala ya nkaka kosalu ya kusadisa bantu ta vanda mpi ti bupusi na luzingu na nge, ntangu nge ke sala kosalu ya Yehowa!

15, 16. (a) Inki mambote Bakristu ya Korinto mpi ya bisika ya nkaka bakaka ntangu bo salaka kosalu ya kusadisa bantu? (b) Inki mambote beto ke bakaka mpi bubu yai na kosalu ya kusadisa bantu?

Kosalu ya Kusadisa Bantu Ke Nataka Mambote Yina Ke Zingaka Mingi

15 Ntangu Polo tubilaka kosalu ya kusadisa bantu, yandi tendu-dilaka mpi Bakristu ya Korinto mambote yina bo ti Bakristu ya nkaka zolaka kubaka na kosalu yai. Yandi tubaka nde: “Ti *badodokilu sambu na beno*, bo [Bakristu ya Bayuda yina vandaka kuzinga na Yeruzalemi yina bakaka lusadisu] ke monisila *beno zola* sambu na ntima ya mbote ya kukonda ndilu yina Nzambi me monisilaka beno.” (2 Bak. 9:14) Ya kieleka, kikalulu ya kukaba ya Bakristu ya Korinto zolaka kupusa Bakristu ya Bayuda na kusamba sambu na bampangi na bo yina vandaka kuzinga na Korinto, ti bampangi na bo ya Makanda; yo zolaka mpi kukumisa ngolo zola na bo sambu na bampangi yina sadisaka bo.

16 Sambu na kusadila bangogo ya Polo ya me tala mambote ya kosalu ya kusadisa bantu na bilumbu na beto, *Nzozulu ya Nkengi* ya Desembri 1, 1945, tubaka nde: “Kana kimvuka mosi ya bansadi yina me kudipesaka na Nzambi kupesa makabu sambu na kulungisa bampusa ya bampangi na bo ya nkaka, yo ke kumisaka bangwisana na bo ngolo!” Bubu yai, bampangi yina ke salaka kosalu ya kusadisa bantu ke monaka kibeni diambu yai. Nkuluntu mosi yina kwendaka kusadisa bampangi yina masa kotilaka bo na nzo, tubaka nde: “Kusala kosalu ya kusadisa bampangi me kumisaka ntangu yai bangwisana na mono ti bo ngolo kibeni.” Mpangi-nkento mosi ke monisa ntonda mutindu bo sadisaka yandi; yandi ke tuba nde: “Kimpangi na beto kele kima mosi ya mbalu yina beto ta vanda ti yo na Paladisu awa na ntoto.”—**Tanga Bingana 17:17.**

17 Kana bampangi yina ke salaka kosalu ya kusadisa bantu me kuma kisika mpasi me bwa, bampangi na beto yina me bwila mpasi ke monaka na mutindu ya kuyituka kieleka ya lusilu yai ya Nzambi: “Mono Mfumu Nzambi, mono kele Nzambi na nge; mono muntu ke pesa nge ngolo, mono muntu ke tubila nge nde: ‘Kuwa boma ve, mono ke sadisa nge!’” (Yez. 41:13) Na nima ya kuguluka na mpasi mosi yina bwilaka bo, mpangi-nkento mosi tubaka nde: “Kana mu tala mambu yina mpasi nataka, kivuvu vandaka diaka ve; kansi Yehowa pesaka mono ngolo. Mono ke zaba ve nki mu lenda tuba sambu na lusadisulu yina bampangi pesaka mono.” Na nima ya kukutana ti mambu ya mpasi na mbanza na bo, bankuluntu zole sonikaka na zina ya mabundu na bo nde: “Kunikana ya ntoto nataka mpasi ya ngolo kibeni, kansi Yehowa sadisaka beto na nzila ya bampangi. Beto ke tangaka mambu ya me tala kosalu ya kusadisa bantu; kansi ntangu yai beto me mona yo beto mosi.”

Keti Nge mpi Lenda Sala Yo?

18 Ketu nge mpi ta zola kuwa kiese yina kosalu ya kusadisa bantu ke pesaka? Kana mpidina, kuvila ve nde bo ke ponaka mbala mingi bampangi yina ke salaka kosalu ya kusadisa bantu na kati ya bampangi yina ke salaka kosalu ya kutunga Banzo ya Kimfumu. Songa bankuluntu ya dibundu na nge nde nge ke zola kufulusa formilere. Nkuluntu mosi ya me salaka bamvula mingi na kosalu ya kusadisa bantu ke tuba nde: “Na ntwala ya kukwenda na kisika yina mpasi me bwa vingila nde Komite ya Ke Pesaka Lusadisulu na Bantu Yina Me Bwila Mpasi kubingisa nge.” Kana nge sala mutindu yina, kosalu na beto ya kusadisa bantu ta salama na ndonga.

19 Ya kieleka, kosalu ya kusadisa bantu kele mutindu mosi ya kuluta mbote ya kulemfuka na ntuma ya Kristu ya ‘kuzolana beto na beto.’ Ntangu beto ke zolana mutindu yai, beto ke monisaka nde beto kele kibeni balongoki ya Kristu. (Yoa. 13:34, 35) Beto kele na kiese mingi kibeni bubu yai na kuvanda ti bampangi mingi ya luzolo ya mbote, yina ke pesaka Yehowa nkembo ntangu bo ke sadisaka bampangi yina ke pesaka maboko na kwikama yonso na Kimfumu ya Nzambi!

17. (a) Inki mutindu mambu yina kele na Yezaya 41:13 ke tadila kosalu ya kusadisa bantu? (b) Pesa mwa bambandu ya ke monisa mutindu kosalu ya kusadisa bantu ke pesaka Yehowa lukumu mpi ke kumisaka bumosi na beto ngolo? (Tala lupangu “Bampangi ya Luzolo ya Mbote ya Ntoto ya Mvimba.”)

18. Inki nge lenda sala kana nge ke zola kusala kosalu ya kusadisa bantu? (Tala lupangu “Yo Vandaka na Bupusi ya Ngolo na Luzingu na Yandi.”)

19. Inki mutindu bampangi yina ke salaka kosalu ya kusadisa bantu ke monisaka mpenza nde beto kele balongoki ya Kristu?

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki mutindu beto me zaba nde kosalu ya kusadisa bantu kele na kati ya bisalu ya santu yina beto ke sadilaka Yehowa?
- Tanga balukanu tatu ya mfunu ya kosalu na beto ya kusadisa bantu.
- Kosalu ya kusadisa bantu ke nataka nki mambote ya ke zingaka mingi?
- Inki mutindu kosalu ya kusadisa bantu ke wakana ti ntuma ya Yezu yina kele na Yoane 13:34?

BAMPANGI YA LUZOLO YA MBOTE YA NTOTO YA MVIMBA

AFRIKA YA KATI-KATI TI YA WESTI

Na 1994, bo fwaka bantu kuluta 800 000 ya kikanda mosi na Rwanda. Na nima ya mvita yai, mavwanga kotaka na bansi ya nkaka ya Afrika ya kati-kati; yo pusaka bantu na kusala bakan ya barefizie. Na nima, bakan yina fulukaka ti bantu. Sambu na kusadisa Bakristu yina vandaka na mpasi, Bambangi ya Yehowa ya Belgique, ya France, mpi ya Suisse tindaka batone 300 ya bilele, bankisi, batenta, madia, mpi bima ya nkaka na avio. Bamposo fioti na nima, bampangi na beto yina vandaka ti mfunu ya lusadisu bakaka bima yai.

Kaka na Afrika, Bambangi ya Yehowa kumi, yina vandaka minganga katukaka na France mpi kwisaka kusadisa bampangi yina vandaka kuniokwama na bisika ya bamvita, na nzala, mpi

na maladi. Kaka na bamvula zole ya me katuka kuluta, bampangi yai solulaka ti bambefu kuluta 10 000. Kisalu na bo ke pesaka Yehowa mpi organizasio na yandi lukumu. Munganga mosi ke tuba nde: “Kana beto me kuma kisika mosi sambu na kusadisa bampangi na beto, bantu ke tubaka ti luzitu yonso nde, ‘Bantu yai kele Bambangi ya Yehowa. Bo me kwisa kusadisa bampangi na bo.’” Ntangu munganga mosi manisaka kusansa yandi, Mbangi mosi tubaka nde: “Mersi, mpangi-nkento. Mersi Yehowa!”

Bantangu ya nkaka, beto ke salaka mpi kisalu ya kusadisa bantu kana aksida me salama. Na 2012, aksida mosi salamaka na Nigeria mpi yo fwaka bampangi 13 ya dibundu mosi ya fioti, mpi bantu 54 ya nkaka lwalaka ngolo kibeni. Komite mosi ya kupesa lusadisu bakaka bangidika sambu na kusansa bo

mpimpa ti mwini. Ntangu mbe-fu mosi monaka mutindu bo sadisaka bampangi na beto yina lwalaka, yandi bingaka pastere na yandi na telefone mpi tubaka nde: “Ata muntu mosi ve ya dibundu na beto me kwisa kutala mono. Kwisa na lupitalu mpi nge ta mona zola yina kele na kati ya Bambangi ya Yehowa!”

Ata bampangi na beto ya dibundu yina ya fioti vandaka na mpasi sambu na lufwa ya bampangi na bo, mambu ya zola yina bampangi ya nkaka sadilaka bo lembikaka bo. Diaka, na nima ya kumona dikebi ya zola yina bampangi ya ke pesaka lusadisu tudilaka bampangi yina vandaka na mpasi, bampangi mingi ya dibundu yai salaka bangunga mingi na kisalu ya kusamuna. Na ntwala ya aksida, dibundu yai vandaka ti bansamuni 35. Kansi mvula mosi kaka na nima, bo kumaka 60.

AUSTRALIE

Na 2013, masa fulukaka na bisika ya nkaka ya mbanza Queensland, mpi banzo ya bampangi 70 bebaka. Mpangi Mark ti nkento na yandi (Rhonda), mpi mwana na bo ya nkento tinaka nzo na bo yina dindaka na masa mpi bo kwendaka na kisika yina bo vandaka kutula bantu yina banzo na bo bebaka. Bantu vandaka mingi na kisika yina. Mpangi-Nkento Rhonda ke tuba nde: “Beto vandaka kaka ya kutelama.” Makelele ya ngolo ya ba elikoptere yina vandaka kubwa mpi kutombuka yikaka diaka makelele na kisika yina. Mpangi-nkento Rhonda kudiayangisaka mingi mpi songaka bakala na yandi nde: “Beto ta sala inki?” Mpangi Mark sambaka Yehowa ngolo kibeni mpi lombaka lusadisu. Mpangi-Nkento Rhonda ke

tuba nde: “Kiteso ya minuta 30 na nima, kaminio mosi kwisaka na kisika ya beto vandaka mpi bampangi tatu basikaka na kati. Ntangu bo monaka beto, bo tubaka nde: ‘Beto ke nata beno. Beno ta vandaka na nzo ya mpangi mosi.’” Mpangi-Nkento Rhonda ke yika nde: “Mpila kele ve ya kutendula mambu yina beto waka sambu na zola yina organizasio ya Yehowa monisilaka beto.”

Bampangi kuluta 250 ya luzolo ya mbote kwendaka nswalu na kisika yina sambu na kusadisa bampangi na bo. Mpangi mosi ya mununu ke tuba nde: “Mu ke zaba ve kisika kimvuka mosi ya Bambangi katukaka; bo kwisaka mpi salaka ngolo bonso bafurmi sambu na kukatula mvindu na nzo na mono. Mono ti nkento na mono ta vila ve ata fioti lusadisu yina.”

BRÉSIL

Na 2008, poto-poto mpi masa mingi bebisaka banzo ya bantu kiteso ya 80 000 na provense ya Santa Catarina. Muntu mosi ya provense yai tubaka nde: “Masa basikaka ti zelo, poto-poto, mpi banti.” Bampangi ya nkaka kwendaka kubumbana na Nzo ya Balukutakanu ya Nene. Mpangi Márcio, yina ke talaka nzo ya balukutakanu, ke tuba nde: “Bo tinaka kaka ti bilele yina bo vandaka na yo na nitu, mpi bilele yango vandaka ya kifuluka ti poto-poto.” Mpangi-nkento mosi ke tuba nde: “Nzo na beto bwaka. Yo salaka mono mpasi mingi mutindu yo bwaka na mbala mosi; kansi mu ta vila ve ata fioti mutindu bampangi na beto ya babakala mpi ya bankento lembikaka beto. Bo monisilaka beto zola mingi kibeni! Diambu yai longaka mono nde yo kele mfunu na kubaka mambu ya kimpeve na valere.”

Poto-poto yina bebisaka kartie ya mvimba yina vandaka na ngumba pene-pene ya mbanza Rio de Janeiro. Sambu bigonsa yai ke kuminaka bampangi mbala na mbala, bo salaka Komite ya Ke Pesaka Lusadisu na Bantu Yina Kele na Mpasi. Bo ponaka

bampangi na mbanza yina sambu, kana bo mona nde poto-poto ke zola kubasika diaka, bo zabisa komite yina. Bampangi ya luzolo ya mbote ke kwisaka nswalu na bakaminio yina bo me sonikaka, “Bambangi ya Yehowa—Kisalu ya Kusadisa Bantu.” Konso mpangi na kati na bo ke vandaka ti bisadilu ya mbote mpi ke zabaka na ntwa kisalu na yandi. Bo ke lwataka bilele yina ke monisaka pwelele nde bo kele Bambangi ya Yehowa. Kumosi ti Bakomite ya Kuwakana ti Balupitalu, bo ke sadisaka bampangi ya babakala ti ya bankento yina ke lwalaka. Bampangi yina ke salaka kisalu ya kusadisa bantu ke nataka masa, madia, bankisi, bilele, mpi basavo. Kukatula poto-poto na banzo ya bampangi kele kisalu mosi ya ngolo. Mu mbandu, na nima ya kubukana ya ntoto, ya me salama ntama mingi ve, bo vandaka ti mfunu ya bampangi ya luzolo ya mbote 60 sambu na kukatula bakaminio iya ya poto-poto kaka na nzo mosi!

Na 2009, Nzo ya Balukutakanu ya Nene na Santa Catarina, na Brésil, me kuma kisika ya kukabula bima sambu na bampangi yina kele na mpasi

Keti nge ke zolaka
kumona kulungana
ya balusilu ya
Kimfumu?

KITINI 7

BALUSILU YA KIMFUMU

Kusala Bima Yonso ya Mpa

YINDULA nde nge me buka mbuma mosi ya pome. Nge me nuka yo sambu na kuwa nsudi na yo ya kitoko mpi nge me tula yo na kitunga yina me fuluka ti bambuma ya nkaka. Nge me sala dezia bangunga mingi, kansi nge ke lemba ve; nge ke mona nde nge lenda sala diaka mwa mingi. Mama na nge kele na nti ya nkaka ntama mingi ve; yandi ke katula bambuma na kieses yonso ti bampangi na nge ya nkaka mpi banduku na beno. Mama me kuma bonso toko kibeni—mutindu nge vandaka kumona yandi ntangu nge vandaka mwana ya fioti. Nge ke ndima ve nde nge monaka yandi mutindu yandi nunaka na nsi-ntoto ya ntama. Nge ke yibuka mutindu yandi belaka ngolo, mpi mutindu nge simbaka diboko na yandi ntangu yandi fwaka, mpi mutindu nge dilaka

mingi na maziamu na yandi. Kansi ntangu yai, yandi yina na luzingu ti mavimpi ya mbote, kaka bonso bantu mingi ya nkaka!

Beto me zaba nde mambu ya mutindu yai ta salama. Beto me zaba yo sambu balusilu yonso ya Nzambi ke lunganaka kaka. Na kitini yai, beto ta tadila mutindu balusilu ya nkaka ya Kimfumu ta lungana ntama mingi ve, mpi ta nata beto tii na bitumba ya Armagedoni. Beto ta tadila mpi balusilu ya nkaka ya kitoko ya Kimfumu, yina ta lungana na nima ya Armagedoni. Yo ta vanda kieses kibeni ntangu beto ta mona Kimfumu ya Nzambi ke yala ntoto yai ya mvimba, mpi ke sala mambu yonso ya mpa!

21

Kimfumu ya Nzambi Ke Fwa Bambeni na Yo Yonso

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Mambu yina ta
nata na bitumba
ya Armagedoni

1, 2. (a) Inki ke ndimisa beto nde Ntotila na beto ke yalaka banda 1914? (b) Inki beto ta tadila na kapu yai?

3. Inki kele diambu ya ntete ya beto ke vingila?

KUTADILA diaka mambu yina Kimfumu ya Nzambi me salaka na kati-kati ya bambeni na yo me kumisa lukwikilu na beto ngolo. (Nk. 110:2) Ntotila na beto me salaka kimvuka mosi ya bansamuni ya luzolo ya mbote. Yandi me kumisaka bansadi na yandi bunkete mpi me tomisaka bo na kimpeve mpi na bikalulu. Ata bambeni ya Kimfumu ke salaka yonso sambu na kukabula beto, beto kele bubu yai na bumosi na ntoto ya mvimba. Mambu yai Kimfumu ke salaka ti mambu ya nkaka ya beto me longuka ke monisa pwelele nde banda na 1914, Ntotila na beto ke yalaka na kati-kati ya bambeni ya Kimfumu.

² Nkutu ntama mingi ve Kimfumu ta sala mambu mingi ya kuyituka. Yo ‘ta kwisa’ kufwa to ‘ta sukisa’ bambeni na yo. (Mat. 6:10; Dan. 2:44) Kansi na ntwala nde ntangu yai kulunga, mambu ya nkaka ya mfunu ta salama. Inki mambu? Bambikudulu mingi ya Biblia ke tubila yo. Bika beto tadila bambikudulu ya nkaka na kati ya bambikudulu yina sambu na kuzaba mambu yina ke vingila beto na bilumbu ke kwisa.

Mambu Yina Ta Salama na Ntwala ya “Lufwa ya Mbala Mosi”

³ **Kutuba nde ngemba.** Ntangu ntumwa Polo sonikilaka Bakristu ya Tesalonika, yandi tubilaka diambu ya ntete ya beto ke vingila. (**Tanga 1 Batesalonika 5:2, 3.**) Na mukanda na yandi, Polo tubilaka “kilumbu ya Yehowa” yina ta yantika ntangu bo ta nwanisa “Babilonia ya Nene.” (Kus. 17:5) Kansi na ntwala nde kilumbu ya Yehowa kuyantika, makanda ta tuba nde “Ngemba mpi lutaninu!” Bangogo yai lenda tendula nde bo ta tuba yo mbala mosi to bambala mingi. Keti bantwadisi ya mabundu mpi ta tuba yo? Sambu bo kele na kati ya nsi-ntoto, ziku bo ta vukana ti bantu ya makanda sambu na kutuba nde, “Ngemba kele!” (Yer. 6:14; 23:16, 17; Kus. 17:1, 2) Ntangu bantu ta yantika kutuba, ngemba mpi lutaninu, yo ta monisa nde kilumbu ya Yehowa ke zola kuyantika. Bambeni ya Kimfumu ya Nzambi “ta tina ve ata fioti.”

4 Kubakisa mbikudulu yai ke natila beto nki mambote? Polo ke tuba nde: “Benoni ke ve na mudidi bonso miyibi, sambu mwini kubasikila beno na kintulumukina mutindu yo ke basikilaka miyibi.” (1 Bate. 5:3, 4) Beto meswaswana ti bantu ya nkaka sambu beto ke bakisaka mutindu mambu ya ke salama bubu yai ta suka. Inki mutindu mbikudulu yai ya ke tubila ngemba mpi lutaninu ta lungana kibeni? Beto fwete vingila mpi kutala mutindu mambu ta salama. Yo yina, “beto bikala ya kusikama mpi beto tanina mabanza na beto.”—1 Bate. 5:6; Sof. 3:8.

Luyantiku ya Mpasi ya Nene

5 **Kunwanisa mabundu.** Yibuka mambu yai ya Polo sonikaka: “Na ntangu bo ta tuba nde: ‘Ngemba mpi lutaninu!’ *ebuna na mbala mosi* lufwa ta kwisila bo.” Kaka mutindu beto ke waka makelele ya nzasi mbala mosi na nima ya kumona nsemo na yo, mutindu mosi mpi, ntangu bantu ta tuba “Ngemba mpi lutaninu!” lufwa ta kwisila bo “na mbala mosi.” Inki ta fwa? Ntete-ntete, “Babilonia ya Nene,” kintinu ya nsi-ntoto ya mvimba ya mabundu ya luvunu, yina Biblia ke bingaka mpi nde ‘nkento ya ndumba.’ (Kus. 17:5, 6, 15) Lufwa ya mabundu ya Kikristu mpi ya bimvuka yonso ya mabundu ya luvunu ke luyantiku ya “mpasi ya nene.” (Mat. 24:21; 2 Bate. 2:8) Bantu mingi ta mona yo kima mosi ya kuyituka. Sambu na nki? Sambu banda ntama, nkento yina ya ndumba ke kudimonaka nde yandi ke “ntotila-nkento” yina “ta wa ve mawa ata fioti.” Kansi yandi ta bakisa na kintulumukina nde yandi vandaka kudikusa.—Kus. 18:7, 8.

6 Nani to nki ta nwanisa “Babilonia ya Nene”? “Mbisi mosi ya mfinda” yina ke ti “bibongo kumi.” Mukanda ya Kusonga ke sadisa beto na kubakisa nde mbisi yina ya mfinda ke monisa Nations unies (ONU). Bibongo kumi ke monisa bamfumu yonso ya politiki, yina ke sadisa ‘mbisi ya mfinda ya mbwaki ya ngolo.’ (Kus. 17:3, 5, 11, 12) Kunwana yina ta vanda ya nki mutindu? Bansi ya Nations unies ta botula bimvwama ya nkento ya ndumba, ta fwa yo, mpi “ta yoka yandi ya mvimba na tiya.”—**Kusonga 17:16.**^[1]

7 **Kukumisa bilumbu nkufi.** Ntotila na beto zabisaka mambu yina ta salama na nsungi yai ya mpasi ya nene. Yezu tubaka nde: “Sambu na bantu yina bo me solaka, bo ta kumisa bilumbu yina nkufi.” (**Tanga Matayo 24:21, 22.**) Mambu yai ya Yezu lunganaka na mutindu mosi ya fioti na mvu 66 ya ntangu na beto, ntangu Yehowa ‘kumisaka nkufi’ ntangu yina basoda ya Roma kwendaka kunwanisa Yeruzalemi. (Mar. 13:20) Diambu yai sadisaka Bakristu na kubasika na Yeruzalemi mpi na Yudea sambu na kuguluka. Inki ta salama na nsi-ntoto ya mvimba na nsungi ya mpasi ya nene? Na nzila ya Ntotila na beto, Yehowa ta kumisa nkufi ntangu yina Nations Unies ta

4. Nki mambote beto ta baka kana beto bakisa mbikudulu ya Polo ya me tala ngemba mpi lutaninu?

5. Inki ta vanda luyantiku ya “mpasi ya nene”?

6. Nani to nki ta nwanisa “Babilonia ya Nene”?

7. Inki mutindu mambu yina Yezu tubaka na Matayo 24:21, 22 lunganaka na mvu-nkama ya ntete ya ntangu na beto, mpi inki mutindu yo ta lungana na makwisa?

NOTI NA NSI YA LUTITI

[1] Yo lenda vanda mbi ve na kutuba nde, lufwa ya “Babilonia ya Nene” ke tendula ntete lufwa ya bimvuka ya mabundu, kansi ve lufwa ya bantu yonso ya ke sambaka na mabundu yina. Yo yina, bantu mingi ya vandaka kudipesa ngolo na Babilonia ta fwa ve na ntangu yina, mpi ziku bo ta sosaka ve kumoni-sa na meso ya bantu nde bo ke bantu ya mabundu, mutindu Zakaria 13:4-6 ke monisa yo.

MAMBU YINA TA SALAMA NA BILUMBU KE KWISA

Na ntwala nde Kimfumu kufwa bambeni na yo, mambu mingi ya mfunu ta salama. Ndinga ya Nzambi ke monisa mambu yina ta salama na bilumbu ke kwisa (Tala paragrafe 2)

Yehowa me tinda Ntotila na yandi sambu na kunwanina bansadi na yandi yonso ya kwikama (Ezek. 38:18) (Tala baparagrafe 13, 16-18)

LUYANTIKU YA NSUNGI YINA NDA NA YO KE ZABANA VE

Mambu Yina Ta Salama na Ntwala ya Mpasi ya Nene

Kutuba ngemba mpi lutaninu (1 Bate. 5:2, 3) (Tala baparagrafe 3, 4)

Kutula kidimbu ya nsuka na Bakristu yina bo me tulaka mafuta (Kus. 7:1-3) (Tala paragrafe 15)

Luyantiku ya Mpasi ya Nene

Kunwanisa mabundu (Kus. 17:16) (Tala baparagrafe 5, 6)

Kukumisa nkufi ntangu yina ya kunwanisa mabundu (Mat. 24:21, 22) (Tala paragrafe 7)

Mambu Yina Ta Nata na Armagedoni

Bidimbu ya zulu yina bantu me monaka ntete ve (Mat. 24:29) (Tala paragrafe 9)

Kusambisa mameme ti bankombo (Mat. 25:31-33) (Tala paragrafe 10)

Mvita ya Gogi ya Magogi (Ezek. 38:2, 11, 15) (Tala baparagrafe 12-14)

Kuvukisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bayina me bikalaka na ntoto, sambu na kunata bo na zulu (Mat. 24:31) (Tala paragrafe 15)

Kitini ya Nsuka ya Mpasi ya Nene

ARMAGEDONI

(Mat. 25:46; Kus. 16:16)

(Tala baparagrafe 16, 17)

8, 9. Ziku Yezu vandaka kutubila inki bidimbu ya zulu, yina bantu me monaka nte-te ve, mpi bantu ta sala nki ntangu bo ta mona yo?

10. Inki Yezu ta sala na ntangu ya kusambisa, mpi bantu ya Kimfumu ya Nzambi mpi bambeni na yo ta sala nki?

11. Inki beto fwete vila ve ntangu beto ke tadila mambu yina ke kwisa?

nwanisa mabundu; mpidina, dibundu ya kieleka ta fwa ve kumosi ti mabundu ya luvunu. Yo yina, ntangu mabundu yonso ya luvunu ta fwa, dibundu mosi kaka ya kieleka ta bikala. (Nk. 96:5) Beto tadila ntangu yai mambu yina ta salama ntangu kitini yai ya nsungi ya mpasi ya nene ta luta.

Mambu Yina Ta Nata na Armagedoni

8 Mbikudulu ya Yezu ya ke tubila bilumbu ya nsuka ke monisa nde mambu mingi ya nene ta salama na ntwala nde Armagedoni kuyantika. Mambu zole ya beto ta yantika kutadila kele na Baevanzile ya Matayo, Marko, na Luka.—**Tanga Matayo 24: 29-31**; Mar. 13:23-27; Luka 21:25-28.

9 Bidimbu ya zulu yina bantu me monaka ntete ve. Yezu tubaka nde: “Ntangu ta kuma mudidi, ngonda ta pesa ve nsemo na yo, bambwetete ta katuka na zulu mpi ta kwisa kubwa.” Ya kieleka, bantu ta sosa diaka ve lutwadisu na bamfumu ya mabundu. Keti Yezu vandaka kumonisa mpi nde bidimbu ya bantu me monaka ntete ve ta monana na zulu? Ziku. (Yez. 13: 9-11; Yoe. 2:1, 30, 31) Bantu ta sala nki ntangu bo ta mona mambu yina? ‘Bo ta mona mpasi mingi sambu bo ta zaba ve kima ya kusala.’ (Luka 21:25; Sof. 1:17) Ee, bambeni ya Kimfumu ya Nzambi—banda na ‘bantotila tii na bampika’—‘ta bwa ngambu sambu na boma ya mingi mpi sambu na mambu yina ta kwisa,’ bo ta sosa mpi kisika ya lutaninu. Kansi bo ta zwa ve ata kisika mosi ya lutaninu ya me fwana sambu na kutina makasi ya Ntotila.—Luka 21:26; 23:30; Kus. 6:15-17.

10 Ntangu ya kusambisa. Ntangu yina, bambeni yonso ya Kimfumu ya Nzambi ta mona pwelele kima mosi yina ta yika bo mpasi. Yezu ke tuba nde: “Bo ta mona Mwana ya muntu ke kwisa na kati ya matuti ti ngolo ya nene mpi nkembo.” (Mar. 13:26) Mambu yai ya ngolo mpi ya kuyituka ta monisa nde Yezu me kwisa kusambisa bantu. Na kitini ya nkaka ya mbikudulu ya mutindu mosi ya ke tadila bilumbu ya nsuka, Yezu zabisaka mambu mingi ya nkaka ya ke tadila kusambisa na ntangu yai ya siki-siki. Mambu yango kele na kingana ya mameme ti bankombo. (**Tanga Matayo 25:31-33, 46.**) Bantu ya kwikama yina ke pesaka maboko na Kimfumu ya Nzambi ta vanda “mameme” mpi bo ‘ta tedimisa ba-ntu na bo’ sambu bo ta bakisa nde ‘luguluku na bo me finama.’ (Luka 21:28) Kansi, bambeni ya Kimfumu ta vanda “bankombo” mpi bo “ta kudibula na mawa,” sambu bo ta bakisa nde “lufwa ya mvula na mvula” ke vingila bo.—Mat. 24:30; Kus. 1:7.

11 Ntangu Yezu ta manisa kusambisa “makanda yonso,” mambu mingi ya nkaka ya nene ta salama na ntwala nde bitumba ya Armagedoni kuyantika. (Mat. 25:32) Beto ta tadila mambu zole na kati ya mambu yina: Mvita ya Gogi, mpi kosalu ya kuvukisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta. Ntangu beto ke ta-

dila mambu yai, beto vila ve nde Ndinga ya Nzambi ke tuba ve ntangu ya siki-siki yina yo ta salama. Kansi yo ke monana nde mambu yango ta landana na mutindu mosi buna.

12 Bitumba ya ngolo. Gogi ya Magogi ta pusa bamfumu ya politiki ya nsi-ntoto na kunwanisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bayina me bikalaka, ti bampangi na bo mameme ya nkaka. **(Tanga Ezekiele 38:2, 11.)** Mutindu yai ya kunwanisa luyalu ya Kimfumu ta vanda bitumba ya nsuka yina satana ta nwanisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bayina me bikalaka, banda bo kulaka yandi na zulu. (Kus. 12:7-9, 17) Satana ke sosaka kufwa kimvwama ya kimpeve ya Bakristu yina bo me tulaka mafuta, mingi-mingi banda ntangu Yezu yantikaka kuvukisa bo na dibundu ya Bukristu ya bunkete; ata mpidina, yandi ke kukaka ve ata fioti. (Mat. 13:30) Kansi, na ntangu yina mabundu yonso ya luvunu ta vanda diaka ve mpi yo ta monana bonso nde bantu ya Nzambi ke zinga na kisika yina “bibaka ya nda kele ve na babwala ti bakielo ya bibende sambu na kutanina yo,” Satana ta mona nde yo kele dibaku mosi ya mbote sambu na kufwa bo. Yandi ta pusa bantu na yandi ya mbi na kunwanisa ngolo bantu yina ke pesaka maboko na Kimfumu.

13 Profete Ezekiele ke tuba mutindu mambu ta salama. Mbi-kudulu ke tuba sambu na Gogi nde: ‘Nge ta katuka na ntoto na nge kuna na ndambu ya Norde. Nge ta kwisa kunata ndonga ya basoda ya ngolo yina ta katuka ndambu na ndambu, bo yonso na zulu ya bampunda. Nge ta kwisa kunwanisa bantu na mono.’ (Ezek. 38:15, 16) Yehowa ta sala nki sambu na bitumba yai ya Satana, ya ke monana ngolo kibeni? Yandi ke tuba nde, “mono ta wa makasi mingi” mpi “mono ta binga mbele ya kunnanina.” (Ezek. 38:18, 21, NW; **tanga Zakaria 2:8.**) Yehowa ta nwanina bansadi na yandi ya ntoto. Bitumba yai ya kele mvita ya Armagedoni.

14 Na ntuala ya kutadila mambu yina ta salama na bilumbu ke kwisa sambu na kuzaba kikuma yina Yehowa ta nwanina bantu na yandi na mvita ya Armagedoni, bika beto tadila ntete mwa fioti kima ya nkaka ya mfunu mingi. Yo ta salama na katikati ya nsungi yina Satana ta yantika bitumba ya ngolo tii ntangu Yehowa ta nwanina bantu na yandi na Armagedoni. Mutindu beto monaka yo na paragafe 11, kima yango kele kisalu ya kuvukisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bayina ya nsuka ya ta bikala.

15 Kisalu ya kuvukisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta. Matayo ti Marko sonikaka mambu yina Yezu tubaka sambu na “bantu yina yandi me solaka,” disongidila Bakristu yina bo me tulaka mafuta na mpeve, mpi monisaka nde yo kele na kati ya mambu ya kulandana yina ta salama na ntuala nde Armagedoni kuyantika. (Tala paragafe 7.) Yezu bikulaka sambu na

---

12. Inki ta vanda bitumba ya nsuka yina satana ta nwanisa Kimfumu?

13. Inki mutindu Yehowa ta nwanina bansadi na yandi?

14, 15. Inki diambu ya nkaka ta salama na nima ya luyantiku ya bitumba ya ngolo ya satana?

16. Bakristu yina bo me tulaka mafuta ta sala nki na Armagedoni, na nima ya lutumuku na bo?

17. Inki ta kumina “bankombo” na Armagedoni?

18. (a) Inki mutindu mambo ta soba sambu na “mameme”? (b) Inki mutindu Yezu ta manisa bitumba na yandi?

yandi mosi ntangu yandi ta kuma Ntotila nde: “Na nima yandi ta tinda bawanzio mpi ta vukisa bantu yina yandi me solaka katuka na mipepe iya, katuka na nsuka ya ntoto tii na nsuka ya zulu.” (Mar. 13:27; Mat. 24:31) Inki kisalu ya kuvukisa Yezu ke tubila awa? Yandi ke tubila ve kisalu ya kutula kidimbu ya nsuka na Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bayina me bikalaka, kisalu yina ta salama *na ntuala* nde mpasi ya nene *kuyantika*. (Kus. 7:1-3) Kansi, Yezu ke tubila kima mosi ya ta salama *na nsungi* ya mpasi ya nene yina ke kwisa. Yo yina, yo ke monana nde ntangu mosi buna na nima, lere Satana ta yantika kunwanisa bantu ya Nzambi, bo ta vukisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bayina bikalaka na ntoto, sambu na kuna ta bo na zulu.

16 Inki mutindu kisalu yai ya kuvukisa Bakristu yina bo me tulaka mafuta, bayina bikalaka, ke tadila kima yina ta salama na nima, disongidila Armagedoni? Ntangu yina ya kuvukisa ke monisa nde Bakristu yonso yina bo me tulaka mafuta ta vanda na zulu na ntuala nde Armagedoni, mvita ya Nzambi, kuyantika. Kuna na zulu, Kristu Yezu ti bantu 144 000 yina ta yala ti yandi, ta baka kiyeka ya kusadila “nti ya kibende” sambu na kufwa bambeni yonso ya Kimfumu ya Nzambi. (Kus. 2:26, 27) Na nima, Bakristu yina bo me tulaka mafuta, yina me futumuka, ta vukana ti bawanzio ya ngolo sambu na kulanda Kristu, Ntotila ya Ke Nwanaka, ntangu yandi ta yantika kunwanisa “basoda” mingi ya bambeni yina me yilama sambu na kufwa bantu ya Yehowa. (Ezek. 38:15) Ntangu bitumba yai ya ngolo ta yantika, yo ta vanda mvita ya Armagedoni!—Kus. 16:16.

Kitini ya Nsuka ya Mpasi ya Nene

17 **Ntangu ya Kupesa Ndola.** Mvita ya Armagedoni ta vanda kitini ya nsuka ya mpasi ya nene. Na ntangu yina, Yezu ta sala diaka kima ya nkaka. Katula mukumba na yandi ya kusambisa “makanda yonso,” yandi ta kuma mpi Muntu ya Ke Pesaka Ndola sambu na bantu yonso yina yandi sambisaka mpi monaka nde bo kele “bankombo.” (Mat. 25:32, 33) Ntotila na beto ta sadila “mbele mosi ya kunwanina ya makasi mpi ya nda . . . sambu yandi fwa makanda.” Ya kieleka, bantu yonso ya me fwanana ti bankombo—banda na “bantotila” tii na “bampika”—“ta kwenda na lufwa ya mvula na mvula.”—Kus. 19:15, 18; Mat. 25:46.

18 Mambu ta soba kibeni sambu na bantu yina Yezu ta mona nde bo kele “mameme”! Na kisika ya kufwa ntangu kimvuka ya nene ya “bankombo” ya basoda ya Satana ta nwanisa bo, “kibuka ya nene” ya “mameme” yina ke monana bonso nde bo me kondaka lutaninu ta guluka na bitumba yina mpi ta “katuka na mpasi ya nene.” (Kus. 7:9, 14) Na nima, ntangu Yezu ta manisa kufwa bantu yonso yina kele bambeni ya

Bitumba ya Armagedoni me yantika!

19, 20. Inki mutindu beto lenda sadila dilongi yina kele na Yezaya 26:20 mpi 30:21?

Kimfumu ya Nzambi, yandi ta kanga Satana ti bademo na yandi mpi ta losa bo na dibulu ya nda. Kuna, bo ta kuma bonso bafwa, disongidila bo ta sala diaka ata kima ve na nsungi ya bamvula 1000.—**Tanga Kusonga 6:2; 20:1-3.**

Mutindu Beto Fwete Yilama

19 Inki mutindu beto lenda yilama sambu na mambu ya nene yina ke kwisa? *Nzozulu ya Nkengi* tubaka mwa bamvula me luta nde: “Bantu yina ke lemfukaka mpamba ta guluka.” Sambu na nki? Mvutu kele na lukebisu yina Yehowa pesaka Bayuda yina vandaka na kimpika na Babilonia. Yehowa tubaka na ntwala nde Babilonia ta bwa; kansi yo lombaka nde bansadi ya Nzambi kusala nki sambu na kuyilama na diambu yai? Yehowa tubaka nde: ‘Beno bantu na mono, beno kota na banzo na beno, beno kanga bakielo. Beno bumbana fioti tii kuna makasi ta mana.’ (Yez. 26:20) Tala bangogo ya kele na verse yai: “kota,” “kanga,” “bumbana”—yonso kele kaka bantuma. Yo lombaka nde Bayuda yina waka bantuma yai kubikala na banzo na bo, ntama ti basoda yina ke nwana na babala-bala. Yo yina, sambu na kuguluka, yo lombaka nde bo lemfukila bantuma ya Yehowa.^[2]

20 Yo ke longa beto nki? Bonso bansadi yai ya ntama ya Nzambi, beto fwete lemfukila bantuma ya Yehowa sambu na kuguluka. (Yez. 30:21) Beto ke bakaka bantuma yina na nzila ya dibundu. Yo yina, beto fwete yedisa kikalulu ya kulemfuka na ntima ya mvimba na bantuma yina beto ke bakaka. (1 Yoa. 5:3) Kana beto ke sala mpidina bubu yai, beto ta lemfuka kukonda mpasi mpi na luzolo yonso na bilumbu ke kwisa; mpidina, Yehowa, Tata na beto, mpi Yezu, Ntotila na beto, ta tanina beto. (Sof. 2:3) Lutaninu yina ya Nzambi ta sadisa beto na kumona beto mosi mutindu Kimfumu ya Nzambi ta fwa kimakulu bambeni na yo. Yo ta vanda kima mosi ya beto ta vilaka ve ata fioti!

NOTI NA NSI YA LUTITI

[2] Sambu na kuzaba mambu mingi, tala mukanda, *La prophétie d’Isaïe* — *Lumière pour tous les humains I*, baluti ti 282-283.

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki mambu ya Kimfumu, ya beto me tadila na mukanda yai, me kumisa lukwikilu na nge ngolo kibeni?
- Inki mambu ke vingila beto na bilumbu ke kwisa?
- Inki mutindu Ntotila na beto ta tanina beto na ntwala mpi na nima ya Armagedoni?
- Inki mutindu beto lenda yilama sambu na mambu yina ke kwisa?

Kimfumu Ke Lungisa Luzolo ya Nzambi na Ntoto

22

MPANGI mosi ya kwikama me kuma na lukutakanu; kusalu ya mpasi yina yandi me katuka kusala me lembisa yandi. Mfumu na yandi ya nku me niokula yandi; kulungisa bampusa ya dibuta na yandi ke pesa yandi mpasi, mpi yandi ke kudiyangisa mingi sambu na maladi ya nkento na yandi. Ntangu nkunga ya luyantiku me yantika kubula, yandi me pema na kiese yonso, mpi yandi kele na kiese ya kuvanda na Nzo ya Kimfumu, kumosi ti bampangi na yandi. Nkunga yango ke tubila kivuvu ya kuzinga na Paladis, mpi bangogo na yo ke lomba yandi na kuyindula kivuvu yina, mpi kudimona na ntoto ya mpa. Yandi ke zolaka nkunga yai, mpi ntangu yandi ke yimba ti fami na yandi, kivuvu yina ke pesa yandi kikesa mingi.

² Keti mambu yai me kuminaka nge ntete ve? Yo me kuminaka bampangi mingi na kati na beto. Kansi beto ke zaba nde na nsi-ntoto yai, yo lenda vanda mpasi na kumona nde Paladis yina ke kwisa kele ya kieleka. “Bantangu ya mpasi mpi ya nku” kele mingi, mpi nsi-ntoto yai ya beto ke zinga me fwanana ve ata fioti ti Paladis. (2 Tim. 3:1) Inki ta sadisa beto na kumona nde kivuvu na beto kele ya kieleka? Inki mutindu beto me zaba kibeni nde ntama mingi ve Kimfumu ya Nzambi ta yala ntoto ya mviimba? Bika beto tadila bambikudulu ya nkaka ya Yehowa yina bantu na yandi monaka kulungana na yo na ntangu ya ntama. Na nima, beto ta tadila diaka mutindu bambikudulu yina ti bambikudulu ya nkaka ya mutindu mosi kele na kulungana bubu yai na mutindu ya kuyituka. Na nsuka, pana lukwikilu na beto ta kuma ngolo, beto ta tula dikebi na mambote yina bambikudulu yai ta natila beto na bilumbu ke kwisa.

Mutindu Yehowa Lungisaka Balusilu na Yandi na Ntangu ya Ntama

³ Yindula luzingu yina Bayuda vandaka ti yo na kimpika na Babilonia na mvu-nkama ya sambanu na ntuala ya ntangu na beto. Bayuda mingi yelaka na kimpika, bonso bibuti na bo, mpi luzingu vandaka mpasi. Bantu ya Babilonia vandaka kuvweza bo

MAMBU YINA KAPU KE TUBILA

Kimfumu ke lungisa
balusilu yonso ya
Nzambi sambu na
bantu mpi ntoto

1, 2. (a) Sambu na nki yo lenda vanda mpasi bantangu ya nkaka na kukwikila nde Paladis kele ya kieleka? (b) Inki lenda sadisa beto na kukumisa lukwikilu na beto ngolo na balusilu ya Nzambi?

3. Inki lusilu lembikaka Bayuda yina vandaka na kimpika na Babilone?

---

4. Inki mutindu Yehowa ndimisaka Bayuda nde yandi ta tanina bo na bwala na bo?

5. Inki bambikudulu sadisaka Bayuda yina basikaka na kimpika na kuvanda ti kivuvu nde Yehowa ta lungisa bampusa na bo?

6. Banda ntama, nki maladi bansadi ya Nzambi vandaka ti yo, kansi nki Yehowa zabisaka Bayuda yina basikaka na kimpika?

sambu na lukwikilu na bo na Yehowa. (Nk. 137:1-3) Na nsungi ya bamvula mingi, Bayuda ya kwikama kangamaka na kivuvu yai ya kitoko: Lusilu ya Yehowa ya kuvutula bantu na yandi na bwala na bo. Yehowa tubaka nde luzingu na bo ta vanda ya mbote kuna. Nkutu yandi fwanisaka bwala ya Yuda yina bo ta tunga diaka ti kilanga ya edeni, disongidila paladisu! (**Tanga Yezaya 51:3.**) Kikuma ya balusilu yai vandaka ya kupesa bantu ya Nzambi kivuvu, mpi kukatula bo bantembe yina bo lendaka kuvanda na yo. Inki mutindu? Bika beto tadila mwa bambikudulu ya siki-siki.

4 Lutaninu. Bantu yina vandaka na kimpika vutukaka ve na paladisu mosi ya kieleka, kansi na bwala mosi yina bikalaka mayumbu banda bamvula 70, bwala yina mingi na kati na bo me monaka ntete ve. Na ntangu yina, bantambu vandaka mingi, bambwa ya nseke, bankoi, mpi bambisi ya nkaka ya makasi. Tata ya dibuta lendaka kudiyula, ‘Inki mutindu mono ta tanina nkento ti bana na mono? Inki mutindu mono ta tanina mameme ti bangombe?’ Kudibanza-banza sambu na mambu ya mutindu yai kele mbi ve. Kansi yindula mutindu lusilu ya Nzambi, yina kele na **Yezaya 11:6-9**, pesaka bo kikesa mpenza. (**Tanga.**) Yehowa sadilaka bangogo yai ya kitoko sambu na kundimisa bantu yina vandaka na kimpika nde yandi ta tanina bo ti bitwisi na bo. Bantambu ta diaka matiti, disongidila, bo ta dia ve bangombe ya Bayuda. Bantu ya kwikama lendaka ve ata fioti kuwa bambisi yina ya makasi boma. Yehowa silaka nde yandi ta tanina bantu na yandi na bwala yina ya mpa ya Yuda, yo vanda na ntoto ya zelo na zelo to na bamfinda.—Ezek. 34:25.

5 Bima mingi. Muntu yina vandaka na kimpika lendaka kudiyula nde: ‘Keti mono ta kuka kudisa fami na mono na bwala yai ya mpa? Beto ta zinga na wapi? Keti kisalu ta vanda kuna? Keti yo ta vanda kisalu ya mbote kuluta yai ya mpasi, ya beto kele na yo na nsi ya luyalu ya bantu yai me kumisaka beto bampika?’ Yehowa pesaka mpi bamvutu mingi na bangiufula yai na nzila ya bambikudulu. Yandi silaka nde yandi ta nokisila bantu na yandi mvula ya mbote; yo ta sala nde bilanga kubuta ‘madia ya mingi mpi ya kitoko.’ (Yez. 30:23) Sambu na banzo mpi kisalu ya mbote, Yehowa silaka bantu na yandi nde: “Bo ta tunga banzo, bo ta zinga muna; bo ta kuna bilanga ya vinu, bo ta dia bambuma na yo. Banzo ya bo ta tunga ti bilanga ya bo ta kuna, yo ta vanda sambu na bo mosi kansi sambu na bantu ya nkaka diaka ve.” (Yez. 65:21, 22) Ee, mambu mingi ya luzingu na bo ta vanda mbote mingi kuluta yina bo vandaka na yo na kimpika na Babilonia, bwala ya mimpani. Kansi nki beto ta tuba sambu na kifu ya nene yina salaka nde bo nata bo na kimpika na Babilonia?

6 Kimpeve ya mbote. Banda ntama, na ntwala ya kukwenda na kimpika, bantu ya Nzambi vandaka ti maladi ya ngolo na kimpeve. Yehowa zabisaka bo na nzila ya profete Yezaya nde: “Nitu na beno ya mvimba me fulukaka kaka na maladi, ntima na beno

yonso me bwaka!” (Yez. 1:5) Bo vandaka bifwa-meso mpi bifwamakutu na kimpeve sambu bo buyaka kuwa bandongisila ya Yehowa mpi bo buyaka kumona nsemo yina yandi pesaka bo. (Yez. 6:10; Yer. 5:21; Ezek. 12:2) Kana bantu yina katukaka na kimpika vandaka kaka ti bifu yai, keti bo zolaka kuvanda na lutaninu? Keti Yehowa zolaka kubuya bo ve? Lusilu yai ya Yehowa pesaka bo kikesa: “Na kilumbu yina bantu ya kufwa-makulu ta wa muntu ke tanga mukanda na ndinga ya ngolo, bantu ya kufwa-meso ta mona, lubungi to mpimpa ta vanda diaka ve na meso na bo.” (Yez. 29:18) Ee, Yehowa zolaka kubelula na kimpeve bantu na yandi yina kudikulumusaka mpi balulaka ntima. Kana bo landa na kundima bandongisila na yandi mpi kulemfukila yandi, yandi ta songa bo nzila mpi ta pesa bo minsiku yina ta tanina bo.

⁷ Keti Yehowa lungisaka balusilu na yandi? Mambu yina salamaka ke pesa mvutu na ngiufula yai. Bayuda yina vutukaka na bwala na bo vandaka na lutaninu, bima mingi, mpi kimpeve ya mbote. Mu mbandu, Yehowa taninaka bo na bantu ya babwala ya nziunga yina vandaka ngolo mpi mingi kuluta bo. Bambisi ya makasi manisaka ve bitwisi ya Bayuda. Ya kieleka, Bayuda yai monaka kaka kulungana ya fioti ya bambikudulu ya paladis yina baprofete bonso Yezaya, Yeremia, mpi Ezekiele sonikaka—kansi mambu yina lunganaka vandaka ya kitoko kibeni mpi yina bantu ya Nzambi vandaka na yo mfunu na ntangu yina. Kana beto ke yindulula mambu yina Yehowa salaka sambu na bantu na yandi na ntangu yina, lukwikilu na beto ta kuma ngolo mingi. Kana kitini yai ya ntete mpi ya fioti ya bambikudulu yina lunganaka vandaka kitoko kibeni, nki beto lenda tuba sambu na kulungana na yo ya kuluta nene? Bika beto tadila mambu Yehowa me sadilaka beto bubu yai.

Mutindu Yehowa Me Yantikaka Kulungisa Bambikudulu na Yandi na Ntangu na Beto

⁸ Bubuyai, bantu ya Yehowa ke vandaka ve na dikanda mosi ya kinsuni, to na bwala mosi kaka. Ata mpidina, Bakristu yina bo me tulaka mafuta ke vandaka na dikanda ya kimpeve, “Izraele ya Nzambi.” (Bag. 6:16) Bampangi na bo “mameme ya nkaka” ke vukanaka ti bo na bwala ya kifwani, disongidila kisika yina bo ke sambilaka Nzambi na bumosi. Lusambu yina kele luzingu na bo ya mvimba. (Yoa. 10:16; Yez. 66:8) Yehowa me pesaka beto “bwala” ya nki mutindu? Yo kele paladis yai kimpeve. Na paladis yina, balusilu ya kitoko yina Nzambi pesaka Bayuda yina vandaka na kimpika ke lunganaka na Kimpeve. Beto tadila mwa mbandu.

⁹ **Lutaninu.** Mbikudulu yina kele na Yezaya 11:6-9 ke tubila ngemba mpi bumosi ya kitoko kibeni—na kati ya bambisi ya makasi ti bantu mpi bitwisi na bo. Keti mambu yai ke lungana bubu yai na kimpeve? Ee! Verse 9 ke monisa sambu na nki bambisi ya mutindu yai ta sala bantu ata mbi ve: “Ntoto ta fulukaka na mambu yai: kuzaba Mfumu Nzambi, mutindu nzadi-mungwa ke

7. Inki mutindu balusilu ya Nzambi sambu na Bayuda yina basikaka na kimpika lunganaka, mpi sambu na nki kulungana ya balusilu yai fwete kumisa lukwikilu na beto ngolo?

8. Bubuyai, bansadi ya Nzambi ke sepelaka ti “bwala” ya nki mutindu?

9, 10. (a) Inki mutindu mbikudulu yina kele na Yezaya 11:6-9 ke lungana bubu yai? (b) Inki ke monisa pwelele nde bansadi ya Nzambi kele na ngemba?

Mabundu na beto ke sadisaka beto na kudia mbote na kimpeve, kuvanda na lutaninu mpi na kimpeve ya mbote

fulukaka na masa.” Keti “nzayilu ya Yehowa” ke sobaka bambisi? Ve, yo kele bantu yina ke sobaka ntangu bo ke zabaka Nzambi ya Kuluta Kuzanguka mpi ke sosaka kulanda banzila na yandi ya ngemba. Yo yina, na paladisu na beto ya kimpeve bubu yai, beto lenda mona kulungana ya kitoko ya mbikudulu yai. Na nsi ya luyalu ya Kimfumu, balongoki ya Kristu ke longukaka na kuyambula makasi, bikalulu ya me fwanana ti ya bambisi mpi kuzinga na ngemba ti na bumosi na bampangi na bo ya kimpeve.

10 Mu mbandu, na mukanda yai beto monaka nde Bakristu ke kotaka ve na mambu ya nsi-ntoto yai; beto tubilaka minsiku ya Biblia yina ke pusaka beto na kukota ve na mambu yina mpi bampasi yina yo me natilaka beto. Keti yo ke yitukisa ve na kumona nde na nsi-ntoto yai ya mubulu, kele ti “dikanda” mosi ya nene ya bantu yina ke buyaka kusala mubulu na mambu yonso ata bo ke niokula bo? Yo ke monisa pwelele, mpi na mutindu ya kuyituka nde, bantu ya Ntotila yina kele Mesia kele na ngemba bonso yina Yezaya tubilaka! Yezu tubaka nde bantu ta zaba balongoki na yandi na zola yina bo ta monisaka na kati na bo. (Yoa. 13:34, 35) Na dibundu, Kristu ke sadila ‘mpika na yandi ya kwikama mpi ya mayele’ malembe-malembe sambu na kulonga Bakristu yonso ya kieleka na kuvanda bantu ya ngemba, ya zola, mpi ya mawete.—Mat. 24:45-47.

11 Bima mingi. Bantu ya nsi-ntoto ke fwa na nzala ya kimpeve. Biblia ke kebisa nde: “Bilumbu kele ya mono ta tinda nzala na ntoto yai. Bantu ta vanda na nzala kansi nzala ya mampa ve, ya masa mpi ve; bo ta vanda na nzala ya kuwa nsangu na mono Mfumu Nzambi. Mono Mfumu Nzambi muntu me tuba.” (Amo. 8: 11) Keti bantu ya Kimfumu ya Nzambi ke fwa mpi na nzala? Yehowa tubaka na ntwala luswaswanu yina ta vanda na kati ya bantu na yandi ti bambeni na yandi: “Bantu na mono ta dia, bo ta nwa, kansi beno, beno ta vanda na nzala; bo ta mona kiese, kansi beno, beno ta mona nsoni.” (Yez. 65:13) Keti nge ke monaka kulungana ya mambu yai?

12 Beto me fulukaka ti madia yai ya kimpeve bonso nzadi ke fulukaka ti masa: Mikanda na beto ya ke tendulaka Biblia, ba CD ti Baveideo, balukutakanu na beto ya dibundu ti ya nene, mpi malongi yina ke vandaka na site Internet na beto. Bima yai yonso kele madia mingi ya kimpeve yina beto ke bakaka na nsi-ntoto yai ye ke fwa na nzala. (Ezek. 47:1-12; Yoe. 3:18) Keti nge ke vandaka ve na kiese ya kumona mutindu Yehowa ke lungisa lusilu na yandi ya kupesa beto bima mingi? Keti nge ke diaka konso ntangu na mesa ya Yehowa?

13 Kimpeve ya mbote. Bubu yai mudidi ya kimpeve me fuluka na ntoto bonso maladi mosi ya mbi. (2 Bak. 4:4) Kansi Kristu kele na kubelula bambefo na nsi-ntoto ya mvimba. Keti nge me monaka bifwa-meso ke mona, mpi bifwa makutu ke wa? Kana nge me monaka bantu me kuma ti nzayilu ya kieleka ya Ndinga ya Nzambi, bo me yambula mabundu ya luvunu yina kangaka bo meso mpi fwaka bo makutu sambu na kuzaba ve kieleka, yo ke tendula nde nge me monaka kulungana ya lusilu yai: “Na kilumbu yina bantu ya kufwa-makulu ta wa muntu ke tanga mukanda na ndinga ya ngolo, bantu ya kufwa-meso ta mona, lubungi to mpimpa ta vanda diaka ve na meso na bo.” (Yez. 29:18) Konso mvula na nsi-ntoto ya mvimba, bantu mingi kibeni ke beluka na bimbefo yai. Kana muntu me yambula Babilonia ya nene mpi me vukana ti beto sambu na kusambila na paladisumu na beto ya kimpeve, yo ke monisa pwelele nde balusilu yina ya Yehowa kele na kulungana!

14 Konso kapu ya mukanda yai ke monisa pwelele nde Kristu me kotisaka balongoki na yandi na paladisumu mosi ya masonga ya kimpeve na ntangu yai ya nsuka. Bika beto landa na kuyindulula balusakumunu ya mutindu na mutindu yina beto ke bakaka na paladisumu yina bubu yai. Kana beto sala mpidina, lukwikilu na beto na balusilu ya Yehowa yina ta lungana na bilumbu ke kwisa ta kuma ngolo.

“Bika nde Kimfumu na Nge Kukwisa”

15 Banda ntama, Yehowa ke vandaka ti lukanu ya kukumisa ntoto ya mvimba paladisumu. Yandi tulaka Adami ti Eva na kilanga

---

11, 12. Bubu yai, bantu kele na nzala ya nki mutindu, kansi nki mutindu Yehowa ke pesaka bansadi na yandi madia mingi?

13. Inki mutindu Yehowa ke lungisa lusilu na yandi ya kubelula bifwa-meso mpi bifwa makutu?

14. Kuyindulula nki mambu ta kumisa lukwikilu na beto ngolo?

15. Sambu na nki beto ke ndima nde ntoto ta kuma Paladisumu?

---

16. Inki mutindu Biblia ke tubila lutaninu yina beto ta vanda ti yo na Paladis?

17. Sambu na nki beto ke ndima nde Yehowa ta lungisa kibeni bampusa na beto ntangu Kimfumu ta yala na ntoto ya mvimba?

18, 19. (a) Mbikudulu yina kele na Yezaya 65:20-22 ke tendula nki sambu na nge? (b) Inki mutindu beto ta “zinga mingi bonso banti”?

mosi yina vandaka paladis; yandi pesaka bo ntuma ya kubuta mpi kufulusa ntoto mpi kutanina bigangwa yonso yina kele na kati. (Kuy. 1:28) Kansi Adami ti Eva kudikotisaka na kukolama ya Satana mpi bo me bikilaka bana na bo yonso nitu ya kukonda kukuka, disumu, mpi lufwa. Ata mpidina, lukanu ya Nzambi me sobaka ve ata fioti. Kana yandi me tuba kima, yo ke lunganaka kaka. **(Tanga Yezaya 55:10, 11.)** Yo yina, beto lenda tula ntima nde bana ya Adami ti Eva ta fuluka na ntoto yai mpi ta yala yo; bo ta tani naka na zola yonso bigangwa ya Yehowa na paladis na nsi-ntoto ya mvimba. Na ntangu yina, bambikudulu ya ke tadila luzingu na paladis, yina bo pesaka ntete Bayuda yina vandaka na kimpika, ta lungana kibeni! Beto tadila bambandu yai ya ke landa.

16 Lutaninu. Nsuka-nsuka, mambu ya kitoko yina Yezaya 11: 6-9 ke tubila ta lungana kibeni na mutindu ya kieleka. Babakala, bankento, mpi bana ta vanda na lutaninu bisika yonso awa na ntoto. Ata kigangwa mosi ve, yo vanda muntu to mbisi, ta pesa bankaka mpasi. Yindula kilumbu yina nge ta yantika kumona nde ntoto ya mvimba me kuma nzo na nge, kisika nge lenda sakana na banzadi ya fioti ti ya nene; kutambula na bangumba mpi na bamfinda na ngemba yonso. Diaka, nge ta wa ve boma ata na mpi-mpa. Mambu yina kele na Ezekiele 34:25 ta lungana, sambu bansadi ya Nzambi ‘ta zinga na ngemba na nseke mpi ta lala na mfinda.’

17 Bima mingi. Yindula ntangu yina mambu yai yonso ta vanda diaka ve: Kinsukami, nzala, mpi bangidika ya kusadisa bansukami. Bima mingi ya kimpeve yina bansadi ya Nzambi kele na yo bubu yai ke ndimisa nde Ntotila yina kele Mesia ta disa bantu na yandi na kimpeve mpi na kinsuni. Ntangu Yezu vandaka awa na ntoto, yandi monisaka na mutindu ya fioti nde yandi lenda lungisa balusilu yina, sambu yandi sadilaka kaka ndambu ya mampa mpi mbisi sambu na kudisa mafunda ya bantu yina vandaka na nzala. (Mat. 14:17, 18; 15:34-36; Mar. 8:19, 20) Ntangu Kimfumu ya Nzambi ta yala ntoto ya mvimba, bambikudulu bonso yai ta lungana na mutindu ya kieleka: “Mfumu Nzambi ta tindaka mvula na bima ya beno ta kunaka na bilanga. Madia ya beno ta katulaka na bilanga ta vanda mingi ti kitoko; bambisi na beno mpi ta diaka matiti mingi na bilumbu yina.”—Yez. 30:23.

18 Bubuyai, bantu mingi ke ndimaka ve nde bo lenda vanda ti nzo na bo mosi to kusalu mosi ya mbote kibeni. Na nsi-ntoto yai ya kubeba, bantu mingi ke monaka nde bo ke salaka kusalu ya mingi mpi ya ngolo, kansi bo to bafami na bo ke bakaka ve lufutu; bantu ke bakaka lufutu yonso kele bamvwama mpi bantu ya bwimi. Yindula mutindu luzingu ta vanda ntangu mbikudulu yai ta lungana na ntoto ya mvimba: “Bo ta tunga banzo, bo ta zinga muna; bo ta kuna bilanga ya vinu, bo ta dia bambuma na yo. Banzo ya bo ta tunga ti bilanga ya bo ta kuna, yo ta vanda sambu

na bo mosi kansi sambu na bantu ya nkaka diaka ve. Bantu na mono ta zinga mingi bonso banti ke zingaka mingi, ebuna bo ta mona kiese na bisalu ya maboko na bo.”—Yez. 65:20-22.

19 Bangogo, “bantu na mono ta zinga mingi bonso banti” ke tendula nki? Kana nge me telama na nsi ya nti mosi ya nene mpi ya nda, ntembe kele ve nde nge lenda yituka na kumona nde yo me salaka bamvula mingi kibeni—ziku bamvula mingi na ntuala nde ba-nkaka ya ba-nkaka na nge kubutuka. Nge lenda mona mpi nde, kana nge kele kaka muntu ya kukonda kukuka, nsuka-nsuka nge ta fwa mpi ta pola na ntoto kansi nti yina ta vanda kaka pana bamvula mingi diaka. Yehowa kele mbote kibeni mutindu yandi ke sila beto nde na Paladis, beto ta zinga bamvula mingi mpi na ngemba! (Nk. 37:11, 29) Na bilumbu ke kwisa, ata nti yina me zingaka bamvula mingi ta monana bonso matiti na meso na beto; yo ta basika mpi ta fwa, kansi beto, beto ta zingaka mvula na mvula!

20 Mavimpi ya kukuka. Bubu yai, bantu yonso ke belaka mpi ke fwaka. Na mutindu mosi buna, *beto yonso* kele ti maladi yai ya ke nataka na lufwa: Disumu. Nkisi kele kaka mosi: Kimenga ya nkudulu ya Yezu. (Bar. 3:23; 6:23) Na Luyalu ya Bamvula Funda, Yezu mpi bantu yina ta yala ti yandi ta sadisa bantu na kubaka mambote yonso ya kimenga yina; bo ta katula malembe-malembe malanda ya disumu na luzingu ya bantu ya kwikama. Mbikudulu yai ya Yezaya ta lungana na mutindu ya kieleka kibeni: ‘Ata muntu mosi ve ta tuba diaka nde: “Mono ke bela.” Nzambi ta wila beto mawa sambu na masumu na beto, yandi ta yindula yo diaka ve.’ (Yez. 33:24) Yindula ntangu yina ata muntu mosi ve ta vanda kifwa-meso, kifwa-makutu, to kikata. **(Tanga Yezaya 35:5, 6.)** Yezu kele ti kiyeka ya kubelula bimbefo yonso, yo vanda na nitu, na mabanza, to na mawi. Bantu ya kwikama ya kimfumu ta vanda ti mavimpi ya kukuka!

21 Ebuna lufwa, malanda ya disumu? Lufwa kele “mbeni na beto ya nsuka” yina, nsuka-nsuka, ke sukisaka bantu yonso ya kukonda kukuka. (1 Bak. 15:26) Keti lufwa kele mpi mbeni yina ke pesaka Yehowa boma? Tala mambu yai Yezaya tubaka: “Yandi ta sukisa lufwa kimakulu! Yandi ta katula mansanga na meso ya bantu yonso.” (Yez. 25:8) Yindula mutindu luzingu ta vanda na ntangu yina! Mafwa mpi maziamu ta vanda diaka ve; beto ta dila diaka ve sambu na mpasi! Kansi beto ta dila sambu na kiese ntangu Yehowa ta lungisa lusilu na yandi ya kitoko ya kufutumuna bafwa! **(Tanga Yezaya 26:19.)** Nsuka-nsuka, bamputa yonso yina beto me lwalaka na ntima sambu na lufwa ta mana.

22 Na nsuka ya Bamvula Funda, Kimfumu ta manisa kulungisa luzolo ya Nzambi na ntoto, mpi Kristu ta vutula kimfumu na Tata na yandi. (1 Bak. 15:25-28) Sambu na ntangu yina bantu ta kuma bantu ya kukuka, bo ta basisa Satana na dibulu ya nda yina bo kangaka yandi sambu na kumeka bantu na mbala ya nsuka.

---

20. Inki ta sadisa bantu ya kwikama ya Kimfumu na kuvanda ti mavimpi ya kukuka?

21. Inki ta kumina lufwa, mpi sambu na nki lusilu yai ke lembika nge?

22. Inki ta salama ntangu Kimfumu ya Mesia ta lungisa luzolo ya Nzambi na ntoto?

Kimfumu ta lungisa balusilu yonso
ya Yehowa sambu na bantu mpi
sambu na nsi-ntoto

23, 24. (a) Sambu na nki kulungana ya balusilu ya Nzambi kele kima mosi ya kieleka? (b) Lukanu na nge kele inki?

Na nima, Kristu ta panza kimakulu nioka yai ya mbi ti bantu yonso yina ta landa yandi. (Kuy. 3:15; Kus. 20:3, 7-10) Kansi bantu yonso yina ke zolaka Yehowa ta baka mambote ya mingi. Ziku Biblia mpamba kele ti bangogo yina ke monisa mbote-mbote lusilu yina Nzambi me pesaka bantu ya kwikama; yo ke tuba nde bo “ta baka kimpwanza ya nkembo ya bana ya Nzambi.”—Bar. 8:21.

23 Balusilu yina kele ve mambu ya mpamba-mpamba to kaka luvunu. Kulungana ya balusilu ya Yehowa kele diambu mosi ya kieleka! Sambu na nki? Yibuka mambu ya Yezu tubaka, yina beto tadilaka na kapu ya ntete ya mukanda yai. Yandi longaka balongoki na yandi na kusamba Yehowa nde: “Bika nde Kimfumu na nge kukwisa. Bika nde luzolo na nge kusalama na ntoto, bonso na zulu.” (Mat. 6:9, 10) Kimfumu ya Nzambi kele ve kima mosi ya muntu me yindula na mabanza na yandi mosi. Yo kele kima ya kieleka! Yo ke yala na zulu bubu yai. Na nsungi ya bamvula nkama, yo me lungisaka balusilu ya Yehowa na mutindu yina beto lenda mona kukonda mpasi na dibundu ya Bukristu. Yo yina, beto lenda kwikila nde balusilu yonso ya Yehowa Nzambi ta lungana ntangu Kimfumu na yandi ta kwisa kusadila kiyeka na yo yonso awa na ntoto!

24 Beto me zaba nde Kimfumu ya Nzambi ta kwisa. Beto me zaba mpi nde balusilu yonso ya Yehowa ta lungana. Sambu na nki? Sambu KIMFUMU YA NZAMBI KE YALA! Yo yina, konso muntu na kati na beto fwete kudiyula nde, ‘Keti Kimfumu ke yalaka *mono*?’ Bika beto sala yonso sambu na kuvanda bantu ya kwikama ya Kimfumu bubu yai; mpidina, beto lenda baka mambote ya luyalu na yo ya kukuka mpi ya lunungu mvula na mvula!

Keti Kimfumu Kele Kima ya Kieleka Sambu na Nge?

- Inki mutindu Yehowa lungisaka balusilu na yandi sambu na Bayuda yina katukaka na kimpika?
- Inki mutindu Yehowa me sadisaka beto bubu yai na kuvanda na paladisu ya kimpeve?
- Inki mambu yina ta vanda na Paladisu ke pesaka nge kiese mingi?
- Inki ke ndimisa nge nde Kimfumu ya Nzambi kele ya kieleka mpi ke yala ntangu yai?